

KLASIKOAK, S.A. lukro-asmorik gabeko elkarateak argitaratu du obra hau, elkaratearen sustatzaile eta partaideak honako erakunde hauek izanik:

Fundación BBVA

•

Bilbao Bizkaia Kutxa — BBK

•

Gipuzkoa Donostia Kutxa — KUTXA

•

Caja VITAL Kutxa

•

Euskal Herriko Unibertsitatea — UPV/EHU

•

Deustuko Unibertsitatea

SAN AGUSTINEN
HAINBAT IDAZLAN

SAN AGUSTIN

San Agustinen hainbat idazlan

Euskaratzailea: *Imanol Unzuurrungaza*
Berrikuslea: *Xabier Andonegi*
Hitzaurregilea: *María del Carmen Dolby Múgica*

Lehen argitalpena: 2003ko martxoan

© Itzulpenarena: Imanol Unzuurrungaza
© Klasikoak, 2003

Begoñako Andra Mari, 16 • 48006 Bilbo
Tel.: 94 • 416 14 89 / Fax: 94 • 416 63 48

Erabat debekaturik dago, Copyright-titularren idatzizko baimenik gabe, legeek ezarritako zigorraren pean, zatika edo osorik obra hau birsortzea edozein bitartekoz edo prozeduraz, erreprografia eta trataera informatikoa barne direla, baita beronen aleak alokapen edo mailegutza publikoaren bidez banatzea ere.

Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak onetsia

2003-III-25

ISBN: 84-88303-15-7
Lege gordailua: BI.-875-03

Fotokonposaketa: L&A Diseinua
Begoñako Andra Mari, 10 • 48006 Bilbo

Inprimaketa: Gestingraf L. B. A.
Ibarsusi Bidea, 3 • 48004 Bilbo

Diseinua eta Maketa: A.I.C.
Infante Don Juan Etorbidea, 26 • 20008 Donostia

HITZAURREA

Agustin deunaren lan filosofikoa eta teologikoa ulertzeko, ezinbestean ezagutu beharko dugu beraren bizitza, jasan behar izan zituen gorabeherak eta bere izaera eta pentsaera taxutu zuten hainbat eta hainbat eragile. Ikuspegi honetatik soilik ulertu ahal izango dugu hark guri utzitako jakinduria eta bere giza maila. Agustin deunaren bizitza kezkaz, zalantza, akordioz eta desakordioz josita dago eta estuki lotzen da bere pentsamenduarekin. Hau guztia idatziz era bikai-nean ematen digu aditzera bere esku zeukan baliabide bakarra, hitza, erabiliz. Ele dotorez garatzen du bere filosofia kristaua eta aldi berean argudio sail osoa asmatzen du, fedezko edukiak desitxuratu nahian inguru hurbilean etengabe azaltzen zitzaizkion aurkarien kritikak desegiteko.

Agustin deuna tradizio filosofiko-teologiko asko biltzen dituen aro baten eledun dugu eta, aldi berean, gure Historiako inperiorik esanguratsuenaren, Erromako Inperioaren, gainbeheraren testigu paregabea.

Aurelius Augustinus filosofo afrikarra da, Kristo o. 354. urteko azaroaren 13an Tagasten (Souk-Ahras), Numidiako herrian jaioa; artean Numidia Erromako probintzia zen, gaur Aljeria da. Olibondoen berde grisaxkaz inguraturik, erromatarren elikadura izango ziren gari-tzek kulunkaturik eta Mediterraneoko zeruaren argi distiratsupean, filosofia bat moldatuko du, bere hitz aberatsaren poderioz, alegoriaz

eta metaforaz jositako irudi poetikoz hornituta. Hauei esker eta bere pentsamenduaren indarrak, idazlanik unibertsalenetako bat garatuko du, irakurleengan garrantzi handiko galdera antropologikoak eta teologikoak sortuko dituen lana: nor naiz ni? Zein da nire existentziaren zentzua? Giza adimena iritsi al daiteke Jaungoikoa ezagutzera? Libreak gara? Gaitza zergatik existitzen da eta zerk osatzen du? Lurreko gure bizitza honetan aurki al daiteke zoriona?

Eduki existentzialez betetako galderak dira, hainbestearino non Agustin existentzialistatzat edota existentzialismoaren aitzindaritzat ere hartua izan baita behin baino gehiagotan; izan ere, bere filosofiak eragin zuzena du gizakiaren bizi-muinean, giza kezkarik sakonenetan, maiz gure kontzientziaren argitara azaltzen ere ez diren kezkek, erantzunik aurkituko ez duten beldurrez edota benetako giza bizitzako gai-rik garrantzitsuen eta sakonenak hausnartu eta planteatzeko adorerik ezagatik. Egia da, bestalde, gaurko bizimodua bere lasterrean eta dituen eskakizunekin ez dela hizpide hauen pizgarririk egokiena, baina egia da, halaber, Agustin deuna bezalako klasiko baten lana irakurtzea kitzikagarri gerta dakigukeela gure eguneroko ametsetatik iratzarri eta izatearen erroetara biltzeko, hemen aurkitzen baitira ezkutu-
tuan interesik handiena merezi diguten azken galdera zinezkoak. Agustin deunak erakusten digu nola bizi daitekeen biziaren ur lasterretan, premiazko beharrian guztietan murgilduta, baina funtsezkoa, hots, pertsona duin egiten gaituena eta behin-behinekoaz eta naturalaz haratago bizitzera bultzatzen gaituena ahaztu gabe.

Familia erdi kristau erdi paganoan jaioa, arretaz hezi zuten haurtzarotik. Ama, Monika, kristau zintzoa zen; aita, Patrizio, paganoa. Heziketa erlijiosoa amaren ardura izan zen, eta Kristoren izenari errespetuan eta benerazioan hazi zuen semea. Irakaspen hauen eraginak Agustinen bizitza osoan zehar iraun zuen, batez ere Egiaren bilaketa lehiatsuan eta garai hartako sistema filosofiko ugariren arbuioan, ez baitzuen haietan Egia aurkitzen. Hezkuntza mundutarrak aita arduratu zen. Zorrotza izan zen; Patriziok ikasketarik onenak nahi zituen bere semearentzat; ordurako antzematen zituen Agustinengan gizarte maila garrantzitsuetara eramango zuten gaitasunak eta adimen-ahalmenak.

Hamaika urterekin (365. urtetik 370.era) gurasoek Madaurara (gaur Mdaourouch), Tagastetik 25 kilometrora bidali zuten. Gramatiko

edo Literatura maisuen irakaskuntzak hartu zituen han, jakingura handiz; bikain idatzitako elezahar jakingarriez bizkortzen zuten ikasle gazteen arreta. Irakasleek ez zuten istorio hauen egiazkotasunaren inolako ardurarik; aditzera emateko lengoaiaren edertasunaz soilik arduratzen ziren. Horrela hasi zen Agustinen hezkuntza, egiatan urri eta istorio faltsu bezain ederrez liluraturik; esate baterako, Eneasen amodioz hildako Didoren istorio kitzikagarria. Era horretako hainbat distira lurtarrez txundituta, fede erneberria iraungiz joan zen Agustin gaztearen baitan eta munduko bestelako arretei bide eman zien, itxuraz erakargarriagoak baitziren. Arazo ekonomikoengatik Tagastera itzuli behar izan zuen.

Hamasei urtez, urtebete eman zuen bere jaioterrian ezer egin gabe; sasoi horretakoa da Agustin deunak *Aitortzak* liburuan, bere autobiografian, kontatzen digun udare lapurreta. Hor azaltzen digu nola behin berak eta bere lagunek udareak ostu zituzten, ez ederrak edota gustagarriak zirelako, ez eta premiagatik ere, etxean ugari baitzituzten, lapurretaren plazeragatik baizik. Probatu zituen baina ez zituen ahogozatu, lege haustek soilik egiten zituen udare haiek gustagarri. Gero, atzera begira, pasadizo hau zorrozki epaituko zuen, egingza horren makurra azpimarratu nahian.

Ikasketak aurrera eramateko eragozpen ziren familia arazoak konpondu eta Cartagora joan zen. Cartago hiri zatatsua zen, Erromatar Inperioko handienetarikoa. Han jarraituko zituen burutu arte oratoria ikasketak. Era guztietako doktrina ugarirekin egin zuen topo Cartagon, aztiengandik hasi eta manikeoenganaino, denak nork beretzat Egia monopolizatu nahian.

Agustinek berak kontatzen digu sasoi honetan desira bakarra zuela *maitatu eta maitatua izan*. Irrika honen emaitza izan zen emakume batekin izan zuen harremana; konbertsio garaira arte bizi izan ziren elkarrekin eta 372. urtean seme bat izan zuten, Adeodato, aitari beti hertsiki atxikita bizi izan zena. Horrez gain, antzerkizale porrokatua zen eta zirko ikuskizunak ere gustuko zituen, hauen artean gladiadoreen borrokaldiak, kristauentzat debekatuak izan arren.

Halere, bere barne egonezinak ez zion atsedenen ematen, harik eta 373.ean hemeretzi urterekin bere bizitzaren ildo batetik markatuko zuen zerbait gertatu zitzaion arte, Zizeronen *Hortensio* elkarriketa, gaur tamalez guretzat galdua, irakurri zuen arte, alegia.

Zizeron ikertzea derrigorrekoa zen hizlarigaiantzat; beronen eragina soilik ikuspegi formalera mugatzen bazen ere, Agustin deuna Zizeronen hizkuntzaren jantzi bikaina mirestera ez ezik barne edukia ere estalgabetzera iritsi zen. Zizeronen elkarriketak Jakinduriaren bilaketa eta jabetza aholkatzen zuen. Egiaren bila zirikada honek Agustin deunaren bizitzan adimenaren norabide aldaketa errotikoa ekarri zuen; eta harrezkero ikertzeari ekin zion atsedetik gabe, harik eta Egia hori kristau fedean aurkitu zuen arte.

Zizeronengandiko Jakinduria kontzeptua nahiko abstraktua zen, Agustinen bihotzak irriki zuenaren soslaia besterik ez. Jakinduria gauza materialetan (plazer sentigarrian eta aberastasunetan) ez baina espiritualetan (bertutean eta egian) aurkitzen zela erakusten zion Agustin gazteari modu adierazkorrean. Han ikasi zuen gauzarik garrantzitsuena izan zen ezinbestekoa zuela Jakinduria bere bizitzaren sena eta xedea aurkitzeko.

Harrezkero ez zen aski berarentzat giza arrakasta profesionala lortzea; giza bizitzaren zergatia eta zertarakoa aztertzea irauli zuen bere ahalmen osoa. Hemen hasten da Agustin filosofoaren Egiaren bilaketa lehiatsua.

Zizeronek ildo berria eta oldar eragilea eskaini zion Agustinen bizitzari, baina ez zuen erabat konbentzitzen. Jainkoa, gizakiaren patua, gaitza eta askatasuna eta hainbat horrelako gai jorratzen zituen eszeptizismo apur batez, horiei buruzko egiaren segurtasunik gabe. Ezin onartu zuen Agustinek segurtasun gabezia hori, ziurtasun falta hori, batetik, ziurtasunaren irrikaz bizi zelako eta bestetik, ama Monika gai beroiei buruz kristau ikuspegitik segurtasun osoz mintzatu zitzaiolako behin baino gehiagotan.

Horrela abiatu zen bizitzea eta bizia ematea merezi zioten bidea aurkitzearen abenturarantz, eta ibilbide horretan manikeismoarekin egin zuen topo. Kristo o. III. mendean Manesek fundatutako sekta dugu manikeismoa. Labur esanda, bi printzipioren existentzia defenditzen zuen: ongia eta gaitza. Sekta honetakoa izan zen Agustin bederatzi urtez, hemeretzi zituenetik hogeita zortzi konplitu arte.

Zerk erakarri zuen Agustin manikeismora imanari bezala hain luzaro berari itsatsita egoteko? Lehenik, erlijio kutsuz aurkeztutako doktrina izateak, ustezko teoria zientifikoez jantzita; horrek eskain-

tzen zion arrazoi bidez eta fedearen premiarik gabe Egia erdiestea. Bigarrenik, eta hauxe dugu agian alderdi nagusiena, bere ez-jakinean biziki kezkatzen zuenari erantzun ahal izateak: gaitzaren arazoari, alegia, printzipio bakar batetik ondorioztatzen baitzuten gaitza manikeoek, gizakia edozein kulpa edo erantzukizunetik aske utziz, bide nabar. Ideia hauek erakarrita aldendu zen Agustin kristau printzipioetatik.

Tagaste, bere jaioterrira itzuli zen. Oraingoan erretorika irakasle gisa eta manikeo bihurtuta. Han jazo zen 374. eta 375. urte bitartean bere bizitza markaturik utziko zuen gertakari bat: lagunaren heriotza goiztiarra. *Aitortzak* liburuan kontatzen digu nola geratu zen bere arima galera hain saminaren aurrean: *Min horrek bihotza goibeldu zidan. Noranahi begira, heriotza ikusten nuen... Bizitzea nardagarri zitzaidan eta heriotzaren beldur nintzen... Nirekin ninderaman, nirekin joan nahi zukeen arima, erdiraturik, odoldurik, eta ez nuen aurkitzen non egotzi.* Heriotzari zion beldur hau izan zen, agian, arazo erlijiosoari irtenbidea aurkitu nahiaren beste eragilea; izan ere, kristautasunera bihurtuz gero ez da berriro agertuko ikara hori.

Berriro itzuli da Cartagora 375ean eta han geratuko da 383ra arte. Erretorika eskola ireki eta maitalearekin eta Adeodato semearekin bizi zen. Hogeita sei edo hogeita zazpi urterekin idatzi zuen bere lehen obra *Ederra eta egokia*. Artean manikeismoan buru-belarri sartuta zebilen, eta liburuia gorputzezko irudiez josita dago, sekta manikeoaren doktrina materialistari zegokionez.

Garai honetako gertaerarik esanguratsuena manikeismoak eragindako deslilura izan zen, sektatik irtetea erabakitzerara arte. Hainbeste urte bertan eman ondoren, zergatik abandonatu ote zuen manikeismoa, galdegin dezakegu.

Agustin gizon ikasi eta prestua haien engainuaz jabetu zen; bereziki haien errore teorikoez ohartu zen, gehienak ikuspegi erlijiosoak egiekin edota ulertu ere ulertzen ez zituzten «egia faltsu» zientifikoekin nahastearen ondorio. Fausto, manikeoen buruetariko bat, Cartagon izan zen sasoi hartan sektakideen atxikimendua sendotu nahian, baina Agustini ez zion zalantzarik bat ere argitu, alderantziz, inoiz baino nabariago jabetu zen haren ezjakin barkaezinaz.

Espiritua egoera eszeptikoan, hau da, bizitzari norabidea eman go zioten egia ziur eta koherentez osatutako sistema aurkitzeko espe-

rantzarik gabe, etsipenaz, 383an Erromara joatea erabaki zuen, bertan erretorika eskola zabaltzera. Hemen ere adiskide manikeo ugarirekin elkartzen zen, baina bere espiritua haiengandik urrun zebilen.

Erromako sasoi honetan denboraldi bateko eszeptizismoa bizi izan zuen eta Agustinentzat ez zen aro erraza izan, osasun arazo pertsonalen eta traba profesionalen kausaz. Ikasleen diziplina faltak minduta eta etorkizun hobearen bila, Milanen erretore plaza lortu zuen. 384an aldatu zen Milanera.

Milango egonaldia erabakigarria izan zen Agustin deunarentzat; han ikasitakoak zabaldu zizkion kristautasunerantzako ateak, hainbeste antsiatzen zuen Egia erlijio honetan ikusi baitzuen gauzaturia.

Anbrosio apezpikua buru zuen Zirkulo Neoplatonikoan parte-hartzea izan zen funtsezkoa aurkikuntza honetan. Mario Victorinok grekotik itzulitako Neoplatonikoen liburuak irakurri zituen, Plotinoren *Enneadak* zehazki. Irakurketa honek errealitate espiritualen existentzia onartzera eraman zuen, eta gaitza ez-izate gisa ulertze-
ra. Bi premisa hauei esker, libratu zen materialismoaren atzaparretatik eta dualismo manikeotik.

Halaber, Ambrosio apezpikuaren sermoiak entzutea izan zen Agustin Kristautasunera erakartzeko beste urrats bat. Hitzaldi hauetan funtsezko egia bat ikasi zuen; *Hasiera* liburuaren 1. Kapituluko 27. txatala, *Jaungoikoak, beraz, bere antzeko egin zuen gizakia, Jaungoikoaren beraren irudira egin zuen; ar eta eme egin zituen, ez dela era antropomorfikoan ulertu behar, Jaungoikoa bizardun eta iletsua bailitzan, era espiritual teozentrikoan baizik. Gizona eta emakumea euren baitan daukaten zerik espiritualenean dira Jaungoikoaren irudi: adimen edo espirituan. Manikeoek Hasiera liburuko txatal honi buruz egiten zuten eta katolikoei baldarki leporatzen zieten interpretaziotik ehun eta laurogei graduko aldaketa zegoen.*

Adimena prest zeukan kristautasuna onartzeko, nahimena ez oraindik. Zailena geratzen zitzaion: konbertsio moralak. Biblia bigarren-
ez irakurri ostean gertatu zen hau. Lehenengoz irakurri zuenean Zizeronen lengoaiak perfektutik urruntxo aurkitzeak desliluratu zuen.

Agustinek Testamentu Berria irakurri zuen, San Paulok Erromatarrei idatzitako epistolan 13,13 pasartea zehazki.

Baratzeko agerraldiak irudikatzen du gune larri hori. Agustin pikondopera erretiratu, eta berak kontatzen du nola entzun zuen haur baten ahotsa kantari: *Tori eta irakurri, tori eta irakurri*. Ebanjelioa irakurtzeko agindutzat hartu zituen hitz haiek, eta goian aipatutako San Pauloren testuarekin egin zuen topo, erromatarrei duintasunez bizitzera animatzen zien pasartearekin, alegia, *ez jan-edanean eta hordikerian, ez lizunkeria eta neurrigabekeria, ez haserre eta norgehiagokerian*.

Konbertitu ondoren, amarekin eta lagun talde batekin Casaciaco landetxera aldatzen da, Milanetik hurbil. Han elkarrekin hausnarketan, zoriona, Jaungoikoa, azken finean kristau fedea dute solasgai.

Anbrosiok bataiatu zuen 387an eta handik gutxira Afrikara itzuli zen Ostiako portutik abiatuta. Ama Monika Ostian hil zen eta bertan ama-semeek berebiziko esperientzia mistikoa bizi izan zuten elkarrekin. Tagastera itzuleran anaidi monastikoa fundatu zuen eta 391n apaiz ordenatu zuten. Handik Hiponara aldatu, beste anaidi bat fundatu eta 395-6an gotzain izendatu zuten. Erantzukizunez beteta, ez zuen inoiz ikerkuntzan eta idazten berak nahi beste lan egiteko betarik izan. Halere, lanerako gaitasun ikaragarria zuen, eta eginbehar ugariak idazti kopuru itzelarekin uztartu ahal izan zituen. Garai hone-takoak ditu obra nagusi gehienak, hauetarik asko manikeoen eta pelagianoen aurkako eztabaida sutsuetan ziharduen garai berean mami-tuak. Kristautasunaren defentsan filosofia berri bat landu zuen, tradi-zio platonikotik onena hartuz kristau fedearekin bat egiteko. Kristau idazlerik bikainenetakoa ez ezik, Erdi Aroko lehen filosofoa ere bera izan zen. 430. urtean hil zen, bandaloak Hipona setiatzen ari zirenean. Hiriaugarretan utzi zuten arren, katedrala eta Agustin deunaren biblioteka salbatu egin ziren sarraskitik.

Agustin deunari eta bere pentsamenduari buruz idatzi duten hainbaten artean Posidiorena dugu lehen biografia.

Agustin deunaren jardunbidea aurkeztu ondoren, aukeratu ditugun obren antologia komentatu nahi dut; nire ustez, Hiponako Agustin filosofo eta teologoaren lanik ezaugarrienak hautatu dira, berauetan azaltzen baitira hark giza eta adimen ahaleginez gehien jorratutako auzi funtsezkoak.

Bilduma honetarako aukeratu ditugun testuetan agertzen den Agustinismoaren ondareko gaiak nabarmenduko ditut. Saiatuko naiz

espikatzen, halaber, zein ikuspegitatik ari den Agustin haiei irtenbidea aurkitu nahian. Kronologiaren ildoari jarraituko diot, agerpen daten arabera.

Aurkezteko era honek zenbait kasutan auzi berberak errepikatzen behartzen nau, baina tratamendu historikoak begien aurrean ipiniko digu arazoak non eta nola sortu ziren, bai eta beraien soluzio bidean ahalegin ezberdinak ere, pentsaera filosofiko-teologikoaren helduaroaren eta unean uneko larrialdi historikoen arabera.

Filosofoaren eta teologoaren ikertze bizitza osora hedatzen den ikuspegi zabal honetatik konturatuko gara nolatan Agustinen jarduna oinarritzko zenbait arazotara mugatuta egon zen; urteak igaro arren, funtsean gaiak ez ziren aldatzen; polemika berrien berotan aberastu eta fede katolikoaren ezagutzaz eta sakontzeaz edukitsuago egiten ziren. Honen ondorioz, betidanik bere ardura izan ziren gai filosofiakoak osokiago kristaугirotu ahal izan zituen.

Akademikoen aurka (Contra academicos) 386-7an idatzita dago, elkarrizketa gisan; bertan, gaztetatik hainbeste kezkatu zuen Egiaren arazoa lagunarte giroan planteatzen du Casaciacon. Artean ez zuen beste ezeren ardurarik Egiaren bilatzaile nekagaitza deitua izan den Agustin deunak.

Lehen elkarrizketa hauen giroak ideia platondarrak dakarzkigu gogora, kristau fede erneberiz apur bat jantzita; hauek dira Agustinen lan idatziaren hastapenak.

Lehendabiziko elkarrizketa honetan nabarmentzen da lehenik eta era adostuan zeinen premiazkoa duen gizakiak Egiaren bilaketa, eta berau eskuratzea zoriontsu izateko ezinbestekoa ote den eztabaiatzen da. Ondoren, Platonen Akademia Zaharraren eta Berriaren arteko bereizketa agertzen da, zehazki, Agustinek Berriaz egiten duen interpretazioa, zera dioenean, alegia, ezagutza frogagarri gisa baieztatzea gaizki-ulertuei buruzko euren irakaskuntzak babesteko amarrua besterik ez dela. Interpretazio honek badu ziurtasun maila bat, izan ere akademikoen eszeptizismoak zirrara sentigarrietatik datorkeen ziurtasun kognoszitiboa defendatzen zutenen jarrerak kritikatu nahi zituen; eta ziurtasun hori adimenezko ezagutzatik, Ideien atzipenetik soilik etor daiteke.

Agustinek ez du onartzen ez eszeptizismo setatia ez eta arinkeria ere proposizio bat ontzat ematerakoan, eta Egiara iristeko nolabai-

teko zortea, ahalmen ezkuturen bat edota Jaungoikoaren laguntza ezinbestekoa izateaz jabetzen da. Pisutasun bikoitza azpimarratzen du, arrazoimenarena eta Kristoren eta Elizaren autoritatearena, konbertsioaz gero honen mende jarri baitzen Egiaren ikasbidean. Berarentzat zama jasangaitza izandako zalantza eta egoera larri horretatik irteten biziki saiatu zen beti Agustin.

Laburbilduz, esan dezakegu filosofoak Egiaren bila diharduela eta jakintsuak hura eskuratu duela. Harrezkero Agustin Jakinduriaren jabetzaren atzetik dabil, lurreko bizitzan ahalgarri zaigun neurrian.

Bigarren elkarrizketan *Bizitze zoriontsua (De beata vita)*, 386-7an idatzia, Jakinduria definitzen du *arimaren nolabaiteko neurri gisa*, beronen beharrianen arabera. Agustin deunak Jakinduria Jaungoiko Semearekin identifikatzen du Eskritura Santuen autoritatean oinarrituz. Monika agertzen da zorionaren, ontasunaren eta jakituriaren batasuna aditzera ematen duen Elizaren irudi bezala. Elkarrizketetan amaren parte-hartzeak bete-betean asmatzen du eta Agustinek ondorio hau ateratzen du: ondasun iraunkorrak eta inork ere kendu ezingo dizkionak eskuratzen dituenak, ez beste inor, izan daiteke zoriontsu. Iraunkortasuna eta betikotasuna, ezaugarri hauek bere baitan biltzen dituen ondasun bakarra Jaungoikoa da. Jaungoikoa geureganatzeak garamatza, beraz, zorionera, gizaki guztiok helmuga dugun zorionera, arrakasta gehiagoz ala gutxiagoz eskuratzen saiatzen garen zorionera.

Hala eta guztiz, Jakinduria ezagutzea ez da aski hura edukitze-ko. Filosofiaren laguntzaz soilik ez baina fedez, esperantzaz eta maitasunez geureganatu dezakegu Jakinduria. Horregatik Agustinek Jaungoikoari eskerrak emanez amaitzen du elkarrizketa.

Hirugarren elkarrizketan *Ordena (De ordine)*, 386-7an idatzia, lehenengo aldiz planteatzen du gaitzaren arazoa, gaitzetandik hainbat buruhauste eragin zizkiona. Galdera hau egiten da: Jaungoikoa izan al daiteke ona eta Ahalguztiduna munduan gaitza baldin badago? Planteamendua baztertzen du elkarrizketan eta animatzen gaitu onartzera arrazoimena ez dela gai jainkozko ordena globala ulertzeko.

Trigeziok, solaskideetako batek, baieztatzen du: Jaungoikoak ordena maite du; ordenaren atal bat gaitza bada, nolatan maite dezake Jaungoikoak gaitza? Beste solaskide batek, Lizentziok, erantzuten dio

Jaungoikoak gaitzak maite ez baditu ere, hauek ordenaren parte direla munduan.

Gaitza ikuspegi oro hartzailean ikertzen da, eta gehienetan ulertezin egiten zaigu.

Monikak ere parte-hartzen du solasean; berak dio jainkozko ordenarik gabe ezin dela deus existitu eta ordena ez bada ere gaitza-ren jatorria, ezin dela bertatik aldendu.

Munduan gaitza existitzearen auziari, irtenbiderik inork ere aurkitzen ez dion auzi larriari, alegia, soluzioa ematen lehenbizikoz saiatzzen da solasaldi honetan; gerora, bekatuan errotutako irtenbide gero eta teologikoagoak eskainiko dizkio auzi honi Agustinek.

387.aren hasieran Agustinek *Gutun* bi idatzi zizkion (*Epistulae* 3,4) Nebridiori, Italian elkarrekin ibilitako eta Ipar Afrikara itzuleran lagunduko zion adiskideari.

Lehenik ohartarazi behar dugu Agustin deunak gutunetan interes filosofiko eta teologiko handiko gaiak jorratzen dituela, egin zaizkion galdera ugariri erantzunez.

Bidaiatzea hain arriskutsua zen garai haietan gutunak garrantzi handiko komunikabide ziren. Posta ofizialik ez zegoen, eta gutunezko harremana mezulari banakoen bidez egiten zen. Atzerapen handiz iristen ziren gutunak, iristen zirenean. Agustin deunak idatzi edo diktatutako 249 gutun dauzkagu, ondare gogoetatsua inondik ere.

Laugarren Gutunean izate sentikorra eta adimenezkoa bereizte aldera egin dituen aurrerapenak azaltzen dizkio Nebridiori. Gogoan izan behar dugu errealitate espiritualak ezin zituela antzeman, oro erreparatzen baitzuen ikuspegi materialetik, eta hau Agustin deunarentzat eragozpen latza izan zela Kristautasunera konbertitzerakoan.

Artean, zinezko errealitate edota espiritualen kontenplaziorako bere burua, oraindik haurrena bailitzan kontsideratzen du, *haur txin-txoarena, halere, ez bihurriarena*, esan nahi baita, bide zuzenetik dabilela.

Adimena edo gogoia begiak edo ikusmen arrunta baino askoz ere nobleagoa dela badaki, eta adimenaren bidez, Jaungoikoak lagunduta, giza adimena Jaungoikorantz abiatzen dela, egiazko errealitateen, hau da, Platonen ideien bidetik.

386aren bukaeran eta 387aren hasieran *Bakarriketak* (*Soliloquia*) idatzi zituen. Agustin eta beronen arrazoimena aurrez aurre, bion arteko monologoa da liburu hau. Filosofoaren une horretako egoera espirituala azaltzen zaigu.

Biren arteko monologo honetan agertzen dira gerora Agustin deunaren hitzik famatuena izan bide direnak; hitz hauek erakusten digute bizitzan zehar beragan interesik handiena piztu zuten gaiak zein izan ziren: Jaungoikoa eta gizakia: Agustin: *Jaungoikoa eta arima ezagutu nahi ditut*. Arrazoimena: *Besterik ez?*. Agustin: *Besterik ez*. Ikusiko dugu zeinen zintzoki jokatu zuen baieztapen honekiko, bi hauek hausnartzen sakonki saiatu baitzen bizitza osoan.

Obra honetan bertan berriro adierazten digu zein diren Jakinduriara iristeko ezinbesteko bi bideak: arrazoimenarena eta Eliz aginteak ordezkatzeko duen fedearena. Bere espekulazioaren hasierahasieratik argi ikusi zuen Agustinek bi hauen arteko harmonia perfektua zela eta, batez ere, giza arrazoimenaren gutxiegitasuna; eta giza-kiari dagozkion azken eta behin betiko auziak atzemateko arrazoimenak, berak bakarrik inoren laguntzarik gabe, dituen mugak.

Arimaren hilezkortasunaren frogarekin amaitzen du monologoa; horretarako erabiltzen duen argudioa errepikaturik azalduko da 387an arimaren hilezkortasunari buruz idatziko duenean. Honela argudiatzen du: Egiak betiko badirau eta ariman badago, arima ezin da hil. Platonismotik ateratako argumentua da. Gero ikusiko dugu nola arimaren hilezkortasuna izan den Jakinduria lortzeko funtsezko premisetako bat.

387. urtean Erroman idazten hasiko da *Eliza Katolikoaren ohiturak eta manikeoenak* (*De moribus ecclesiae Catholicae et de moribus manichaeorum*) eta Tagasten, bere jaioterrian, 389an amaitu.

Manikeoekin lehenengo polemika da. Kritika zorrotza egiten dio, batik bat, gaitza substantzia edo natura gisa hartzen duen iritzi manikeoari eta materia zer gaiztotzat ikusteari, kreazioaren ontasuna ez ezik Jaungoikoarena berarena ere ukatzea bailitzateke.

Agustinek dio manikeoen ohiturak kristauenak baino desego-kiagoak direla eta hondamen moralera daramatzatela praktikatzailak.

Liburu honetan agertzen da, halaber, Agustin Eskritura Santuak lehenbizikoz formalki erabiltzen: Espiritu Santuaren inspira-

zioari esker, Itun Zahar eta Berriaren artean dagoen harmonia nabarmentzen du.

Libertatearen arazoak ere biziki kezkatu zuen, erabakimen librearenak alegia, baina ikuspegi teologikotik begiratuta, gaitza edo bekata ere aukeratzeko gaitasun gisa. Giza askatasuna Jaungoikoarekin erlazionatzen du.

Gai hauek jorratzen dituen liburua idazten, *Aukeramena (De libero arbitrio)* Erroman hasi zen 387-8.ean eta Afrikara 395ean itzuli eta gero amaitu zuen. Gaitzaren auzira bihurtzen da behin eta berriro, oraingoan gizakiaren askatasunarekin lotuta. Gero ere autore askok planteatu duten galdera bera egiten dio Evodiok: zergatik eman zigun Jaungoikoak erabakimena, beronen bidez gaitza egin edota aukera badezakegu? Galdera latz honi erantzun ez ezik Jaungoikoa justifikatu behar da gaitzaren aurrez aurre; teodizea bat garatu behar da. Ildo horretan Agustinek diosku gauza on guztiak Jaungoikoagandik datozkigula, bera baita Ondasun Gorena, eta erabakimena, hau da, aukeratzeko ahalbidea gauza onen kategorian sailkatzen da. Egia da ahalbide honekin gaitza ere aukeratu eta bekatu egin dezakegula, baina egia da, halaber, aukeratzeko askatasunik gabe ezingo genukeela ikuspuntu moraletik portaera onik izan. Automata hutsak ginateke. Munduan dagoen gaitzagatik ezin dugu Jaungoikoa zentsuratu, zati handi batean gaitza gure aukera okerraren, bekatuaren ondorio baita, azken finean.

Jaungoikoak aurrez ezagutzearen auziari heltzen dio jarraian; aurrejakintza honek gure egintza librearen garapena eragotzi ez baina bermatu egiten baitu. Agustin deunak ez dio lekurik uzten determinismo teologikoari, nahiz eta Jaungoikoak aurrez jakin zer aukeratuko dugun. Eta azkenik, gero ere berriro planteatuko dituen arazo bi aipatzen ditu.

Lehena arimen jatorria da, gero ere *Hasiera hitzez hitz (De Genesi ad litteram)* obran ukituko duen gaia. Hausnarketa sakonak eta kontsulta ugari egin zituen puntu honi buruz. Zenbait irtenbide eskaintzen dizkio arazoari. Batean defenditzen du arimak lehendabizikoa izan zenaren hedapenez ugaltzen direla; beste batean banakako sorkuntzaz mintzo zaigu. Jarrera bataren ala bestearen defentsak berekin zekarren jatorrizko bekatuaren hedapenaren auzi korapilatsuari soluzioa aurkitzea.

Bigarrena, aurrekoa bezain problematikoa baina hura baino lazgarriagoa, haurren eta animalien sufrimendua; arazo honi buruz galde egiten dio Jeronimori gutunean (166. *Gutuna*). Arazo honexek berak handik mende askotara garunak urtuko dizkio Fedor Dostoyevski literato errusiarrari *Karamazof anaiak* obran.

Nebriidiori 388an idatzitako beste gutun batean, 7. *Gutuna*, giza gaitasun bati buruz mintzo zaio: oroimenari buruz, antropologia agustindarra lantzerakoan giltzarri izango den gaitasunaz, alegia. Hasieratik garatuz doa linealki, mailaz maila sistema osoa. Gutun honetan dio: *oroimena ez da beti iraganari buruzkoa. Dirautenei buruz ere izan daiteke... zenbaiti buruzko oroitzapenek ez daukate inolako irudirik*. Gero, *Aitortzak* liburuan egingo dituen oroimenari buruzko azterketak aurkitzen ditugu hemen aldeztu aurretik finkatuta; oroimena gauza materialen irudien egoitza izateaz gain errealitate espiritualena ere bai baita, eta Jaungoikoarekin topo egiteko gune aproposa.

Beste elkarrizketa bat idatziko du handik gutxira, 389an, *Maisua (De Magistro)*. Oraingoan solaskide Adeodato bere seme kutuna du. Errealitate materialetatik espiritualetara, sentigarritik materiagabekora jauzi egiteko, arte liberaletara jotzen du, gramatikara zehazki, eta hemen zeinuen arazoan jartzen du arreta berezia.

Obra honetan azaltzen da gero hain ezaguna izango zen *barne maisuaren*, Kristo berberaren, irudia. Jaungoikoak bere presentziaz barrutik argitzen du arima Egia ezagutzera irits dadin. Jaungoiko kreatorailearen presentzia askoz ere biziagoaz eta nabariagoaz ari da.

Ezagutzari eta lengoaiari buruzko arazo ugari jorratzen duen elkarrizketa hau deigarri gertatu da gai horiek landu dituzten teoriko askorentzat Erdi Arotik hona.

Apaiz ordenatu aurretik idatzi zuen azken liburua *Egiazko erlijioa (De vera religione)* izan zen, 390aren hondarrean burutua.

Neoplatonismoaren eragin handia nabari zaion azken obra da hau. Agustinentzat platonikoak dira Kristautasunari gehien hurbiltzen zaizkionak. Gero ere agertuko da baieztapen hau behin baino gehiagotan, hala nola, *Jaungoikoaren Hiria*-n.

Casaciacon solaskide izan zuen Lizentzioren aitari, Romaniano Agustinen adiskideari eskainia dago liburua; manikeismotik Kristautasunera erakarri nahi du laguna.

Berriro ere gaitzaren arazoari soluzio bila dihardu Manikeismoari aurka egiteko; arrazoia eta fedearen edo autoritatearen arteko harremanaz mintzo da, Jaungoikorantz edo Egriarantzako bideak erakustean behin eta berriz aipatzen den arazoa. Egiazko erlijioa katolikoen Jaungoiko Bakar eta Hirukoitza gurtzea da.

Sinestearen onura (De utilitate credendi) apaiz ordenatu ondoren 391.ean idatzia, Honoratori eskainia dago, hau ere Kristautasunera erakarri nahian.

Agustinek berak erlijio katolikora iristeko eman behar izan zituen urratsak kontatzen ditu: manikeismoa utzi ondoren, Anbrosio apezpikuaren Sermoiei esker elizaren autoritatea eta, ondorioz, fedea onartu arte bizi izan zuen aro eszeptikoa.

Manikeoek eskaintzen zuten fede premiari ezaren aurka Agustinek defenditzen du egia kristauak ulertu ahal izateko sinetsmena ezinbestekoa dela. Agustinentzat sinestea ez da lotsagarri. Beharrezkoa dugu fedea kristau bizitzan ez ezik gizarte bizitzan ere. Indarrez defenditzen du ideia hau bere *Ikusten ez diren gauzei buruzko fedea*-n (*De fide rerum quae non videntur*).

Jaungoikoari eta gizakiari buruzko irizpide egokia edukitzean datza Jakinduria. Ikustea eta edukitzea gauza bera da. Obra honetan, hemengo bizitzan Jaungoikoaren ikuspen iraunkorra izateko posibilitatea defenditzen du, era baikorregian agian. Urte batzuk geroago konturatuko da hilkor gisa bizi garen artean Jaungoikoaren ikuskera irudi bidezkoa izango dela soilik, eta, beraz, ez-oso. Ikuspegi hone-tatik ikertuko du gizakiaren baitan dagoen irudi jainkozkoa, Jaungoikoa honela hobeto ezagutuko duelakoan.

Kristau doktrina (De doctrina christiana) Bibliari buruz ari da, Eskritura Santuen interpretazioa aztertzen du. Gotzaintza zerbitzuan hasi zenean idatzia, 395-6an, ikaskuntza profanoak exegesi biblikoari dakarkion onura nabarmentzen du eta oratoria kristaua tradizio klasikoarekin lotzen du. Idazteuna interpretatzerakoan testu biblikoen esanahi alegoriko edo espirituala bilatzera animatzen gaitu. *Kristau doktrina*-tik hartutako aipamen batez hasiko du Italian Pedro Lombardok XII. mendean bere *Sententziak*, liburu ospetsua.

Paulinori eta Jeronimori zuzendutako lehen gutunak 395-6an hasi zituen. Paulinok jakin-min biziz eskatu zion euren arteko idatziz-

ko harremana, eta Agustinek atseginez onartu. Paulinori idatzitako lehen gutuna 396koa da eta 27 zenbakiaz agertzen da. Jeronimo, berriz, Eskritura Santuak ikertzen ari zen; berau dugu filosofo eta teologoak idatzitako gutunen hartzailerik ezagunena. Agustinek bere zalantzak azalduko dizkio; inoiz, agian, aholkuren bat ematera edo erroren bat zuzentzera ere ausartuko zaio. Adibidez, Jeronimo Biblia hebraieratik zuzenean itzultzen ari zela jakin zuenean, *70en bertsioa* ere kontuan hartzeko eskatzen dio. 397an idatzitako 40. gutunean, Pedro eta Pauloren arteko istiluari emandako interpretazioa zuzentzera animatzen du, Paulo apostoluak galaziarrei idatzitako epistolari (2, 11-14) agertzen denaren ildotik. Jeronimorentzat istilu hori itxurazkoa baino ez zen; Agustinen ustez, ordea, horrela ulertzeak Eskritura Santuen autoritatearen galera ekar zezakeen. Itzultzaileak ez zituen ongi hartzen zuzenketak, baina denboraren poderioz Agustinek ikasi zuen nola orraztu Jeronimoren lana itzultzailea mindu gabe.

Aitortzak (Confessiones), 397 eta 401 bitartean idatzia, Agustin deunaren obrarik sonatuena, ezagunena eta aztertuenaren izan da. *De Trinitate* eta *De civitate Dei*-rekin osatzen du idazlearen trilogiarik ospetsuena.

Aitortzak Agustinen autobiografia da, baina akatsak eta beka-tuak baino areago Kristautasunera nola etorri zen erakutsi nahi digu. Aldi berean, Jaungoikoari gorespen eta esker onaren azalpena da, Bera izan baita Egiaren babesleku segurura bidean Agustinen arima gidatu duena.

Liburuan jorratzen dituen gaiak gaurkoak ere badira: Jaungoikoa, arima, askatasuna, gaitza, adiskidetasuna, oroimena..., eta gaurko erara tratatzen ditu. Hunkipenez azaltzen ditu gaiok; bat egiten dute bere adimenaren ardurek bere izate osoa blaitzen duten sentipen sakonekin.

Aitortzak liburuan bere haurtzaroko, pubertaroko eta nerabeza-roko oroitzapenak aurkitzen ditugu; atzera begira, nabarmendu nahian hautatu ditu bere gaizki eginak, hala nola, hain zorrozki epaitzen duen udare lapurretaren pasadizoa. Bere ibilbide profesionala ere aurkitzen dugu liburu honetan, Zizeronen *Hortensio* elkarrizketa irakurri zue-nekoa, manikeismoaren gainbehera, neoplatonikoen eta Bibliaren irakurketa eta bere konbertsio moralaren jazoera. Hau guztia lehenengo bederatzi liburuetan kontatzen digu.

Azpimarratzekoa da X. liburua, non giza oroimenari buruz egin diren azterketarik sakonenetarikoa burutzen duen; bertan hondoraino murgilduz, mugez haraindi Jaungoikoaren oroitzapenarekin egi-ten du topo: *memoria Dei*-rekin, alegia.

Azken hiru liburuetan *Hasiera* 1, 1-31 pasartearen komentario alegorikoarekin amaitzen du bere *Aitortzak*.

Bai filosofoek, bai teologoek, psikologoek edota sentiberata-sun apur batez jantzitako edonork laguntza aurkituko du *Aitortzak* liburuan, norbere baitango izate sakonean bildu eta bertan gizakiak duen zerik baliotsuena aurkitzeko: Jaungoikoa.

Ikusten ez diren gauzei buruzko fedea (*De fide rerum quae non videntur*) edo *De fide rerum invisibilium* izenburupean ere ezaguna, 400. urte inguruan idatzi zuen.

Kristautasunaren defentsa da, enpirikoki frogatu ezinekoak sinestea eskatzen duen erlijio hau arrazoiaren kontrakoa dela kritika-tzen dutenei erantzuna.

Agustin deunak dio fedea ezinbestekoa dela, lehenik egunero-ko bizitzan. Federik gabe ez legoke ez adiskidetasunik, ez gizarte harremanik. Ikusi ezin ditugun gauza asko sinetsi behar ditugu. Ikusi ez dugun Kristorengan sinesteko, bestalde, badiugu nahiko arrazoi. Froga gisa eskaintzen ditu Eskrituretan adierazitako profeziak konpli-tu izana, bai Kristori buruzkoak, bai Elizari buruzkoak, gurutziltza-tuaren federa munduaren konbertsio ezohikoa eta hainbat martiriren testigantza.

Horren guztiaren ondorio, Agustinek dio kristauentzat fedea ez dela kritikagarri, goresgarri baizik.

405. urte inguruan amaituko du beste liburu bat *Ongiaren iza-tea, manikeoen aurka* (*De natura boni contra manicheos*), funtsean, berriz ere, manikeismoari kritika.

Jaungoikoa Ongi Aldaezin eta Gorentzat hartzen da; Beragandik datoz ondasun guztiak. Jaungoikoak *ex nihilo* egin ditu izaki guztiak eta horregatik bereizten dira Jaungoikoa eta sorkariak. Sorkari orok biltzen ditu bere baitan: *Era, edertasuna eta ordena*.

Gaitza, hain zuzen ere, izakiek era, edertasuna eta ordena gal-tzetik dator; baina izateak berez, izate diren aldetik, onak dira, ez gaiz-

toak, manikeoek defenditzen zutenez: baina bestalde, galkorrak ere badira, ezerezetik eginak direlako.

Sorkarien artean izaki korporalak eta espiritualak daude. Bigarrenak, arrazionalak, dira bikainenak baina bekatuak honda ditza-ke, muinean aldatuko ez badira ere. Bekatuak ez du Jaungoikoarengan eraginik, manikeoek uste dutenaren kontra. Manikeoek defenditzen duten bi printzipioen (ongia eta gaitzaren) teoriaren kritika burutzen du Agustinek.

Datu bitxi gisa, esan dezakegu obra honetan Manesen pasarte luzeak agertzen direla, «Tesoro»tik hartuak zehazki, eta *Fundazioko Gutuna*-ren zenbait aipamen. Horrez gain, *De moribus ecclesiae Catholicae et de moribus manicheorum* liburuan azaldu dituen hainbat ideia berriro errepikatzen ditu hemen; ez da, beraz, obra original-tzat hartzen.

Hirutasuna (De Trinitate) Agustinen lanik garrantzitsuenetako da. 399.etik 420.era idatzia, gizakiaren ikuskera aurkezten digu ikuspegi teologikotik begiratuta.

Agustín deuna, kristau eta teologoa, Hirutasun Santuaren misterioak barru-barrutik hunkitzen zuen eta berau azaltzerakoan abiapuntu hartu zuen Elizak misterio honetaz duen fedea. Eta fede hau onartu ez ezik, *ulertzeko, sinetsi egin behar duzu lehenik* bere ikurritzari jarraiki, bere pentsamenduaren eginahala emango du giza arrazoimen mugatuari Jaungoikoaren Hirutasuna ahal den neurrian ulergarri egiteko.

Jaungoikoaren Hirutasunean sakontzeko, Jaungoiko Hirukoi-tzaren isla eta irudi den gizakiarengan aurkitzen dituen analogia zen-bait erabiltzen ditu Agustinek.

Lehen galdera bere buruari egiten dio, ea zein analogia edota konparazio baliatuko dituen. Nabarmena da Jaungoiko Hirukoitzaren irudirik bikainena gizakiarengan aurkitzen dela, eta hor bilatu behar-ko ditu. Pertsona izaki arrazional eta nahimenduna denetik maitatze-ko gai da, eta maitasun honetan, hain zuzen ere, barrundatzen du Agustinek lehen hirutasuna: *maitalea, maitatua eta maitasuna*. IX. Liburuan agertzen da *espirituaren lehen hirutasuna: nik neuk gauza hauek hausnartzen, hiru osagai ikusten ditut neure baitan, maite dudanean: neroni, maite dudana eta maitasuna*». Nork bere burua maitatzean ere hiru elementu horiek daude, izan ere, maitatzeko ezin-bestekoa baita nork bere burua ezagutzea *verbum mentis* delakoaren

bitartez: *beraz, adimena, bere maitasuna eta beraren ezagutza hiru errealitate bezala dira, eta hiruak bat dira; gainera, perfektuak direnean, berdinak ere badira.*

Lehenik aurkitutako hirutasunak: *mens, notitia et amor* delakoak Jaungoikoagana hurbiltzeko aurreneko analogia osatzen du, baina Agustín deuna ez da hor geratuko, hiru osagai horiek, bere ustez, ez daudelako izatearen maila berean, arima ez baita bere egintzekin berdintzen. Horrela, aztertu ondoren, ahalmenen hirutasuna aurkitzera iristen da: *oroimena, adimena eta nahimena*. Hiru errealitate hauek egiten dute giza espiritua Hirutasunaren antzeko.

Azpitarratzekoa da hirutasun hauek berdin gertatzen direla gizonezkoarengan zein emakumearengan. Agustín ustez, maila metafisikoan berdinak dira gizona eta emakumea.

Behin ahalmenen hirutasuna aurkituz gero, badirudi hausnarketak ez duela zertan aurrera eginik; Agustínek, ordea, askoz ere sakonagorantz jotzen du zientzia eta jakituriaren artean burutzen duen bereizketatik abiatuta; arrazoimenak gauza iragankorrekin duen loturari buruz ari da zientzia; jakituria, oster, aldaezinera eta betikora begira dago. Hortaz, arima bere burua gogoratzer, ezagutzera eta maitatzera daraman bigarren hirutasuna ez da irudi perfektua izango harik eta Jaungoiko hirukoitzaren irudi gisa bere burua gogoratu, ezagutu eta maite dezan arte. Hau egin behar du, hain zuzen, arimak egiazko jakituria bereganatzeko.

Azken liburua Agustín deunaren lorpen teologikorik bikainenetakoa da. Jainkozko Hirutasuna eta ahalmenen hirutasuna konparatzen ditu eta aldi berean aurkitzen du Jaungoikoaren isla xumea garel, burutugabea baita gure irudia, nahiz eta egunetik egunera hura berrituz joateko gaitasuna eskura izan. Jaungoikoaren antzekotasun perfektua eta zoriona Hura aurrez aurre ikustean bakarrik lortuko dugu.

De Trinitate hirutasunaren misterioari eta gizakiari buruzko hausnarketa sakona da. Antropologia teologikoa moldatzen du, bertan bere bi interesgune nagusiak kokatzeko: gizakia eta Jaungoikoa.

De Trinitate-rekin ia batera hasi zen idazten *Hasiera hitzez hitz (De Genesi ad litteram)* eta gutxi gorabehera 415ean amaitu.

Biblia beti izan zen Agustín deunarentzat ikasgai eta inspirazio iturri. Obra honetan testu biblikoen hitzez hitzeko komentarioa egin

nahi digu, ez alegoriazkoa. Galdera ugari ekartzen ditu, denentzat erantzun argia eta segurua aurkitzen ez badu ere.

Hamabi liburuk osatzen dute obra hau. Behin eta berriro agertzen diren bere pentsamenduaren funtsezko gaietarik zenbait jorratzen ditu.

Hauen artean: gauza guztien sortzea denboran, eta hauen parte-hartzea Agustinek Jaungoikoaren Hitzaren baitan kokatzen dituen betiko Ideietan. Sortua izan aurretik sorkari bakoitzaren arrazoa Jaungoikoaren gogoan dago. Aingeruzko izakiek Jaungoikoarengan ezagutzen dute gauza bakoitzaren arrazoa, baina gizakiok ez; gizakiak, Sortzailearengana iristeko, lehenik gorputzezko gauzak ezagutu behar-ko ditu. Hori dela eta, ezin da esan Agustin ontologista denik.

Jaungoikoaren antz eta irudiko gizakiaren kreazioa Hirutasunaren ekintza gisa agertzen da, eta irudi hori gogoan dago, berau baita gune pribilegiatua; bekatuak hondatutako irudia da, baina eraberritzeko ahalmenez hornituta.

Hemen planteatzen da *rationes causales* edo *rationes seminales* izeneko teoria famatua; bertan aditu batzuek teoria eboluzionistaren zirriborro modukoa barrundatzen dute, baina Agustinen arreta teologiari buruzkoa zen. Teoria honek itxuraz elkarren kontrakoak diren bi testu bibliko adosteko aukera ematen digu. Batetik, Siraken Jakindurian (Si 18,1) dio: *Beti bizi denak batera egin zituen guztiak*; eta bestalde, *Hasiera*-n agertzen da batzuk besteak baino lehenago egin zituela, esaterako, arrainak eta hegaztiak bosgarren egunean, eta abereak, piztiak eta gizakia seigarrenean (Has. 1, 21-26). Agustin deunaren ustez, Jaungoikoak gauza guztiak batera egin zituen, baina ez denak era berean. Landareak, hegaztiak, arrainak eta gizakiak potentzialki sortuak izan ziren, hots, euren arrazoi seminaletan. Arrazoi seminalak sorkarietan daude eta garapenerako ahalmen ezkutuak age-rian jartzen dituzte. Era horretan ulertzen bada, Kreazioa ordenan eta edertasunean garatuko den zer biziduna da.

Luze ikertzen du, halaber, Adan eta Ebaren eta hauen ondorengo-
goen arimen jatorria.

Giza arima Jaungoikoak ezerezetik sortu zuela baieztatzen du; ez datorrela Jaungoikoaren izatetik, ez eta gorputzezko materiatic. Ukatu egiten du, era berean, arimen aurre-existentzia eta gorputz batzuetatik besteetarako transmigrazioa, platonikoek defenditzen zutena.

Agustinek zalantzak ditu arimen jatorriari buruzko bi jarreraren artean, kreazionisten eta traduzionisten teorien artean, alegia. Ez dago ziur Jaungoikoak arimak banan-banan indibidualki sortu ote zituen edota gurasoen bitartez transmititzen ote diren. Azken teoria honekin hobeto ulertzen da bekatuaren herentzia eta haurrak bataiatu beharra.

Helduaroan idatzitako lan honetan Testamentu Zaharraren ikerlan sakona egiten du; gizakiari buruzko arazoak nabarmentzen ditu eta pastoralgintzan sortu zaizkion galdera praktiko askori erantzuten saiatzen da.

415etik 417ra idatzitako bi Gutun dauzkagu, Jeronimori eta Paulinori zuzenduak, 166 eta 186 zenbakiez agertzen direnak.

Hasiera hitzez hitz-eko kezka bera planteatzen du lehenengoan, arimen jatorriaz eta zehazki bekatuaren transmisioari buruzkoa.

Bigarren gutunean Agustinek oso gogoko duen gaia azaltzen da: Kristoren graziaren premia. Pelagioren doktrinaren ildotik sortzen da auzi hau. Pelagiok Jaungoikoaren grazia ezabatu nahi du kristauen bihotzetik, grazia hau gizadiari Kristok, Jaungoikoa eta gizakien arteko Ararteko bakarrak emana izaki.

Agustinek graziaren laguntza erredundantzia defenditzea kritikatzeko dio, hots, laguntza hori ematen ez bada ere gizakiak nahiko aske direla bekatuik ez egiteko. Errealitatean doktrina honek Kristoren grazia ukatzera eramango gintuzke, bekatuik ez egiteko bezainbat Jainkoaren aginduak betetzeko ere ezinbestekoa dugun grazia, alegia.

Graziaren eta askatasunaren artean ezinbestekoa den elkar ekintzaren jakitun izan zen Agustin beti, ondotxo baitzekien zeinen makur jausia zen gizakia bekatuaren poderioz eta nork bere askatasunaz soilik gainbehera hau garaitu ezina zela.

421ean *Enkiridion edo fede, esperantza eta karitatearen esku-liburua (Enchiridion sive fide, spe et caritate)* idatzi zuen. Laurentium-en galderei erantzuna da.

Hainbat zereginen artean beti aurkitzen zuen beta aurkezten zitzaizkion zalantzak argitzeko eta bere ezagumenak era horretan hedatzeko.

Kristau jakituriaren bilduma da liburu hau, dogmak eta moralak. Pietate gisa ulertzen du moralak, Jaungoikoa gurtzeko, bizitza honetan Beraren nolabaiteko ikuspen maila bat izan baitezakegu.

Graziari buruz Agustinen doktrina ere azaltzen du liburuak (graziaren doktorea deitu zitzaion eta ez alferrik); graziaren eta apaltasunaren eredu Kristo dela baieztatzen du.

Agustinen talentua maila gorenean zegoen liburu hau idatzi zuenean.

Jaungoikoaren Hiria (De Civitate Dei) bere obrarik gailenetakoa dugu, 413 eta 427 bitartean idatzia.

Bertan nabarmen utzi nahi du Kristautasunaren transzendentzia Erromako Inperioarekiko eta edozein erregimen politikorekiko. Ildo honetatik Eliza eta Estatuaren edota botere politikoaren arteko bereizketa markatzen du. Erdi Aroko Kristau Herrian bi errealtate hauen arteko bereizketa iluntze aldera zabaldu zen jokaerari Agustimismo politikoa deitu zitzaion, baina Agustinek ez zuen inoiz joera hori agertu.

Liburuaren abiapuntua Alarikoren agindupean 410ean godoek burututako Erromaren setioa eta harrapaketa izan zen, eta ondoren kristauei leporatutako salaketa: suntsiketaren eta gertaera tragikoen errudun izatea. Berehala idatzi zuen Agustin deunak gezur zital horren aurka, Kristautasunaren aldeko arretak bultzatua.

Hogeita bi liburuk osatzen dute *Jaungoikoaren Hiria*. Izenburua Salmoetatik (87, 3) hartu zuen: *Bai ospetsua, Jaungoikoaren hiri, Jaunak zutaz dioena!* Bertan azaltzen dizkigu zenbait ardura eta auzi, bai eta Historiaren ikusmolde osoa ere.

Kristauak paganoen erasoetatik defenditzen ditu Agustinek, salaketak guztiz injustuak direla ziur dagoelako. Kristauak gaitzetsi ondoren, pagano ugari salbatu ziren Erromaren inbaditzaileek errespetatu zituzten kapera eta basiliketan ezkutatuta. Kristauek beraiek ere harrapaketaren ondorio latzak sufritu behar izan zituzten.

Bestalde, Erromako Inperioa hondatzearen kausa ez zen Kristautasuna izan, Erroma bera baizik, bere ideal nobleen arabera bizitzeko gai izan ez, eta engainuaren, ustelkeriaren eta bortizkeriaren atzaparretan jausi zelako. Erromako Inperioak gailurra jotzea ez zen izan jainko faltsuei eskainitako kultuari esker. Gezurrezko jainkoen laguntza baztertu ondoren, Jaungoikoak Historian duen eragina defenditzen du Agustinek. Nola egiten du Jaungoikoak hori? Jaungoikoaren ekintzak arriskuan jartzen al du giza askatasuna? Hona hemen auzirik

korapilatsuenetako bat: Jaungoikoaren aurrejakintza eta ekintza giza askatasunaren aurrez aurre. Zizeronek gizakiaren askatasuna salbatzearen aurrejakintza jainkozkoa baztertu bazuen ere, Agustinek bata eta bestea bateragarri direla uste du. Jaungoikoaren aurrejakintzak ez du inondik ere gizakiaren askatasuna, Historian zehar honek ekintzarako eta erabakitzeke izan duen gaitasuna baliogabetzen.

Agustin ez da, greziarrak bezala, fatalista, ez eta determinista ere; Historiaren ikuspen probidentzialista defenditzen du. Historia ez da gizakien ekintza soilik, Jaungoikoarena ere bada.

Bi hirien existentzia azaltzen digu obra honetan, eta hauxe izango da, ziurrenik ere, Agustin filosofo eta teologoaren teoriarik ezagunenetakoa.

Honela dio XIV. Liburuan: *Bi maitasunek sortutako hiri bi dira: Jaungoikoaren mespretxuraino garamatzen norbere maitasunak lurreko hiria sortu du, eta norbere mespretxuraino garamatzen Jaungoikoaganako maitasunak hiri zerutiarra*. Bateko zein besteko hiritar izatea norbere maitasunaren objektuak zehazten du: Jaungoikoa mespretxatzerainoko norbere maitasuna edota norbera mespretxatzerainoko Jaungoikoaganako maitasuna.

Bizitza honetan egiaren bila saiatzen direnak eta zintzo portatzen ahalegintzen direnak Jaungoikoaren hirikoak dira, nahiz eta Elizan portaide izan ez.

Bizitza hilkor honetan elkarrekin nahasian aurkituko ditugun bi hiriak helburu ezberdinetan bereizten dira. Jaungoikoa abandonatuz gaitzari emanda bizi diren hiri lurtarreko biztanleek bizitza honetako nekeak eta estuasunak sufrituz gain *betiko heriotza* izango dute azkenean; lur honetan erromes dabilten Jaungoikoaren hiriko biztanleek, oster, *betiko bizitza*, bakea izango dute.

Ikuspegi honek ez dakar ondorio gisa, inondik ere, kristauak mundu honetako arazoetatik urundu beharra. Alderantziz, hiritar gisa parte hartu beharra daukate euren estatuen eraikuntzan, moralaren aurkako praktikak saihestuz; argi izan behar dute, dena den, ezingo dutela inoiz eraiki lurlean injustiziarik gabeko estatu ideal perfektua.

Agustinek bakea, bake iraunkor betikoa zeruko hiriaren helburu gisa aipatzen duenean, Jaungoikoarekin elkartze eta gozatzeaz ari da, Jaungoikoa baita gizakiaren benetako zoriontasuna eta beronen

desira eta xedeak bete ditzakeen bakarra. Horrela XXII. liburuan laburbiltzen du zer-nolakoa izango den beti irrikaz desiratzen dugun zorion hori: *Bera* (Jaungoikoa) *izango da gure desiren helmuga eta amairik gabe ikusia izango da, aspertu gabe maitatua eta nekerik gabe goretsia. Dohain hau, txera hau, eginkizun hau denona izango da, betiko bizitza bezala... Han* (geroko bizitzan) *atseden hartuko dugu eta ikusi egingo dugu; ikusi eta maite; maite eta goretsi. Hona amairik gabeko helmugaren esentzia. Eta azkenik gabeko erreinura iristea baino jomuga gureagorik ba al dago?*

Testu bilduma honen bidez Agustin deunaren mailako jakintsuaren pentsamendura hurbiltzeak gora handiko ezagutzak ekarriko dizkio irakurleari, eta gai filosofiko handiak Agustinek nola planteatu zituen eta erantzuna ematen nola saiatu zen jakiteko parada izango du.

Aurkezpen honek antologiaren irakurketa erraztuko duelakoan eta irakurri ostean Hiponako Agustin filosofo eta teologoaren obrarik adierazgarrienetako batzuetara irakurlea hurbilduko duelakoan,

Maria del Carmen Dolby Mugica
Santander, urtarrilak 19, 2003

Bibliografia

AGUSTÍN DE HIPONA: *Obras completas*, Madrid, ed. BAC, 2002, Bi hizkuntzazko argitalpen latino-espainola.

ALVAREZ TURIENZO, SATURNINO: *Regio Media Salutis. Imagen del hombre y su puesto en la creación. San Agustín*, Salamanca, ed. Universidad Pontificia, 1988.

ARENDT, HANNAH: *Love and Saint Augustin*, Chicago, ed. University of Chicago Press, 1996; *El concepto de amor en san Agustín*, Madrid, ed. Encuentro, 2001.

BAUMGARTNER, M.: *Los grandes pensadores. San Agustín. Santo Tomás. Giordano Bruno*, Madrid, itzul. Revista de Occidente, 1925.

BOYER, CHARLES: *L'idée de Vérité dans la philosophie de saint Augustin*, Paris, ed. Beauchesne et ses Fils, 1941.

BROWN, PETER: *Agustín de Hipona*. Argitalpen berria epilogoarekin, Madrid, ed. Acento, 2001.

CAPÁNAGA, VICTORINO: *Agustín de Hipona, maestro de la conversión cristiana*, Madrid, ed. BAC, 1974.

CAYRÉ, FULBERT: *Initiation a la Philosophie de Saint Augustin*, Paris, ed. Desclée de Brouwer, 1954.

CREMONA, CARLO: *Agustín de Hipona. La razón y la fe*, Madrid, ed. Rialp, 1991.

COURCELLE, PIERRE: *Connais-toi toi-même, de Socrate a saint Bernard*, Paris, ed. Études augustiniennes, I. lib., 1974; II. eta III. lib., 1975.

CURLEY, AUGUSTINE J: *Augustine's critique of Skepticism: a study of Contra Academicos*, Nueva York-Bern, ed. Peter Lang, 1991.

DOLBY MÚGICA, MARÍA DEL CARMEN: *El hombre es imagen de Dios. Visión antropológica de san Agustín*, Pamplona, ed. Eunsa, Iruñea 2002.

FIZGERALD, ALLAN D. (Zuzendaria), *Diccionario de san Agustín, San Agustín a través del tiempo*, ed. Monte Carmelo, Burgos 2001.

GILSON, ETIENNE: *Introduction à l'étude de saint Augustin*, Paris, ed. Vrin, 1949.

GILSON, ETIENNE: *The future of Augustinian metaphysics. A monu-*

ment to saint Augustine, London, ed. Sheed and Ward, 1945.

GRANDGEORGE, L.: *Saint Augustin et le Néoplatonisme*, ed. Paris, Bibliothèque de l'école des Hautes Etudes Sciences Religieuses, Leroux, 1896.

GUITTON, JEAN: *Les temps et l'éternité chez Plotin et saint Augustin*, Paris, ed. J. Vrin, 1959.

HESSEN, JOHANNES: *La Filosofía de san Agustín*, Cartagena, ed. Athenas, 1962.

HOLTE, RAGNAR: *Béatitude et Sagesse. Saint Augustin et le problème de la fin de l'homme dans la philosophie ancienne*, Paris, ed. Études augustinienes, 1962.

JOLIVET, RÉGIS: *Initiation a la Philosophie de saint Augustin*, Paris, ed. Desclée de Brouwer, 1947.

JOLIVET, RÉGIS: *Saint Augustin et le Néoplatonisme Chrétien*, Paris, ed. Demöel et Steele, 1932.

LANCEL, SERGE: *Saint Augustin*, Paris, ed. Fayard, 1999.

MADEC, GOULVEN: *Le Dieu d'Augustin*, Collection «Philosophie et Théologie», Paris, ed. Les éditions du Cerf, 1998.

OROZ RETA, JOSÉ: *Cultura clásica y cristianismo*, Salamanca, ed. Universidad Pontificia, 1988.

Oroz Reta, José: *El agonismo cristiano: san Agustín y Miguel de*

Unamuno, Salamanca, ed. Universidad Pontificia, 1986.

PEGUEROLES, JUAN: *El pensamiento filosófico de san Agustín*, Barcelona, ed. Labor, 1972.

PEGUEROLES, JUAN: *San Agustín. Un platonismo cristiano*, Barcelona, ed. Promociones Universitarias, Biblioteca Universitaria de Filosofía, 1985.

SCIACCA, M.F.: *San Agustín*, Barcelona, ed. Luis Miracle, 1954, I. lib.

TESTARD, MAURICE: *Saint Augustin et Cicéron* (Cicéron dans la formation et dans l'oeuvre de Saint Augustin), Paris, ed. Études augustinienes, 1958, 2 lib.

VANNIER, MARIE-ANNE: *Augustin d'Hippone*, Dictionnaire Critique de Jean-Ives Lacoste, Paris, ed. Puf, 1998, orr. 105-108.

Zenbait egile: *San Agustín. Meditación de un centenario*, Salamanca, ed. Universidad Pontificia, 1987.

<http://www.augustinus.de>
«Literatur.Datenbank» izeneko loturaren bidez (Data-base bibliografikoa) eskura daitezke agustinologiari buruzko 25.000 fitxa bibliografiko, liburu eta artikulu.

San Agustín euskaraz

Agustiñ Gurearen aitorkizunak / Nikolas Ormaetxea, Orixe. Zarautz, Itxaropena, 1956.

AKADEMIKOEN AURKA

Contra academicos

Egia eta zoriontasuna

I. Kapitulu

Elkarriketaren giroa

Gure Lizentzio nirekin bizi da hemen ikerlanean buru-belarri sartuta, bere adinekoen denbora-pasak eta sedukzioak alde batera utzita, filosofiari hain sutsuki emana non beldurrik gabe esan baiteza-kegu bere aitarentzat ere eredu izan daitekeela. Halakoxea da, izan ere, filosofia: ez dago adinik filosofiaren eragin eremutik kanpo; eta filosofia zeureganatzera eta beraren ur gardenetan irrika biziagoz edatera zu bultzatu nahian, zure egarriaren berri ondoto jakin arren, zurrupadaxo hau, nolabait esateko, bidali nahi izan dizut; ez, otoi, zapuztu nire itxaropena, gogoko izango duzula eta pizgarri gertatuko zaizula espero baitut. Trigezio eta Lizentzioren arteko eztabaida idatzita bidaltzen dizut; lehena armadara joan zitzaigun aldi baterako, diziplinen ikasketa gogaikarrietatik ihesi bezala, baina handik itzuli zenean arte noble eta handietarako irrika are beroagoaz etorri zitzaigun.

Landan egun batzuk igaro ostean, ikastera animatu nituen, eta lan horretarako nik uste eta nahi baino prestuago eta gogotsuago ikusi nituen, eta indarrak neurtu nahi izan nizkien, haien adina kontuan izanik; banekien Zizeronen *Hortensio*-k erakarri zituela gehienbat filosofiara, eta horrek animatu ninduen batik bat.

Estenografoaz baliatu ginen haizeak gure jarduna eraman ez zezan, eta ez nuen hizkirik ere galtzen utzi. Liburu honetan ikusiko dituzu, bada, eurak defendatutako auziak eta iritziak, bai eta nire eta Alapioren hitzak ere.

II. Kapitula

Zorionari buruz

Horretarako denok leku batean bildu ginen nire aholkuz, eta une egokia zela iritzi nionean hasi nintzen:

– Egia ezagutzea komeni zaigula, dudarik ba al du inork?

– Ez, inondik ere –esan zuen Trigeziok.

Gainontzekoek ere adostasuna agertu zuten. Orduan nik:

– Eta egiaren jabe izan gabe zoriontsu izan bagaitezke, halere egiaren ezagutza beharrezkoa dugula uste duzue?

Alipio hasi zen hemen:

– Auzi honetan epaile lanak egiten seguruago sentituko naiz, zeren hirira joan beharra daukadanez, eztabaidan nire partaidetzaren ordezkoa beste norbaiti pasatzea komeni baita; gainera, errazago delegatuko ditut inoren eskutan epailearen egitekoak, partaideren baten abokatuarenak baino. Beraz, nire parte-hartzea ez da inongoen alde izango.

Denek onartu zuten. Berririo azaldu nuen nire proposamena, eta Trigeziok esan zuen:

– Zoriontsu denok nahi dugu izan; eta egirik gabe horretara iritsi bagaitezke, egiaren bila ibili beharrik ez daukagu.

Nik orduan:

– Eta zer deritzozue? Egia aurkitu gabe ere zoriontsu izan gaitzkeela uste duzue?

– Egiaren bila saiatuz gero, bai! –erantzun zuen Lizentziok.

Keinuka ari nintzen ni gainontzekoen iritziak eskatzen. Navigio hasi zen:

– Lizentzioren ikuspegiak behartu egiten nau zera esatera, alegia, zoriontasuna, agian, egiaren bila bizitze horretan finka daitekeela.

– Zehaztu ezazu, bada, zertan datzan bizitza zoriontsua Trigeziok eskatu zion. Hortik aterako dugu erantzun egokia.

– Zer uste duzu dela zoriontsu bizitzea –esan nuen nik– giza-kiarengan dagoen onenarekin ados bizitzea ez bada?

– Ez dut arinegi mintzo nahi –erantzun berak-; baina esadazu, arren, zer den gizakiarengan dagoen onena.

Nik orduan:

– Gizakiaren parterik nobleena mendeen beste guztiak hartzen dituen arimaren atala dela, nork jar lezake zalantzan? Eta berriro ere definizio eske hasi ez zaitezten, atal horri *adimen* edo *arrazoimen* dei diezaiokegu. Irizpen hau gogoko ez baduzu, emadazu zuk bizitza zoriontsuaren definizioa edota gizakiaren baitan dagoen parterik bikainenarena.

– Bat nator zuk esandakoarekin –erantzun zuen–.

– Orduan, geurera itzuliz –esan nion–, egiaren bila dabilena egia aurkitu gabe ere zorionean bizi daitekeela uste duzu?

– Esandakoari eusten diot –erantzun zidan-; ez dut inondik ere hori uste.

Eta zuek zer deritzozue? –jarraitu nuen.

– Baiezkoaren alde nago ni erabat –Lizentziok segurtatu zuen-; begira, bestela, gure arbasoak: jakintsuak zirela eta zoriontsu bizi zirela onartzen dugu, egiaren ikerkuntzan saiatzeagatik soilik.

– Eskertzen dizuet –esan nien nik– Alipiorekin batera epailearena egin didazuelako; egia esan, haren inbidia ere sentitzen hasia nintzen. Beraz, zuetako batzuen ustez, bizitza zoriontsurako aski da egiaren ikerkuntza; beste batzuek, aldiz, zoriontasun hori lortzeko ezin bestekoa dela egiaren jabetza diote; eta arestian Navigio zure alde jarri delarik, Lizentzio, zuen ikuspegiak nola defendatzen dituzuen jakin nahian irrikaz naukazue. Garrantzi handiko auzia da eta eztabaida zehatza merezi du gai honek.

– Gaia handia delarik –esan zuen Lizentziok– argitasun handiko jakintsuak beharko ditugu.

Eta nik erantzun:

– Edonon ere nekez aurkitzen dena ez ezazu bila landetxe xume honetan; hobe duzu zerorrek azaldu, hausnartu ondoren adierazi diguzun irizpidearen zergatia eta oinarriak: txikiak ere handi egiten baitira auzi handien inguruan eztabaidatzean.

III. Kapitula

Objekzioa

– Argi dago –esan zuen berak– kosta ahala kosta eztabaidan nahasita ikusi nahi gaituzula, gure onerako, jakina; baina, esadazu: zergatik ezin izango da zoriontsu egiaren bila dabilena, hura aurkitu ez badu ere?

– Gizon zoriontsuak orotan jakintsu perfektua behar duelako izan –esan zuen Trigeziok–. Hortaz, bila dabilena oraindik ez da perfektua. Ez dakit, beraz, nola izan daitekeen zoriontsu.

– Ba al du zuretzat baliorik –erantzun zion besteak– gure zaharren itzalak?

– Ez guztienak.

– Norenak onartzen dituzu?

– Jakintsuak izan zirenenak.

– Jakintsua al da zuretzat Karneades?

– Ni ez naiz greziarra eta ez dakit Karneades hori nor izan zen.

– Orduan –ekin zion Lizentziok–, zer irizten diozu gure Zizeroni?

Isilune baten ondoren Trigeziok jarraitu zuen:

– Jakintsua izan zen.

– Beraz, haren ikuspegiak badu zugar eraginik gai honetan?

– Jakina baietz!

– Entzun ezazu, bada, haren pentsamoldea, ahaztuta izango duzu eta, agian. Gure Zizeronen ustez, egiaren ikerlea zoriontsua da, egiaren jabe izatera iritsi ezin bada ere.

– Non esaten du Zizeronek hori?

– Nork ez daki Zizeronek behin eta berriz baieztatu zuela giza-kiak ezin duela deus ziur jakin eta jakintsuak egin dezakeen gauza bakarra egiaren arakatze arduratsua dela, zeren zalantzazko gauzei baiezkota emango balie, nahiz eta deskuiduan egiak izan, ez litzateke erroretik libratuko, eta hauxe dela, hain zuzen ere, jakintsuaren akats nagusia? Horregatik, jakintsuak derrigor zoriontsu izan behar duela

sinesten badugu eta, bestalde, egiaren ikerkuntza soila izaki jakituria-
ren erabilerarik nobleena, zer dela eta zalantzan jarriko dugu egiaren
ikertze hutsak zoriontsu egin dezakeela bizitza?

Trigeziok, orduan:

– Zilegi al zait arestian funtsik gabe egindako baieztapenetara
itzultzea?

– Lizentzia hori ukatzen dute –nik parte hartu nuen hemen–
eztabaidan dihardutenek ez egiaren bila, agudeziaren harrokeria txo-
roak eraginda baizik. Beraz, hemen nirekin bildu zaretenoi, hezkuntza
eta trebakuntza sasoian zaudetela kontuan hartuz, lizentzia hori eman
ez ezik agindu ere agintzen dizuet arinkeriaz esandako baieztapenak
behin eta berriz aztertzeke.

– Nire ustez –Lizentziok esan zuen– egiaren eta zuzenaren bila
diharduen eztabaidan garaipena gutxiestea filosofiaren aurrerapen
itzela izan da. Beraz, atseginez onartzen dut zure oharra eta, niri dago-
kidanez, baimena ematen diot Trigeziori bere ustez ausarkiegi egin
dituen baieztapenak berraztertzeke.

Alipiok, orduan:

– Zeuok ere bat zatozte nirekin hemengo nire zeregina uzteko
garaia oraindik ez dela iritsi; baina joan beharra aurrez esana dizuet,
eta nire egitekoa eten beharrean nagoenez, ofizio honetan nire orde-
z diharduena ahalmen bikoitzez arituko da ni itzuli arte, eztabaidak luze
joko duela ikusten baitut.

Eta erretiratu ondoren, Lizentziok jarraitu zuen:

– Arinkeriaz baieztatu duzuna orain zuzen dezakezu.

– Ausartegia izan naiz Zizeron jakintsua zela esatean.

– Ai! Ez al zen, bada, jakintsua izan Zizeron, erromatarren
arteana filosofia latinez hedatu eta mailarik gorenera jaso zuena?

– Jakintsua izan zela onartuz ere ez ditut, inondik ere, haren
irizpide guztiak onartzen.

– Zizeronen beste hainbat irizpide gezurtatu beharko dituzu,
hau errefusatzean ausartegitza har ez zaitzaten.

– Eta frogatzen badizuet haxe izan zela, hain zuzen, haren
pentsamenduaren hutsune bakarra? Nire baieztapena frogatzeko
emango ditudan arrazoiak aztertzea dagokizula uste dut.

– Aurrera,! Nor naiz ni Zizeronen kontrako azaltzen denari aurre egiteko?

– Kontuan har ezazu epaile zaitugun horrek –esan zidan hemen Trigeziok– nolatan lehentxeago definitu duzun bizitza zoriontsua; zeuk esana baita beste guztiak mendean hartu behar dituen arimaren atalarekin ados bizi dena zoriontsua dela. Eta zuk, Lizentzio, onartu beharko didazu orain (filosofiak eskaintzen digun askatasunaren ize-nean agintearen uztarria gainetik kendu dudan une honetan) egiaren bila dabilena ez dela oraindik perfektua.

Isilune luze baten ostean erantzun zion Lizentziok:

– Ez dizut hori onartzen.

– Zergatik ez? Esadazu. Arretaz entzungo dizut, irrikatan bainago jakiteko nolatan perfektua izan daitekeen egia aurkitu ez duen gizakia.

– Helmugara iritsi ez dena, aitortzen dut, ez da oraindik perfektua izanen. Baina egia osoa Jaungoikoak bakarrik daukala uste dut, edota agian, gizakien arimek ere gorputza, hots, kartzela ilun hau abandonatu ondoren. Baina gizakiaren xedea da egia behar bezala aztertea: perfektzioaren bila gabiltza, baina gizakiarengan.

– Beraz, gizakiak ezin badu zoriona erdietsi –esan zuen Trigeziok–, nolatan izango da zoriontsu hain sutsuki desiratzen duen hori eskuratu gabe? Baina ez; gizakia zoriontsu izan daiteke, beste guztiak mendean hartu behar dituen arimaren atal nagusi harekin ados bizi daitekeelako. Aurki dezake, beraz, egia. Eta ezin badu, bere baitan bildu eta uko egin diezaiola egiaren ereduari; horrela, hura lortu ezinean ez da halabeharrez zoritxarreko izango.

– Horixe da, hain zuzen ere, gizakiaren zoriontasuna –Lizentziok jarraitu zuen–, egia ongi bilatzea; horixe da helmuga gaindiezinera iristea. Beraz, behar baino gogo apalagoz egia ikertzen duenak ez du gizakiaren helburua lortzen; baina bilakuntza horretan ahal eta behar bezainbeste saiatzeko dena, hura aurkitu gabe ere, zoriontsu da, izaera naturalean egin beharrekoa bete duelako. Eta aurkitu ez badu, naturaren akatsa da.

Eta, azkenik, gizaki orok zoriontsu edo zoritxarreko izan behar badu, ez al da erokeria izango zera esatea, alegia, gau eta egun eten-gabe egiaren bila diharduen gizakia zoritxarreko dela? Beraz, zoriontsu izan behar.

Gainera, zuk emandako definizioak ere, nire ustez, arrazoi ematen dit, zeren zoriontsua bada, eta halaxe da, beste guztien gaineratik gailentzen den atal espiritualaren arabera bizi dena eta atal honi arrazoimena baderitzo, hona nire galdera: egiaren bila perfektuki ari dena ez al da arrazoiaren arabera bizi? Eta hori ukatzea absurdoa bada, zergatik ez diogu zoriontsu deitzen, beste gabe, egiaren bila dabilen gizakiari?

IV. Kapitulu

Zer da errorea?

– Nire ustez –Trigeziok erantzun zuen– erratuta dabilena ez da arrazoimenaren arabera bizi, eta ezin da zoriontsu izan erabat; bila ibili arren inoiz aurkitzen ez duena erratuta dabil. Beraz bi hauetariko bat frogatu behar didazu: erratuz zoriontsu bizi daitekeela, edo beti egiaren bila dabilenak hura aurkitu ez arren ez duela erratzen.

– Gizaki zoriontsuak ezin du hutsik egin –erantzun zuen besteak–.

Eta isilune luzearen ondoren jarraitu:

– Baina bila dabilenak ere ez du hutsik egiten, metodo oso onez ikertzen baitu hutsik ez egiteko.

– Gauza jakina da –erantzun zuen Trigeziok– ez erratzeko ikerkuntzan diharduela; baina bila dabilena eskuratzen ez duelarik, ez da erroretik salbatzen. Horregatik zuk azpimarratu nahi izan duzu gizaki horrek ez duela bere burua engainatu nahi, gogoz kontra inork ere huts egingo ez balu bezala, edota gogoz kontra izan ezik inork beste nolabait erratuko balu bezala.

Hemen, erantzuteko zalantzak ikusi nizkionean, esan nien:

– Lehenik errorea zer den definitu behar duzue. Gero, esentzian barneratu ondoren, errazago erreparatuko dizkiozue mugak.

– Ni ez naiz definitiotan iaioa –esan zuen Lizentziok–, baina errazagoa da errorea definitzea hura suntsitzea baino.

– Nik definituko dut –erantzun zuen besteak–. Aise egingo dut gainera, ez nire adimen azkarragatik, auziaren bikaintasunagatik bai-

zik, beti bila ibiltzea bila zabiltzana sekulan atzeman gabe, horixe baita erratzea.

– Zure definizioa erraz gezurtatu ahal izango banu –erantzun zuen Lizentziok–, ez nukeen nire egitekoan huts egingo. Baina, agian gaia berez zaila delako edota niri hala iruditzen zaidalako, auzia bihar goizalderako utz dezagun eskatzen dizuet; izan ere, hausnartzen saiatu arren, ez diot erantzun egokirik aurkitzen gaur.

Bidezkoa iruditu zitzaigun guztioi eskaera; jaiki eta paseatze-
ra irten ginen. Eta gu mila arazoz solastatzen ginen bitartean, Lizentziok hausnartzen jarraitu zuen. Azkenean, alferrik zela ikustean, amore eman zuen eta gurekin solasean nahasi zen. Gero ilunabar-
rarekin euren arteko eztabaida piztu zen berriro; baina nik geldiarazi nien eta biharamunerako uzteko konbentzitu. Handik bainuetara joan ginen.

Bigarren eztabaida

Hurrengo egunean, denok eserita geundela ni hasi nintzen:

– Atzoko auziari helduko diogu berriro.

– Oker ez banago, nik eskatuta atzeratu genuen eztabaida –esan zuen Lizentziok–; zaila iruditzen baitzitzaidan errorea definitzea.

– Horretan zuzen zaude –adierazi nion–. Eta nahiko nuke zuk gaia ondo bideratzen asmatzea.

– Entzun, bada –esan zuen berak–, atzo hitza moztu ez bazenit prest neukan erantzuna. Errorea, nire ustez, faltsua egiaztat onartzea da; eta egia beti bilatu behar dela uste duenak oztopo hau gaindituko du, ez baitu gauza faltsurik onartuko deus onartzen ez duenak; beraz, ezingo du hutsik egin. Eta eragozpenik gabe izan daiteke zoriontsu; izan ere, urrutira gabe, atzo bertan bizi izan ginen moduan beti bizi ahal izango bagina, zoriontsu ez izateko ez dut arrazoirik ikusten; espirituzko naretasun handiz bizi izan baikinena, gorputzaren kutsadura orotik arima zainduz, grina txarren sugarretatik urruti, arrazoimenaren hausnartze ahaleginetan, hau da, bizitza zorionsua bezala definitutako arima jainkokidearen jardunetan eman genuen eguna, gizakiak ahal duen neurrian; eta egiaren bila

saiatu ginen aurkitu gabe, nire ustez. Beraz, egia ikertze hutsak, hura lortu gabe ere, gizakiaren zoriona ekar lezake. Begira zeinen erraz gezurtatzen den zure definizioa, eguneroko oharpen arruntak baliatuz. Zuk esan baitzenuen inoiz aurkitu gabe beti bila ibiltzea hori dela huts egitea. Demagun, deusen bila ez dabilen norbaiti beste batek galdetzen diola ea orain egunargia den, eta hark arinki eta tupustean erantzuten du bere ustetan gaua dela; ez al da engainuan egongo? Errore mota hain nabarmen hau ez du zure definizioak barnebiltzen.

Bestalde, definizio biziotsuagorik ezin eman daiteke, huts egiten ez dutenak ere barnean hartzen baititu. Demagun norbaitek Alejandriara joan nahi duela eta bide zuzenetik doala; ezin esango duzu oker dabilenik; baina traba eta eragozpen ezberdinen poderioz, jardunaldi luzetan egiten du bidaia eta halako batean bidean aurkitu du heriotza. Bere nahia bete ez bazuen ere, ez al zen beti bila ibili, eta hutsik egin gabe?

– Ez zuen beti bilatu –erantzun zion Trigeziok.

– Ongi diozu –jarraitu zuen Lizentziok– eta arrazoizkoa da zure oharra. Eta horren ondorioz, hain zuzen, zure definizioak ez du balio; ez baitut nik esan zoriontsu dela beti egiaren bila dabilena. Ezinezkoa da hori. Lehenik eta behin gizakia ez delako beti existitzen; eta bigarrenik, gizaki den unetik ezin duelako beti egiaren bila jardun, adinak ezartzen dizkion mugengatik. Edota *beti* esatean, egiaren ikerkuntzan une oro saiatu behar duela, liparrik galtzen utzi gabe, adierazi nahi baduzu, arestian aipatutako Alejandriako bidaiaren eredura itzuliko ginateke. Imajina ezazu norbait bidaiaren abiatu dela adinak eta egitekoek horretarako beta eman diotenean eta bide zuzenetik inoiz irten gabe, lehen esan bezala, helmugara iritsi aurretik hil egin dela. Huts egin zuela badiozu, engainaturik zaude, ahal izan zuenean eten gabe bila ibili baitzen, nahi zuen lekura iristerik lortu ez bazuen ere. Horregatik, nire arrazoibideak balio badu, bide zuzenetik bilatzen dabilenak ez du hutsik egiten egia eskuratzen ez badu ere, eta zoriontsua da, arrazoimenarekin ados bizi delako; eta, alderantziz, zure definizioa funtsik gabea gertatu bada, eta hala ez balitz ere ez nuke kontuan hartuko, azaldutako arrazoiek sendotzen baitute nire auzia; beraz, esadazu: zergatik ez dugu konpondutzat ematen hemen proposatutako arazoa?

VI. Kapitula

Jakitoriaren definizio berria

Eguna argitzean –bezperatik atondu baikenituen gauzak astia izan genezan– berehala heldu genion aurreko eztabaidaren hariari. Ni hasi nintzen:

– Atzo eskatu zenidan, Trigezio, epailearena eginez jakitoriaren defentsan jarduteko; zuen arrazoibidean, hura areriores baten beldur bailitzan, edota norbaitek defendatuz areagoko laguntza eskatzeko zorian aurkituko bailitzan. Orain zuen artean dagoen auzi bakarra jakitoriaren definizioarena da eta horretan ez duzue elkarren kontra egiterik, biok zaudetelako hura jakin nahian. Eta zuk ez duzu amore eman behar gainontzekoaren defentsan, zure ustez jakitoriaren definizioan huts egin duzulako.

Nik emango dizut jakitoriaren definizioa; ez da nirea, ez eta berria, antzinakoetatik datorrena baizik, eta zuek gogoan ez izateak harritzen nau. Izan ere, lehendik ere baduzue honen entzutea, alegia, jakituria jainkozko eta giza gauzen zientzia dela.

II. LIBURUA

Akademikoen doktrinaren azterketa

V. Kapitula

Azalpena

– Zintzo jokatu dut –esan nuen– hori eskatzeko eskubide duzulako. Akademikoek, izan ere, defenditu nahi izan zuten gizakiak ezin duela gai filosofikoei buruzko zientzia bereganatu (horixe baitzen Karneadesen ardura bakarra); eta hala eta guztiz ere, gizakia jakintsu izan daitekeela eta beronen xedea egiaren ikerkuntzan datzala, zuk, Lizentzio, hitzaldi hartan gogora ekarri diguzun moduan.

Horregatik, jakintzuak ez dio bere baiezkua deusi ematen, ezin bestez huts egiten baitu gezurrezkoak baietsiz, eta hau ez dagokio jakintsuari. Eta oro gezurra zela baieztatu ez ezik euren tesi hori argumentu ugaritan oinarritzen zuten. Baina egia ezin eduki daitekeela Zenon estoikoaren definizio batetik ondorioztatzen zuten; definizio honek zioen, irudipenak egiazkotzat edukitzeko, jatorri duen objektuak ariman irarritak egon behar duela derrigor eta ezin dela jatorri ez duenetik etorri.

Edota labur eta garbi esanda: faltsuak ezin izan ditzakeen ezaugarri batzuen bidez emango zaigu ezagutzera egiazkoa. Eta akademiakoak irmoki saiatu ziren frogatzen ezaugarri hauek ezin aurki ditzakegula gure pertzepzioetan. Hemendik datoz filosofoen arteko desadostasuna eta sentimenen iruzurra; hemendik ametsak eta haluzinazioak, eta euren auzien defentsarako erabiltzen zituzten amarruak eta sorites moduko argudioak.

Eta Zenonengandik ikasi zutelarik iritzia baino arbuigarriagorik deus ez dagoela, hortik maltzurki ondorioztatu zuten, ezin hautesman delarik deus batetik, eta iritzia, bestetik, hain makurra izanik, jakintzuak ez zuela ezer baietsi behar.

Arerio asko ekarri zizkien honek, ildo horretatik bidezko baitzirudien deus baieztatzen ez duenak deus ere ez egitea. Eta era horretan, akademikoentzat jakintzuak –deus baieztatzen ez badu– betiko lozorrorra eta bere eginbeharreko guztiak abandonatzera kondenatua zirudien. Haiek, ordea, nolabaiteko probabilitatea erabiltzen zuten puntu honetan eta egiantza deitu zioten; eta jakintzuak inondik ere ez duela eginbeharrekoak betetzeari uko egiten esaten zuten, bere jokabide arauak errespetatzen baititu; baina hala ere egia, izadiaren ilunagatik edota antzekotasun iruzurtiengatik, ezkutuan eta nahasita zegoela. Eta, errepremituz, baiezkua geldiaraztea jakintsuaren burutapen latzaren fruitua dela gaineratzen zuten.

Sistema osoa, zuk nahi bezala, azaldu dizuedala uste dut, zure oharretatik aldendu gabe, Alipio; gogo onez jardun naizela esan nahi dut. Izan ere, zerbait nik esan bezala ez bada edota isildu badut, ez da nire borondatez izan.

Ez dago, beraz, gogo on faltarik, nire kontzientziak hala aginduta. Bere burua engainatzen duen gizakia errukigarri azaldu behar zaigu; eta besteak engainatzen dituen gaitzesgarri; lehenak irakasle on baten premia du, bigarrenaren ikasleak zuhurra behar du izan.

VI. Kapitula

Akademia zaharraren eta berriaren arteko desadostasuna

Gosea asetzeko adina janari hartu ondoren berriro zelaian bildu ginen. Alipio hasi zitzaigun hitz hauekin:

– Zure nahiari kasu egingo diot konpromisoari ihes egiten ausartu gabe. Isilean deus gordetzen ez badut, zure doktrinari eta nire oroimenari esker izango da. Baina ezertan huts egiten badut zuk zuzenduko didazu; horrela, konpromiso mota honi ez diot aurrerantzean beldurrik.

Nire ustez, Akademia berriaren zatiketa doktrina zaharraren kontra baino gehiago estoikoen kontra izan zen. Eta, agian, ez genuke zatiketatzat hartu behar, Zenonek ezarritako iritzi berria eztabaidatzea eta gezurtatzea komeni baitzen. Pertzepzioaren ezintasunari buruzko doktrinak, izan ere, eztabaidarik sortu gabe akademiko zaharren adimenen leku hartu zuen eta ez zuten onartezinekotzat juzgatu. Aise froga daiteke hau Sokrates beraren eta Platonen eta antzinako hainbat filosofoen babesarekin, berauen ustez, errearen kutsaduratik norbera libratuko baita baiezkoa emateko ausarkeriatik aldentzen den neurrian; hala ere, haiek ez zuten gai honi buruzko eztabaida eskolatan sartu, eta egiaren pertzepzioa posible ote zen ala ez bereziki ikeritzeari uko egin zioten.

Hauxe da Zenonek brast plazaratutako auzia, behin eta berriro adieraziz deus antzeman ezin daitekeela, ez bada dena hain egiazkoa non faltsutik bereizten den ezberdintasunezko ezaugarri edo markatan, eta jakitsuak ez dituela iritziak bereganatu behar; eta hau entzundak, Arkesilaok ukatu egin zuen gizakiak mota honetako gauzarik izan zezakeenik, eta jakintsuaren bizitza ezin daitekeela iritziaren gainbetera horretara arriskatu. Eta honen guztiaren ondorio izan zen ezin zaiola baiezkorik ezeri eman.

Ez al dakizu deus ez daukadala egiazkotzat eta akademikoen argumentuek eta eztabaidek edozer ikertzetik atzera eragiten nautela? Ez dakit nola, baina egia aurkitzea gizakiarentzat ezinezkoa dela sinestarazi didate gerta daitekeen zer bait bailitzan, euren esamolde faboritua erabiliz; horregatik, nagi eta motel bihurtu nintzen, eta gizon jakitsu eta zuhurrek aurkitu ezin zutenaren bila hasteko ez nuen ado-

rerik. Egia aurkitzeko posibilitatea badudala neure buruan sartzeari lortzen ez badut, akademikoek kontrakoa sinesten duten bezain seguru, ez naiz deus aztertzerik ausartuko, eta defenditzea merezi duenik ez dut deus aurkitzen.

Utz ezazu alde batera zure galdera, ongi baderitzozu, eta has gaitezen bion artean eztabaidan ahalik eta zorrotzen, ea egia aurki daitekeen. Niri dagokidanez, argumentu ugari ditut eskura, akademikoek doktrinari aurka egiteko; gure arteko iritzien alde honetara labur daiteke: haiei posible deritze egia aurkitu ezina izatea; nik, ordea, aurki daitekeela uste dut. Egia ez jakitea nirea eta pribatua da, haiek itxurak egiten bazituzten, edota seguruenik haiena eta nirea.

XI. Kapituluak

Probabilitatea

– Entzun –esan nien–, zertaz ari naizen. Probablea edo egiantzekoa deitzen diote akademikoek gure baiespen formalik gabe zerbait egitera eraman gaitzakeenari. *Gure baiespenik gabe* diot, hau da, egiten duguna egiazkotzat hartu gabe, egiari buruz gure ezjakina aitortuz, baina hala ere, egin egiten dugu. Adibidez, bart, gau izartsu, narean inork galdetu izan baligu ea gaur Eguzki alaitsu hau irtengo ote zen, gure erantzuna, zalantzarik gabe, izango zen: ez dakigu baina baietz dirudi.

Kategoria honetakoak dira, akademikoaren hitzetan, probableak edo egiantzekoak deitu ditudan gauza guztiak. Zuk beste izenen bat jarri nahi badiezu, ez dizut kontrakorik esango. Nire pentsamendua ulertu duzula jakitearekin nahikoa dut, hots, zer esan nahi dudana hitz horiekin. Jakintsuak, izan ere, egiaren aztertzaile izan behar du, ez hitzen egile.

Ulertu al duzue, beraz, eskuetatik nola itzuri zaizkidan zuek trebatzeko erabili ditudan ariketak?

Baietz esan zidaten biek, eta erantzun baten eske ikusten nituelarik, esan nien:

– Berrirori diotsuet: zer pentsatzen duzue? Zizeron, hitz hauen sortzailea, hizkuntza latinoan hain pobrea zela uste duzue gogoan zituen gauzei hitz desegokiak ezartzeko?

XII. Kapitulua

Argumentu bera errepikatzen da

Trigeziok orduan:

– Argi dago; hitzei buruzko auzirik ez dugu eragin behar. Erne, beraz, nola erantzuten diozun gure askatzaileari, haren kontrako borroka prestatzen ari zara eta berriro.

– Zaude, mesedez –esan zuen Lizentziok–; halako argi bat piztu zait bat-batean buruan: ez zeniola argumentu hain larria errazegi kentzen utzi behar ikusten dut.

Eta hausnarketarako isilune baten ondoren jarraitu zuen:

– Egia ez dakienak egiaren antzekoa onartzen duela esatea baino gauza absurdoagorik ez dago; eta zure adibideak ez dit zalantzarik sortzen puntu honi buruz. Zeren, galdetzen badidate ea gaurko eguraldiak bihar euririk ekarriko ote duen, litekeena dela erantzungo dut, nolabaiteko egiarik suma daitekeela uste dudalako. Zuhaitz hau orain ez dela zilarrezko bihurtuko badakit, eta beste hainbat ere esaten dut jakitearen harrokeriarik gabe, eta hauek egiantzeko deritzeguenen pareko ikusten ditut.

Baina zuk, Karneades, edo auskalo beste zein greziar kirastuk, gureak aipatzen hasi gabe, –eta zergatik egiten ditut zalantzak garai-pen eskubidez preso hartu nauenaren taldera pasatzerakoan?– inongo egiarik ezagutzen ez duzula diozunean, nolatan onar dezakezu haren antzekoa? Benetan ez du beste izenik merezi. Nolatan, bada, diskurtu hitzik ere egin ezin duen gizonarekin?

III. LIBURUA

VI. Kapitulua

Egia ezagutzeko jainkozko laguntzaren premia

Baina zuk, Alipio, esan diguzu egia nork erakuts diezagukeen, eta biziki saihestuko dut zurekin desadostasuna. Zuk esana baita,

labur bezain zintzoki, jainkozko inspirazioak soilik erakuts diezaioke-
ela gizakiari egia zer den. Gure solasaldi honetan entzun den proposi-
ziorik atseginena, sakonena, probableena horixe izan da, eta
Jaungoikoa gurekin bada, egiazkoena ere bai. Zeren gogora ekarri
diguzun Proteo hura –eta zeinen espiritu jasoaz eta filosofia ikastaro
bikainenaren parte-hartze zorrotzaz–, Proteo hura, diot, –eta begira,
gazteok, filosofiak ez dituela inondik ere poetak gutxiesten– egiaren
irudi aurkezten zaigu. Antzezpen poetikoetan Proteok egiaren paperak
antzezten eta mantentzen ditu, eta egia ez du inortxok ere lortuko, iru-
dipen faltsuen engainupean hura harrapatzeko sareak utzi eta desegi-
ten baditu. Bizitzako beharizanetan gorputzeko gauzak erabiltzeko
ohituragatik, zentzumenen bidez sorturiko ideiak, horiek dira gu
limurtzen eta liluratzen saiatzen diren irudiak, egia eskuartean dauka-
gunean ere.

Eta hauxe da egin zaidan hirugarren emaitza, duen balioan esti-
matu ezin dudana. Izan ere, nire lagun mina ados dator nirekin giza
bizitzaren probabilitateari buruz ez ezik erlijio gaietan ere; eta hau da
gure egiazko adiskidetasunaren seinale argia. Oso egoki eta dohatsu-
ki definitua izan baita adiskidetasuna: Jaungoiko eta giza gaietan
adostasun onbera eta karitatezkoa.

IX. Kapitula

Zenonen definizioa

Erretira gaitezen, baina, auzitegi egonezin honetatik jendeak
gogaituko ez gaituen lekuren batera, eta baldinbaitere Platonen esko-
la berberera, herritik aldendu zelako izen hori merezi izan zuen esko-
lara alegia.

Eta han eztabaidatuko dugu ahal dugun neurrian, ez aintzari
buruz, arina baita eta garrantzirik gabea, bizitzari berari buruz baizik
eta zoriontsu izateko daukagun esperantzaz.

Ezer jakin daitekeela ukatzen dute akademikoek. Hori esateko,
zertan finkatzen zarete gizon hain jakintsu eta adituok? «Gure
oinarria, diote, Zenonen definizioa da». Zergatik ordea? Egiazkoa
bada, hori onartzen duenak egiaren bat onartzen du; eta faltsua bada,

ez zituzten zuen moduko gizon irmoak hunkitu behar. Ikus dezagun, baina, Zenonek zer dioen: faltsuaren berezitasunik eskaintzen ez duen objektua bakarrik hauteman eta uler daiteke.

Honek eraman zintuen, oi Platonen ikasle hori!, zeure ahalegin guztiz jakinzaleak zientziaren esperantza orotik etsitzera, espirituaren nagiak jota, ikerketa filosofiko guztiak abandonatzeraino?

Baina nolatan ez zuen, urdurituko halako objektua aurkitu ezinak, bestalde horrelakoa baino ezagutu ezin bada? Gauzak horrela, hobe litzateke esatea gizakiak ezin duela jakituria erdietsi, beste hau defenditzea baino, alegia, jakintsuak ez dakiela zergatik bizi den, nola bizi den ez eta bizi ote denik ere; eta azkenik, –eta honek gainditzen ditu zitalkeria eta ergelkeria guztiak– jakintsu izan eta aldi berean bazter uzten du jakituria. Izan ere, zerk txunditzen gaitu gehiago, gizakia ezin dela jakintsu izan esateak ala jakintsuak jakituriarik ez daukala baieztatzeak? Eztabaida oro etenda geratzen, da epaitzerakoan, auzia hitz hauetan planteatzen ez bada. Baina hain argi mintzatuko balitz, gizakiek uko egingo liokete erabat filosofatzeari; eta jakituriaren izen txit gozo eta santuarekin horretara bultzatu behar dira, gorputzaren plazerei uko egin eta espirituaren oinazeak bereganatuz zuri jarraitu ondoren, lanak eta adinak deus ikasi gabe hondatzen dituenean higuinez kutsa zaitzaten.

Baina azter dezagun nork apartatzen dituen filosofiatik: zera esan zuenak: «Entzun, adiskide: filosofia ez da jakituria bera; jakituriaren ikerkuntza da; eta horretan saiatzen bazara, bizi zaren bitartean ez zara inoiz jakintsu izatera iritsiko (Jaungoikoagan baitatza jakituria eta ezin da gizakiaren ondare izan); baina ahalegin horretan nahiko zaildu eta garbitu zarenean, zure arimak aise gozatuko du egia oraingo bizitzaren ostean, hots, gizaki izateari utz diezaiozunean»; edo agian beste hau esan zuenak: «Zatozte, hilkorrak, jardun zaitezte filosofia ikasten, probetxu handia aurkituko duzue-eta bertan. Ba al da, izan ere, gizakiarentzat jakituria baino gauza maitagarriagorik? Zatozte bada; jakintsuak izango zarete eta ez duzue jakituria ezagutuko».

Ez nintzen ni horrela mintzatuko, dio berak (akademikoak). Baina engainu hutsa da hori, eta zugan ez dute besterik aurkituko.

Beraz, horrela mintzatuko bazina, denak zugandik ihesi joango lirateke, eroa bazinen bezala; beste nolabait konbentzituko bazenitu,

ordea, zoratu egingo lirateke. Baina demagun, doktrina biek ere berdintsu apartatzen dituztela gizakiak filosofiatik. Zenonen definizioak, ordea, filosofiaren auzirako zerbait kaltegarri esatera behartzen bazuen, adiskide, gizakiari adierazi beharra al zegoen berarentzat nekagarri eta zuretzat iraingarri den hori?

Eztabaida dezagun, bada, Zenonen definizioa, gure ezjakinaren neurrian. Soilik uler daiteke objektua begien aurrean ebidentziaz hain argitsu agertzen denean non ezin den faltsutzat hartu.

Gauza nabaria da hortik kanpo ezin dela deus hauteman.

– Berdin pentsatzen dut nik ere –dio Arkesilaok–, eta horregatik irakasten dut deus ezin dela hauteman, ezerk ere ez dituelako baldintza horiek bere baitan betetzen.

– Ez dituzu, agian, zuk aurkituko, ez eta beste zenbait ergelek ere; baina jakitsuak zer dela eta ezingo ditu aurkitu? Halere, ergel horri ezingo diozu, nire ustez, deus erantzun, zure zolitasuna onartu eta Zenonen definizioa gezurtatzeko eskatzen badizu, definizioa bera ere faltsua izan daitekeela argudiatuz; eta ahalegin hori lortu ezin bada, horretan bertan daukazu egiazko proposizio bat; baina definizioa gezurtatuko bazenu egia ezagutzeko trabarik gabe geratzen zara. Ez dakit, bada, nolatan gezurtatu eta oso egiazkotzat jotzen dut definizio hori. Horrela, ezagutuz gero, ergela izanda ere, egiaren bat eza gutzen dut. Baina pentsa ezazu definizioak amore ematen diela zure amarruei. Orduan dilema oso seguru bat baliatuko dut. Izan ere, definizioa egiazkoa da ala faltsua: egiazkoa bada, neure jarrerari eusten diot; faltsua bada, zerbait hauteman daiteke, nahiz eta faltsuaren berezitasun batzuk eskaini.

– Nola izan liteke hori? –galdetzen du berak.

– Asmatu zuen, beraz, Zenonek bere definizioarekin, eta hari baiezkua ematean ez zen inor tronpatu. Agian, nahiko gomendagarria eta argia ez dela-eta gaitzetsiko ote dugu, definizio hau? Ze, haute-matearen kontra objekzioak egiten dituztenen aldean, definizio horren arabera antzematen den gauza bere ezaugarri guztiekin ageri baita; beraz, definizio ez ezik ulergarritasunaren adibide ere bada.

– Eta egiazkoa ote den ez dakit –dio Arkelaok–; baina litekeena izateagatik onartuz frogatzen dut ez dagoela inon hark ulergarritzat exijitzen duenaren antzekorik.

– Edozertarako erabiltzen duzu zuk definizioa, berarentzat izan ezik, eta ondorioa argi daukazula uste dut. Zeren zientziak, bera-
rekiko zalantzak izan arren, ez gaitu horregatik babesik gabe uzten,
badakigulako egiazkoa ez bada faltsua dela. Badakigu, beraz, zerbait.
Ni esker txarreko egitea sekula lortuko ez badu ere, definizio hori
gutziz egiazkotzat hartzen dut. Izan ere, edo gauza faltsuak hauteman
daitezke, eta hipotesi honi ikara diote akademikoek absurdoa delako
benetan, edota faltsuaren antzeko gauzak; baina hauek ere hautema-
nezinak dira; beraz, definizio hura egiazkoa da. Baina goazen hurren-
goetara.

XI. Kapitula

Munduaren eta egia matematikoen ziurtasuna

Aztertu gabe geratzen zaigu ea egiazkoa den haiek ematen
duten testigantza. Demagun epikureo batek dioela: Ez daukat senti-
menen aurka inongo kexurik, ez baita arrazoizkoa haiei eskatzea ahal
dutena baino gehiago.

Eta begiek ikusten dutenean ikus dezaketena, hori da egiazkoa.

– Beraz, egia adierazten al digute arrauna uretan bihurrituta
ikusten dutenean?

– Jakina, bada! Zeren, arrauna han ikusten den moduan ager
dadin kausa bat gertatzen delarik, zuzen agertuko balitz, orduan bai,
esan genezake begiek informazio faltsua damaigutela, kausa horiek
tarteko, ikusi beharrekoa ikusi ez dutelako. Zertarako adibide gehia-
go? Azaldutakoa egokitu dakioke dorreen mugimenduari, txorien
lumatxoei eta beste hainbat eta hainbati. Baina norbaitek esan lezake:
hala eta guztiz ere, neure burua engainatzen dut nire baiezkua emate-
an. Ez ezazu, orduan, baieztapena eraman zeure oniritziak eskatzen
dizuna baino areago, zeuk gauzari irizten diozun horretan ez baitago
engainurik. Nik ez dut ulertzen nolatan akademiko batek ezeztza deza-
keen honela mintzo den norbait: honi txuri antza hartzen diodala
badakit; hau nire belarrien gozamenerako dela badakit; usain hau gus-
tukoa dudala badakit; beste honi zapore gozoa hartzen diodala bada-
kit; niretzat hau hotza dela badakit.

– Esadazu, baina, ea berez mingotsak diren basa olibondoaren orriak, akerrak hain gogoko dituenak.

– Zu bai eragabea! Ez al da apalagoa ahuntza? Nik ez dakit zer nolako gustua hartzen dien abereak orri horiei; niretzat mingotsak dira; zer gehiago jakin nahi duzu?

Halere, agian gizakien artean baten batentzat ez dira mingotsak izango.

– Gogaitu egiten nauzu zure galderekin! Nork esan du denentzat direla mingotsak? Niretzat hala direla esan dut, eta horretan nago.

Eta gauza bat bera, dena delakoagatik, batzuetan gozo egiten bazait eta besteetan mingots?

Nik hau bakarrik diot: norbaitek zerbait dastatzen duenean, egiazta dezakeela zuzenki bere dastamenaren testigantzaz badakiela gozoa ala kontrakoa den; eta zientzia hori ken diezaiokeen sofisma (sasiarrazoi) greziarrik ez dago.

Nor ausartuko da, izan ere, gozokia gozatzen ari naizela, niri esaten: «Ez diozu zaporerik hartzen; ametsa baino ez da, agian»? Aurka egingo al diot? Ametsetan ere gozokiak gozamina eragingo lidake. Beraz, ez dago irudi faltsurik egintza honi buruz ziurtasuna aldaraziko didanik.

Agian epikureoek eta zirenetarrek beste hainbat arrazoi eman-go lituzkete sentimenen alde, akademikoek oraindik, nik dakidala, gezurtatu ez dituzten arrazoiak. Baina horrek ez du niretzat inolako interesik. Aurka egin nahi badiete nire laguntza izanen dute. Zeren, sentimenen kontra haiek eztabaidatzen dutena ez doakie berdin filosofo guztiei. Batzuen ustez, arimak gorputzaren sentimenen eraginez jasotzen dituen inpresio guztiak iritzi– sortzaile izan daitezke, ez dute, baina, zientziarik sortarazten, berau adimenean dagoen moduan eta gogoan, sentimenetatik urrun bizi den moduan. Eta horien artean aurkitzen da, agian, bila gabiltzan jakintsua. Baina gai hau hurrengo baten aztertuko dugu; gatozen orain beste puntu horietara; orain arte azaldutakoa kontuan hartuz, aise argituko ditugu puntu horiek, oker ez banago.

XIII. Kapitula

Dialektikaren ziurtasunak

Jakintsuak oso ongi ezagutzen duen dialektika falta zaigu, eta inork ere ezin du faltsua jakin. Eta ezagutzen ez badu, haren ezagutza ez da jakituria, jakintsu izatera jakituriarik gabe iritsi baita, eta alferrik galdetuko dugu ea egiazkoa den eta pertzepzio ziurraren objektu izan daitekeen.

Norbaitek esango dit agian hemen: dakizuna erakusteko ohitura duzu, ezjakin horrek; eta dialektikari buruz ez al duzu deus ikasi? Filosofiaren gainontzeko atalei buruz baino gehiago dakit nik dialektikaz. Lehenik eta behin, dialektikak irakatsi zidan arestian aipatutako proposizioak egiazkoak direla. Eta beste hainbat egia ere irakatsi dizkit. Konta itzazue ahal baduzue. Baldin eta munduan lau elementu badira, ez dira bost. Eguzkia bat bada, ez dira bi. Arima bat bera ezin da hilezkorra izan eta hil. Gizakia ezin da aldi berean zoriontsu eta zorigabeko izan. Ezin da aldi berean gaua eta egunargia izan. Oraintxe bertan itzarri gaude ala lo. Ikusten bide dudana gorputza da ala ez da gorputz.

Proposizio hauek eta beste hainbat –luzeegi joko liguke orain denak aipatzeak– egiazkoak direla dialektikak irakatsi zidan, egiazkoak berez, edozein izanda ere gure sentimenen egoera. Dialektikan ikasia dut, halaber, azaldu berri ditudan proposizio lotuetan aurreko partea hartu ezker berari erantsita daramala ondokoa; eta oposizio edo disjuntzio gisa azaldu ditudanetan hauetariko bat edo gehiago ukatuz gero, zerbait baiezkua geratzen da besteen ukapenaren eraginez.

Dialektikak irakatsi dit, halaber, eztabaidatzen diren gauzen gainean adostasuna dagoenean, hitzei ez diegula jaramon gehiegirik eman behar, eta hala egiten duenari, ez jakinez bada, irakatsi egin behar zaiola, eta temagatik bada, alde batera utzi; ezin badu ikasi, probetxuzko beste zerbaitetarantz bultza, arazo hutsaletan denbora eta ekintza galdu ez dezan; eta bere teman jarraitzen badu, utzi bakean.

Arrazonamendu maltzur eta sofistikoetarako agindu labur bat dago: oker egindako arrazonamendu batetik abiatu badira, onartutako guztiaren berrazterketara itzuli behar da; baina egiak eta gezurrak ondorio bat berean elkarrekin topo egiten badute, uler daitekeena

hartu; azaldu ezinekoa utzi. Eta zerbaiten izatearen arrazoia gizakiontzat erabat ezkutuan badago, zer hori ezagutzeari uko egin behar diogu. Hauek eta hemen aipatzekoak ez diren beste hainbat kontu dialektikaren ikasgaiak dira. Eta ni ezin naiz esker gaiztoko izan jakintza horrekin. Baina harako jakintsu hark gauza hauek mespretxatu egiten ditu, edota, agian, dialektika egiaren zientzia bera bada, ezagutu eza gutzen du hura aintzat ez hartzeko tamainan, eta gupidarik gabe beste sofisma baldar harekin amaitzeko: *egiazkoa bada, faltsua da; faltsua bada, egiazkoa da*.

Eta nahikoa hitz egin dugu pertzepzioari buruz; baiespenaren gaia jorratzerakoan berriro itzuliko naiz puntu honetara.

BIZITZE ZORIONTSUA

De Beata vita

II Kapitulu

*Lehen eguneko eztabaida. – Gorputz eta arima gara. –
– Gorputzaren ezinbesteko elikagaia. – Arimaren elikagaia. – Nahia
betetzen ez duena ez da zoriontsu. – Nahi adina daukana ere ez da
zoriontsu. – Nork dauka Jaungoikoa?. – Akademikoa ezin da
zoriontsu izan, beraz, jakintsu ere ez.*

– Gu arimaz eta gorputzez osatuak izatea gauza nabaria iruditzen zaizue?

Baietz esan zuten denek, Navigiok izan ezik. Navigiok ez zekiela aitortu zuen. Nik esan nion:

– Ez dakizu ezer ala deus ez jakitea bera ere zure ezjakinaren atal bat da?

– Nire ezjakina erabatekoa denik ez dut uste –esan zidan–.

– Esango al diguzu dakizunetik zerbait? –galdetu nion.

– Jakina baietz! –erantzun berak.

– Eragozpenik ez baduzu, –esan nion– azaldu zerbait.

Eta zalantzan ikusi nuenean, galdetu nion:

– Bizi ote zaren, gutxienez, jakingo duzu?

– Bai, badakit.

– Beraz, bizia daukazula badakizu, bizirik gabe ezin baita inor bizi.

– Hori ere badakit –esan zidan–.

– Gorputza daukazula ba al dakizu? (Baietz esaten zidan)
Beraz, gorputzez eta bizitzaz hornitua zaudela badakizu?

– Horrenbeste ere badakit; baina zerbait gehiago ba ote dagoen, zalantzak ditut.

– Beraz, –esan nion– bi hauek, alegia, gorputza eta arima, badituzula zalantzarik ez duzu; baina duda-mudak dituzu besterik ba ote dagoen gizakia hobetzeko eta osatzeko.

– Halaxe da –esan zidan–.

Hurrengo batean aztertuko dugu hori, ahal badugu. Orain denei luzatzen dizuet galdera: gorputzik eta arimarik gabe gizakirik izan ezin daitekeela aitortu dugunez, hauetarik zeinentzat nahi ditugu jana-riak?

– Gorputzarentzat –Lizentziok erantzun.

Gainontzekoen artean zalantza eta eztabaida sortu zen, nolatan izan zitekeen ezinbestekoa elikagaia gorputzarentzat, biziari eusteko jan nahi izaten baitugu eta bizia arimarena baita. Berriro esku hartu nuen eztabaidan:

– Janez gero gudan hazten eta garatzen denarekin elikagaiak zerikusirik baduela uste duzue?

Denek baietz esan zuten, Trigeziok izan ezik:

– Zergatik –zioen– ez naiz, bada, ni hazi neure jateko gogoaren neurrian?

– Gorputz orok ditu izadian bere mugak –esan nion– eta ezin dira mugaz gaindik irten; neurria, orde, laburragoa litzateke elikagairik gabe. Aise antzematen dugu hori abereengan, janaria gutxituz haien gorputzek galdu egiten baitute tamainan eta sasoian.

– Argaldu egiten dira, ez txikiagotu –esan zuen Lizentziok–.

– Argaltzearekin nahikoa dut nire argudiorako –esan nion–. Arazoa da ea elikagaia gorputzari dagokion, eta horren zalantzarik ez dago hura murriztuz argaltzen bagara.

Denak ados ziren honetan.

– Eta arimak, zer? – galdetu nien-; ez al du elikagairik? Jakintza ote da arimaren janaria?

– Ezbairik gabe –esan zuen amak-; arimaren elikagai bakarra gauzen ezagutza eta zientzia dela uste dut.

Trigezio ez zegoen ados hitz horiekin eta amak jarraitu zuen:

– Ez al duzu, bada, zerorrek gaur bertan azaldu nola eta non-dik elikatzen den arima? Jaten ari ginela esan baituzu ez diozula erre-

paratu esku artean generabilen edalontziari, beste auskalo zeintzuk gauzetan pentsatzen ari zinela-eta; hala ere, ahoari eta eskuari ez diezu bakerik eman. Non zen, orduan, zure gogoaz ezeri arretarik eman gabe jan eta jan? Sinetsidazu hor ere arima bere jaki bereziez bazkatzen dela, hau da, bere pentsamendu eta irudipenez, horien bidez zerbait bereganatu nahian.

Hitz hauek tirabira eragin zuten taldean, eta nik esan nien:

– Ez al didazue onartuko pertsona oso jakintsuen arimak beren izakeran ezjakinenak baino askoz hornituagoak eta zabalagoak direla?

– Bistan da –erantzun zuten denek–.

– Arrazoi osoz esan ohi da, beraz, ezein diziplinatan ezjakitun direnen arimak eta eskolatu gabekoak baraurik eta gose antzean daudela.

– Nire ustez –esan zuen Trigeziok–, horien gogoak ase daude, baina bizioz eta gaitakeriaz.

– Horixe bera ere –esan nion– antzutasun mota bat besterik ez da, eta gogamenen gosea modukoa. Zeren, jan gabe gorputza, goseak eraginda, sarritan gaixotu eta ezkabiaz kutsatzen den bezala, baraualdien poderioz gogamenak ere gaitzez betetzen dira. Nagikeriari berrari ere antzinakoek bizio guztien ama deitu nahi izan zioten, deus ez baita. Eta bizio honen kontrako bertuteari neurritasuna deitzen zaio. Hitz hau (latinez: *frugalitas*) *fruge*-tik dator eta fruitua esan nahi du, gogamenen nolabaiteko emankortasuna adierazi nahian. Aurrekoa, *nequitia* latinezko *nihil*-etik dator, hots, deus ez, nolabaiteko antzutasuna. Isurtzen, disolbatzen, likidotzen eta ia beti galdu eta ezereztatzen dena hutsa baita edo deuseza. Horrelako gizakiei ere galduak deitzen zaie. Alderantziz, bere horretan iraun eta tinko eusten diona zerbait da, hala nola bertutea beti bat baita, eta beronen atal nagusiak eta dotoreenak eratasuna eta neurribidea dira. Baina esandakoa ulergaitz egiten bazaizue, onartuko didazue, behintzat, ezjakinen gogamenak beterik badaude, gorputzentzat bezala arimentzat ere bi motatako elikagaiak daudela: batzuk osasungarri eta onuratsu, besteak hilgarriak eta kalterako.

Gauzak horrela, eta gizakia gorputzez eta arimaz osatzen dela ados gaudelarik, nire urtebetetze egun honetan gorputzak bazkari opa-roagoz gozatzeaz gain arimei ere gozagarriren bat eskaintzea pentsa-

tu dut. Jaki gozoa zein izango den esango dizuet jateko gogorik baduzue. Alferrekoa baita eta denbora galdua asetuei eta jangurarik gabe-ei jaten ematen saiatzea; eta gero eta gehiago desiratu behar ditugu espirituaren janariak gorputzarenak baino areago. Hori lortuko dugu gogamenak osasuntsu edukiz, gaixoez, gorputzaren gaitzaldian beza-latsu, janariak errefusatu eta kanporatu egiten baitituzte.

Aurpegien keinuez eta ahotsez adierazi zidaten gogo onez har-tuko zutela nik prestatutakoa.

Eta hitzaldiari lotu nintzaion berriro:

– Denok nahi dugu zoriontsu izan, ezta?

Entzun orduko, denek ados onartu zuten nik esandakoa.

– Eta zoriontsu deritzozue nahi duena ez daukanari?

Ezetz esan zuten denek.

– Eta zer? Nahi adina daukan oro izango ote da, bada, zorion-tsu?

Amak erantzun:

– Gauza onak nahi eta edukiz gero, bai, zoriontsu da; gaitzak nahi dituen, ordea, lortuz gero ere, zoritxarreko da.

Irribarrez eta pozarren esan nion:

– Filosofiaren gatzeluan sartzea lortu duzu, ama. Hitzak soilik falta izan dituzu, filosofiaren defentsa eta gorespenerako Zizeronek idatzitako *Hortensius* liburua bezain egoki mintzatzeko. Hangoak dituzu hitz hauek: *Horra bada; filosofoek ez, zehazki, baina eztabai-darako prest dauden guztiek diote zoriontsu direla nahierara bizi dire-nak. Errakuntza galanta! Komeni ez dena desiratzea zorigaitzik han-diena baita. Nahi duzuna ez lortzea baino zorigaitztoagoa da komeni ez zaizuna lortu nahi izatea. Zoriak ekar lezakeen ongia baino gaitz ugariago ekartzen baitu nahimenaren zitalkeriak.*

Hain ozenki onartu zituen hitz hauek ezen, beraren sexuaz era-bat ahazturik, alboan gizon handi bat genuelakoan geunden, eta nik neure artean, ahal nuen neurrian pentsatzen nuen zein iturri jainkoz-kotik isuri ote zitzaizkion egia horiek.

– Esaguzu, bada, orain –esan zuen Lizentziok– zoriontsu izan gura duenak zer nahi behar duen eta zein gauzetan desira ipini.

– Zure urtebetetze egunean gonbida nazazu, ongi baderitzozu, eta plazer handiz hartuko dizut eskainiko didazun oro. Era berean gera zaitez, arren, gaur gurean, baina ez eskatu agian prestatu ez dugunik.

Egindako ohar apalaz hura lotsatu, eta nik ostera jarraitu nuen:

– Denok bat gatoz honetan, alegia, inor ezin dela zoriontsu izan nahi duena ez badauka; ez eta nahi duen guztia daukan oro ere. Ez al da hala?

Baietz esan zuten denek.

– Eta zer? –esan nuen– Zoriontsu ez dena dohakabea al da?

Zalantzarik gabe, baietz erantzun zuten.

– Beraz, nahi duena ez daukan oro dohakabea da.

Denek onartu zuten.

– Zer behar du, beraz, gizakiak bilatu, zoriontsu izateko? –Galdegin nuen–. Gure gonbitean, agian, hau ere eskainiko dugu, Lizentzioren gogo bizia asetzeko; lortu egin beharko baitu, nire ustez, nahi hutsez lor dezakeena.

Nabarmena zela esan zuten.

– Gainera, –jarraitu nuen– gauza iraunkor eta segurua behar du izan, zorteari eta bizitzako gorabeherei lotu gabea. Izan ere, iragankor eta galkorra dena ezin dugu nahi dugunean geure nahierara eduki.

Denek onartu zuten. Baina Trigeziok esan zuen:

– Badira zoriontsuak gauza galkor eta aldakorrak, baina bizitza honetan atseginak, oparo dauzkatena eta noiznahi euren desirak asetzen dituztenak.

– Eta zerbaiten beldur dena –galdetu nion– zoriontsu dela uste duzu?

– Inola ere ez –erantzun berak–.

– Hortaz, maite duena gal dezakeena bizi al daiteke beldurrik gabe?

– Ezinezkoa du –erantzun zidan–.

– Beraz, badaezpadako horiek gal badaitezke, horietan bihotza jarri eta eskuratzen dituen ezin da zoriontsu izan.

Kontrakorik ez zuen esan. Amak hartu zuen hitza:

– Seguru egonik ere ondasun horiek galduko ez dituela, ezin da horietaz ase izan; beraz, pobre bezainbat dohakabe izango da beti.

Nik erantzun:

– Eta gauza hauetan guztietan oparo bizi arren, bere desirak kontrolatu eta daukanaz pozik eta neurriz bizi denari zer deritzozu? Zoriontsu izango dela uste duzu?

– Ez da gauza horiengatik izango zoriontsu –erantzun zuen berak–; bere gogamenari ezarritako neurritasunari esker izango da zoriontsu.

– Oso ondo –erantzun nion–. Nire galderak ez zuen beste erantzunik onartzen eta ez nuen zugandik besterik espero. Beraz, inolako zalantzarik gabe, zoriontsu izan nahi duenak ondasun iraunkorrek bereganatu beharko ditu, ezein paturen ezbeharrak ezin kenduko dizkion ondasunak.

– Horretan konforme gaude aspalditik –esan zuen Trigeziok.

– Jaungoikoa betikoa dela uste duzue eta beti bera?

– Hain da egia diozun hori –esan zuen Trigeziok– galdetzerik ere ez duela merezi.

Guztiek txalotu zuten zaletasun berberaz.

– Zoriontsu, beraz, Jaungoikoa daukana.

Denek azken ideia hau pozez beterik onartu eta gero

– Beraz, –jarraitu nuen– Jaungoikoa nortzuk daukaten aztertu besterik ez dugu egin behar, hauek baitira egiaz zoriontsuak. Honi buruz esadazue zuen iritzia.

– Ongi bizi denak dauka Jaungoikoa –esan zuen Lizentziok–.

– Haren nahia betetzen duenak dauka Jaungoikoa –erantsi zuen Trigeziok; Lastidiano ados berarekin.

Gaztetxoek ere zerbait esan behar eta,

– Espiritu likitsaren kutsurik ez duenak dauka Jaungoikoa.

Denak ontzat eman zituen amak, baina batez ere gaztetxoaren hitzak. Navigio isilik zegoen. Zer sentitzen zuen galdegin nionean azken erantzun hau gustatu zitzaiola esan zidan.

Rustikori ere galdetu behar nion zein iritzi zuen gai garrantzitsu honetaz, isilik baitzegoen, deliberoz barik lotsaz, nik uste, Trigezio-
rekiko bere adostasuna erakutsi zuen.

III. Kapitulu

*Nork dauka Jaungoikoa zoriontsu izanik. – Espiritu likitsari
deitzeko bi era daude.*

– Eta orain galdetzen dizuet nik, gizakiak bila dezan nahi ote
du Jaungoikoak?

Denek baietz.

– Beste galdera bat: Jaungoikoaren bila dabilena gaizki bizi
dela esan al daiteke?

– Inola ere ez! –erantzun zuten denek–.

– Hirugarren galdera: Jaungoikoa bilatzerik ba al du espiritu
likitsak?

Denek ezetz erantzun zuten; Navigiok nolabaiteko zalantzak
zituen; azkenik hau ere bat etorri zen gainontzekoekin.

– Hortaz, Jaungoikoaren bila dabilenak haren nahia betetzen
badu eta ongi bizi bada eta espiritu gaiztorik ez badauka, eta, bes-
talde, Jaungoikoaren bila dabilenak Jaungoikorik ez badauka orain-
dik, ondorioz, ongi bizi den orok, haren nahia egiten duenak edota
espiritu likitsik ez duenak ezin esan, beste gabe, Jaungoikoa dauka-
nik.

Hemen, euren baieztapenetatik ateratako ondorioak harriturik
utzi zituen, eta barrez hasi ziren denak, ama izan ezik; honek, erdi zora-
biaturik, ez ninduela ondo entzun eta berriro ondorio modura korapila-
tuta zeudenak zehatz eta mehatz azaltzeko eskatu zidan. Hala egin
ondoren, esan zidan:

– Ezin da inor Jaungoikoagana iritsi aurrez haren bila ibili ez
bada.

– Oso ongi –esan nion–. Baina bila dabilena ez da oraindik harengana iritsi, nahiz eta zuzen bizi. Beraz, zuzen bizi den orok ez dauka Jaungoikoa.

– Nire ustez, Jaungoikoa ez da inork edukitzea! –erantzun zuen–. Zuzen bizi denak bakarrik du aldeko; oker bizi denak, berriz, aurka.

– Atzo esandakoak ez du, beraz, balio –esan nuen–. Zoriontsu izatea Jaungoikoa edukitzea zela genioen, eta orain diogu gizaki orok daukala Jaungoikoa, gizaki oro zoriontsu ez izan arren.

– «*Aldeko*» hitza erants iezaiozu –gaineratu zuen amak–.

– Jaungoikoa aldeko duena zoriontsu dela baieztatzerakoan, bederen, ados etor al gintezke?

– Baietz erantzun nahi nizuke –esan zuen Navigiok–; baina oraindik ere bila dabilenaren beldur naiz, batez ere, akademikoa zoriontsu dela ondorio atera ez dezazun, atzo hitz zakar eta latinez oker baina adierazkor batez (*caducarius*) epileptikoa deitu baikenion. Ezin dut sinetsi Jaungoikoaren bila dabilenaren aurka dagoenik Jaungoikoa; eta hau esate hutsa bekatu bada, aldeko izanen du; eta Jaungoikoa lagun duena zoriontsua da. Zoriontsu, beraz, bila dabilena, baina bila dabilenak ez dauka bilatzen ari dena eta zoriontsu izango da nahi duena ez daukana, atzo absurdua iruditzen zitzaiguna, alegia. Eta horregatik uste genuen akademikoen lauso guztiak deseginda zeudela. Hartaz, Lizentzio garaile izango da gure artean, eta sendagile zuhurra delarik, kargu hartuko dit esanez nire osasunaren aurka jan nituen gozoki haiek nigandik zigor horiek eskatzen dituztela.

Amak ere barre egin zien hitz hauei. Trigeziok zehaztu zuen:

– Nekez onar nezake Jaungoikoak aldeko ez duena aurka izatea, eta susmoa dut bien tartekoren bat behar duela.

– Eta tarteko gizaki honek –galdetu nion–, alegia, Jaungoikoa ez alde, ez aurka duen gizakiak, nolabait Jaungoikoa badaukala onartzen al duzu?

Zalantzakor geratu zen, baina amak erantzun:

– Jaungoikoa edukitzea eta Jaungoikorik gabe ez egotea ez da gauza bera.

– Eta zer da hobe: Jaungoikoa eduki ala Jaungoikorik gabe ez egon?

– Nik honela ikusten dut auzia –erantzun amak–: zuzen bizi denak Jaungoikoa du lagun; oker bizi denak ere Jaungoikoa dauka, baina aurka. Oraindik ere aurkitu ez baina haren bila dabilenak ez dauka Jaungoikoa ez aldeko, ez aurka, baina Jaungoikorik gabe ez dago.

– Zuek ere hala uste duzue? –galdegin nien–.

Baietz erantzun zidaten.

– Esadazue orain: ez al duzue uste Jaungoikoak ondo begiratzten diola aldeko duenari?

Baietz erantzun zuten.

– Bila dabilkionaren aldeko ez al da?

– Bai bada! –denak ados–.

– Beraz, Jaungoikoaren bila dabilenak Jaungoikoa du lagun, eta Jaungoikoa lagun duena zoriontsu da. Hortaz, bila dabilena ere zoriontsu da; eta bila dabilenak ez dauka nahi duena. Ondorioz, zoriontsu izango da nahi duena ez daukana.

– Inolaz ere ez zait zoriontsu iruditzen nahi duena ez daukana –esan zuen amak–.

Orduan nik:

– Beraz, Jaungoikoa lagun duen oro ez da zoriontsu.

– Arrazoimenak horra bagaramatza, ezin nik kontrakorik esan –erantzun zuen berak–.

– Honela izan daiteke sailkapena –esan nuen–, alegia, Jaungoikoa aurkitu eta aldeko duena zoriontsu izango da; haren bila dabilenak aldeko izango du Jaungoikoa baina ez da oraindik zoriontsu; eta bere bizioz eta bekatuz Jaungoikoagandik urrun bizi denak, zoriontsu ez izateaz gain, ez dauka Jaungoikoa aldeko.

Ontzat hartu zuten denek.

– Ongi –esan nien–, baina aurrez onartu dugun zerbaitek hunkituko ez ote zaituen beldur naiz oraindik: zoriontsu ez dena dohakabea dela, alegia; honen ondorioz, Jaungoikoa lagun duena dohakabea da, Jaungoikoaren bila dabilena zoriontsu ez dela esan baitugu. Edota agian, Tuliok dioenez, *lur sail ugarien jabeei aberatsak deituko ote diegu eta pobretzat hartu bertute oroz jantzita bizi direnak?* Baina

begira nola, behartsu oro errukarri dela egia den moduan, orobat egia den errukarri oro ere behartsu dela. Beraz, zoritxarra eta pobrezia gauza bat bera dira. Lehendik ere frogatua dut nik hau. Baina gaia berriro aztertzeak urrutiegi eramango gintuzke gaur. Horregatik eskatzen dizuet molestiarik gabe bihar ere mahai honetara etor zaitzela.

Denek onartu zuten nire proposamena eta jaiki egin ginen.

IV. Kapitulu

Hirugarren eguneko eztabaida. – Bezperan proposatutako auzia berriro. – Behartsu oro errukarri da. – Jakintsua ez da behartsu. – Arimaren pobrezia. – Arimaren oparotasuna. – Nor den zoriontsu.

Gure gaurko eztabaidaren hasieran esan dugunez, miseria eta pobrezia gauza bat eta bera dela aurkituko bagenu, pobre ez dena zoriontsu dela aitortuko genuke; eta hala aurkitu dugu.

Beraz, zoriontsu izatea pobreziarik eza besterik ez da, hots, jakintsu izatea. Baina jakituria zer den galdetzen badidazue –eta gai hau aztertzen eta sakontzen dihardu arrazoimenak ahal duen neurrian– gogamenaren neurritasuna besterik ez dela esango dizuet, hots, orekaren euskarria, gehiegi barreiatu ez dadin eta osotasunak eskatzen duena baino areago murriztu ere ez dadin. Gehiegi barreiatzen da lizunkeriaz, handinahiaz, harrokeriaz eta mota honetako grina txarrez; hauen bitartez bilatzen baitituzte gizaki neurrigabe eta errukarriek eurentzat gozamenak eta botereak. Murriztu, berriz, zikoizkeriaz, beldurraz, tristeziak, diru minez eta horrelakoez; hauen bitartez jasaten eta aitortzen dituzte gizakiek euren miseriak.

Baina arimak jakituria aurkitu eta hartaz gozatzen hasten denean eta, haur honen hitzak erabiliz, hari biziki atxikitzen zaionean eta gauza hutsalei kasurik egin gabe, itxurakeria gezurtiei erreparatu gabe, hauen maitasunak Jaungoikoagandik urrundu eta doilorkeria sakonean murgiltzen baitu, orduan ez dio beldurrik ez neurrigabeke-riari, ez pobreziari, ez zoritxarrari. Zoriontsu den orok dauka bere neurritasuna edo jakituria.

Zeri deituko diogu, bada, jakinduria Jaungoikoaren Jakinduriari izan ezik? Jaungoikoak irakatsita dakigu Jaungoiko Semea Jaungoikoaren Jakinduria dela; eta egiaz Jaungoiko da Jaungoikoaren Semea. Beraz, zoriontsu den orok Jaungoikoa dauka; honetan ados gatoz denok gonbit honetan bildu ginenetik. Zer da, baina, Jaungoikoaren Jakinduria, Egia ez bada? Berak esana baita: «*Ni naiz Egia*». Egiak, ordea, Egia izateko, Neurri goren baten bidez behar du izan; handik dator eta hara itzultzen da betegin ondoren. Eta Neurri gorenari ezin zaio gainetik beste neurririk ezarri. Gorentasuna berenetik datorkio Neurri horri, ez kanpotik. Hala ere, behar du horrek ere egiazkoa izan. Izan ere, Egiaren jatorria Neurrian dagoen bezala, Neurria Egian ematen da aditzera. Ez da inoiz izan Neurririk gabeko Egiarik, ez eta Egiarik gabeko Neurririk. Zein da Jaungoiko Semea? Egia, esan ohi da. Nork, ordea, ez du Aitarik, Neurri gorenak izan ezik? Beraz, Egiaren bidez Neurri gorenera iristen dena zoriontsu da. Hau da Jaungoikoa gogamenean edukitzea, hauxe da Jaungoikoaz gozatzea. Gainontzeko guztiak Jaungoikoaren eskuetan egon daitezke, baina ez daukate Jaungoikoa..

Jaungoikoa gogoratzera, bilatzera eta epelkeriarik gabe desiratzera garamatzan barne deia Egiaren iturri beretik datorkigu. Eguzki ezkutu hark argitasun hau hedatzen du gure baitan. Beragandik dator gure ahoak mintzo lezakeen egia oro, baita gure begien ahuleziagatik edota bat-batean zabaltzeagatik, ausarti begiratzean eta bere osotasunean besarkatu nahian aztoratzen garenean ere; orduan ere argi gertatzen da Bera Jaungoiko perfektua dela inolako urritze eta degeneraziorik gabe bere izatean. Dena dago osorik eta betegina Jaungoiko txit ahalguztidun harengan. Hala eta guztiz, beraren bila gabiltzala eta oraino bere iturri oparotik asetu gabe gaudelarik, ezin esango dugu gure Neurrira iritsi garenik; eta Jaungoikoa lagun izan arren, ez gara jakintsu, ez zoriontsu. Hura baita arimen ase betea; hauxe bizitza zoriontsua, hots, zintzoki eta ezin hobeki jakitea nork gidatzen gaituen egiarantz, zein egiaz gozatzen duzun eta zein loturak lotzen zaituen Neurri gorenera. Hiru hauen argitan Jaungoiko bakarraren eta substantzia bakarraren ulertzera iristen gara, sineskeria hutsalak alde batera utzita.

Hemen amak bere sakonean itsatsita zeuzkan hitzak gogora ekarri zituen, eta bere fedea biziki eraginda, pozez beterik, gure apai-

zaren bertsoak esan zituen: «Entzun, Hirutasun Santua, gure otoi-tzak». Eta ondoren:

– Hauxe da, zalantzarik gabe, bizitza zoriontsua, bizitza perfektua baita, eta laster horra gidatuak izan gaitezkeela uste dugu, fede zindoz, itxaropen pozgarritz eta karitate sutsuz.

– Tira, bada! –esan nuen–. Neurritasun horrek berak eskatzen baitu egun batzuetako tarte hartzea gure gonbiteari etena emanaz, indar guztiez eskerrak damaizkiot Jaungoiko goren eta egiazko Aitari, arimen Jaun askatzaileari; baita zuei ere, lagunarteko giroan gonbidatuak izanik opariz bete nauzuelako. Hain bikain hornitu dituzue nire hitzaldiak, ezin ukatuko dudala gonbidatuei esker asebate naizela.

Denak geunden pozik Jaungoikoa goستن; Trigeziok esan zuen:

– Ai honelako gonbiteak egunero luzatuko bazenizkigu!

– Eta zuek –erantzun nuen– moderazioa behar duzue egunero zaindu eta nonahi maitatu, benetan Jaungoikoagana itzuli nahi baduzue.

Eta hau esanda, eztabaida amaitu eta erretiratu egin ginen.

ORDENA

De ordine

LEHEN LIBURUA

LEHEN MINTZALDIA

I. Kapitulu

Jaungoikoaren Probidentziak oro zuzentzen du

Gizakiontzat oso zaila da eta guztiz bitxia, Zenobio, mundu hau zuzentzen eta eratzen duten gauzen ordena ezagutzea eta azaltzea, banaka zein oro har. Gainera, ahal izanda ere, ez genuke aise aurkituko gauza hain ilun eta jankotiar hauetarako entzule egokia, bizitzaren merezimenduz edota erudiziozko jardunez horretarako prest legokeena.

Hala ere, jeinurik bikainenek ez dute besterik nahi eta, burua erne, bizitzako gorabehera eta ekaitzei begira daudenek ere ez dute besterik deus ikasi eta jakin nahi; hauxe besterik, alegia, nola litekeen, Jaungoikoa giza arazoez arduratzen bada, nonahi hainbeste gaiztakeria zabaltzea; gizadiaren ardura Jaungoikoari egotzi ez ezik esklaboen eskuetan dagoenik ere ez genuke onartuko, horretarako ahalbide emango bagenie. Hori dela eta, arazo hauetaz arduratzen direnak, ia beste erremediorik gabe, sinetsi beharrean aurkitzen dira jainkozko Probidentzia ez dela behe mailako azken gauza xehe hauetara jaisten, edo bestela, gaitz guztiak Jaungoikoak hala nahita gertatzen direla.

Biak ere irtenbide gaiztoak, baina batik bat bigarrena. Zeren, Jaungoikoaren eskutik at ezer gertatzen dela sinestea zinez arrunkeria eta arimarentzat guztiz arriskutsua izanda, gizakion artean ez dugu inor gaitzesten zerbaiterako gauza ez izateagatik; baina zabarkeriagatik norbait laidotzea baino askoz iraingarriago izaten da gaiztakeria

edo krudelkeriagatiko gaitzespena. Horrela, arrazoimenak, onginahiak eraginda, nolabait bortxatua ikusten du bere burua zera baiez-tatzera, alegia, lurreko gauza hauek ez daudela jainkozko Probidentziaren esku, edota axolagabe eta zabarkeriaz gobernatzen dituela; horrela, arina eta aise barkatzekoa litzateke Jaungoikoarekiko edozein kexu.

Baina nor da hain adimen itsuko, jainkozko ahalmen eta gobernubideari ez ezartzeko gorputzen mugimenduen ordenamendu arrazional osoa, giza nahimenaren ahalmenetik eta eskueratik hain urrun? Harik eta ez badugu menturazkotzat hartzen animalia ñimiñoen gorputz atalen egitura sotil eta miresgarria, zoriari eransten ez zaiona arrazoiz ez baina beste nolabait azaltzerik balego bezala, edota giza irizpide hutsalari kasu egiteagatik Jaungoikoaren maiestarte izugarriaren ardurapetik ateratzen ausartuko bagina unibertso osoan miresten den ordena zoragarria, gizakiaren inongo parte-hartzerik gabe.

Baina honexek berak ere arazo gehiago sortarazten dizkigu, alegia, intsektuaren gorputz atalak ordena eta antolamendu hain miresgarritz bereizita dagoen aldi berean giza bizitza hainbeste gora-behera eta nahasmendu artean ibiltzea.

Baina halako moldez, ikuskera murrizta litzateke, mosaiko baten lauza bakar batera ikuspegia mugatu eta artista zentsuratzea, artelan horren ordenamendu eta eraketarako ezgauza bailitzan; aurpegi bikaina osatzen duten apaingarriak oro har erreparatu ezinik, mosaikoaren zatikien eraketan ordenarik ez dagoela esatera ausartzen dira. Gauza bera gertatzen zaie gizaki gutxi ikasiei; euren adimen ergelez ezin dute unibertsoko gauzen harmonia eta doitasuna begipean hartu eta ulertu, eta euren pentsaera gainditzen duen zerbaitek traba egiten badie, gauzen barne desorekari eta deformazioari egozten diote errua.

Errakuntza honen kausa nagusia da gizakiak ez duela bere burua ezagutzen. Nork bere burua ezagutzeko sentimenen bizitzatik alde egiteko ohitura landu behar dugu eta geure baitan bildu eta norbere buruarekiko harremanetan bizi. Hau lortzeko, eguneroko bizitzaren iritziak eragindako zauriak bakardadean kauterizatu behar ditugu edota arte liberaletako medikuntzaz sendatu.

IV. Kapitulu

Arrazoirik gabe ez da deus gertatzen

Galde egidazu, arren, zeure hitzez eta neureez azaldu ahal izan dezadan misterio hau.

– Erantzuidazu lehenik honi: zergatik uste duzu ur hori ez dabilela kasualitatez, ordenaz baizik? Urak zurezko ubideetan ibiltzea eta geuk erabiltzeko eramatea ordenamendua izan daiteke. Arrazoimenez hornitutako gizakien eraikuntza baita, eta ibilera horretaz baliatzen gara ur hori edateko eta garbiketarako. Uren ibilbidea lekuetara egokitu beharra zegoen. Baina hostoak, gure ustez, era hain miresgarrian erortzea, nolatan lot dezakegu ordenarekin? Ez ote da kasualitatez gertatu?

– Baina –erantzun zuen berak– kausarik gabe deus gerta ezin dela argi dakusanari, gogora etorri al dakioke hostoak jausteko beste modurik? Zer? Deskribatu beharko ote dizut zuhaitzen eta adarren kokalekua eta naturak hostoei ezarri dien pisua? Ez gara hasiko orain zehazten hostoak hegan daramatzen airearen mugikortasuna edota beheranzkoan dakarten leuntasuna; ez eta, eguratsak, pisuak, formak eta beste hainbat kausa ezezagunek eragindako jauskera ezberdinak. Gure sentimenak ez dira honaino iristen, holakoak ezkutatu egiten zaizkigu erabat. Baina gure begien bistan argi agertzen da (eta hau aski dugu auzi honetan) deus ez dela arrazoirik gabe gertatzen. Jakingura lotsagabeak areago galdetuz jarrai dezake, zergatik jarri diren han arbolak? Eta nik erantzungo diot lurraren emankortasunak gidatu dituela gizakiak.

– Eta zuhaitzak fruiturik eman ez eta kasualitatez bertan sortuak badira?

– Horri erantzungo diot gu ikusle eskasak garela eta ezin dugu inola ere izadia zentsuratu haiek han jartzeagatik. Zer gehiago? Naturak arrazoirik gabe zerbait egiten duela erakusten ez badidazue, sinets dezagun oro jarraiki zaiola kausalitatearen nolabaiteko ordenamenduari.

V. Kapitulu

Ordenaz zuzentzen du dena Jaungoikoak

Nik erantzun: jakingura lotsagabetzat hartzen banauzu ere (eta halakoxea izango naiz, Piramo eta Tisberekina solasa eten dizudalako), zenbait galdera egiten jarraituko dut. Hain ordenatua ikusten duzun izadi honek –beste hainbat alde batera utzita– zertarako sortu ditu fruiturik gabeko zuhaitzak?

Erantzun bila ari zela, Trigeziok esan zuen:

– Zuhaitzen erabilgarritasuna fruituetan bakarrik eskaintzen zaio gizakiari, ala? Ez al dute probetxuzko besterik deus? Gerizpea, zura eta azken finean hostoak berak ere?

– Ez, arren, horrela erantzun! –esan zion Lizentziok–. Zenbaezinak dira, izan ere, gizakiontzat probetxurik gabeko gauzak edota probetxu eskasekoak edo erabilpen ezezagunekoak, gizakiok defenditu ezin ditzakegunak. Hobe, berak erakusten badigu kausarik gabe nola gerta daitekeen ezer.

– Gero ukituko dugu puntu hori, laburki bada ere –esan nion–. Ez daukat nik zertan irakasle izan; zuk, tamaina horretako segurtasuna erakutsi duzun horrek, ez baitidazu oraindik deus irakatsi, eta hemen dihardut jakin nahian, beste gabe, gau eta egun.

Pozez jauzika ohean jarraitu zuen Lizentziok:

– Nork ukatuko du, Jaungoiko handi hori, guztia ordenaz antolatzen duzula? Nola elkarri lotzen diren gauza guztiak unibertsoan! Nolako segida finkoez abiatzen diren euren helmugetara! Zenbat gertaera ezberdin jazo diren guk elkarriketa hau hasi orduko! Zenbat gauza egiten diren guk Zu aurki zaitzagun! Orain gertatzen ari zaigun haxe berau, alegia, gu erne eta zu uraren hotsari adi, nondik ote datorren jakin nahi eta hain gauza arrunta aurkitu ezinean, hau guztia ez al dator gauzen ordenatik? Sagutxo bat ere agertu zen ni kanpora irten nendin. Azkenik, zure hitzaldiak, agian zeuk nahi gabe (ideiak bururatzeari ez baitago inoren mende), nik ez dakit nola inguratzen nauen, eman beharreko erantzuna iradokitzen didalarik.

Eta nik galdetzen dizut: guk hemen darabilgun eztabaida hau, zure asmoei jarraiki, idazten baduzu eta inoiz gizakien entzutera hel-

duko balitz, ez al zaie irudituko azti baten erantzuna mereziko lukeenik edota kaldear batena, zeinak egiaztatu aurretik berak aurreikusitakoa bezala emango zukeen? Eta erantzungo balu hain jainkozkotzat hartuko litzateke erantzuna, guztion laudorioak hain mereziak izango lituzke, inor ez zela ausartuko galdetzeraz zergatik hostoa arbolatik jausi zen edota sagutxo ibiltariak nolatan asaldatu zuen ohean etzanda zegoen gizona. Zeren, etorkizunaren iragarpen hauek bere kaxa egin zituen noizbait euretariko batek, ala kontsulta egileak eskatuta? Eta liburu garrantzitsu bat argitaratzeko dagoela asmatu, eta gertakizun hori ezinbestekoa zela ikusiko balu, bestela igarrezina bailitzateke, orduan, bai hostoak jaustea zelaian, bai piztia ziztrin horrek etxean egiten duen edozer, oro gauzen ordenari lotuta aurkituko litzateke, idazti hura bezalaxe. Zeren hitz hauekin arrazonomendu batzuk egiten ari baikara; eta aurrez gertaera xume horiek gertatu izan ez balira ez zitzaizkigun arrazonomenduok bururatuko, eta haietaz ez ginateke mintzatuko eta ez genituzke kontuan hartuko gerokoei azaltzeko. Beraz, ez diezadala, mesedez, inortxok galdetu zergatik gertatzen diren hauek. Aski bedi jakitea, deus ez dela gertatzen, deus ez sortzen, kausa sortzaile eta eragile batek sortaraziz eta eraginda ez bada.

VII. Kapitula

Jaungoikoak ez ditu gaitzak maite, hauek ordenaren baitan egon arren

Ondorio honetan Lizentzioren beldur nintzen. Berak ordean, hitzen zailtasunaz kexatuz, erantzun egokia bilatu aurretik nola ihardetsi ez dakienaren antzera, tentuz jarraitu zuen esaten:

– Jaungoikoak ez ditu gaizkiak nahi, ez baitago ordenaren baitan Jaungoikoak gaizkia maitatzea. Horregatik maite du gogotik ordena, beronen bidez ez dituelako gaizkiak maite. Eta gaizkiok nolatan ez dira, bada, ordenaren baitan egongo Jaungoikoak nahi ez dituenen? Jaungoikoak maite ez izatea bera ere gaizkiaren ordena barruan dago. Jaungoikoak ongia maitatzea eta gaizkia ez maitatzea gauzen ordena kaskarra dela deritzozu? Hartaz gaizkiak ez daude ordenaz kanpo Jaungoikoak maite ez dituelako eta, aitzitik, ordena bera maite du. Berak ongiak maite eta gaizkiak gorroto nahi ditu eta hau goreneko

ordena da eta antolamendu jainkozkoa. Osagai ezberdinen bidez gauza guztien akordioa zaintzen duten ordena eta antolamendua, gaizkiak ere nolabait beharrezko izatera bultzatuz. Horrela, antitesiekin gertatzen den moduan, oratorian hain gustuko ditugun kontrakoen konbinaketaz munduko gauza guztien edertasuna egiten da.

Isilune labur baten ondoren, bere ohe ingurutik bat-batean jai-kiz, Trigeziok esaten zion:

– Esadazu, arren, Jaungoikoa justua denentz.

Bestea, ordea, isilik. Gero aitortu zigunez, lagun eta ikaskidea-ren bat-bateko hitzaldi bero, inspiratua miresten zuen eta aldi berean ikara zion. Hura isilik ikustean, Lizentziok jarraitu zuen:

– Izan ere, Jaungoikoa justua ez dela erantzuten badidazu, zeuk jakingo duzu zertan zabiltzan, arestian nire erlijio-gabezia aurpegira-tzen baitzenidan. Eta hartu dugun doktrinaren arabera eta ordenaren premia sentitzen dugularik, Jaungoikoa justua baldin bada, hala iza-nen da, zalantzarik gabe, bakoitzari dagokiona banatzen diolako. Eta zer nolako banakuntza egon liteke bereizketarik gabe? Eta zer nolako bereizketa, denak onak badira? Eta zer egon liteke ordenaz kanpo, Jaungoikoaren justiziak merezimenduen arabera tratatzen baditu zin-tzoak eta gaiztoak? Denok aitortzen dugu Jaungoikoa justua dela. Oro dago, beraz, ordenaren baitan.

Hitzaldia amaitu eta ohetik jaiki zen. Inork erantzuten ez ziola eta, ahots leunagoz esan zidan:

– Zuk ere, esandakoak esatera bultzatu nauzun horrek, ez al didazu hitzik esan behar?

II. LIBURUA

V. Kapitulua

*Gauzak ordenarik gabe arautzen direla sinesten dutenen errorea
nola sendatu*

Arazo hauek eta giza bizitzan suertatzen diren beste hainba-tek sarri eramaten dituzte gizakiak fedegabeki sinestera Pro-

bidentziaren ordenak ez gaituela gobernatzen; beste batzuek, ordea, Jainkozale zintzoak eta adimen bikainez hornituak, ezin sinetsi dute Jaungoiko gorenak abandonatu gaitzakeenik, baina hainbat gauzen nahasmen lanbrotsuan galdurik ez dute inolako ordenarik ikusten eta kausarik ezkutuenak aurkitu nahian, olerkitan deitoratzen dituzte euren erroreak. Hauek ez diote erantzun egokirik aurkituko, ez eta galdera simple honi ere: italiarrek zergatik eskatzen dituzte beti negu epelak, gure Getulia errukarria beti egarri bizi den bitartean? Nork erantzun diezaioke honi? Edota gure artean nork agertuko du aipatu berri dugun ordenari buruzko susmorik tipiena ere?

Nik, ordea, ikasleei zerbaitetan ohartarazi ahal badiet, argi ikusten eta sentitzen dut arte guztiak landu behar dituztela; arazo hauek argi ulertzeko beste biderik ez dago. Baina alferkeriak edo bestelako negozioen ardurak edo ikasteko gaitasunik ezak traba egiten badie, babes daitezela fedean eta bertan errotu, eta jainkozko misterioei atxikita Beragan sinesten duen inor galtzen uzten ez duen Hark salbatuko ditu gaitz ikaragarri eta ilun haue-tatik.

Inguratzen gaituen iluntasunetik irteteko bide bikoitza daukagu aurrean: arrazoimena ala aginpidea. Filosofiak arrazoa eskaintzen du, baina salbatu, oso gutxi salbatzen ditu, misterio horiek mespretxatzera ez baina ulergarri diren neurrian ulertzera behartzen baititu. Egiazko eta, nolabait esan, filosofia jator eta egiazkoak helburu bat baino ez du, alegia, gauza guztien jatorririk gabeko jatorria irakastea, eta bertan datzan jakinduriaren handitasuna, eta bertatik, berak deus galdu gabe, gure salbamenerako etorri zaizkigun ondasun guztiak. Jaungoiko bakar, ahalguztidun hau, hirutan ahaltsua dena, Aita, Semea eta Espiritu Santua, ezagutzera ematen digute misterio sakratuek; eta horien hiruren sineste zintzo eta haustezinak salbatzen ditu herriak, batzuen nahasmena eta bes-teen iraina saihestuz. Eta Jaungoikoak gure gorputza hartuz eta gure artean bizi izanez gauzatutako haragiztatze misterioaren handitasun paregabeak, arbuigarri dirudien arren, ezin hobeto erakusten digu Haren onginahia eta gizaki adimentsuen harrokeriarentzat ulertezin bihurtzen da.

VII. Kapitula

Gaitza sortu aurretik ordena nolakoa zen

Amaren eta Lizentzioren baimenarekin hitza hartu nuen:

– Zer diozu, Lizentzio? Non dago hain sutsuki defendatzen zenuen hura, alegia, ordenaz kanpo deus ez dela gertatzen? Gaitzaren sortaraztea ez zen Jaungoikoaren ordenapean gertatu; sortzean, gaitza Jaungoikoaren ordenapean jarri zen.

Eta berak, miresmenez eta bestalde deseroso eskuetatik auzi hain nobleak ihes egiten ziolako, esan zuen:

– Aho betez baieztatzen dut, gaitzarekin batera hasi zela ordena.

– Beraz –esan nuen– gaitza ordenaren ondoren etorri bazen, gaitzaren jatorria ez da ordena. Baina Jaungoikoagan beti izan da ordena; beraz, edo deuseza, gaitza deritzoguna, betikoa da, edota inoiz hasi bazen, ordena ongia denez edo ongitik datorrenez, deus ez da izan, ez eta izango ere sekulan, ordenarik gabe. Arrazoi egokiagorik eskaini bazait ahaztearen poderioz joan zait; eta hori ordenaz gertatu zait, bizitzaren merezimenduz, tenorez eta ordenaz.

– Ez dakit nolatan itzuri zaidan orain gaitzesten dudana esakuea –jarraitu zuen berak–, ez bainuen esan behar gaitzaren ondoren hasi zela ordena; sinetsi behar baita Trigeziok aipatutako justizia bezala, beti izan dela Jaungoikoagan ordena, beronen ezarpena gaitzak sortu arte hasi ez bazen ere.

– Berrirori tronpatu zara –erantzun nion–. Nahi ez duzunak beti dirau amaigabe; ordena Jaungoikoagan egonagatik edota gaitzarekin izaten hasiagatik, gaitz hura ordenaz kanpo sortua izan da. Eta hau onartzen baduzu, orobat aitortu behar duzu ordenaren kontra zerbait gerta daitekeela; eta honek ahuldu eta hondatu egiten du zure auzia; onartzen ez baduzu, badirudi gaitza Jaungoikoaren ordenatik datorrela, beraz, gaitzen egile aitortzen duzu Jaungoikoa, eta hori baino sakrilégio gogaikarriagorik ez dago.

Behin eta berrirori errepikatu behar izan zuen hau ulertzen ez zuelako edo ez ulertua egiten zuelako, eta gehiago zer esanik ez zue-nez, isildu egin zen.

Amak hitz egin zuen orduan:

– Nire ustez, Jaungoikoaren ordenatik kanpo zerbait egin daiteke; sortu den gaitza bera ere ez baitu, inondik ere, Jaungoikoaren ordenak sortarazi; baina jainkozko justiziak ez dio ordenarik gabe izaten utzi eta berari dagokion ordenari lotuta utzi du.

Denak hain sutsuki eta arretaz Jaungoiko bila saiatzen ikusten nituen, baina Haren Maiestate Handia ulertzea iristeko ordenaren kontzeptu argirik gabe.

– Arren eskatzen dizuet –esan nien–, ordena biziki maite baduzue, eta hala ikusten zaituztet, ez gaitezen aldrebesak eta desordenuak bihurtu. Zeren, ezkutuko arrazoi batek frogatu nahi badigu ere ez dela deus jainkozko ordenaz kanpo gertatzen, hala eta guztiz, eskola-ko maisua ikusiko bagenu, letrak oraindik ikasi ez dituen haurrari silabak irakatsi nahian, barregarri eta ergela ez ezik, ero gaiztotzat hartuko genuke, irakasteko ordena kontuan hartzen ez duelako. Eta horrelakoak, ezbairik gabe, edozenbat egiten dituzte ezjakinek, jakintsuen burla eta haserrerako, eta eroek ergelen eskandalurako; eta okertzat hartzen ditugun hauek guztiak jainkozko ordenaz kanpo ez izateak arima jainkozale eta berekoiei diziplina gorena eskaintzen die, jende arruntarengandik oso urruti eta ziurtasunez hornitua, matematikaren egiak baino areago.

VIII. Kapitulu

Gazteei, lehenik, bizitzaren aginduak irakasten zaizkie eta ondoren, erudizioaren ordena

Diziplina hau Jaungoikoaren legea bera da, Hari beti finko eta irmoki lotuta, jakintsuen arimetan irarrita dagoena; halako moldez non, zenbat eta zorrotzago aztertu, are bizikiago ikasi eta maila altuagoan bizitzen asmatuko dute. Eta diziplina hori ezagutu nahi dutenei ordena bikoitza agintzen zaie, batetik bizitzari buruzkoa eta bestetik erudizioa.

Jakinduriaraz arduratuta bizi diren gazteek uko egin beharko diote gozamen sexual orori, tripa-festei, gorputza gehiegi zaintze eta

apaintzeari, jolaserako zaletasun hutsalari, loaren astunari eta alferkeriari, erronkari, esamesei, bekaizkeriari, ohore eta aginte irrikari, laudorio gose gehiegizkoari. Diruzaletasuna euren esperantza guztien hondamen ziurra dela jakin bezate. Ez bitez ahulegi portatu, ez eta ausartegi. Etxekoen akatsekin ez haserretu, ez eta deus gertatu ez balitz bezala geratu. Inor ez gorroto izan. Bizioen aurka erne jokatu. Mendekuan ez gehiegi berotu, ez eta barkatzerakoan zikoitz portatu. Hoberako ez bada, ez inor zigortu; okerragorako denean, ez amore eman. Etxekotzat hartu mendeko guztiak. Zerbitzatu bezate, aginteak lotsa emango bailien; agindu, berriz, zerbitzuan atsegin aurkituz. Bekatu eginaren zuzentzea gaizki hartzen duena ez nekarazi. Etsaigoa tentuz ekidin, lasaitasunez eraman, ahalik lasterren amaitu. Gizakiekin edozein tratu edo elkarrizketan aski da esaera zaharra ez ahaztea: norberarentzat nahi ez denik ez inori egin. Errepublika kudeatu nahian ez ibili, hobetzen saiatu. Norbere prestakuntza senatore adina baino lehen landu, gaztaroan hobe.

Eta zeregin hauetara berandu iristen direnek ez bezate pentsa beraientzat ez direla aholku hauek; adineko izanda hobeto beteko dituzte. Ezein egoera, leku nahiz denboran lagunak eduki edota aurkitzen saiatu. Adeitasuna erakutsi merezi duenari, halakorik espero ez badu ere. Harroei kasu gutxiago egin eta inoiz ere ez harrotu. Harmoniaz eta egoki bizi. Jaungoikoa zerbitzatu, beragan pentsatu, bera bilatu, fedean, esperantzan eta karitatean oinarriturik. Lasaitasuna eta ikastaro segurua desiratu beraientzat eta ikaskideentzat; arima zintzoa eta bizitza baketsua eskatu beraientzat eta ahal duten guztientzat.

XI. Kapitulua

*Arrazoimena zer den, eta beronen aztarnak gauza sentigarrietan
– Arrazional eta arrazoigarriaren arteko bereizkuntza*

Lehenik eta behin ikusiko dugu zein gauzetarako erabili ohi den *arrazoi* hitza; eta oso interesgarria zaigu jakintsu zaharrek gizakia nola definitu zuten gogoratzea: animalia arrazional, hilkorra da gizakia. Animaliaaren generoa ezarri ondoren, bereizketa bi erantsi dizkio-

te, nire ustez, gizakiari ohartarazi nahian non babestu eta nondik ihes egin behar duen. Zeren, beragandik irtenda, arima gauza hilkorretan amildu zen moduan, era berean itzuli eta arrazoiaren intimitatean babestu behar baita. Arrazional hitzak bereizten du piztiengandik; eta hilkorra deitzeagatik jainkozkoen desberdina da. Lehena gabe piztia litzateke, eta Jaungoikoa ez izateko bigarrena ezinbestekoa du. Baina gizon oso jakitsuak direlarik, zorrozki eta zolitasunez bereizten dituzte *arrazionala* eta *arrazoigarria*; eta kontuan hartzekoa da gure helbururako.

Arrazionala deitu zioten arrazoiak baliatzen denari edo balia daitekeenari; *arrazoigarri*, arrazoiak egina edo esana denari. Beraz, bainu hauei arrazoigarri esan diezaiekegu, gure hitzaldiari bezalaxe; arrazionalak, berriz, bainu egileari eta hemen solasean dihardugunoi. Horrela, arrazoiak arima arrazionaletik dator eta esaten edo egiten diren gauza arrazionaletara hedatzen da.

Arrazoiaren indarra eta ahalmena sentimenei eskaini ahal izateko bi gauza sumatzen ditut: ikusten diren giza ekintzak eta entzuten diren hitzak. Bietan baliatzen da adimena gorputzaren bizitzarako ezinbestekoa duen mezulari bikoitzaz: begiak eta belarriak. Horrenbestez, elkarrekin ados datozen osagarri osatutako zerbait ikusten dugunean, era arrazionalan agertzen dela esan ohi dugu. Halaber, ongi moldatutako musika entzutean, zalantzarik gabe esaten dugu era arrazionalan aditzen dela. Nork ez luke, baina, barre egingo honelakoak entzutean: era arrazionalako usaina ematen du, edo era arrazionalako zaporea dauka, edo era arrazionalan da biguna, non eta gizakiek xede zehatz horrekin taxuturiko gauzez ari ez garen, halako usain, zapore, bero... punturako prestatuak, alegia. Hala, adibidez, helburua kontuan hartuz norbaitek esango balu era arrazionalan usaintzen dituela sugeak aienatzeko usain bortitzez kezkatutako lekuak; edota osagileak agindutako edabea era arrazionalan dela gozo ala mikatz; edota gaixoarentzat bainua epeltzerakoan era arrazionalan bero ala epel dagoela. Baina, lorategian sartu eta arrosa eskuan duela, inortxok ere ez dizu esango: zeinen era arrazionalan usaintzen duen arrosa honek!, nahiz eta osagileak aginduta hartu usain hori; orduan esango genuke osagileak agindutakoa arrazoizkoa dela; ezin diogu, ordea, horrela deitu arrosaren usainari, naturala delako. Sukaldariak jaki bat prestatzen duenean era arrazionalan egina dagoela esan deza-

kegu; baina era arrazionalako zaporea duela esatea ez du hizkuntzaren ohiturak onartzen, inolako kanpoko kausarik ez dagoelako; dastamenaren ahogozatze presentea baino ez dago.

Medikuak edabe bat agindu dion gaixoari galdetzen badiozue zergatik izan behar duen hain gozoa, ez dizue erantzungo hark eragindako plazeragatik dela; gaixotasunagatik dela esango du eta hau ez da dastamenaren araberakoa, gorputzaren egoera baizik. Baina jaki zehatz baten dastatzaile gozozaleari galdetzen badiogu zergatik den hain gozoa eta honek erantzun, *atsegin zaidalako, hartan gustu hartzen dudalako*, inork ez du esango hura gozo dela era arrazionalan, non eta gozotasun hori beste zerbaitetarako beharrezkoa ez den eta janaria helburu horrekin prestatua izan.

Etxe honetan bertan atal guztiak ondo erreparatzen baditugu, gogaikarri egingo zaigu ate bat aldamenean ikustea eta bestea erdi alde-ra baina ez erdi-erdian; izan ere, giza eraikuntzetan, halabeharrik ez badago, atalen dimentsio ezberdinak ikusmenari min egiten dio, nola-bait. Argi dago, bestalde, eta ez du hitz askoko adierazpenaren premiarik, zeinen atsegin zaizkigun barneko hiru leihoak, egoki moldatuak, tarte berdinekin, alde bietara bi eta erdian bat, bainugela argitzeko. Hori dela eta, arkitektoek beraiek ere *arrazoi* deitzen diote atalen antolaketa honi; eta desberdin antolatuak arrazoi gabeak direla esan ohi dute.

Esamoldea beste arteetara eta giza ekintza askotara hedatu da. Bertsoetan ere entzutearen gustuari dagokion arrazoia dagoela esan ohi dugu, eta nork ez daki neurria eta dimentsioa direla harmonia osoaren eragile? Baina dantzaren mugimendu jarraian, mimikak xede adierazle zehatza duelarik, gorputz atalen mugimendu erritmikoren bat bere osoan begien gozamenerako izanik ere, arrazoizko deritzogu dantzari, ikusle argiak ulertzen duelako han irudikatzen eta erakusten dena, plazer sentsuala alde batera utzita. Venus lumaduna edo Cupido kapaz jantzia agertzen badira, gorputz atalen liraintasun eta proportziorik bikainenaz ere, ez dira, agian, begiak minduko, bai, ordea, begien bitartez arima, bera baita adierazpen haien hartzailea. Mugimenduetan harmoniarik ezagatik minduko lirateke begiak, harmonia hau sentimenari dagokiolako eta arimak, gorputzari itsatsita dagoelako, haren poza antzematen du.

Gauza bat da, beraz, sentimena eta bestea sentimen bidez sumatzen dena; mugitze sotilak sentimena ferekatzen du, arimari,

ordea, atsegin zaio gorputz sentimenaren bidez mugimenduan haute-
mandako adierazpen dotorea. Entzumenean errazago nabaritzen da:
leunki entzuten dena entzumenari zaio atsegin eta erakargarri; baina
pentsamendu ederrak, belarriarentzat ahots mingarri adierazi arren,
gogamenera iristen dira. Hartaz, bertso hauek entzuten ditugunean,
«*Ager diezadatela musek zergatik neguko eguzkia hain goiz murgil-
tzen den itsasoan eta zergatik luzatzen diren udako gau nagiak*»
(Virgilius, Georg. II 480-481), bereiz goraipatzen ditugu bertsoaren
harmonia eta tentsamenduaren edertasuna; eta hitzen esanahi ezber-
dina bereizten dugu esaldi hauetan, *era arrazionallean entzuten da* eta
era arrazionallean esan da.

XII. Kapitulua

*Arrazoa, arte guztien asmatzaile. – Hitzen, hizkien eta zenbakien
okasioa. – Silaben eta hitzen bereizketaren okasioa.
– Historiaren okasioa*

Gauzen hiru generotan agertzen da arrazoiaren eragina: bat,
helbururen bat duten ekintzetan; bi, hizkuntzan; eta hiru, plazerean.
Lehenak ohartarazten digu ausarkeriaz deus ez dela egin behar; biga-
rrenak, zuzenki irakatsi behar dela; hirugarrenak kontenplazio zorion-
tsura garamatza. Lehenak ohiturekin du zerikusia; bigarrenak eta hiru-
garrenak hemen mintzagai ditugun arteekin. Izan ere, gudan arrazio-
nala dena, arrazoa erabiltzen duena da eta arrazoizkoa egiten edo imi-
tatzen duena, izatez behartuta baitago gizakia arrazoimen dutenekin
gizartean bizitzera, eta gizakiak ezin du gizartean parte hartu hizkun-
tza bidez ez bada, adimenak eta tentsamenduak elkarrekin batuz eta
harremanetan jarritz.

Horregatik zen ezinbestekoa gauzei izenak ezartzea, hots,
soinu adierazleak finkatzea; horrela, espiritutik espiritura komunika-
zio zuzenaren ezintasuna gaindituz, gizakiak sentimenez baliatu ziren,
bitarteko gisa, elkarrekin bat egiteko. Konturatu zen, ordea, ezin
entzun zituela bertan ez zeudenen hitzak eta letrak asmatu zituen,
ahoa eta mihia mugituz egin daitezkeen soinu guztiak antzemanen eta
bereiziz. Ezin zen, baina, infinituraino hedatzen diren gauzen kopu-

ruari muga finkoa ezarri gabe. Orduan ohartu zen kalkuluaren eta zenbaketaren premiaz eta hauek asmatu zirenean sortu zen kaligrafoen eta kalkulatzailleen lanbidea, gramatikaren hastapena bailitzan. Varronek *litteratio* deitzen dio, hau da, irakurmena, idazmena eta kalkulua lantzea. Grekoz nola esaten zaion ez naiz orain gogoratzen.

Aurrera jarraituz, hizkuntza osatzen duten eta idazkera moldatzen duten soinu ezberdinei erreparatu zien arrazoiak; batzuek aho zabaldura neurritsua eskatzen dute aise eta garden, trabarik gabe ahoskatzeko; beste batzuek ezpainak era ezberdinean estutuz soinu egokia egiten dute, eta azkenik, lehenengoekin bat eginez osatzen direnak. Horrela, azaldu dugun ordenaren arabera, bokalak, semibokalak eta mutuak deitu zien. Ondoren silabak konbinatu, eta hitzak zortzi genero eta formatan sailkatu zituen, haien erritmoa, morfologia eta egitura trebetasunez eta dotoreziaz bereiziz. Ondoren, zenbakiak eta neurriak aztertuz arreta jarri zien hitzen eta silaben iraupen ezberdinei, eta batzuen ahoskatzeak besteenak halako denbora bikoitza eskatzen zuela konturatzean, silaba luzeak eta laburrak sailkatu zituen, eta dena arau finkoen pean antolatu zuen.

XIII. Kapitulu

Dialektikaren eta Erretorikaren jatorria

Gramatika burutu eta antolatu ondoren, artearen indar sortzailerak bilatzen eta aztertzen saiatu zen arrazoiak; definituz, zatikatuz eta bilduz, banandu ez ezik edozein faltsukeriaren arriskutik babestu zuen. Izan ere, nolatan ekingo zion gauza berrien eraikuntzari, lehenik bere tresneria eta bitartekoak aztertu gabe, haiek bereiziz, antzemanez, sailkatuz eta era horretan dialektika deritzon diziplina guztien diziplina sortuz? Beronek nola irakatsi eta nola ikasi irakasten digu; bertan agertzen zaigu arrazoiak zer den, zer nahi duen eta zenbat balio duen. Dakigunaren segurtasuna eta ziurtasuna ematen digu.

Baina sarritan gizaki ergelak gauza on, erabilgarri eta zintzoez jabetzen direnean, banaka batzuek soilik dakusaten egia garbiaren aginduari jaramonik egin gabe, norbere sentimenei eta ohituren atzetik abiatzen dira; horregatik zen beharrezkoa euren gaitasunen neurria eskolatzea eta sarritan praktikarako adorea ematea. Diziplina honi *erre-*

torika deitu zion eta eginkizun xume baino beharrezkoago hau agindu zion, alegia, herria atsegingarri ugariz entretenitzea, bere ongiaren eta probetxuaren bila erakarriz. Horra, arte liberalen bidez noraino jasoa izan zen hitzen esanahiaren ikerketari eskainitako atal arrazionala.

XVII. Kapitula

Ezjakinek ez dute arazo zailetan sartu behar

Eta gauza bera diot gainontzeko arteei buruz, zeinak erabat mespretxatzen badituzu, arren eta arren eskatzen dizut semearen konfiantzaz, misterio sakratuekin zeureganatu duzun fedeari tinko eta zuhurki eutsi diezaiozula eta bizimodu eta ohitura horien jagole iraun dezazula etengabe.

Jaungoikoari buruzko arazo oso zailak daude; adibidez, nola liteke, Bera gaizkiaren egile ez izan eta ahalguztidun izaki hainbat gaitz gertatzea; eta zertarako sortu zuen mundua, beronen premiarik ez zuelarik; gaitza betikoa ote den ala noizbait hasia; eta betikoa bada, inoiz Jaungoikoaren ardurapean egon ote den; edo, agian, betikoa ote den Jaungoikoaren ardurapean gaitzaz kutsatutako mundu hau; eta mundua noizbait existitzen hasi bada, izan aurretik nolatan eusten zion gaitzari Jaungoikoaren ahalmenak; eta zertarako behar zuen mundu hau eraiki, zeinetan sartuko baitzen ordura arte Jaungoikoaren ahalmenak azpian hartua zuen gaitza arimen tormenturako; Jaungoikoak gaitza menderatzen ez zuen aldirik inoiz izan ote den; bat-batean zer jazo zen, aurrez betierean gertatu ez zena. Bidegabekeria baita eta ergelkeria itzela Jaungoikoak ebazpena aldatu zuela esatea; eta gaitza Jaungoikoarentzat desgoki eta kaltegarri izan zela esaten badugu, hala uste baitute batzuek, barregarri egingo zaio ezein jakintsuri eta sumingarri ezein ezjakini. Zer kalte egin ziezaiokeen Jaungoikoari gaitzaren ez dakit nik zein izaerak? Kalterik egin ahal izan ez ziola esaten badute, mundua egiteko kausarik ez legoke; eta kalte egin ahal izan bazion, bidegabekeria barkaezina da Jaungoikoa hauskorra dela sinestea, haustura ekiditeko ahalmena ere ez baitiogu ematen.

Sinesten dute, halaber, arimek hemen garbitzen dituztela euren erruak, Jaungoikoaren substantzia eta eurenaren artean ez dutelako

bereizketarik onartzen. Mundu hau sortua izan ez dela esaten badugu, esker gaiztokoa da eta zitala hori sinestea, ondorioz Jaungoikoak ez duela sortu onartzen dugulako. Auzi hauek eta antzekoak azaldu dugun erudizioaren ordenaz aztertu behar dira edo alde batera utzi erabat.

XVIII. Kapitulua

*Zein ordenagatik izan da gidatua arima bere buruaren
eta batasunaren ezagutzara*

Eta inork ez dezan pentsa gai oso zabalean sartzen naizenik, hitz xume bitan laburbilduko dut: ez du inortxok ere helburutzat izan behar gauza hauek guztien ezagutza aurrez dialektika eta zenbakien ahalmena menderatzen ez baditu. Honi gehiegi baderitzo, ikas beza ongi biotarik bat bederen, edo zenbakiak edo dialektika. Hau ere gehiegi dela uste badute, batasun numerikoaren eta beronen balioaren ezagutzan saia bitez, ez lege gorenean eta gauza guztien ordena gorenean, egunero sentitzen eta egiten ditugunetan baizik. Erudizio honen ildotik saiatzzen da filosofia bera, eta batasunera iritsi ere iristen da, baina era askoz garaiago eta jainkozkoagoan.

Bi arazo nagusi ditu, bata arimari buruzkoa eta bestea Jaungoikoari buruzkoa. Lehenak geure buruen ezagutzera garamatza, besteak gure jatorrietara. Norbere ezagutza atseginago zaigu, Jaungoikoarena preziatuago; hark bizitza zoriontsuaren duin, honek zoriontsu egiten gaitu. Lehena ikasleentzat da, bigarrena ikasientzat. Hona gizakia gauzen ordena ulertzeko trebatzen duen jakintzaren gai-ordena: bi munduak eta gauzen unibertsalitatearen jatorria bereiztea, honen egiazko ezagutza ezjakite jakintsuan dagoelarik.

BAKARRIZKETAK

Soliloquia

I. LIBURUA

I. Kapitulua

Jaungoikoagana otoika

Luzaroan nenbilen ni era askotako arazo ugaritan nahastuta eta behin eta berriro biziki ahalegintzen nintzen neure burua ezagutu nahian, zer onik egin eta zer txarrik ekidin. Bat-batean ahots bat entzun nuen (ez dakit neure baitandik ala kanpotikoa ote zen, hauxe baita, hain zuzen, zehaztu nahi dudana); eta honela hitz egiten zidan ahotsak:

XV. Kapitulua

Nola ezagutu arima. Jaungoikoagan uste ona.

Arrazoimena: Amai dezagun, ongi baderitzozu, lehenengo liburu hau; bigarreanean ekingo diogu gure helburura garamatzen beste bide erosoren bati. Izan ere, zauden egoera horretan nola-baiteko ariketa eratsuan etengabe saiatu beharra daukazu.

Agustin: Liburu hau amaitu aurretik, bila ari naizen argiaren hurbiltasuna erakutsi behar didazu.

Ar.— Atseginez egingo dizu kasu zure medikuak; ez baitakik zein argi distirak bultzatzen nauen zuri laguntzera. Entzun, bada, arretaz.

- Ag.*— Gida nazazu, arren, eta eraman nazazu nahi duzun lekura.
- Ar.*— Jaungoikoa eta arima ezagutu nahi dituzula diozu?
- Ag.*— Horixe dut desira bakarra.
- Ar.*— Ez duzu besterik nahi?
- Ag.*— Deus ez.
- Ar.*— Zer? Ez duzula egia ulertu nahi?
- Ag.*— Eta nola ezagutu horiek egiaren bidez ez bada?
- Ar.*— Beraz, lehenik eta behin gainontzekoen ezagutzara gidatzen gaituena ezagutu beharko da.
- Ag.*— Ados!
- Ar.*— Ikus dezagun lehendabizi ea, zure iritziz, bi hitz hauek, *egia* eta *egiazko* hitzek alegia, bi gauza ezberdin adierazten duten ala bat soilik.
- Ag.*— Itxuraz, bi. Ez dira, izan ere, gauza bera *garbitasuna* eta *garbia*; eta ildo horretatik hainbat adibide. Hortaz, gauza bat da egia eta beste zerbait egiazkoa deritzana.
- Ar.*— Eta bi hauetatik zeini deritzozu ederrena?
- Ag.*— Egiari, zalantzarik gabe. Ez baitu garbiak garbitasuna eragiten, alderantziz baizik, garbitasunak eragiten du garbia; era berean egiazkoa egiaren eraginez da egiazko.
- Ar.*— Gizaki garbi bat hiltzen denean garbitasuna ere hiltzen dela uste duzu?
- Ag.*— Inola ere ez.
- Ar.*— Beraz, egiazkoa den zerbait desagertzen denean ez da egia desagertzen.
- Ag.*— Baina nolatan desager daiteke egiazkoa? Ez dut ulertzen.
- Ar.*— Harritu egiten nau zure galderak. Ez al dira, bada, gure begien bistan milaka gauza desagertzen? Edota agian, zure ustez, zuhaitz hau zuhaitza da baina ez egiazkoa, ezingo bailitzateke hondatu. Zeren, sentimenez fidatu gabe, zuhaitz ote den ez dakizula erantzuten badidazu, hala ere ez didazu ukatuko zuhaitz izatekotan egiazko zuhaitza izanen dela; ez baitugu sentimenaz iritzia ematen, adimenaz baizik. Zuhaitz faltsua bada, ez da zuhaitza; zuhaitza bada, egiazkoa behar du izan.

Ag.— Ados!

Ar.— Eta zer deritzozu beste honi? Jaio eta hiltzen diren gauzen motakoa al da zuhaitza?

Ag.— Ezin hori ukatu.

Ar.— Beraz, egiazkoa ere hil daiteke.

Ag.— Horren kontrakorik ez daukat.

Ar.— Eta ez duzu uste, egiazko gauzak desagertu arren egia bera ez dela desagertzen, gizaki garbiaren heriotzaz garbitasuna hiltzen ez den moduan?

Ag.— Horretan ere ados. Baina esadazu, arren, nora eraman nahi nautzun bide horretatik.

Ar.— Entzun arretaz.

Ag.— Adi-adi naukazu.

Ar.— Egiazkotzat hartzen duzu harako esaera hura: «den oro nonbait izan behar du» dioena?

Ag.— Ez daukat horren kontrakorik deus.

Ar.— Hortaz, egia badela aitortzen duzu?

Ag.— Aitortzen dut.

Ar.— Orduan, non dagoen aztertu behar dugu. Ez dago, baina, inon, gorputzek soilik baitute lekua betetzen, eta ez duzu usteko egia gorputza denik.

Ag.— Ez, bada!

Ar.— Non dagoela uste duzu? Nonbait egon beharko baitu badela dakigun egia horrek.

Ag.— Ai! Non dagoen baneki, ez nuke besterik deus bilatuko.

Ar.— Non ez dagoen, bederen, jakin dezakezu?

Ag.— Gogorazten badidazu lortuko dut, agian.

Ar.— Izaki hilkorretan ez dagoela egia, gauza segurua da. Izan ere, zerbaitetan dagoenak ezin iraun dezake zerbait horrek ez badi-rau. Egiazko gauzak desagertu arren egiak dirauela, arestian onartu dugu. Horrenbestez, ez dago egia gauza hilkorretan. Baina egia existitzen da eta nonbait izan behar. Beraz, gauza hilezkorrak izan badira. Baina egiarik gabe ez dago egiazkorik. Ondorioz, gauza hilezkorrak soilik dira egiazkoak. Eta zuhaitz

faltsua ez da zuhaitza, eta enbor faltsua ez da enborra, eta zilar faltsua ez da zilarra, eta faltsua den oro ez da. Baina egiazkoa ez den oro faltsua da. Hilezkorrak ez direnak, beraz, badirela ere ezin esan. Azter ezazu arretaz arrazonamendu xume hau onartezinik aurki ez dezazun. Finkoa balitz helburua lortua genuen dagoeneko, baina hori hobeto agertuko da, agian, hurrengo libururen batean.

Ag.— Eskertzen dizut; eta isiltasunean neure baitan, elkarrekin jorratuko ditugu gai hauek arretaz eta zuhurtziaz, tartean ilunpeak jartzen ez bazaizkigu, nire kontsolamendurako, eta horren beldur naiz.

Ar.— Fida zaitez Jaungoikoaz etengabeki, eta beragan jarri uste osoa, ahal duzun neurrian. Ez zaitez saiatu norbera izaten eta norbere ahalmenen jabe; aitor zaitez Jaun onberaren eta txit eman-korraren mirabe. Horrela, berak erakarriko zaitu etengabe eta, zuk jakin ez arren, komeni ez zaizunik gerta ez dakizun zainduko zaitu.

Ag.— Entzuten dizut, sinesten dut eta ahal dudan beste makurtzen naiz haren esanetara, eta barru-barrutik erreguka ari natzaio indarra eta ahalmena gehitu dezan nire baitan, zuk besterik eskatzen ez badidazu.

Ar.— Oraingoz aski da. Gero, aurrez aurre ikus dezazunean, bere aginduak beteko dituzu.

II. LIBURUA

IV. Kapitulua

Faltsukeriaren edo egiaren betikotasunetik ondoriozta dezakegu ari - maren hilezkortasuna?

Ag.— Hauxe bai berunezko labarra! Gizakia hilezkor dela ondorioa atera zenezake, gizakirik gabe mundurik ezin zitekeela izan eta mundua betikoa dela onartuko banizu.

- Ar.**— Bizkorra zara. Halere, lortu duguna ez da gutxi: alegia, ezinezkoa dela gauzen izaera arimarik gabe, faltsukeriak inoiz lekurik izatekotan gauzen izaeran.
- Ag.**— Zentzuzkoa deritzot esan duzunari. Baina sakonago aztertu beharra ikusten dut, aurrez esandakoa ziurtatzeko; arimaren hilezkortasunaren alde garrantzizko urratsa eman dugula uste baitut.
- Ar.**— Ondo begiratu duzu, gehiegizko ondorioen bati lekurik eman gabe?
- Ag.**— Hala uste dut eta ez dut baieztapen neurrigabekorik inondik ikusten.
- Ar.**— Ontzat ematen da, beraz, gauzen izaera ezinezkoa dela arimarik gabe.
- Ag.**— Ados, baina batzuk jaio eta besteak hil ahal izatekotan.
- Ar.**— Eta gauzen izaeratik faltsukeria desagerraraziz gero, denak egiazkoak bihurtuko ote dira?
- Ag.**— Dedukzio zuzena deritzot.
- Ar.**— Hortaz, entzudazu: zergatik deritzozu egiazkoa horma horri?
- Ag.**— Itxurak iruzur egiten ez didalako.
- Ar.**— Hau da, dirudien modukoa delako.
- Ag.**— Bai.
- Ar.**— Orduan, dirudien modukoa ez delako zerbait faltsua bada, egiazkoa, aldiz, dirudien modukoa dena izango da; eta, beraz, hautemailerik gabe ez dago deus faltsurik, ez egiazkorik. Eta gauzen izaeran faltsukeriarik ez badago, denak dira egiazkoak. Eta arima biziak soilik suma dezake dagoena. Arima, beraz, gauzen izaerari itsatsita dago faltsukeria desagertu ezin denean bezala desager daitekeenean ere.
- Ag.**— Ondorioa sendotu duzula ohartzen naiz, baina eranspen honek ez digu aurrera pausorik eskaintzen, aspalditik eta biziki kezkatzen nauen arazoak bere horretan irauten baitu, alegia, arimak jaio eta hil egiten direla, halako moldez, non berauek munduan bizirik irautea ez baitatza euren hilezkortasunean, hurrenez hurreneko jarraian baizik.
- Ar.**— Materiazko gauzak, hots, sentigarriak adimenak uler ditzakeela uste duzu?

Ag.— Ez dut uste.

Ar.— Eta gauzak ezagutzeko Jaungoikoa sentimenez baliatzen dela uste duzu?

Ag.— Gai honetaz ez naiz ausartzen deus baieztatzera etsi-etsian; baina antzeman daitekeenez, Jaungoikoak ez ditu inolaz ere sentimenak baliatzen.

Ar.— Hortaz, arimak soilik senti dezake.

Ag.— Oraingo onar ezazu ondorioa bidezkoa izan daitekeela.

Ar.— Eta zer diostazu? Horma hau egiazkoa ez bada, ez al da horma?

Ag.— Hori onartzeko arazorik ez daukat.

Ar.— Orduan deus ez da gorputz egiazko gorputza ez bada?

Ag.— Hori ere onartzen dizut.

Ar.— Beraz, edozer, ez bada dirudiena, ez da egiazkoa; eta materiazkoa sentimenek soilik hauteman dezaketelarik, eta sentitzea arimaren gaitasun izaki, eta gorputza egiazkoa ez bada ezin baita gorputz izan, ondorioz, arimarik gabe ezin da gorputzik izan.

Ag.— Biziki premiatzen nauzu, eta amore eman beharrean aurkitzen naiz.

V. Kapitula

Egia zer den

Ar.— Presta zaitetz hau entzutera.

Ag.— Prest naukazu.

Ar.— Hona hemen harria; eta egiazkoa da beste nolabait ez badago edo ez bada agertzen; eta egiazkoa ez bada, ez da harri; eta sentimenez bakarrik ikus daiteke.

Ag.— Halaxe da.

Ar.— Hortaz ez dago harririk lurraren errai sakonetan, ez eta inork ikusi ezin ditzakeen lekuetan; guk ikusi ezean ez litzateke harri eta gu urruntzean bertan ikuslerik geratzen ez bada harri izate-

ari utziko dio. Eta kutxetan gauza asko gordeta ere, ondo itxiz gero ez dago ezer. Eta enborraren muina ez da egurra; sentimenen pertzepzioetik ihes egiten baitu gorputz ez-garden ororen barnekoak eta izatea galtzen du erabat. Existituko balitz, egiazkoa izango bailitzateke; eta egiazkoa izateko dirudien modukoa izan behar du eta agerian ez dagoenak ez dirudi deus; ez da, beraz, egiazkoa. Ondorio hauen kontrako eragozpenik ez badaukazu.

Ag.— Dena nire baieztapenaren ondorio dela deritzot; eta hain da zentzugabea ezen errazago ukatuko bainuke nire zeinahi premisa, ondorioa egiazkoa dela onartu baino.

Ar.— Objektziorik ez daukat. Zer esan nahi duzun ager ezazu, arren: materiazkoak (*corporea*) sentimenez soilik hauteman daitezkeela, edota arimak soilik sentitzen duela, edo badirela egiazkoak ez diren harriak eta antzekoak, edota, agian, egia bera beste nolabait definitu beharko ote den.

Ag.— Azter dezagun, otoi, azken hau.

Ar.— Defini ezazu, bada, egiazkoa.

Ag.— Egiazkoa da berez ezagulearen aurrean agertzen den modukoa dena, honek ezagutu nahi eta ahal izatekotan.

Ar.— Ez da, orduan, egiazkoa inork ezagutu ezin duena? Gainera, dirudiena ez dena faltsua bada, demagun norbaitentzat hau harria dela eta beste norbaitentzat zura; gauza bat eta bera faltsua eta egiazkoa izango al da aldi berean?

Ag.— Lehenengoak gehiago ukitzen nau, zeren ezaguna ezin izan dena ez baita egiazkoa izanen. Baina zerbaitegiazkoa eta aldi berean faltsua izateak ez nau gehiegi arduratzen, gauza bat besteekin konparatuz handiagoa eta aldi berean txikiagoa ikusten baitut. Hortik ondorio hau ateratzen da, alegia, deus ez dela berez handiago ala txikiago konparazioako esamoldeak baitira hauek.

Ar.— Baina deus ez dela berez egiazko esatearen ondorio ez ote da beste hau, izan ere berez deus ez dela. Zura delako egiazko zura ere bada hau. Ezinezkoa da berez, hau da, ezagulerik gabe zura izan eta egiazko zura izan ez.

Ag.— Horixe diot eta, laburregia izan arren ere, hona nire definizioa: niretzat egiazkoa da «delakoa izatea».

Ar.— Beraz, ez dago faltsurik deus, den oro egiazkoa baita.

Ag.— Kinka larrian ipintzen nauzu, eta ez diot erantzunik aurkitzen zure eragozpenari. Horrela gertatzen zait galdera bidez ikastea atsegin zaidala batetik, eta galderak jasotzeari beldur diodala bestetik.

VIII. Kapitula

Egiazkoa edota faltsua nondik datorren

Ag.— Zuzen zaude, baina oraindik ez dut ikusten zer onartu dudan nik oker, ez bada faltsua esaten diodala egiazkoaren nolabaiteko kidetasuna duenari, ez baitut besterik aurkitzen faltsu izena merezi duenik; bestalde, aitortu behar dut faltsuari hala deitzen diogula egiazkoarekiko duen desadostasunagatik. Ondorioz, antzik eza da faltsukeriaren jatorria. Horregatik ditut zalantzak, ez baitatorkit aise gogora kontrako kausetatik eratorririk deus.

Ar.— Eta gauzen izaeran genero hau bat eta bakarra bada? Ez al daki-zu hainbat eta hainbat animalia motaren artean krokodiloa dela mastekatzerakoan goiko matelezurrari eragiten dion bakarra? Eta, batez ere, ez al zara ohartzen ezer edo inoren antzeko izateko berorren ezberdina ere izan beharra dagoela beste zerbaitetan?

Ag.— Diozunarekin ados nago. Baina faltsua deritzoguna egiazkoaren antzeko eta aldi berean ezberdin dela gogoan hartzen dudanean, biotarik zeinek eman dion faltsu izena ezin dut bereizi. Ezberdin izateak eraginda izan dela esango banu, edozeri faltsu dei geniezaioke, ez baitago deus egiazkat hartzen dugun zerbaiten ezberdin ez denik. Halaber, faltsu izena zerbaiten antzeko izatetik datorkiola esaten badut, arrautzak kexatuko zaizkit elkarren antzeko bezain egiazkoak baitira. Eta gauza guztiak nolabaiteko antzekotasunak elkartzen dituelarik oro faltsua dela aitortzera behartzen naudenari ezin erantzungo nioke. Baina demagun inolako beldurrik gabe zera erantzuten dudala, alegia, antzekotasunak eta antzik ezak aldi berean biek dutela

eragina zerbaiti faltsu izena ezartzerakoan, zein irtenbide uzten didazu? Ihardetsiko zait faltsukeriaz kutsatzen ditudala gauza guztiak, arestian esan bezala, hein batean denak baitira elkarren antzeko eta aldi berean ezberdin. Faltsu dei diezaioket dirudien modukoa ez denari, baina berriro itzuliko nintzateke gaindituta uste nituen eragozpenetara; eta ustekabeko zurrumbiloan sarturik, esan beharrean aurkitzen naiz dirudien bezalako dena dela egia. Hortik dator ezagulerik gabe deus ezin daitekeela egiazko izan, eta hemen sakon-sakoneko uhaitzetan hondoratzeko arriskuan aurkitzen naiz, sakonekoak izan arren egiazkoak diren uhaitzetan alegia. Edota, esango banu «dela-koa dena» egiazkoa dela, faltsurik ez dela ondorioztatuko litzateke; eta hau ez du inork onartzen. Beraz, lehengo nekeak ditugu berriro, eta pazientziaz eta hainbat lanen ostean ez dugula aurrera pausorik egin jabetzen naiz.

XIX. Kapitulu

Egia hilezkorrak frogatzen du arimaren hilezkortasuna

- Ar.**— Zer besterik aztertu behar dugu, bada, dialektikaren jakintzagiaz? Zeren irudi geometrikoak egiaren baitan nahiz egia beraietan egon, gure ariman edo adimenean ere badaudela inork ez du zalantzarik egiten; ondorioz, egia gogoan ere bada-go. Eta ezein jakintzagai gure gogoan ezin banandurik itsatsita badago eta egia desagertu ezin bada, heriotzarekin dugun ez dakit nik zein hurkotasunaren poderioz, zergatik ditugu zalantzak arimaren betiko bizitzaz? Lerroak, apika, edota karratuak edota zirkuluak egiazkoak izateko beste zerbaiten antzeko behar dute izan?
- Ag.**— Inolaz ere ez! Hori horrela dela sinesteko, lerroa zabalerarik gabeko luzera barik beste zerbait dela onartu beharko genuke; eta zirkunferentzia ez dela erdiko puntutik distantzia berberera inguru itxia osatzen duten puntuak.
- Ar.**— Hortaz, zertara datoz zalantzak? Edota hauek dauden lekuan ez al dago egiarik?

Ag.— Jaungoikoak libra nazala halako zorakeriatik.

Ar.— Agian, jakintzagaia ez dago ariman?

Ag.— Nork esan du hori?

Ar.— Edota, agian, subjektua desagertu ondoren subjektuari itsatsiak iraun dezake?

Ag.— Eta noiz sinestaraziko didate hori?

Ar.— Egiak hil egin behar du, hortaz!

Ag.— Nola liteke hori?

Ar.— Beraz, arima hilezkorra da. Amore emaiezu zure arrazoibideei, sinetsi egiari; zure baitan bizi dela eta hilezkorra dela aldarrika ari zaizu bera, eta gorputzaren heriotzak ezingo du bere egoitzaatik aldentu. Ihes egiozu zeure itzalari eta zeure baitara itzul zaitez. Heriotzak ez du zugar eraginik, hilezkorra zarela gogotan duzun bitartean.

Ag.— Entzuten dut, suspertzen naiz, neure onera nator. Baina emaiotzu, arren, arazo honi irtenbide: nolatan egon daitezke jakintzagaia eta egia ezjakinen baitan? Hauen arimek ere hilezkorrak izan beharko baitute.

Ar.— Galdera honi erantzuna emateak, behar bezala landu nahi izanez gero, beste liburu bat eskatuko liguke. Orain ikusten dut aztertu ditugun gaiak berrikusi behar dituzula; orain arteko ondorioen zalantzarik ez baduzu, emaitza ona lortu dugula pentsatzen dut eta aurrera egin dezakegula nahiko segur.

ELIZA KATOLIKOAREN OHITURAK ETA MANIKEOEN OHITURAK

De moribus Ecclesiae et Manicheorum

II. LIBURUA

Manikeoen ohiturak

I. Kapitulu

Ongi gorena berez da maila gorenean izatea

Ongiari eta gaizkiari buruz ari garelarik, auzi hau moralaren dizi-plina alorrekoa dela ez dut uste inork zalantzarik egingo duenik; haxe dugu, bada, hemen hizpide. Nahiago nuke, halere, gai hauen ikerketan dihardutenen adimenaren solitasuna hain narea izatea, non ikusi ahal izango baitzuten hobeagorik eta galantagorik ez duen ongi gorena, zeinari men egiten dion arima arrazional garbi eta perfektuak. Hori ulertzearekin ikusiko lukete, halaber, zeinen egoki deitzen zaion lehen izakia, izaki gorena; bikainena, beti bat eta bera, erabat bere buruaren berdina; usteldu eta aldatu ezina; aldien eraginik ez duena, iraganetik orainaldira aldaketarik ezin jasan duena. Zinez izatea daukan izakia; bere baitan era aldaezinean dirauen substantzia signifika-tzen baitu. Izaki hau Jaungoikoa da eta kontrakorik ez du deus, izatearen kontrakoa ez-izatea baita. Ez dago, beraz, Jaungoikoaren kontrako naturarik. Baina gauza hauek hausnartzeko, iritzi txatxuengatik ez bada, gogo gaiztoz daramagunez, gai hain zoragarriaren jakintzara iristeko ahalegin gaitezen ahal dugun neurrian, pausoka, kontuz; ikusleak bezala ez, baina haztaka itsumus-tuan bila dabilztanen antzera.

II. Kapitulu

Gaitza zer den. Arrazoiz diote manikeoek gaitza naturaren kontrakoa dela; definizio honek, ordea, euren heresia suntsitzen du

Zuek manikeoek, norbaiti zuen heresia azaltzerakoan sarritan, edo ia beti, gaitzaren jatorriaren bila aritzen zarete. Demagun, adibidez, gaur ni lehenengoz hurbildu natzaizuela; zuen baimenarekin, eskatzera ausartzen naiz, auzi honi buruz denon iritzia alde batera utzita, ezjakinak baiken, batu ditzagun zuen eta nire ahaleginak misterio handi hau argitzeko. Zuek gaitzaren jatorria zein den galdetuko didazue; nik, berriz, gaitza zer den galdetzen dizuet. Zein da ikerlan egokiagoa, zuena ala nirea? Zer den ez dakigunaren jatorriaz galdetzen hastea ala ezjakinaren jatorria ikertze absurduan jausi aurretik, lehenik zer den jakin nahi izatea? Egiaz diozue: nork ez du ikusten edozeren gaitza gauza horren berorren naturaren kontrakoa dela? Eta ez zarete konturatzen definizio honek suntsitu egiten duela zuen heresia, izan ere, naturaren kontrakoa gaitza bada natura bera ezin da gaitza izan; eta zuek diozue gaitza nolabaiteko natura eta substantzia dela. Gainera, naturaren aurkakoa naturari kontrajartzen zaio, eta hura suntsitzen ahalegintzen da; beraz, dena gehiago izan ez dadin eragiten saiatzen da; natura bera ere zerbaiti bere espeziean izatea ematen diona besterik ez da. Zuen baimenarekin *esentzia* hitz berria erabiliko dut *esse (izan)*-etik datorrena; eta maiz hitz horren ordezkia egiten duen *substantzia* ere erabiliko dut; antzinakoek ez zituzten izen horiek baliatzen; horien lekuan *natura* erabiltzen zuten. Hartaz, zuen egoskorkeria gaindituz entzun nahi badidazue, esango dizuet gaitza dela, nire ustez, izatearen esentziari eraso egiten diona gehiago izan ez dadin.

Eliza katolikoak erakusten digunean Jaungoikoa natura eta substantzia guztien egilea dela, egia hau ulertzeko gai direnek argi ulertzen dute Jaungoikoa ez dela gaitzaren egile. Nola izan liteke existitzen den ororen izatearen egilea aldi berean ez-izatearen egile, hots, berak sortarazitakoak esentzia galtzera eta deus ez izatera bultzatzea? Egiazko arrazoiak aldarrikatzen digu hori litzatekeela gaitz orokorra. Beraz, zuek gaitz gorentzat hartzen duzuen gaitzaren erresuma nolatan izan liteke naturaren eta substantziaren kontrakoa, bera ere natura eta substantzia dela badiozue? Bere buruaren kontra egiten badu, bere

izatea suntsitzera doa, eta horretara iritsiko balitz, gaitz gorena burutuko luke. Ez du, ordea, burutuko, izateaz gain, zuen arabera, betiko delako. Ondorioz, gaitz gorena ezin da substantzia izan.

Eta zer egin? Zuen artean badakit askok eta askok ezin ulertu dituzuela egia hauek; beste batzuek, ordea, euren solitasunaz antzema-ten dituzte, baina burua galarazten dien gogo gaiztoari kasu egiten diote eta euren kontra objektzioak proposatzen saiatzen dira, ahulak eta trake-tsak erraz limurtzeko xede okerraz eta ez, egia horiek aitortzeko. Ez zait inoiz damutuko hau idatzi izana, zuetariko baten batek irizpen zuzenez noizbait irakurri eta heresia abandonatuko duelakoan; eta beste zenbait espiritu zintzok, Jaungoikoaren esaneko eta zuen doktrinak kutsatu gabeak, hau irakurri ostean ez dituztelako zuen berbaldiek engainatuko.

III. Kapitulua

Kalte eragiletzat hartzen badugu gaitza, definizio honek manikeoen sekta hondatu egiten du

Arretarik handienaz eta, ahal izanez gero, argitasun gehiagoz ikerlanean jarrai dezagun. Gaitza zer den berriro nabarmendu nahi dut. Kalte egiten duena gaitza dela esaten baduzue, gezurrik ez diozue. Baina behin eta berriro, arren eskatzen dizuet hausnar eta azter deza-zuela zintzoki eta egiaren bila ekin, ez hari aurre egiteko asmo zitalez, hura aurkitzeko asmo onez baizik. Kalte egiten duen orok onuraren bat erauzten dio kaltetuari; onurarik kentzen ez badio, ez dago kalterik. Ba al da deus nabariagorik, argiagorik, begi-bistakoagorik tematia ez den ulermen eskasekoarentzat ere? Eta hau ezarri ondoren, ondorioak ikus ditzagun. Gaitzaren zuen erresumari, gaitz gorena dela uste duzuen horri, ezin dio ezerk kalterik egin, onurarik batere ez duelako. Naturak bi badira, zuek baieztatzen duzuenaz, argiaren erresuma eta ilunpeare-na; argiaren erresuma Jaungoikoa bada, zuek aitortzen duzuenaz, eta beronen izaera soila bada, oro berdin perfekzioan, gauzak horrela, ezin- bestean onartu beharko duzue zuen sistemaren kontrako ondorio hau, alegia, onartu ez ezik aitortu ere egiten duzuen natura hau, ongi gore-na, aldaezina, barneraezina, ustelezina, bortxaezina dela, hala ez balitz ezin izango baitzen ongi gorena, hobezina; natura honek ezin du kalte-

rik jasan. Bestalde, kaltea onuraren baten gabezia bada, lehen esan bezala, ezin zaio kalterik egin onurarik ez duen ilunpeen erresumari. Argiaren erresumari ere ezin bazaio kalterik eragin, bortxaezina delako, zeri edo nori egingo dio kalte zuek gaitza deritzozuen horrek?

IV. Kapitulu

*Berez ona dena eta partaidetzaz ona denaren arteko
desberdintasuna*

Baina, sare horietatik askatu ezinik zabiltzatelarik, begira doktrina katolikoaren erraztasunari eta argitasunari. Goren gradu

ko ongia partaidetzazko ongitik bereizi egiten du doktrina katolikoak, berez ona baita, eta ez beste ongiren baten partaidetzaz, berezko izaeraz eta esentziaz baizik; besteak, ordea, deus aldatu edota galdu gabe ongi gorenak bertatik hartzen du on egiten duena. Partaidetzazko ongia sorkaria da; hutsuneak izan ditzake baina inoiz ere ez da Jaungoikoa hutsuneon egile, Bera baita existitzearen eta, nolabait esateko, esentziaren sortzailea. Eta begira gaitza esatean zer adierazten den, ez baita esentzia, gabezia baizik, eta berau nozitu dezakeen natura suposatzen du. Natura hau ez da gaitzik handiena, zeinari ongiren bat kenduaz kalte egiten zaion, ez eta ongi gorena zerbait ken dakiolako eta ona bada, esentziaz barik partaidetzaz delako on. Ez da izaeraz gauza ona, sortua dela diogunean ontasuna norbaitengandik datorkiola adierazten baitugu. Jaungoikoa bakarrik da ongi gorena eta hark egindakoak denak dira onak ez, ordea, egilea bezain onak. Nor ausartuko da esatera egintzak eta egilea edota sorkariak eta sortzailea berdinak direla? Zer besterik nahi duzue, manikeoak? Ez al da argi eta garbi geratu?

V. Kapitulu

*Gaitza korruptzioa dela definitzeak manikeoen
heresia suntsitzen du*

Gaitza zer den hirugarren aldiz galdetuko dut. Korruptzioa dela erantzungo didazue, agian. Eta, oro har, nork ukatuko du hala dela? Izan

ere, naturaren kontrakoak egiten du kalte. Baina korrupzioa berez ez da deus, ez da substantzia; galbideratzen duen substantzian existitzen da. Korrupzioak ukitzen duen substantzia hau ez da gaitza; korrupzioak hondatutakoari bere osotasuna eta zintzotasuna kentzen dio; ken dakiokeen zintzotasunik ez baleuka ezin izango zen hondatua; eta daukan zintzotasun hori norengandik datorkio, zintzotasun ororen iturri denarengandik ez bada? Gainera, korrupzioak hondatzen duena perbertitu ere egiten da; perbertsioa ordenarik eza da, eta ordena ona da; beraz, korrupzioak hondatu duena ez dago ongirik gabe, eta ongirik gabe ez izate horrengatik, hain zuzen, korrupzioak hustu egin dezake. Hortaz, baldin eta, zuek diozuenetz, ilunpetako erresuma hura ongirik gabe bada, korrupzioak ezingo du hondatu, zer hondaturik ez daukalako. Ausart zaitezte, ahal baduzue, Jaungoikoa eta Jaungoikoaren erresuma korrupzioak honda dezakeela esaten, Satanasen erresumaren hondamena bera zuek azaltzen duzuen eran nola izan litekeen aurkitzen ez baduzue.

VI. Kapitula

Zer den eta zerk jasan dezakeen korrupzioa

Zer irakasten digu argi katolikoak? Asma dezakezue: egia. Substantzia sortuak soilik direla hondagarriak; sortua izan ez den ongi gorena hondaezina dela; eta korrupzioa bera, gaitz gorena, ezin honda daitekeela substantzia ez delako. Eta korrupzioa zer den galdetzen baduzue, zeuok aurkituko diozue erantzuna, korrupzioak eragindako hondamena ikusita: hondatuta uzten du ukitzen duen oro. Korrupzioak zauritzen duena suntsituta geratzen da, irautea eta izatea bera ere galtzen du, izatea eta irautea elkarrekin doazelako. Horra zergatik izatea bere maila gorenean aldaezina dugun berez. Hoberako aldatzen dena perbertsiorako zuen joeragatik aldatzen da, esentziatik urruntzeko, urruntze horretan esentziaren sortzaileak inongo zerikusirik ez duelarik. Gauza batzuk hoberako aldatzen dira, eta hori izaterantz joera da, itzulara, konbertsioa, ez perbertsioa. Perbertsioa, izan ere, ordenamendua-ren kontrakoa da; izaterantzako joera ordenarako joera da, eta ordena erdiestean, izatea erdiesten da, sorkariak hori erdiets dezakeen neurrian. Ordenak nolabaiteko adostasunera itzularazten du antolatzen duena. Izatea, bat izatea baino ez da. Batasuna lortzen dugun heinean gara,

izan; batasunaren fruitu dira egokitasuna eta adostasuna, eta hauen bitartez daukate gauza konposatuek beren izatearen neurria; gauza soilak, aldiz, berez dira, beraiek baitira batasuna; soilak ez direnak osagarrien adostasunagatik dira batasunaren antzeko, eta elkartzearen neurriak ematen du izatearena ere. Beraz, ordenak izatea eragiten du; desordenak, aldiz, (perbertsioa edota korrupzioa ere dei diezaiokegu) ez-izatea eragiten du; hondatzen den orok, horrexegatik, gehiago ez izaterako joera du. Korrupzioa zerk eragiten duen jakinda, aurkituko duzue gaitz nagusia zein den, helmuga honetara eramaten gaituelako korrupzioak.

VII. Kapituluia

*Jaungoikoaren ontasunak ez du deus hondatzen uzten ez izateraino.
Sortzea eta ordenatzea zertan diren ezberdin.*

Baina Jaungoiko onak ez du uzten gauzak horretaraino irits daitezen; eta gauza akastun guztiak ordenatzen ditu lekurik egokienean kokatuz, alendu ziren lekura mugimendu ordenatuez itzultzen ez diren bitartean. Eta horrela, aukeramen indartsua duten arima arrazionalak ahultzen direnean, sorkarien behe mailetan kokatzen ditu, dagokien lekuan. Bakoitza bere lekuan ezartzen duen Jaungoikoaren epaiak errukarri bihurtzen ditu. Horregatik miresten dugu zuek hainbeste gaitzes-ten duzuen aipua: *neu naiz zorionaren egilea eta zoritxarraren sortzailea* (Is. 45, 7). *Sortu* hitzak hemen eraiki eta ordenatu esan nahi du; horregatik bertsio batzuetan agertzen da: *zorionaren egilea naiz eta zoritxarraren ordenatzailea*. Ez zenari izatea ematea da egin; ordenatu, berriz, lehendik bazena eratzea hobeia izan dadin, perfekzio maila garaiagora irits dadin. Jaungoikoak zera dioenean, *zoritxarren ordenatzailea naiz*, esan nahi du makaltzen diren gauzak, ez izaterantzako joera dutenak, Berak atontzen dituela; ez helmuga horretara iritsi direnak. Arrazoiz esan da, jainkozko Probidentziak ez duela ezein izaki hutsera itzultzen uzten.

Hauek denak luze-zabalago landuko ditugu, baina oraingoz eta zuekin aski dela uste dut. Salbazioaren atea erakutsi nahi dizuet, ikusiz zuen etsipenak itxaropena galtzera ere eramaten dituela ezjakinak. Gogo onak soilik zabaltzen du atea, eta Jaungoikoaren errukiak ekar- tzen digu bakea, ebanjelioan aingeruek abestu bezala: *Aintza zeru*

gorenean Jaungoikoari eta bakea lurrean gogo oneko gizon-emakumei (Lk 2, 14). Orain arte esandakoa aski da ikus dezazuen ongiaren eta gaizkiaren eztabaida erlijioso honek irtenbide bakarra duela: existitzen den orok Jaungoikoagandik hartu du izatea, eta esentziaren hondamena ez dator Jaungoikoagandik; ez du horrek, ordea, esan nahi izaki oro ez denik beti jainkozko probidentziaren esparru, ordena orokorrean dagokion lekuan kokaturik. Oraindik ohartzen ez bazarete, ez dakit zer gehiago egin dezakedan zuengatik; agian, orain arte esandakoa behin eta berriro xehatuz errepikatu, pietateak eta garbitasunak zuen adimena gorago altxatzen ez duen bitartean.

ERABAKIMEN LIBREA

De libero arbitrio

I. LIBURUA

I. Kapitulu

Jaungoikoa gaitzaren egile?

Evodio: Esadazu, arren: Jaungoikoa izan al daiteke gaitzaren egilea?

Agustin: Erantzungo dizut, baina lehenik zuk esan behar didazu zein gaitzi buruz ari zaren; bi dira, izan ere, *gaitz* hitzari ematen dizkiogun adierak: bata, norbaitek gaizkia egin duela diogunean; bestea, «norbaitek *gaitza* jasan duela» baieztatzen dugunean.

Ev.— Batari zein besteari buruz jakin nahi dut.

Ag.— Jaungoikoa ona izaki, zuk dakizunez edo sinesten duzunez (ez baita zilegi kontrakoa sinestea), argi dago gaitzik ez duela eragiten. Horrez gain, Jaungoikoa zuzena dela aitortzen badugu (eta hori ukatzea sakrilegoa litzateke), onak saritzen dituen moduan zigortzen ditu gaiztoak; eta ezartzen dizkien penak, zalantzarik gabe, gaitza dira zigorra nozitzen dutenentzat. Hortaz, sufritzen duen inork ez badu zuzengabeki sufritzen, eta hori aitortu beharra daukagu munduan gertatzen den ororen Proidentzia arautzaile jainkozkoa sinesten dugunok, ondorioz, Jaungoikoa ez da inolaz ere lehen motako gaitzaren egilea, bai, oster, bigarren motako gaitzarena.

Ev.— Jaungoikoak egin ez duela ikusi berri dugun lehen motako gaitzak ba al du beste egilerik?

Ag.— Jakina! Norbaitek egina beharko du izan. Baina norbait hori zehazki nor den galdetzen badidazu, ezin dizut esan, ez baita

norbait bakar eta zehatza, baizik eta zuzenki jokatzeko ez duen gizaki bakoitza da bere egintza gaiztoen egile. Eta horren zalan-tzarik baduzu, gogora ezazu lehentxeago esan duguna, hots, Jaungoikoaren justiziak egintza gaiztoak zigortzen dituela. Argi dago, zigorra ez litzatekeela zuzena izango, egintza horiek nahi-ta eginak ez balira.

Ev.— Baina, nik dakidala, bekatu egiten ikasi ez duenak ezin dezake bekaturik egin. Hau horrela bada, esadazu: norengandik ikasi dugu bekatu egiten?

Ag.— Diziplina ongia dela uste duzu?

Ev.— Nor ausartuko da diziplina gaitza dela esatera?

Ag.— Eta ez gaitza, ez ongia izango ez balitz?

Ev.— Nire ustez, ongia da.

Ag.— Arrazoi osoa daukazu, diziplina bidez baitatorkigu zientzia edota berak bakarrik pizten baitu gure baitan jakingura; ez du inork ere jakintzarik bereganatzen, diziplinaren bitartez ez bada. Ez duzu hala uste?

Ev.— Nire ustez, diziplinaren bidez ongia baino ez dugu ikasten.

Ag.— Erne, beraz! Ez gaitzik ikasi! Diziplina hitza *discere* (ikasi)-tik baitator soilik.

Ev.— Nondik datorkio, orduan, gaizkiari gaizki egite hori, ikasia ez bada?

Ag.— Agian diziplinatik alde egin eta ikasteari bizkarra eman zaiola-ko. Baina nolanahi izanda ere, diziplina ongia da eta ikastetik dator, eta gaitza ezin da inola ere ikasi; ikasia balitz, diziplina ez litzateke ongia, zerorrek aitortu duzunez. Honela, gaitza ez da ikasten eta, beraz, gaizkia egiten norengandik ikasten dugun galdetzeak ez dauka zentzurik; gaitza ikasten badugu, berari ihes egiteko ikasten dugu, ez hura egiteko. Horregatik, gaizki egitea diziplinatik aldentzea besterik ez da.

Ev.— Hala eta guztiz, diziplina bi daudela pentsatzen dut: bata ongia egiten irakasten digu, besteak gaizkia egiten. Zera gerta-tu zait, baina: diziplina ongia ote den galdetu didazunean, ongiaren amodioak txunditu egin nau eta ongia egiten irakasten digun diziplinari soilik erreparatuz, ona dela erantzun dizut.

Orain, ordea, konturatzen naiz badela beste diziplina mota bat, benetan eta ezbairik gabe desegokia, eta honen egilea nor den jakin nahi dut zehazki.

Ag.— Onartuko duzu, halere, adimena ongia dela ezinbestean.

Ev.— Bai, eta ondasun hain handitzat daukat, gizakiak deus handia-
gorik izan ote dezakeen ez dakidala; eta ez dut inoiz esango
ezein adimen gaiztoa izan daitekeenik.

Ag.— Esadazu ba: irakasten zaiona ulertzen ez duenari pertsona ika-
sia iritziko zenioke?

Ev.— Ez, inondik ere!

Ag.— Beraz, adimen oro ona bada eta ulertzen ez duen inork ikasten
ez badu, ondorioz, ikasten duen orok ongi egiten du. Ikasten
duenak ulertu egiten duelako, eta ulertzen duenak ongi egiten
duelako. Hori dela eta, zerbait ezagutze bidean gure irakaslea
nor den jakin gura izatea, ongia egiten nork irakasten digun
jakin nahi izatea da. Utziozu, beraz, galdetzeari batek daki zein
doktores edo irakasle gaiztori buruz; izan ere, gaiztoa bada ez da
doktorea, eta doktorea bada ez da gaiztoa.

II. Kapitulua

*Gaitzaren jatorria arakatu aurretik, Jaungoikoari buruz zer
sinistu behar den*

Ev.— Izan bedi zuk diozuna. Baina, gaitza egiten ez dugula ikasten
aitortzera derrigortzen nauzularik, esadazu: non dago gure
egintza gaiztoen jatorria?

Ag.— Ai! Gaztetan hainbeste torturatu ninduen auzi hura piztu duzu,
erantzun bila hainbeste neke sufritu ondoren manikeoen heresia-
ra eraman ninduen galdera bera, hain zuzen ere. Eta hain lur jota
geratu nintzen hainbeste ipuin txepelen zamapean, eta hain abail-
duta, egia aurkitzeko nire irrika biziak Jaungoikoaren laguntza
lortu izan ez balit ezin libratuko nintzen haietatik, berriro askata-
sunera itzultzeko. Eta nire kasuan auziari irtenbide egokia aurki-
tzeko eta ni salbatzeko hain erabakigarria gertatu zitzaidan orde-

na berari jarraituko diot zurekin ere. Aldeko bekigu Jaungoikoa eta sinetsi duguna ulertzen lagun diezagula, ziur baikaude profetak urratutako ildotik gabiltzala, zera dioenean: *sinetsi ezik ez duzue ulertuko* (Is. 7,9). Sinesten dugu Jaungoikoa bat bakarra dela eta den guztia Beragandik sortua dela, baina hala eta guztiz, ez dela Jaungoikoa bekatuen egilea. Kezkaturik dauka, halere, gure arima hausnarketa honek: bekatua Jaungoikoak sortutako arimek egina bada eta arimak Jaungoikoagandik badatoz, nolatan ez ditugu bada, bekatua eta Jaungoikoa, hertsiki lotuko?

Ev.— Argi eta garbi azaldu duzu oraintxe nire pentsamendua krudelki torturatzen duen zalantza, zurekin eztabaidatzera behartu nauen zalantza bera, hain zuzen.

Ag.— Eutsi gogor! Ez etsi! Sinesten duzuna sinesten jarraitu! Ez baitago hori baino sinemen funtsezkoagorik, nahiz eta ez jakin gauzak zergatik diren horrela; erlijioaren egiazko funtsa sakona baita, Jaungoikoa esan edo pentsa daitekeen gauzarik bikainen-tzat hartzea; eta Jaungoikoari buruz ez dauka iritzi hobe-zina Hura ahalguztiduna eta erabat aldaezina, ondasun guztien egilea dela sinesten ez duenak; eta Jaungoikoa ondasun horiek guztiak baino infinituki bikainagoa dela, sortu dituenak zuzenki gobernatzen dituela eta haiek sortzeko ez zuela laguntza premiarik izan, bera bakarrik aski izan ez balitz bezala. Hortik dator, hutsetik sortarazi zuela oro, ez beragandik; beragandik sortutako bakarra Beraren berdina dena baita, guk Jaungoikoaren Seme bakarra deritzoguna, eta argiago zehaztu nahian «Jaungoiko Ahalmen» edota «Jaungoikoaren Jakinduria» deitzen dioguna, zeinaren bitartez egin baitzituen hutsetik eginak izan diren gauza guztiak. Gauzak horrela direla aitortu ondoren, Jaungoikoaren laguntzaz saia gaitezen orain azaldu duzun auzia ulertzen modu honetan.

III. Kapitulua

Konkupiszentzia da gaitzaren jatorria

Ag.— Gaizki eginaren jatorria zein den jakin nahi duzu, zalantzarik gabe. Aurrez jakin behar da zeri esaten diogun gaizki egitea.

Esadazu, bada: zein da honi buruz duzun iritzia? Eta hitz gutxitan zure pentsamendua laburbildu ezin baduzu, nolabait adierazteko, aipatu itzazu banan-banan zenbait egintza gaizto.

Ev.— Denbora faltagatik utziko ditut batzuk eta gogoratzen ez ditudalako beste batzuk, baina nork jartzen du zalantzan egintza gaiztoak direla adulterioak, gizahilketak, sakrilegioak?

Ag.— Esadazu lehenik eta behin: zergatik deritzozu zuk adulterioari egintza gaiztoa, legeak debekatzen duelako, agian?

Ev.— Egintza gaiztoa da, ez legeak debekatzen duelako, alderantziz baikik; hain zuzen, gaiztoa delako debekatzen du legeak.

Ag.— Baina, zer esan, norbaitek adulterioaren plazera exageratuz galdetza estutzen bagaitu, ea zergatik irizten diogun gaitza eta gaitz kondenagarria. Legearen indarrean babestu, eta horrekin erantzun egokia eman diezula uste al duzu sinetsi ez ezik ulertu ere nahi dutenei? Nik ere, zuk bezala eta inolako zalantzarik gabe sinesten dut eta herri eta nazio guztiei sinetsi beharrekoztat aldarrikatzen diet adulterioa gaitz larria dela. Baina une honetan gure eginkizuna da fede bidez hartu duguna jakitea, ulertzea eta guztiz egiazkotzat edukitzea. Beraz, barru-barrutik hausnar ezazu eta esadazu adulterioa gaitza dela zergatik uste duzun.

Ev.— Nik neure emazteagan pairatu nahi ez nukeen hori gaitza dela ziur dakit; norberari gerta dakigun nahi ez duguna inori egitea gaizki portatzea da.

Ag.— Eta zer esango zenuke emaztea beste norbaiti hartaz libreki gozatzeko gustura utziko liokeen gizon lizunari buruz, trukean haren emazteaz berak ere lizentzia bera erabiltzeko baldintzapean? Horretan gaitzik ez legokeela uste duzu?

Ev.— Alderantziz, gaitz ikaragarria.

Ag.— Honek ez du, bada, zuk aipatu berri duzun arauaren aurka bekatu egiten, berak pairatu nahi ez lukeenik ez baitu egiten. Beste arrazoiren bat bilatu beharko duzu, beraz, adulterioa gaitza dela sinestarazi nahi badidazu.

Ev.— Gaitza deritzot, sarri ikusi ditudalako krimen honetaz salatutako gizonak kondenatuta.

Ag.— Eta zer? Ez al dira sarritan gizaki asko euren egintza onengatik kondenatuak izan? Gogora ezazu Historia, ez profanoa bakarrik, baita jainkozko autoritatez jantzia ere; ikusiko duzu zeinen juzgu txarra egin beharko genukeen apostoluei eta martiri guztiei buruz, gizaki batzuek besteei ezarritako kondena kondenatuen egintza okerren froga segurutzat hartuko bagenu; haiek guztiak Jesukristoren fedea aitortzeagatik izan baitziren kondenatuak. Hartaz, gizakiek kondenatzen duten oro gaitza bada, horren ondorio gisa onartu beharko genuke aldi hartan krimena zela Jesukristorengan sinestea eta fede hori aitortzea. Gizakiek kondenatzen duten oro ez bada gaitza, beste arrazoi-
ren bat ekarri beharko didazu adulterioa gaitza dela frogatzeko.

Ev.— Ez dakit zer erantzun.

Ag.— Adulterioaren malezia, agian, libidotik datorke; zailtasun gaindiezinekin topo egin duzu, izan ere, nabarmenki gaitza deritzozun egintza horren maleziaren arrazoi estrintsekoa aurkitu nahian. Eta adulterioaren malezia libidotik datorrela hobeto uler dezazun zera esango dizut: inork biziki desiratuko balu bere hurkoaren emazteaz gozatzea eta nolabait asmoa eta, ahal izanez gero, desira gauzatzera iritsiko zela jakingo balitz, desira gauzatu ez arren, delitu agerian nabarmen harrapatua bezain errudun izango litzateke pertsona hori.

Ev.— Argi baino argiago geratu da; eta ez duzu zertan hitzaldi luzetan jardun, gizahilketa, sakrilegio eta beste edozein bekaturen inguruan horixe bera niri sinestarazteko, bekatu mota guztien jatorrian gutizia gailentzen dela begi-bistan baitago.

IV. Kapitulua

Beldurraren kausaz egindako gizahilketari buruz objekzioa.

— Zein gutizia mota da errudun?

Ag.— Ba al dakizu gutizia horri grina ere deitzen zaiola?

Ev.— Badakit.

Ag.— Eta zure ustez, grina eta beldurraren artean alderik ba al dago?

Ev.— Bi horiek bata bestetik oso urrun daudela uste dut.

Ag.— Nik ikusten dudanez, zure iritzia da, grinak zerbaiterantz duela joera, beldurra, berriz, zerbaitetik ihesi doala.

Ev.— Diozun bezala, halaxe da.

Ag.— Hortaz, gizaki batek beste bat hilko balu, ez deus onik lortze-ko, gaitzen bat gerta ote dakioken beldurragatik baizik, ez ote litzateke gizahiltzaile izango?

Ev.— Bai, zalantzarik gabe; baina, hala ere, egintza hori grinak agin-duta burutua litzateke; norbaiten beldurrez gizakia hiltzen due-nak argi dago beldurrik gabe bizi nahi duela.

Ag.— Eta ongi xumea deritzozu zuk beldurrik gabe bizitzeari?

Ev.— Ez ba! Ongi oso handia da; baina ustez hiltzaile den horrek ezin dezake inola ere ongi hori bere krimenaren bidez lortu.

Ag.— Ez diot nik horrela lor dezakeenik; hark beldur gabe bizi nahi duela diot. Beldur gabe bizi nahi duenak ongi bat nahi duela zalantzarik ez dago, eta horregatik ez diogu desirari errua ego-tziko; hala balitz, erruduntzat hartu beharko genituzke ongia desiratzen duten guztiak. Beraz, aitortu beharra daukagu gizahilketa batzuetan gaitza egin nahia ez dugula aurkitzen era-gile gisa, eta faltsua da esatea grina gaiztoa dagoela bekatu oro-ren maleziaren funtsean; hori faltsua ez balitz, bekaturik egin gabe gizahilketarik burutu zitekeen.

Ev.— Gizahilketa gizakia hiltzea bada, inoiz bekaturik gabe gerta daiteke; izan ere, ez dut uste bekatu egiten duenik etsaia hiltzen duen soldaduak, ez eta epaileak edo haren ministroak gaizkilea heriotzara daramanean, ez eta geziak nahi gabe eta tamalez eskutik ihes egin dionak, gizakia hil arren ere, ez dut uste beka-tu egiten duenik.

Ag.— Ados. Hauei ez diegu hiltzaile deitzen. Baina esadazu, nagu-siagandik oinaze izugarriak espero dituen morroiak hura hilko balu, gizahiltzaile deitu behar ez zaien multzoan sartzen duzu zuk morroi hori?

Ev.— Haiengandik urruti ikusten dut morroi hori; haiek legeen agin-dura egiten dute edota legeen kontra ez, bederen; morroi horren hilketa zurituko duen legerik ez dago, ordea.

- Ag.*— Berriro ere agintearengana bidaltzen nauzu. Baina gogoan izan behar duzu sinesten duguna ulertzea dela orain arduratzen gaituena. Eta legeez fidatzen garelarik, ahal dugun neurrian ikusten saiatu behar gara, ea egintza hau zigortzen duten legeek arrazoiz eta justiziaz ala oker jokatzten duten.
- Ev.*— Nagusia jakinaren gainean eta nahita hil duen morroia zigortzean legeak ez du, inondik ere, bidegabeki jokatzten; aurrean aipatu ditugunetatik inork ere ez baitu hori bera egiten.
- Ag.*— Zer? Ez al duzu gogoan zeuk arestian esandakoa, alegia, egintza gaizto orotan grinak agintzen duela eta horrexek, hain zuzen, egiten duela gaizto?
- Ev.*— Oso ongi gogoratzen dut, bai.
- Ag.*— Eta ez al duzu zeuk onartu, halaber, ez dela irrika gaiztoa beldur gabe bizi nahi duenaren desira?
- Ev.*— Hori ere gogoan dut.
- Ag.*— Horrela bada, morroiak desira horrengatik nagusia hiltzen duenean ez du desira errudun batengatik hiltzen. Beraz, ez gara oraindik iritsi erailketa horren maleziaren kausara. Biok bat gatoz zera esatean, alegia, edozein egintza makur irrika txararren, hau da, desira gaitzesgarri baten eraginez burutua izanagatik dela gaizto.
- Ev.*— Susmoa dut bidegabeki zigortua izango ote den morroi hori, baina ez nintzateke hori esatera ausartuko, arrazoiren bat eman beharko banu.
- Ag.*— Hala ote? Agian orain konturatu zara krimen hain handi hori zigorgabetzat hartu behar dela, astiro eta ongi aztertzen ez den bitartean ea morroi horrek ez ote zuen nagusiaren beldurra gainetik kendu nahi bere apeta gaiztoak asetzeko. Zeren, zintzoek ez ezik gaiztoek ere beldur gabe bizi nahi baitute, baina diferentzia batekin: zintzoek beldur gabe bizi nahi dute, galtzeko arriskurik gabe eduki ezin daitezkeen gauzen maitasunari uko eginez; gaiztoak, aldiz, haietaz osoki eta segurtasunez gozatze-ko eragozpenak alboratzen saiatzen dira, eta horrengatik euren bizitza hain da zitala eta kriminala ezen, zinez, bizitza barik heriotza deitu beharko baikenioke.

Ev.— Nire hutsegitea aitortzen dut, eta biziki pozten naiz libido deritzogun gutizia erruduna kausitu izanagatik. Argi ikusten dut orain gogoz kontra gal ditzakegun gauzen amodio gehiegizkoan datzala libidoa.

V. Kapitulua

Bigarren objekzioa: erasotzaile injustuaren erailketa, legeak onartua

Ev.— Ikus dezagun orain, ongi baderitzozu, pertsona superstiziosoek hain sarri egiten dituzten sakrilegioetan ere ea gutiziak agintzen duen.

Ag.— Kontuz! Arinegi jokatu gabe! Auzi hori planteatu aurretik, beste hau eztabaidatu beharko genuke: ea nork bere bizia, libertatea edo kastitatea defenditzeko, bortxaz datorkizun etsaia edo maltzurki oldartzen zaizun sikarioa inongo libido motarik gabe erail daitekeen.

Ev.— Nola pentsa dezakezu libidorik ez daukatela gogoz kontra gal ditzaketen gauza hauek salbatzeko etsaiengandik babesten saiatzen direnak? Eta gogoz kontra galdu ezin badituzte, zer dela eta defenditu behar dituzte erasotzaile injustua hiltzeraino?

Ag.— Ez da, beraz, zuzena bidaiariari bidelapurra hiltzeko baimena ematen dion araua, honek bidaiaria erail baino lehenago. Edota ohorea galtzeraino bortxatua izateko arriskuan dagoen gizonak edo emakumeak, ahal badu, erasoaldia jasan aurretik erasotzailea hiltzea baimentzen duen araua. Era berean, legeak agintzen dio soldaduari etsaia hil dezan, eta hala egiten ez badu nagusien zigorra bereganatuko du. Ausartuko al da inor lege hauek zuzengabeak edota baliogabeak direla esatera? Bada, nire ustez, zuzena ez dena ez da lege.

Ev.— Herriei emandako legeak gaitz handiagoak ekiditeko txikiagoak zilegitzen baditu, ez dut uste salakuntza horren pean egongo denik. Eta gaitz askoz ere arinagoa da inoren bizitza arriskupean ipintzen duen norbait hiltzea, norberarena defenditzen

duena hiltzea baino. Eta askoz ere doilorragoa da gizaki baten gogoz kontrako abusu sexuala, honek halako zantarkeria bortxaz burutu nahi duena hiltzea baino.

Etsaia hiltzen duen soldadua, aldiz, legearen zerbitzari soila baino ez da, eta inolako grina txarrik gabe bete dezake bere egitekoa. Eta azkenik, herriaren defentsarako ezarri den legea ezin da inoren grina makurtzat hartu; zeren, legea ezarri zuenak Jaungoikoaren aginduz ezarri bazuen, hots, betiko justiziarren printzipioen arabera, inongo grinarik gabe egin ahal izan zuen; eta grinaren batek eraginda ezarri bazuen, horrek ez du esan nahi grinatsuki bete behar denik lege hori, legegile gaiztoak lege onak ere egin baititzake. Tirano usurpatzaile batek, adibidez, hiritar interesatu batengandik hartzen badu dirua dekretu hau ezar dezan, alegia, inori ere ez zaiola zilegi emakumea bahitzea ez eta berarekin ezkontzeko ere, okerra izango ote da lege hau tirano bidegabe, ustel harengandik datorrelako? Beraz, hiritarren defentsarako indarkeriari antzeko indarrez aurre egitea agintzen duen legea inolako grina gaiztorik gabe bete daiteke. Orobat esan daiteke edozein botereri juridikoki eta hierarkikoki lotuta dauden mendeko ministro guztiei buruz.

Gainontzekoei buruz, ordea, legea bidezkoa izanda ere, ez dakit nola justifika daitezkeen, ez baitie legeak inor hiltzera obligatzen; hil ala ez hil, euren esku uzten du legeak aukera. Euren esku dago, beraz, inor ez hiltzea gogoz kontra gal ditzaketen, eta horrexegatik atxikimendurik merezi ez dieten gauzak defenditzeagatik. Bizia dagokionez, norbaitek zalantza egin dezake arimari nolabait bizia kentzen ote dion gorputza erailteak; baina ken badiezaioke ez digu arreta handirik merezi; eta ezin bazaio kendu, ez dago zertan ikaraturik. Kastitateari gagozkiola, bertutea izaki, ariman errotzen dela nork jarriko du zalantzan? Ondorioz, gogoz kontra gorputza profanatzen badigute ezingo digute bertutea indarrez harrapatu. Beraz, erailtzen dugun erasotzaile injustuak ken diezagukeen guztia atxikitzea ez dago gure esku. Ba al du, orduan, zentzurik hura gurea dela esateak? Arrazoi horrengatik ez ditut nik gaitzesten gaizkile horiek hiltzea zilegi egiten diguten legeak; baina hiltzaileak zuritzeko ihesbiderik ere ez dut aurkitzen.

Ag.— Are gutxiago ulertzen dut nik zer dela eta saiatu behar duzun inongo legerik onartzen ez dutenak justifikatzen.

Ev.— Gizakiok promulgatu eta kanpotik ezaguna zaigun edozein lege ez ditu kondenatzen; baina Jaungoikoaren Probidentziak oro gobernatzen duelarik, nork daki ez ote dauden horiek askoz betebeharrezkoagoa den lege sekreturen baten agindupean. Nola egon daitezke lege honen aurrean errugabe, gauza arbuigarriak defendatzearren gizaki baten odolaz eskuak kutsatu dituztenak. Horregatik, herri baten gobernu zuzenerako ezarritako legeak egintza hauek zilegiztatzen dituela iruditzen zait, jainkozko Probidentziak zigortzen baditu ere. Giza legearen helburua baita, gizartean bakeari euste adinako neurrian zigorra ezartzea, eta legegilearen esku dauden gauzetan soilik. Baina bestelako erru horiek, zalantzarik gabe, beste zigorrak dauzkate, jainkozko jakinduriak soilik barka ditzakeen zigorrak.

Ag.— Goresten eta onartzen eta goresten dut, egin duzun bereizketa hori; lehen aldiz erabilia da eta ez da perfektua; bai, ordea, konfiantzaz betea eta goikoari begira egina. Egiatzat hartzen duzu herrien gobernua xede duen giza legeak zilegi egiten dituela, eta zigor gabe uzten, jainkozko Probidentziak zigortzen dituen hainbat egintza; eta gainera, giza legea orotara ez iristeak ez du esan nahi lege honen aginduak gaitzetsi behar direnik.

VI. Kapitulu

Betiko legea, giza legeen moderatzailea. Betiko legearen nozioa

Ag.— Azter dezagun orain tentuz, gustu baduzu, bizitza honetan herriak gobernatzen dituen legeak zenbateraino zigortu behar dituen egintza gaiztoak; ondoren ikusiko dugu zer zigortu behar duen Jaungoikoaren Probidentziak ezkutuan baina ezinbestez.

Ev.— Biziki nahi dut auzi hain garrantzitsuen muga- mugaraino iristea, infinitua dela uste baitut.

Ag.— Inola ere ez. Har ezazu adore eta abia zaitetz arrazoimenaren ildoetan zehar, uste ona pietatean ipiniz; ez baitago deus hain

gogor eta hain zail, Jaungoikoaren laguntzak leundu eta erraztu ez dezakeenik. Beraz, Haren babesean eta berari laguntza eskatuz, helburu hartu duguna aztertzen has gaitezten. Eta beste ezer baino lehen, esadazu ea idatziz promulgatutako lege hau baliagarri zaien aldi bateko bizitza honetan bizi diren gizaki guztiei.

Ev.— Jakina baietz! Gizaki hauek osatzen baitituzte herriak eta nazioak.

Ag.— Gizaki eta herri horiek beroiek ahitu edo aldatu ezin daitezkeen eta, ondorioz, betiko gauzen kide ote dira edo, alderantziz, aldagarriak eta denboraz mugatuak?

Ev.— Nork jartzen du zalantzan gizakia nabarmenki dela aldagarria eta denboraz mugatua?

Ag.— Nolanahi ere, herri bat balego hain zuhur eta serioa eta ongi komunaren zaintzaile hain zintzoa non hiritar bakoitzak garrantzi gehiago emango liokeen onura publikoari pribatuari baino, ez al litzateke zuzena izango herri honek bertako ogasun publikoa kudeatzeko magistratuak aukeratzea ahalbidetuko lukeen lege bat?

Ev.— Lege zuzena litzateke.

Ag.— Eta apurka-apurka herri hori berori galbideratuko balitz ongi pribatua publikoa baino nahiago izateraino, eta gehien eskaintzen dionari botoa salduko balio eta herriaren gobernua botere-zaleek erosita gizaki biziotsu gaiztoen eskuetan utziko balu, ez al luke ongi jokatuko hondamendi orokorraren erdian kutsatu gabe geratu den gizonak, eskuan duen boterea erabiliz, herriari ohoreak banatzeko ahalmena kenduko balio eta ohore horiek zintzo batzuen edo agian bakarraren eskuetan jarriko balitu?

Ev.— Bai. Horrek ere zuzen jokatuko luke.

Ag.— Baina, itxuraz behintzat, bi lege hauek hain elkarren kontrakoak izaki, bata herriari bere magistratuak aukeratzeko ahalmena ematen baitio eta besteak kendu, eta bigarrena gertatu delarik biak herri berean ezin izan daitezkeen baldintzetan, esan al dezakegu bietarik bat injustua dela eta hobe zela legea ezarri izan ez balitz?

Ev.— Inola ere ez.

Ag.— Orduan, ongi baderitzozu, aldi baterako legea deituko diogu, zuzena izanda ere, denboraren joan-etorrian zuzenki alda daitekeenari.

Ev.— Hala deituko diogu.

Ag.— Eta zer? Ororen arrazoi goren delako diogun legeari, zeinari beti obeditu behar zaio (gaiztoak bizitza dohakabe eta errukarriz zigortzen baititu eta zintzoak bizitza dohatsuz saritzen). Eta berorren indarrez zuzenki ezartzen da aldi baterako deitu dugun legea eta indar beronez eta zuzentasun berdinez aldatzen, nolatan lege hori ez zaio aldaezin eta betiko agertuko edozein pertsona adimentsuri? Edota agian inoiz injustua gerta daiteke gaiztoak zoritxarreko izatea eta zintzoak zorioneko, herri zuhur eta zentzudunari bere agintariak aukeratzeko ahalbide ematea bezala, eta, alderantziz, herri gaizto, axolagabeari eskubide hori kentzea bidegabekeria dela esango ote dugu?

Ev.— Lege hau aldaezina eta betikoa dela onartzen dut.

Ag.— Ohartuko zara, halaber, aldi baterako legea betiko legean oinarrituta dagoen heinean izango dela zuzena eta bidezkoa; zeren, aipatu dugun herri horrek inoiz zuzenki izan badu bere agintariak aukeratzeko eskubidea, eta beste noizbait eskubide hori zuzenki kendu bazaio, aldi bateko goibehera horren justiziak betiko legean dauka jatorria; eta betiko legearen arabera, beti da zuzena herri zentzudunak bere agintariak aukera ditzan, eta era berean zuzena, herri zentzugabeari eskubide hori kentzea. Ez duzu hala uste?

Ev.— Ados nago.

Ag.— Horren arabera, gure ariman irarrita daramagun betiko legearen nozio laburra neure neurri apalean ahoz emateko zera esango dut, alegia, lege horren eraginez zuzena dela gauza guztiak perfektuki ordenatuta egotea. Ezberdina bada zure iritzia, azaldu ezazu, arren.

Ev.— Ez daukat deus zuk esandakoaren kontra; egia da diozuna.

Ag.— Eta betiko legea bakarra izaki, eta aldi baterako lege ezberdina betikoarekin beti adostu behar direlarik, herriak zuzenki gobernatzeko aldi baterako lege ezberdinek jasan behar dituzten aldaketak gorabehera, alda daiteke betiko legea?

Ev.— Inola ere ez, nire ustez. Ez inongo indarrekin, ez inongo gertakizunek, ez eta ezeren akatsek ezingo baitu sekulan lortu zuzena izan ez dadin gauza guztiak perfektuki ordenatuta egotea.

VII. Kapitula

Gizakia abereen gainetikoa egiten duen arrazoimena gailendu behar da gizakiarengan

Ag.— Orain azaldu nahi dizudana hau da: gizakia piztien aurretik jarzen duena gizakiagan nagusitzen bada —zernahi izanda ere eta nolanahi deitu, hots, adimen edo espiritu, edota biak, agian hobe—, —esapide biak aurkitzen baititugu liburu sakratuetan— eta zer horrek gizakiaren gainontzeko osagaiak mendearen har- tzen baditu, orduan dago gizakia perfektuki ordenatuta.

Zalantzarik gabe, ezaugarri komun asko ditugu ez animaliekin bakarrik, baita landare eta haziekin ere. Horrela ikusten ditugu landareak bizidunen beherengo mailan elikatzen, hazten, indar- tzen eta ugaltzen; piztiak, berriz, ikusten, entzuten eta objektu gorpuzdunen presentzia usaimenez, dastamenez, ukimenez sumatzen; eta hala ikusten dugulako aitortu beharrean gaude guk baino sentimen askoz ere azkarrago eta zoliagoak dituztela. Horrez gain, indarra eta sasoia, gorputz atalen sendotasuna eta gorputzaren mugimenduen abiadura eta arintasuna; horietan guztietan batzuk baino bizkorragoak gara, besteen pareko eta zenbait baino motelagoak. Gainera, piztien genero berekoak gara. Baina azken finean, animali bizitzaren jarduna gorputza- ren plazerak erdiestera eta eragozpenak uxatzera mugatzen da.

Badira beste ekintza batzuk itxuraz behintzat animaliek berez- koak ez dituztenak baina gizakiaren perfekzioari handienaren ezaugarri ere ez direnak, hala nola, txantxak eta barre egitea; gizakiari dagozkion ekintzak dira, baina, aldi berean, giza iza- erari buruz zentzuzko kontzeptua duen edonoren iritzi, per- fektzioari beherenekoak.

Gizakiaren baitan ikusten ditugu, halaber, gorespen eta laudo- rio zaletasuna eta besteak menderatu nahia; joera hauek ez

dituzte piztiek, baina ez dugu horregatik pentsatu behar horiek direla piztien gainetik jartzen gaituztenak. Izan ere, zaletasun horiek arrazoimenaren pean ez daudenean, zoritxarreko egiten gaituzte, eta gauza jakina da inori ere ez zaiola bururatzen norberaren miseria dela-eta, besteen gainetik azaldu nahia. Hortaz, arrazoimenak arimaren konkupiszentzia hauek guztiak mende-an dituenean, orduan esaten da gizakia perfektuki ordenatuta dagoela. Argi dago ordena zuzenik ez dagokeela, ez eta inongo ordenarik, goresgarriena gaitzesgarrienaren mende dagoenean. Ez al duzu hala uste?

Ev.— Bai horixe!

Ag.— Ba, arrazoimenak, adimenak edo espirituak arimaren mugimendu irrazionalak menderatzen dituenean, orduan eta orduantxe bakarrik esan daiteke gizakiarengan nagusitzen dela nagusitu behar duena, eta betikoa aitortu dugun legeari jarraiki nagusitzen dela.

Ev.— Ulertzen dizut eta argi ikusten dut zure arrazoibidea.

XI. Kapitula

Gutizia edo libidoari errenditzen zaion adimena zuzenki zigortua da

Orain bai, jakin dezakegu adimen bertutetsua baino hobea den natura, zernahi izanda ere, ezin dela inolaz ere injustua izan. Beraz, ahaltsua bada ere, ez du honek inoiz behartuko adimena libidoaren azpian jartzera.

Ev.— Hori irmoki onartuko ez duenik ez dago.

Ag.— Ondorioa, beraz, hau da: berezko jauntasuna erabiltzen duen adimen bertutetsuaren pare edo gainean dagoen edozerk ezin badu adimena libidoaren morroi egin, bere justiziak galarazten diolako; eta haren azpian dagoen ezerk ere ezingo du hori lortu, gutxiago delako, lehen oso ongi finkatuta utzi dugunaren arabera. Ondorioz, norbere gogoak eta aukeramenak izan ezik, beste deusek ez du adimena grinen gaizkide egiten.

Ev.— Argi ikusten dut erabat logikoa dela ondorioa.

Ag.— Logikoa irudituko zaizu, era berean, bekatu hain larriaren kausaz zigorrak ere bidezkoak izatea.

Ev.— Ezin hori ukatu.

Ag.— Eta zer? Zigor arintzat hartu behar al da libidoak adimena menderatzea eta, bere bertute oparoaz gabetu ondoren, txiro eta miserablea bailitzan, harat honat bultzaka erabiltzea, faltsua egiazkotzat onartzen eta defenditzen, gisa honetako gauza kontrajarrietara eramanez: arestian onartua handik gutxira gaitzetsi, errakuntza berrietan amilduz; norbere aburua geldiarazi, arrazonomendu guztiz argiak zalantzan jarritz gehienetan; egia aurkitzeko esperantza erabat galdu, ergelkeriaren ilunpetan murgildurik; edota argirantz bidea urratu nahian, behin eta berriz nekearen nekez lur jota geratu? Horrez gain, grinak krudelki eta doilorki nagusitzen zaizkio adimenari eta bateko zein besteko ekaitzek asaldatzen dute sakonetik gizakiaren gogo eta bizi osoa, ikara handiz batetik eta eutsiezineko desiraz bestetik; herioaren larritasunaz batetik, poztasun hutsal eta faltsuaz bestetik; gauza biziki maitea galdu izanaren oinazeaz batetik, ez daukana eduki nahi sutsuaz bestetik; batetik, iraindua izanaren min bizi, eta bestetik, mendeku-gose aseeginaz. Noranahi abiatu, zekenkeria jazartzen zaio gizaki honi, lizunkeriak suntsitzen du, handikeriak txunditzen du, harropuzkeriak haizez puzten du, inbidia torturatzen du, utzikeriak lozorrotzen du, egoskorkeriak zirikatzen du, laidoak sumintzen du eta, azkenik, libidoaren nagusitzak berekin dakartzan beste hainbat gaitz sufritzen ditu. Egiazko jakinduria ez daukaten guztiek halabeharrez pairatzen duten zigor hau hutsaren hurrengotzat har al dezakegu?

Ev.— Ulertzen dut, bai, hau zigor handia dela eta erabat zuzena, jakinduriaren tronura iritsi eta libidoaren morroi izateko handik jaistea erabaki duenarentzat; baina inork horrela jokatu nahi izana edota jokatu nahia ezinezkoa iruditzen zait. Zeren, irmoki sinesten badut ere, Jaungoikoak gizakia hain perfektua sortu eta bizi egoera zoriontsuan kokatu zuen arren, hau bere kabuz amildu zela handik bizitza hilkor honetako zoritxarretara, hala ere, ulertezin egiten zait. Beraz, hurrengo baterako utzi nahi baduzu auzi honen azterketa sakona, hala egingo duzu, baina nire gogoz kontra izanen da.

XIII. Kapitula

Gure nahimenak eragiten du gizakiaren zoriona eta zoritxarra

Ag.— Hausnar ezazu orain ea zure ustez zuhurtzia ez ote den gutiziatu edota ekidin behar diren gauzen ezagutza.

Ev.— Halaxe deritzot.

Ag.— Eta sendotasuna ez al dugu, akaso, erabiltzen deserosotasun guztiak eta gure ahalmenetik kanpo dauden gauzak arbuiaze-ko?

Ev.— Baietz uste dut.

Ag.— Bestalde, neurriz kanpo desiratzen diren gauzetatik irrika aldentzen duen bertutea neurritasuna da. Ez duzu hala uste?

Ev.— Hala uste dut, bai.

Ag.— Eta azkenik zer esango dugu justiziari buruz, bakoitzari berea emateko agintzen digun bertuteari buruz?

Ev.— Hauxe besterik ez da nik ere justiziaz daukadan iritzia.

Ag.— Eta norbaitek borondate onez –luze hitz egin dugu beronen bikaintasunaz– justizia maitasunez besarkatzen badu, hura baino hobeagorik deus ez dagoela jakinda, eta justizian aurkitzen badu atsedeen, gozamen eta poza, beraren bikaintasuna hausnartuz eta gogoz kontra hura ezin kenduko zaion segurtasunez, delako hori ongi bakar honen kontrako ororen etsai izango dela zalantzan jarri al daiteke?

Ev.— Derrigor izango da horien etsai.

Ag.— Zuhurgabetzat har al dezakegu ongi hau biziki desiratu eta beronen kontrakoei uko egiten diena?

Ev.— Zuhurtasunik gabeko inork ez dut uste horrela jokatu lukeenik.

Ag.— Zuzen zaude; baina zergatik ez diogu honi sendotasuna ere erantsiko? Gure ahalmenean ez daudenak ezin dituelako asko maite eta estimu handian eduki. Gogo txarrez soilik maite baitira horiek, eta gogo txarrari uko egin behar dio bere ongirik kutunenaren etsai delako; eta dauzkanean maite ez dituelako, galtzerakoan ere ez ditu deitoratuko, arbuia egingo ditu. Eta

arestian esan eta onartu dugunez, sendotasunaren emaitza da hau.

Ev.— Sendotasunaren bertuteaz jantziko dugu. Izan ere, eskuratu eta gorde ezin ditugun gauzen gabezia gogo nare eta berdinez pairatzen duena baino sendoago nor izan daiteke? Eta hori egin behar du gizaki honek.

Ag.— Ikus dezagun orain ea gizaki honi ez ote doakion neurritasuna, berau baita grina txarrak mendean hartzen dituen bertutea. Konkupiszentzia baino aurkakoagorik ba al du borondate onak? Ildo horretatik aise ulertuko duzu borondate onaren maitale honek eutsi eta aurka egin behar diela grina txarrei, ahal dituen baliabide guztiak erabiliz; horregatik deitzen zaio neurritsua.

Ev.— Ados nago. Aurrera!

Ag.— Justizia falta zaigu; eta ez dakit nolatan utzi dezakegun gizaki hau justiziaz jantzi gabe. Zeren, borondate ona eduki eta maite duenak eta, esan bezala, beronen kontrako orori aurre egiten dionak ezingo dio inori gaitzik opa. Beraz, ez dio inori injustiziarik egingo eta horretarako bakoitzari berea eman behar. Gogoan izango duzu nola onartu dugun justizia bakoitzari berea ematea dela.

Ev.— Gogoan dut, bai, eta aitortzen dut bere borondate ona horrenbeste maite duen gizakiarengan aurkitzen ditugula arestian zuk deskribatu eta nik onartu ditudan lau bertuteak.

XV. Kapitulua

Betiko legearen eta aldi baterako legearen hedapena eta balioa

Ikus dezagun orain nola lotzen ditugun iritzi hauek bi legeen auziarekin.

Ag.— Ongi. Baina, esadazu lehenik, zuzenki bizitzea ontzat ematen duenak eta horretan atsegin hartzen duenak, berarentzat hura zuzena ez ezik gozoa eta maitagarri izateraino, ea ororen gaitetik estimatzen du lege hau, zeinaren indarrez ikusten duen

bizitza zoriontsua borondate onaren ordaina dela, eta zorigaiztoko bizitza borondate txarrarena.

Ev.— Erabat eta biziki estimatzen du eta horregatik bizi da ildo horri jarraiki.

Ag.— Eta zer? Horrela estimatzen duelarik, aldi baterako den zerbait aldakor estimatzen du ala betiko den zer egonkorra?

Ev.— Zalantzarik gabe, betikoa eta aldaezina.

Ag.— Eta zer diozu euren gogo txarrari eutsi arren, zoriontsu izan nahi dutenei buruz? Estimuan izan al dezakete lege hau, zeinaren indarrez horrelako gizakiek merezi duten ordaina zoritxarra den?

Ev.— Inola ere ez, nire ustez.

Ag.— Ez al dute besterik deus estimatzen?

Ev.— Alderantziz, gauza asko; gogo txarraren poderioz eskuratzen eta atxikitzen diren guztiak estimatzen dituzte.

Ag.— Aberastasunei, ohoreei, plazerei, gorputzaren dotoreziari eta nahita ere lortzen ez ditugun eta nahi gabe ere galtzen ditugun hainbat gauzari buruz ari zarela pentsatzen dut.

Ev.— Horietaz ari naiz, bai.

Ag.— Eta gauza horiek betikoak izanen direla uste duzu, denboraren aldaberatasunari hain lotuta ikusten baditugu ere?

Ev.— Ergelenak ere ez luke horrela pentsatuko.

Ag.— Gizaki batzuek betiko gauzak maite dituztela, beste batzuek, berriz, tenporalak, nabarmena da; eta arestian onartu dugu bi lege daudela, bata betikoa, bestea tenporala. Zuzentasuna zertan datzan susmatzen baduzu, esadazu: gizaki horietatik zeintzuk daude, zure ustez, betiko legearen pean eta zeintzuk aldi baterako legearen pean?

Ev.— Ez da batere zaila galdera horri erantzutea. Izan ere, betiko gauzen maitasunak zoriontsu egiten dituenak betiko legearen arabera bizi dira, nire ustez; zorigaiztokoak, aldiz, lege tenporalaren uztarripean.

Ag.— Ongi diozu; baina, kontuan hartu arrazoimenak nabarmenki frogatu diguna ziurtzat hartu behar duzula, alegia, lege tenpo-

ralaren zerbitzuan bizi direnak ezin direla betiko legetik libera-
tu, lege honetatik baitator zuzena den oro eta zuzenki aldatzen
den oro. Borondate onez betiko legearen arabera bizi direnek,
berriz, ez dutela lege tenporalaren inolako premiarik ongi uler-
tzen duzula uste dut.

Ev.— Diozunarekin ados.

Ag.— Hortaz, maitasuna gauza aldakorretatik urrundu eta, garbitu
ondoren, betiko gauzetarantz bidera dezagun agintzen al digu
betiko legeak?

Ev.— Hala agintzen du, bai.

Ag.— Eta zer besterik agintzen du, zure iritziz, lege tenporalak, hau
ez bada: gizakiok aldi baterako geureak uste ditugunen jabe
izan nahiez gero, haiei hertsiki atxikitzean, bakea eta elkar
bizitza gordetzen saiatzea baino, horrelakoetan posible den
neurrian?

Hauek, lehenik, gorputza eta gorputzaren ondasunak deritze-
gunak dira, hala nola, sasoi betea, zentzuen zolitasuna, inda-
rrak, edertasuna eta beste zenbait gaitasun; batzuk ezinbeste-
koak arte liberaletan, eta horregatik, aintzat hartzekoak, beste
batzuk helburu apalagokoak. Bigarrenik, askatasuna. Egiazko
askatasunik ez dago, ordea, zoriontsuengan eta betiko legearen
jarraitzaileengan baino; askatasuna deritzot nik oraingoan
beste gizakien morrontzan ez diharduten eta beren buruak
libretzat dauzkaten gizakienari, eta nagusiek libra ditzaten irri-
kaz bizi diren zerbitzariak desiratzen duten libertateari.

Hirugarrenik, gurasoak, neba-arrebak, senar-emazteak, seme-
alabak, ahaideak, senideak eta nolabaiteko kideak. Ondoren,
egiazko amatzat hartzen dugun aberria; ohoreak, laudorioak
eta herriaren aintza deritzoguna. Eta azkenik, aberastasunak,
honela deitzen baitiegu legez gureak diren eta inori saldu edo
emateko eskumena dugun ondasunei.

Zaila litzateke eta luze joko liguke adierazteak giza legeak
nolatan banatzen dituen hauek nori berea ematerakoan, eta ez
da gure helbururako beharrezkoa. Aski bekigu, beraz, jakitea
lege honen indar errebindikatzaila ez dela hedatzen zigortua-
ri bere ondasunak edo hauen zati bat kendu ahal izatetik hara-

tago. Beldurraren eraginez erreprimitzen du legeak, eta beldur-
rrak makurtzen eta onbideratzen du zekenen gogoa; horientzat
ezarria baita legea, agintzen edo debekatzen zaiena bete deza-
ten, zeren, euren ondasunak galtzeko beldurra dela medio,
halako gizakiz osatutako gizartea antolatu eta jagoteko eman
diren arauak errespetarazten dizkie. Kontuan hartu, ordea, lege
honek ez duela ondasunak maitatzearen bekatua zigortzen;
besteei bidegabeki ebatsiz sortzen den abusua zigortzen da.
Begira ea orain iritsi garen zuk amaiezinekotzat jotzen zenuen
auzira. Gure asmoa izan da aztertzea lurreko herriak eta nazio-
ak gobernatzen dituen lege penalak ea baduen eta zenbateraino
duen zigortzeko eskubide.

Ev.— Iritsi garela ikusten dut.

Ag.— Ikusten al duzu, halaber, gizakiek ez luketela penarik hartuko
ondasunak bidegabeki edota bidezko zigorrez kentzen zaizkie-
nean, zinez maiteko ez balituzte euren gogoz kontra ken dakiz-
kien gauza hauek?

Ev.— Hori ere argi ikusten dut.

Ag.— Jakina da, ordea, gauza berberak batzuek zuzen eta beste
batzuek oker erabiltzen dituztela; eta jakina da, halaber, oker
erabiltzen dituenak maite dituela eta gauza horiekin konpromet-
itzen dela, menderatu behar zituen haien mende geratzeraino;
gauza horiek bihurtzen ditu on, haiek egokiro antolatzean egon
beharko lukeen onaren ordeiz. Zuzenki erabiltzen dituenak,
aldiz, onak direla frogatzen du, baina ez berarentzat, ez baitute
bera ona edo hobea egiten; berak bai, ordea, hobetu egiten ditu
gauzak eta, ondorioz, ez zaie amodioz atxikitzen eta ez ditu
bere arimaren ataltzat hartzen, maitatzean gertatzen den beza-
la. Eta horrela, galtzen dituenen ez du haien galeraren penarik
izango, eta haien usteltzeak ez dute kutsatuko; erabat gainditu-
ko ditu, haiek edukitzeko eta kudeatzeko prest, behar izanez
gero, eta galtzeko eta ez edukitzeko prestago.

Hauek horrela direlarik, urrea eta zilarra diruzaleen erruz kon-
denatu behar direla uste duzu, edota jaki onak tripazainen
erruz, ardoa mozkorren erruz, emakume ederrak lizunkoien eta
adulteroen erruz, eta horrela gainontzekoak, ikusita medikuak
sua ongi erabiltzen duela, gaizkileak, berriz, ogia pozoitzen?

Ev.— Egia biribila da ez direla gauzak kondenu behar. Gauzak okerrabiltzen dituzten gizakiak kondenu behar dira.

XVI. Kapitulu

Aurreko kapituluaren epilogo

Ag.— Oso ongi. Uste dut hasi garelako betiko legearen balioa zein den ulertzen; eta zigorra ezartzerakoan lege iragankorra noraino iritsi daitekeen ikusi dugu. Gauzen genero bi zehazki bereizten ikasi dugu, betikoak batzuk, iragankorrak besteak; era berean, bi gizaki mota: betiko gauzak maite eta haiei jarraikitzen zaizkienak batzuek, eta aldi baterako gauzak maite eta haien atzetik dabiltzanak besteak. Argi geratu da, halaber, bakoitzak bere gogoaren arabera nahi duena aukeratzen eta egiten duela eta hari jarraitzen zaiola; norbere gogoak izan ezik, ezerk eta inork ezin duela adimena bere erregetzako tronutik bota eta ordenaren ildotik alboratu. Azaldu dugu, baita ere, sorkariei ezin zaie la egotzi gizakiek haiek okerrabiliaren errua; abusatzaileari leporatu behar zaio errua. Itzul gaitezen orain, ongi baderitzozu, elkarriketa honen abiapuntuan proposatu dugun auzira, eta ikus dezagun ea irtenbidea aurkitu diogun. Gaitza egitea zertan datzan aztertu nahi izan dugu eta ildo horretatik esan ditugu orain arte esan ditugunak. Horregatik orain ohartu eta hausnartu behar dugu ea gaitza egitea ez ote den, beste gabe, betiko ondasunak mesprextatuz (adimenak haiek gozatzen baititu berez eta antzematen, eta maite dituelarik, ezin galdu ditu), ondasun iragankorrak, gizakiaren atalik ziztrinena den gorputzaz gozatzen direnak, inoiz ere seguru ezin edukiko ditugunak, gauza handi eta miresgarritzat geureganatzea. Nire ustez, egintza gaizto guztiak, hots, bekatu guztiak, kategoria honetan laburbil daitezke. Baina zuk zer deritzozun jakin nahi dut orain.

Ev.— Zuk diozun bezala dela uste dut, eta ados nago gizakia jainkozko gai zinez iraunkorretatik aldentzean eta aldakor eta segurtazinetara bihurtzean gertatzen direla bekatu guztiak; izan ere, gauzak beren ordenan zuzenki kokatuta egon arren eta

berez ederrak izan arren, arima gaizto eta traketsaren egitez gertatzen da gauzen jainkozko ordena eta justizia aldrebestea, haien morroi bihurtzen denean gainetik egon behar zuenak. Aldi berean, gaitza zertan datzan eta gaitzaren jatorriaren auzia ere argitu eta ebatzi dugula uste dut. Eta oker ez banago, emandako arrazoiengatik, nahimenaren erabakimenean dauka jatorria gaitzak. Esadazu baina, ea bekaturako gai egiten gaituen erabakimena Jaungoiko Sortzaileak ematea hain bidezkoa ote zen. Dirudienez, nahimen hori gabe bekaturik ezin egingo genukeen eta ildo horretatik, ikaragarria badirudi ere, Jaungoikoa har genezakeen gure bekatuen egiazko egiletzat.

Ez ikaratu horregatik; hurrengo batean gai hau berau aztertzen jarraituko dugu. Solasaldia, izan ere, amaitutzat eman beharra daukagu, misterio handi eta sakonen ateak jo ondoren. Jaungoikoaren eskutik bertan barneratzen has gaitezenean, orduan ikusiko duzu zalantzarik gabe zeinen desberdinak diren solasaldi hau eta hurrengoak eta hauek zenbateraino gaindituko duten aurrekoa ikerkuntzaren zolitasunean, gaien bikaintasunean eta egiaren argi distiratsuan. Pietatea izan dezagula bidelagun, Probidentzia jainkozkoaren baimenaz hasi dugun ibilbidean jarraitu eta helmugara onik iritsi gaitezen.

Ev.— Zure nahia onartu eta berarekin bat egiten du nireak irizpide eta desiraren erabateko atxikimenduz.

II. LIBURUA

I. Kapituluua

Zergatik eman digu Jaungoikoak bekatura garamatzan libertatea

Ev.— Azaldu iezadazu, ahal bada, zergatik eman dion Jaungoikoak gizakiari nahimenaren erabakimen librea, hala izan ez balitz ezingo baitzukeen gizakiak bekaturik egin.

- Ag.*— Ziurtzat al daukazu eta ongi aztertua, Jaungoikoak, zure ustez, gizakiari eman behar ez zion zerbait eman ziola?
- Ev.*— Aurreko liburuan ulertu uste izan dudanez, nahimenaren erabakimen librea daukagu eta hauxe da, hain zuzen, gure bekatuen eragile bakarra.
- Ag.*— Gogoan dut nik ere ondorio argi honetara iritsi garela. Baina nik galdera hau egin dizut, alegia, ea ziur dakizun bekatura garamatzan erabakimen librea Jaungoikoak eman digula.
- Ev.*— Nork bestela? Beragandik baikara, eta bekatua nahiz ongia egin, Beragandik merezi dugu zigorra nahiz saria.
- Ag.*— Esan duzuna ongi ulertu duzun ere jakin nahi dut; edota autoritate arrazoibidean oinarrituta gogotik sinesten duzun, ulertu ez arren.
- Ev.*— Aitortu behar dut autoritatean fidatu nintzela lehenik auzi honetan. Baina ongi oro Jaungoikoagandik datorrela, zuzena den oro ona dela, eta bekatariei zigorra eta ongileei saria ematea bidezkoa dela baino deus egiazkoagorik ba al dago? Horren ondorio da Jaungoikoak bekataria zoritxarraz zigortzen dituela eta zintzoak zorionaz saritzen.
- Ag.*— Ados. Baina azaldu iezadazu orain beste puntu hau: nola dakizu Jaungoikoagandik gatozela? Zeren ez baita hau arestian azaldu duzuna, baizik eta Harengandik zigorra edota saria merezi dugula.
- Ev.*— Argi ikusten dut hau, arrazoi nabari batengatik: egiaztat dauka-gulako Jaungoikoak bekatuak zigortzen dituela. Beragandik dator justizia oro; zintzotasunaren ezaugarri bada arrotzei ere on egitea, arrotzen mendeku hartzea ez da izango justiziaren seinale. Nabari geratzen da, beraz, gu berarenek garela, izan ere guri on egiten bihozbera izateaz gain, zigorra ezartzerakoan ere txit zuzena baita. Gainera, nik lehenago esan eta zuk ontzat emandakotik, alegia, ongi oro Jaungoikoagandik datorrela, aise ondorioztatzen da gizakia Jaungoikoagandik dela, gizakia berez, gizaki gisa, ongia delako, zintzo bizi baitaiteke berak nahi izanez gero.
- Ag.*— Hori horrela bada, irtenbidea aurkitu diogu zure galderari. Gizakia berez ongia bada eta ezin badu zuzen jokatu berak nahi

duenean baino, erabakimen librea ezinbestez eduki behar du, hori gabe ezingo baitzuen onik egin. Eta erabakimen librearen poderioz bekata ere egiten delako ez dago zertan sinetsi Jaungoikoak bekatu egiteko eman zigula ahalmen hori. Emaizta horren beste arrazoi bat badago, alegia, erabakimen librerik gabe ezin dela gizakia zintzo bizi.

Eta helburu horretarako eman zaigula argi ikusten da; erabakimena bekaturako darabilena Jaungoikoak zigortu egiten baitu. Injustua litzateke zigorra, erabakimen librea zintzo bizitzeko ez ezik bekatu egiteko ere eman izan balitzaigu. Nolatan zigortu zitekeen erabakimen librea eman zitzaigun helbururako erabil-tzeagatik? Beraz, Jaungoikoak bekataria zigortzen duenean, zergatik uste duzu esaten dizkiola hitz hauek: «Nik emandako erabakimena zergatik ez duzu neuk agindutako helburutan erabili», hots, ongia egiteko? Bestalde, gizakiak nahimenaren erabakimen librerik ez baleuka, bekatuak kondenatuz eta egintza onak sarituz justizia bere betera daraman ongi hura nolatan izan zitekeen? Ez bailitzateke ez bekatu, ez egintza on nahimen librerik gabe egingakoa. Eta horrexegatik, gizakia nahimen libreaz jantzita ez balego, injustua litzateke zigorra eta injustua, era berean, saria ere. Baina, justiziazkoa behar zuen izan, derrigor, zigorra bezala saria ere, Jaungoikoagandik datozen ongietako bat justizia delako. Beraz, nahimen librea eman behar zion Jaungoikoak gizakiari.

II. Kapitulu

*Objekzioa: erabakimen libreak, onerako emana izaki,
nolatan egiten du gaitza?*

Ev.— Onartzen dut Jaungoikoak gizakiari askatasuna eman diola. Baina, ongia egiteko eman zaigularik, ez al duzu uste askatasun horrek ez gintuela bekaturantz eraman behar? Horrela gertatzen da zintzo bizitzeko gizakiari eman zaion justiziarekin; bizi al daiteke inor gaizki justiziaren arabera? Era berean inork ezingo luke nahimenaren eraginez bekatu egingo, berau ongia egiteko eman izan balitzaigu.

Ag.— Jaunak lagunduko dit, hala espero dut, zuri erantzun ahal izateko, edo hobeto esan, zeuk zeure buruari erantzun diezaiozun, guztion maisu gorena den egiak barrutik argi eginda. Baina, arestian galdetu dizudana ziurki eta ongi jakintzat daukazularik, alegia, Jaungoikoak nahimen librea eman zigula, esadazu arren eta labur-labur ea orain esatea komeni ote den Jaungoikoak emana aitortzen duguna ez zigula eman behar. Zeren, faltsua bada hark eman zigula, zilegi da aztertzea ea ongi eman zaigun. Horrela, ongi eman zaigula aurkituz gero, ziurtzat edukiko genuke giza arimari on guztiak eman dizkionaren eskutik datorrela; eta ongi emana ez dela aurkituko bage-nu, ulertu beharko genuke ez dela berak emana eta, ondorioz, ez duela horretan errurik. Baina berak eman digula egia bada, aitor dezagun, nolanahi emanda ere, ez zuela eman gabe utzi behar, ez eta beste nolabait eman behar. Hark eman zigula egia bada, ordea, ezingo da inondik ere egintza hori kritikatu.

Ev.— Hau guztia fede tinkoz sinesten badut ere, oraindik ulertzera iritsi ez naizenez, dena zalantzazkoa bailitzan aztertzen jarrai dezagun. Eta zalantzapean geratzen da ongia egiteko nahimen librea eman ote digun, honek bekatura ere eraman baikaitzake; eta zalantzaren eremuan uzten dut, era berean, eman behar ote zigun ala ez. Ongia egiteko eman zitzaigula egia ez bada, eman beharrekoa zela ere faltsua da eta, ondorioz, ez da egia Jaungoikoak eman zigula. Eta eman beharrekoa zela egia ez bada, orobat ez da egia hark eman izana, eman behar ez zigunik eman dezakeela sinestea sakrilegoa baita.

Ag.— Jaungoikoa badela, bederen, ziur zaude?

Ev.— Bai, egia tinkotzat daukat baina fedez, ez arrazoimenez.

Ag.— Aurreko eztabaidaren hasieran onartutako printzipio ukaezin hau ongi gogoan duzula ikusten dut: sinestea eta ulertzea ezberdinak ez balira eta ulertu aurretik sinetsi beharko ez bage-nitu ulertu nahian gabiltzan jainkozko egia handiak, arrazoirik ez zukeen profetak zera esatean: *Sinesten ez baduzue ez duzue ulertuko* (Is. 7,9). Gure Jaunak berak ere lehenik bere esanetan eta egintzetan sinesteko eskatu zien salbaziora deitu zienei. Baina ondoren, sinestunei emango zien dohainaz mintzo zelarik ez zuen esan: «Hau da betiko bizitza, nigan sinis dezatela».

Aitzitik, hitz hauek esan zituen: *Honetan azaltzen da betiko bizia: zu, egiazko Jaungoiko bakar hori, eta zuk bidalitako Jesus Mesias ezagutzean* (Jo. 17,3) Eta ondoren, sinesten zuten esan zien: *Bilatu eta aurkituko duzue* (Mat. 7,7); ezin baita esan, aurkitu dela ulertu gabe sinesten dena, eta inor ere ez da Jaungoikoa aurkitzeko gai egingo, gero ezagutuko duena aurrez sinetsi ez badu. Hortaz, Jaungoikoaren aginduei obedituz ekin diezaiogun ikertzeari eta horretan saiatu. Haren argiak argiturik, bere aholkuz bila gabiltzana aurkituko dugu, bizitza honetan gure moduko gizakiok horrelakoak aurki ditzakegun neurrian. Izan ere, hobeagoek hemengo bizitzan, eta on eta zintzo guztiek bizitza honen ondoren, egia hauek argiago eta hobekiago ikusi eta bereganatuko dituztela sinetsi behar badugu, guk ere lortuko dugula espero dezagun; horregatik, lurreko giza ondasunak gutxietsiz jainkozkoak desiratu eta maite behar ditugu bihotz-bihotzez.

III. Kapitulua

Jaungoikoa existitzen dela argi ezagutzera iristeko, lehenik aztertu behar da gizakiaren zer den nobleena eta bikainena

Ag.— Ongi baderitzozu, ordena honetan ekingo diogu ikerketari: lehenik Jaungoikoaren existentziaren froga ebidentea aurkitzen saiatuko gara; ondoren, ea gauza on guztiak onak diren heinean beragandik datozen aztertuko dugu; eta azkenik, ea gauza onen barne sartu behar dugun gizakiaren nahimen librea. Hauek azaldu ondoren, argi geratuko dela uste dut, gizakiari zuzen eman zaion ala ez. Beraz, agerikoenetatik hasteko, lehenik eta behin galdetzen dizut ea zu zeu existitzen zaren. Agian, galdera honekin zeure burua engainatzeko beldur zara. Baina nola engainatu, existituko ez bazina?

Ev.— Goazen, beraz, hurrengoetara.

Ag.— Zuretzat agerikoa denez existitzen zarela, eta bizirik ez bazina agerikoa ezin izango zitzaizunez, agerikoa da halaber, bizi zarela. Bi hauek egia biribilak direla ulertzen duzu?

Ev.— Oso ongi ulertzen dut.

Ag.— Hortaz, hirugarren hau ere egia da, alegia, zuk ulertzen duzula.

Ev.— Bai noski!

Ag.— Eta hiru hauetarik zein da zuretzat bikainena?

Ev.— Ulermena.

Ag.— Zergatik?

Ev.— Hiru gauza dira, izan ere, elkarren guztiz desberdinak, izatea, bizitzea eta ulertzea; egia da harria izan badela eta piztia bizi dela, baina ez dut uste harria bizi denik, ez eta piztiak adimenik duenik; erabat ziur nago, halere, ulertzen duena bizi eta izan ere badela; horregatik hiru dohainok dauzkan izakia hauetarik bat edo bi falta zaizkiona baino bikainagoa dela zalantzarik ez dut; bizi dena izan ere zinez badelako, baina ez du derri gor zertan adimenik izan; halakoxea dela uste dut animalien bizitza; eta izateak ez dakar berekin bizitzea edota ulertzea; gorpuak, adibidez, badirela baieztatu dezaket baina ez du inork esango bizi direla. Eta, azkenik, zerbaitek bizitzarik ez badu, are gutxiago izanen du adimenik.

Ag.— Hiru hauetatik, beraz, gorpuari bi falta zaizkio, piztiari bat eta gizakiari bat ere ez.

Ev.— Egia da.

Ag.— Argi dago, halaber, hiruotarik bikainena gainontzeko biez gain gizakiak bakarrik daukana dela, hau da, ulertzea, honek izatea eta bizitzea ere berekin dakartzalako.

Ev.— Halaxe da, dudarik gabe.

Ag.— Esadazu orain, ea badakizun gorputzaren bost sentimen txit arruntak dituzula, alegia, ikusmena, entzumena, usaimena, dastamena eta ukimena.

Ev.— Badakit, bai.

Ag.— Zer dagokiola uste duzu ikusmenari? Hau da, zer uste duzu sumatzen dugula ikusten dugunean?

Ev.— Gauza gorpuzdun guztiak.

Ag.— Ikustean sumatzen al dugu gorputzen gogortasuna eta biguntasuna?

Ev.— Ez.

Ag.— Zer dagokie, bada, berez begiei? Zer sumatzen dugu begien bitartez?

Ev.— Kolorea.

Ag.— Zer dagokie belarriei?

Ev.— Soinua.

Ag.— Eta usaimenari zer dagokio?

Ev.— Usaina.

Ag.— Eta dastamenari?

Ev.— Zaporea.

Ag.— Eta ukimenari?

Ev.— Biguna eta gogorra, leuna eta latza, eta horrelakoak bereiztea.

Ag.— Eta gorputzen formak, handiak, txikiak, karratuak, biribilak eta horrelakoak, ez duzu uste ukituz eta ikusiz ere hautematen ditugula eta, beraz, ez dagokiola, propio, ez ikusmenari, ez uki-menari, batari eta besteari, biei baizik?

Ev.— Ulertzen dut.

Ag.— Ulertzen duzu, beraz, sentimen bakoitzak zenbait objektu soilik bere-bereak dituela eta hauen informazioa ematen digutela, eta, aldi berean, objektu batzuek sentimen bat baino gehiagori dagozkiela?

Ev.— Ulertzen dut.

Ag.— Bost sentimenetako baten batek bereizten al digu zein den sentimen bakoitzaren berezko objektua eta zein den sentimen guztien edota batzuen objektu komuna?

Ev.— Inondik ere ez. Barne ahalmen baten bidez bereizten dugu hori.

Ag.— Ez ote da, agian, izango animaliek ez daukaten arrazoimenaren bidez? Nire ustez, arrazoimen bidez antzematen baititugu hauek eta horrela direla ulertzen.

Ev.— Arrazoimen bidez uste dut nik antzematen dugula, badela barne sentimen bat zeinari igortzen zaizkion hain ezagunak zaizkigun bost sentimenek jasotakoa. Ez baita gauza bera piztiak ikusteko erabiltzen duen sentimena eta ikustean hauteman

duen objektutik ihes egiteko edo hura gura izateko gaitasuna; ikusteko sentimena begietan dago, beste hau, berriz, arima beraren barnean; eta honen bitartez, non eta erabilgarri edo kaltegarririk antzematen den, animaliek desiratzen, hartzen edo errefusatzan dituzte; ikusten dituztenak ez ezik, baita entzuten edota gorputzaren beste sentimenez jasotzen dituztenak ere. Eta ezin daiteke esan ikusmena izan denik, edo entzumena edo usaimena edo dastamena edo ukimena, baizik eta kanpoko sentimen hauek guztiak mendean hartzen dituen beste nolabaiteko beste abilezia bat. Hau guztia, lehen esan bezala, arrazoimenez antzematen dugu baina ezin diot arrazoimena deitu piztiek ere badutela begi-bistan dagoelako.

Ag.— Edozein izanda ere, onartzen dut errealitate hau eta barne sentimena deituko diot, inongo zalantzarik gabe. Baina sentimenek igortzen diguten oro ezin da zientzia izatera iritsi sentimen honetatik arrazoimenera iragaten ez bada, dakiguna arrazoimenez ulertzen dugulako. Besteak beste, badakigu koloreak ezin direla entzumenez sumatu, ez eta soinuak ikusmenez. Eta hau dakigularik, ez dakigu begien edo belarrien bitartez, ez eta piztiek ere badaukaten beste ezein sentimenez; sinestezina egiten baitzaigu piztiek jakitea argia ez dela belarriez sumatzen edota soinuak begiez, gauza hauek arreta arrazionalaz eta hausnarke-taz bereizten ditugulako.

Ev.— Ulertu dizudanik ezin esan. Zer gertatuko litzateke, izan ere, piztiei ere aitortzen diezun barne sentimen haren bidez hauek jabetzera iritsiko balira koloreak ezin direla entzumenez sumatu, ez eta ahotsak ikusmenez?

Ag.— Piztiek bereiz dezaketela uste duzu sumatzen den kolorea eta begian dagoen sentimena eta ariman dagoen barne sentimena, eta hiru hauek banan-banan definitzen eta sailkatzen dituen arrazoimena?

Ev.— Inola ere ez.

Ag.— Eta zer deritzozu? Arrazoimena gai al da lau hauek bereizteko eta definizio bidez mugatzeko, kolorea ikusmenez, ikusmena barne sentimenez eta barne sentimena berez sumatuko ez bali-tu, bitarteko baten falta sumatuta?

Ev.— Ez dut beste modurik ikusten.

Ag.— Are gehiago. Ez al duzu ikusten kolorea begien sentimenez sumatzen dela baina sentimena ez dela sentimenez sentitzen? Kolorea ikusten duzun sentimenaz ez duzu ikuste hori ikusten.

Ev.— Inondik ere ez.

Ag.— Saia zaitez hurrengo hau ere bereizten: ez dut uste ukatuko duzunik kolorea gauza bat dela eta kolorea ikustea beste bat; eta hauen guztiz desberdina, orain ikusmenaren eskueran ez dagoen kolorea presente balego berori ikusi ahal izateko sentimena edukitzea.

Ev.— Bereizten ditut eta elkarren desberdinak direla onartzen dizut.

Ag.— Eta hiru hauetarik kolorea izan ezik, zer ikusten duzu begiez?

Ev.— Kolorea besterik ez.

Ag.— Esadazu, bada: zein gaitasunez ikusten dituzu beste biak, ikusi gabe ezin bereizi ahal izango baitzenitu?

Ev.— Ez dakit ba. Badirela besterik ez dakit.

Ag.— Ez dakizu, beraz, arrazoimena bera ote den, edota barne sentimena deitu diogun bizitza hura, gorputzaren sentimenak baino hobe, edo beste zerbait?

Ev.— Ez dakit.

Ag.— Badakizu, ordea, arrazoimenak soilik zehaztu ditzakeela hauek, eta arrazoimenak ez duela hori egiten aztertzeko eskaintzen zaizkion gauzekin baino.

Ev.— Egia da.

Ag.— Nolanahi izanda ere, dakigun oro antzemateko beste gaitasun hura arrazoimenaren zerbitzuan dago eta ikasten duena berari aurkezten eta jakinarazten dio. Horregatik, hautemateko objektuen mugak bereizi ahal izango dira, sentituz ez ezik, jakinez ere.

Ev.— Hala da.

Ag.— Zer? Zerbitzariak eta hauek aurkezten dizkioten objektuak bereizten dituen arrazoimenak nabaritzen du bera eta gauza hauen arteko aldea, eta hauek guztiak baino hobeagotzat aitortzen eta baieztatzen du bere burua. Arrazoimen honek bere

burua ezagutzeko arrazoimena bera ez den beste gaitasunen bat erabiltzen al du? Edota arrazoimenaz baliatu ezik, nola jakingo zenuke arrazoimena duzula?

Ev.— Egia da.

Ag.— Beraz, kolorea sumatzen dugunean, aldi berean eta sentimen beraren bidez pertzepzio ekintza sentitzen ez badugu, edota soinua entzutean gure entzumena entzuteko gauza ez bagara, edota arrosa usaintzean gure usaimena usnatzen ez badugu, edota zerbait dastatzerakoan dastamenaren zaporerik ahoan sumatzen ez badugu, edota zerbait ukitzerakoan ukimena ukitu ezin badugu, argi dago bost sentimen hauek ezin sentitu dituela ezein sentimenez, hauek objektu korporal guztiak sentitzeko gai izan arren.

Ev.— Argi dago.

IV. Kapitulua

Barne sentimenak sentitze ekintzak antzematen ditu.

Baina bere burua sentitzen al du?

Ag.— Era berean, uste dut begien bistakoa dela harako barne sentimen hark gorputzaren bost sentimenetatik jasotakoak sentitzeaz gain, sentimenak beraiek ere sentitzen dituela. Hala ez balitz, sentitzen duela sentituko ez balu, animalia ez litzateke mugituko, ez zerbait harrapatzen saiatzeko, ez eta ihes egiteko ere; sentitzearen xedea ez da jakitea, arrazoimenak eragiten baitu jakitea, mugitze soila baizik; hau ez du, izan ere, haitemango aipatu bost sentimenetako ezeinen bidez.

Oraindik ilun baderitzozu, argi ikusiko duzu bost sentimen horietako baten arreta ipintzen baduzu, ikusmenean, adibidez. Izan ere, animaliak ezingo luke inola ere begiak zabaldu edo mugitu, ikusi nahi duenerantz zuzentzeko, ohartuko ez balitz begiak itxita edo beste norabait zuzenduta ez duela hura ikusten. Beraz, ikusten ez duenean ez duela ikusten konturatzen bada, ikusten duenean ikusten duela konturatu behar du. Ikusten duenean edota ikusten ez duenean begiak irrika des-

berdinez mugitzen dituelarik, horrek adierazten digu ikustez eta ez ikustez jabetzen dela.

Baina, gorputzezkoak sentitzearen sentipena duen barne bizitza honek bere burua sentitzen ote duen ez dago hain argi, ez bada barrutik sakon aztertuz norberak aurkitzen duelako bizidun oro heriotzatik ihesi nahian dabilela; eta heriotza bizitzearen aurkakoa izaki, bizitzak ere bere burua sentitu behar du derrigor, aurkari duen heriotzatik ihesi. Eta dagoeneko argi ez badago, utzi dezagun oraingoz, egiazko argumentu nabarietan oinarritu gabe gure asmoetan saia ez gaitezen.

Orain arte nabaria da gorputzeko sentimenek gauza korporalak sentitzen dituztela; kanpoko sentimenak ezin duela bere burua sentitu; barne sentimenak gorputzaren kanpo sentimenen bidez sentitzen dituela objektu korporalak eta gorputzaren sentimena berbera ere; eta azkenik, arrazoimenak hauek guztiak eta bere burua ere ezagutzen duela eta ezagutza hauek guztiak zientziagai bihurtzen direla. Ez duzu hala uste?

Ev.— Hala dela uste dut.

Ag.— Esadazu, bada: hartu dugun ildoari jarraiki, zein da konpondu nahi dugun auzia?

V. Kapitula

Barne sentimena bikainagoa da kanpo sentimenak baino eta, gainera, hauen moderatzaile eta epailea da

Ev.— Eztabaida honen ordena finkatzeko arestian ezarri ditugun hiru puntuetatik, gogoan dudanez, oraingo hau da lehenengoa, alegia, nola iritsi daitekeen Jaungoikoaren existentziaren ezagutzara, nahiz eta hori irmoki eta gogor sinetsi beharra dagoen.

Ag.— Oso ongi gogoratzen duzu. Baina beste hau ere arretatsu gogorra dezazun nahi dut: zeuri buruz, ea bazenekien existitzen zirela galdetu nizunean, hori ez ezik beste bi gauza ere ezagutzen zenituela agertu zenigun.

Ev.— Gogoan dut hori ere.

Ag.— Begira orain hiru gauza hauetatik zeini dagokion zure ustez gorputzaren sentimenek ukitzen dutena; alegia, gauzen zein generotan sailkatu behar da, zure ustez, gure begien edota gorputzaren beste edozein sentimenen ukitzen dutena; izatearen perfekzioa baino ez duten gauzen generoan, izateaz gain bizi ere bizi direnen generoan, edota izan, bizi eta ulertzen dutenen generoan.

Ev.— Soilik existitzen direnen generoan.

Ag.— Eta sentimena bera, hiru hauetatik zein generotan sailkatzen duzu?

Ev.— Bizidunen generoan.

Ag.— Eta bi hauetatik zein da zuretzat hobe, sentimena bera ala sentimenak ukitzen duena?

Ev.— Sentimena.

Ag.— Zergatik?

Ev.— Izan eta bizi dena hobe delako, soilik dena baino.

Ag.— Eta lehentxeago arrazoimena baino apalagotzat aztertu dugun barne sentimen hura, piztiekin bat egiten gintuena, gorputzak hautemateko erabiltzen dugun sentimenaren gainetik jartzera-koan gorputza bera baino nahiago izan behar genuela aitortu eta gero, zalantzarik izango ote duzu ba?

Ev.— Inolako zalantzarik ez.

Ag.— Hau ere entzun nahi dizut: ea zergatik ez duzun zalantzarik. Ezin esango duzu, izan ere, barne sentimen hau lehen aipatu ditugun hiru generoetatik izaki adimendunak barnean hartzen dituen generoan sailkatu beharko denik, adimenik gabe izan eta bizi direnen generoan baizik; barne sentimen hau piztiengan ere aurkitzen baitugu, eta piztiek ez daukate adimenik.

Gauzak horrela, jakin nahi dut zergatik jartzen duzun barne sentimena gorputzak hautematen dituen sentimenaren aurretik, biak ere bizidunen generoan aurkitzen ditugularik. Gorputzak ukitzen dituen sentimena gorputzen aurrean jarri zenuen, hauek izate soila daukaten izakien generokoak direlako, beste hura, berriz, bizi direnen generokoa.

Baina, barne sentimena bizidunen generokoa ere badelarik, esadazu zergatik deritzozun kanpokoa baino hobe?

Hark hau sentitzen duelako erantzuten badidazu, ez dut uste honako arau hau aurkitzeko gai zarenik, alegia, sentitzen duena hobe dela sentitua izan dena baino; ildo horretatik, agian, onartu beharko genuke ulertzen duen izakia hobe dela izaki ulertua baino; eta hau faltsua da, zeren jakituria ulertzen duen gizakia ez da jakituria baino hobe. Begira ezazu, bada, ea zergatik iruditu zaizun barne sentimena gorputzak sentitzeko erabiltzen dugun beste sentimen hau baino hobe.

Ev.— Hura honen nolabaiteko moderatzaile eta epaile dela badakidalako. Izan ere, arestian esan dugunez, honek bere obligazioak betetzean okerre bat egiten badu, hark erreklamatu egingo dio zerbitzariari eginbeharrekoa egiteko erreklamatzan zaion bezala. Horrela, adibidez, ikusmenak ikusten duen ala ikusten ez duen ez du ikusten; eta ikusten ez duelako, ez da ohartzen zer falta zaion eta zer duen aski; barne sentimen hark ohartaraziko dio piztiaren arimari begi itxia zabal dezan eta faltan sentitzen duena bete dezan. Eta epaia ematen duena hobe dela epaitua baino, inork ez du zalantzarik.

Ag.— Hortaz, gorputzaren sentimen honek nolabait gorputzen epaia ematen duela uste duzu? Berari dagozkio, hain zuzen ere, plazera eta oinazea gorputzaren zirrara leun edo latzaren arabera. Zeren, barne sentimen hark ikusmenari zer falta zaion eta zer duen aski epaitzen duen modura, era berean ikusmenak epaitzen du zer falta zaien koloreei eta zer duten aski. Halaber, barne sentimen hark gure entzumena nahiko adi dagoenentz epaitzen duen modura, entzumenak berak soinuak neurtzen ditu eta ohartzen da zein soinuk ukitzen duen leunki eta zein diren soinu zaratatsu eta zakarrak

Gorputzaren gainontzeko sentimenak aztertzen jarraitu beharrik ez dago. Esan nahi dudana ulertzen duzula uste dut, hau da, barne sentimen hark gorputzaren kanpo sentimen hauek epaitzen dituela hauen zintzotasuna onartzen duenean edota zorrak erreklamatzan dizkienean; eta era berean, gorputzaren sentimenek ere nolabait gorputzak juzgatzen dituzte, beraiegan ukitu leuna ongi hartuz eta kontrakoa errefusatzuz.

Ev.— Ulertzen dut eta hala dela bat nator zurekin.

VI. Kapitulu

*Gizakiaren beste guztien gainetik arrazoimena dago, eta
Jaungoikoa bakarrik arrazoimenaren gainetik*

Ag.— Arreta jar iezaiozu orain ea arrazoimenak barne sentimen hau ere juzgatzeko duen. Ez dizut dagoeneko galdetzen hura baino hobea gatzat hartzen duzun, hala pentsatzen duzula zalantzarik egiten ez dudalako; eta ez dut uste galdetu beharrik dagoenik ea arrazoimenak barne sentimen honen eparik eman duen; zeren, bera baino apalagoak diren guztietan, hots, gorputzei, gorputzaren sentimenei eta barne sentimenari dagozkien guztietan, nolatan bata bestea baino hobea den eta zeinen handiago den bera beste guztiak baino, nork informatzen gaitu arrazoimenak berak izan ezik? Eta hori ezinezkoa litzateke arrazoimenaren juzgupean ez balego.

Ev.— Bistan da.

Ag.— Izatea baino ez duen naturari, hots, ez bizitzarik eta ez adimenik ez duenari, gorputz bizigabeak kasu, beste hura gailentzen zaio, alegia, izateaz gain bizitzeaz ere gozatzen duena, adimenik eduki ez arren, hala nola piztien arima; eta honi, bestalde, izateaz gain bizi eta ulertzen duena nagusitzen zaio; arima adimen-dunari esker gertatzen da hau gizakiaren. Gizaki egiteraino gure izaera osatzen duten hiru hauetan ba al da, zure ustez, hirugarren aipatu duguna baino deus bikainagorik? Gorputza daukagula bistan dago, baita gorputza biziarazten eta sendotzen duen bizitza ere. Bi hauek piztietan ere aurkitzen ditugu; badugu, ordea, piztiei ez daukaten hirugarren osagai bat, gure ari-maren buru edo begi bezala dena, arrazoimena eta adimena nolabait adierazteko. Horregatik begira ezazu, arren, ea giza izaeran arrazoimena baino bikainagorik deus aurki daitekeen.

Ev.— Ez dut deus hobeagorik aurkitzen.

Ag.— Zer esango zenuke aurkitu ahal izango bagenu izaki bat, zeinaren existentzia zalantzarik gabea izateaz gain, gure arrazoimena arras gaitutuko lukeena? Dudan jarriko al zenuke izaki honi, nornahi izanda ere, Jaungoikoa deitzea?

Ev.— Nire izaeran bikainen dena baino izaki hobeagorik aurkituko banu, ez nuke berehala esango, beste barik, Jaungoikoa denik.

Ez deritzot ongi nire arrazoimena baino hobea denari Jaungoiko deitzea; hoberik ez duenari deitzen diot nik Jaungoiko.

Ag.— Halaxe da. Eta berak eman dio zure arrazoimenari beretaz hain zintzoki eta hain egiaz sentitzea. Baina esadazu: gure arrazoimenaren gainerik, betikoa eta aldaezina dena besterik aurkitu ez banu, orduan bai, Jaungoikoa dela esateko dudarik ez nuke. Badakizu, izan ere, gorputzak aldagarriak direla eta gauza jakina da, halaber, gorputza biziarazten duen bizitza bera ere, zenbait joeren poderioz, aldakorra dela; eta arrazoimena bera ere aldakorra dela argi agertzen da, kontuan hartzen badugu batzuetan egiara iristeko ahalegintzen dela eta besteetan ez; batzuetan iristen dela egiara, besteetan ez. Ezein gorputz-atalen laguntzarik gabe, ez ukimenez, ez dastamenez, ez usaimenez, ez entzumenez ez ikusmenez edo bera baino inongo sentimen apalagoren laguntzarik gabe, berez iristen bada izaki aldaezin eta betiko bat badela sumatzera, aitortu beharko du bera apalagoa dela eta hau bere Jaungoikoa dela.

Ev.— Eta nik ere hura Jaungoikoa dela aitortuko dut ezbairik gabe, bera baino handiagorik deus ez den Jaungoikoa, alegia.

Ag.— Ongi da. Aski dut, beraz, horrelako izakia badela frogatzea, hori Jaungoikoa dela aitortuko baituzu; eta are handiagorik balego, hori dela Jaungoikoa onartuko duzu. Hortaz, handiagorik zerbait izan, nahiz ez izan, agerian geratuko da, edozein kasutan, Jaungoikoa badela, Jaungoiko beronen laguntzaz, agindu dizudana frogatzea lortzen dudanean, hau da, arrazoimena baino bikainagoa den izaki bat badela.

Ev.— Froga iezaadazu bada, agindu didazuna.

VII. Kapitulua

Zenbakien arrazoia ez du hautematen gorputzaren ezein sentimenez eta berez da bat eta aldaezina hura hautematen duten adimen guztientzat

Ag.— Entzun orain arretaz eta esadazu ea badagoen zerbait arrazoi-mendun ororen objektu komuna izan daitekeena, denentzat ikusgai nork bere arrazoimenaz eta adimenaz; eta denontzat

ikusgai eta denon eskura dagoelarik, denek erabilia izanagatik aldaketarik jasan ez, elikadurak edo edariak bezala, eta oso-osorik, usteldu gabe irauten duena, haiek ikusi ala ikusi ez. Edo, agian, halakorik ez dagoela uste duzu?

Ev.— Alderantziz, horrelakoak asko direla ikusten dut eta bat aipatzea aski izango da: zenbakiaren arrazoa eta egia. Izaki arrazoidun ororen eskura dago eta kalkulatzailerik bakoitza hura bereganatzen saia daiteke bere arrazoimenaz eta adimenaz; batzuentzat errazagoa izango da, beste batzuentzat zailagoa eta besteentzat ezinezkoa, inola ere, hura ulertzea. Bera, halere, har dezaketen guztien eskura dago; eta baten batek antzematen duenean, ez du horregatik aldatzen eta bere elikadura gisa bihurtzen; eta norbait haren inguruan engainaturik geratzen bada bera ez da ahulduko; alderantziz, bere osotasunean eta egian iraungo du eta gizakia izanen da oker dagoen bakarra, zenbat eta gutxiago ikusi, orduan eta okerrago.

VIII. Kapitula

Jakituria zer den, hura gabe inor ere ez baita zoriontsu, eta ea bat bera den jakintsu guztien baitan

Ag.— Ongi gorenaz islatzen eta bereganatzen duen egia ez den beste jakituriarik izan daitekeela pentsatzen duzu? Aipatu dituzun gizaki horiek, objektu hain desberdinen atzetik dabilzanak, denek nahi dute ongia, denak dabilta gaitzetik ihesi; eta gauza hain desberdinetan lehiatzen dira nork bere erara sumatzen dutelako ongia. Horrela, nahi behar ez zukeena nahi duena oker dago; ez luke, ordea, hori nahi izango ona ez baleritzo. Oker ez egoteko bide bakarra deus nahi ez izatea da edota nahi behar dena nahi izatea.

Beraz, bizitza zorionsua nahi duten heinean, gizakiak ez daude oker. Honetan datza bakoitzaren errorea, hots, zoriontasunera soilik iritsi nahi dutela aitortzen eta aldarrikatzen dutelarik, hara daroan bizibideari muzin egitean. Iritsi nahi dugun lekura ez daroan bideari jarraitzea da errorea. Eta zenbat eta gehiago

huts egin bizitzaren bidean orduan eta gutxiago dakigu; egia-
tik are eta urrunago gaudelako, eta egia hori kontenplatzean eta
edukitzean datza ongi gorena. Ongi gorena ezagutzen eta bere-
ganatzen duena zoriontsua da, eta horixe da denok, zalantzarik
gabe, nahi duguna.

Beraz, agerian dago denok nahi dugula zoriontsu izan eta age-
rian dago, halaber, denok nahi dugula jakintsu izan, ez baita
inor zoriontsu jakintzarik gabe. Inor ere ez da zoriontsu jakitu-
ria deritzogun egia hura ezagutzean eta edukitzean datzan ongi
gorena bereganatzen ez badu. Eta zoriontsu izan aurretik
zoriontasunaren nozioa arimetan irarrita daukagun moduan,
horren kariaz baitakigu eta esaten dugu uste osoz eta inolako
zalantzarik gabe zoriontsu izan nahi dugula, era berean, jakin-
tsu izan aurretik irarrita daukagu adimenean jakituriaren
nozioa, beronen eraginez gutariko bakoitzak, jakintsu izan nahi
dugun ala ez galdetzen badigute, zalantzarik gabe erantzungo
baitu baietz, nahi duela.

XV. Kapitulua

*Aurreko arrazoibideak, ongi azalduta, Jaungoikoaren existentzia
frogatzen digu egiaz*

Ag.— Zuk onartu zenidan gure adimenen gainetik zerbait bazegoela
frogatzen banizun zerbait hori Jaungoikoa dela aitortuko zenue-
la, handiagorik deus ez balego. Zuk esandakoa onartuz aski zela
esan nizun hori frogatzea. Ezer bikainagorik badago hori baita,
hain zuzen, Jaungoikoa; eta ez badago, egia bera da Jaungoikoa.
Bikainagorik egon ala ez, ezin ukatuko duzu Jaungoikoa bade-
nik; eta horri buruz, hain zuzen, mintzatzeraz bildu gara hemen.

Eta Jesukristoren doktrina sakrosantuen ildotik fedearen era-
ginez ikasi dugunak hunkitzen bazaitu, alegia, Jaungoikoa dela
Jakituriaren Aita, gogoan izan fedea irakatsi digula, halaber,
beste hau ere: Aita Eternalak sortutako Jakituria Beraren ber-
dina dela. Ez dago, beraz, eztabaidagairik deus hemen; fede
tinkoaren artikulua gisa onartu besterik ez dugu egin behar.

Jaungoikoa, beraz, existitzen da, egiazko errealitate gorena; fedez dudarik gabekotzat hartu behar dugun egia izateaz gain, nire ustez, arrazoimenez ere egia ziurtzat ikusten dugu, oraindik oso ahul ikusi arren; gure auzi honetan nahiko argi ematen digu, hala ere, gainontzekoak azaldu ahal izateko, kontrakorik ez baduzu ezer.

Ev.— Niri dagokidanez, sinestezineko gogo biziz, eta hitzez adierazi ezin dizudan pozak gaindituta, diozun guztia onartzen dut eta egia hutsa dela aldarrikatzen dut. Egia entzutera eta berarekin bat egitera naraman barne ahotsaz aldarrikatzen dut, batasun hori ongia ez ezik ongi gorena eta beatifikoa dela ontzat ematen baitut.

Ag.— Oso ondo. Ni ere biziki pozten naiz. Baina, esadazu: jakintsuak eta zoriontsuak gara dagoeneko, ala oraindik horretarantz goaz inoiz izatea lortzeko xedeaz?

Ev.— Oraindik bide horretan goazela deritzot.

Ag.— Nolatan konprenitzen dituzu zuk hauek eta egia eta ziurtasun hauekin atsegin hartzen duzula esaten diguzu, eta jakituriaren atal direla baiesten duzu? Zentzubako batek ezagut al dezake, akaso, jakituria?

Ev.— Zentzubakoa den bitartean ezingo du ezagutu.

Ag.— Hortaz, zu jakintsua zara edo ez duzu jakituria ezagutu.

Ev.— Ez naiz jakintsu oraindik; baina zentzubakotzat ere ez daukat neure burua, jakituria ezagutzen dudalako. Egiazkoak dira ezagutzen ditudan hauek eta ezin ukatu jakituriari dagozkiola.

Ag.— Esadazu, arren: ez duzu uste zuzena ez dena zuzengabea dela, eta zuhurra ez dena zuhurtziagabea dela, eta neurritsua ez dena neurrigabekoa dela. Zalantzan jar al daiteke puntu hauetarikoren bat?

Ev.— Aitortzen dut gizakia zuzena ez denean injustua dela; eta gauza bera esango nizuke zuhurrari eta neurritsuari buruz.

Ag.— Zergatik ez da, bada, izango ezjakina jakintsua ez dena?

Ev.— Aitortzen dut hori ere, alegia, norbait jakintsu ez denean ezjakina dela.

Ag.— Eta, horietarik zer zara zu?

Ev.— Nahi duzuna dei diezadakezu; nik ez daukat neure burua jakintzutzat; eta neronek egindako baiespenen arabera, logikoa deritot neure burua, zalantzarik gabe, ezjakintzat hartzea.

Ag.— Ezjakinak ezagutu du, beraz, jakituria. Azaldu dugunez, izan ere, jakintsu izan nahia eta jakintsu izatearen onura ez luke ziurtzat emango, aurrez jakituria zer den eta jakituriari dagozkion gaien noziorik ez leukanak; hauei buruz galdetu zaizunean, banan-banan erantzun duzu eta berauen ezagutzaz biziki poztu zara.

Ev.— Halaxe da, diozun bezala.

XVI. Kapitulua

Bila dihardutenen bidera agertzen da jakituria gauzetan irarrita dauden zenbakien bidez

Ag.— Zer besterik egiten dugu, jakintsu izaten saiatzen garenean, ez bada gure arima osoa, ahalik eta gogorik bizienaz, bat egin adimenaren bidez nolabait sumatzen dugun objektuarekin, eta egonkortasunik handienaz bertan finkatu; horrela ez baitu plazer hartuko gauza iragankorrek lausotutako bere bakar izatean, baizik denborari eta espazioari lotutako sentipen guztiak alboratu eta bat eta betikoa dena besarkatuko du. Izan ere, gorputzaren bizitza osoa arima den bezala, arimaren bizitza zorionsua Jaungoikoa da. Honetan dihardugun bitartean bidean gaude, helmugara iritsi arte. Alabaina, egiazko ondasun ziur hauek gozatzea eskaini zaigularik, nahiz eta bizitza honen bide ilunpetsuan distira baino egiten ez duten, errepara ezazu ea Idazteunak jakituriari buruz dioena ez ote den jakituriak bila datozkion maitaleekin egiten duena. Honela dio Bibliak: ... *onginahiz agertzen zaie bidean eta beren gogoeta bakoitzean aurkezten* (Jkd. 6, 16). Noranahi zu joan, bera mintzo zaizu bere egintzetan irarrita utzi dituen zenbait arrastoren bidez; eta kanpoko gauzen amodiora itzultzen zarenean berak berriro barrura deitzen dizu kanpokoan edertasunak erabiliz. Horrela ohartuko zara gorputzetan aurkitzen den atsegina eta gorputza-

ren sentimenen bidez limurtzen zaituen oro, zenbakiz josita dagoela, eta berriro sartuko zara zeure baitan jatorriaren bila eta ulertuko duzu gorputzaren sentimenen bidez zure arimara iristen dena ezingo zenuela ez onartu ez gaitzetsi, zeure barnean edertasunari buruzko arau batzuk itsatsita ez bazenitu, munduan ederra deritzozun ororekin darabiltzazun arauak.

Mirets ezazu zerua, lurra eta itsasoa eta bertan dagoena. Begira izarrarteko distira, lureko narrastiak, airean hegan, itsasoan igeri dabiltzanak. Edertasunez josita daude zenbakiak dauzkatelako. Hauek kenduz gero hutsa dira. Jatorria non izango dute zenbakian ez bada? Beren zenbakiak dituzten heinean daukate izatea ere.

Gorputzezko edertasunen egileek ere euren artelanak burutzeko zenbakiak erabiltzen dituzte; eta atsedetik gabe erabiltzen dituztenak eskuz, kanpoaldetik itxura hartzen ari den lanak, ahal den neurrian, artelan idealaren perfekzioa lortu arte, eta kanpoko sentimenen bitartez, goi zenbakiei begirik kendu gabe adi-adi dagoen barne epailearen onarpena erdietsi arte. Ondoren artista-
ren soin atalak nork mugitzen dituen aztertzen baduzu, zenbakia dela aurkituko duzu, kalkuluaren arabera erritmoz mugitzen baitira. Eta eskuetatik artelana eta espiritutik hura egiteko asmoa kentzen badiozu, non eta soin atalen xedea plazera edota denborapasa baino izan ez dadin, orduan langintza honi dantza deitzen diogu. Eta dantzan zerk ematen duen atsegin jakin nahi baduzu, zenbakiak erantzungo dizu: «nik, neuk».

Begira orain gorputz garatuaren edertasunari; euren lekua betetzen dute han zenbakiak; ipini arreta mugitzen ari den gorputzari; zenbakiak dira, denboran zehar jirabiraka; hauen jatorria den artera sar zaitez eta galde han denboraz eta lekuaz; ez daude inoiz, ez daude inon; artean zenbakiak besterik ez duzu aurkituko, bere esparrua ez baita espazioena, ez eta bere adina egunena. Hala ere, artista izan nahi dutenek ikasgai horri ekiten diotenean gorputza denboran eta espazioan mugitzen dute, espiritua, aldiz, denboran soilik, denboraren poderioz bakarrik ontzen baitira artistagaiak.

Gaindi ezazu orain artegilearen arima betiereko zenbakia begiztatu arte; orduan jakituriaren distirak joko zaitu, bere

barne egoitzatik eta egiaren santutegi sakonetik abiatuta. Eta oraindik ere zure ikusmen lauso eta ahulean islatzen bada, itzul itzazu zure adimenaren begiak alaitsu agertzen zitzaizun bide hartarantz. Oroit zaitez, hurrengo batean ere sasoi hobeagoan errepikatuko duzun ikuspena luzatu besterik ez duzula egin.

Zoritarrekoak zu, jainkozko argi hori, gidaritzatik kendu eta zure bideetan galtzen direnak! Zu maite ordeztu, zure aztarnak maite dituzte! Ai, argi ezitsua, arima araztuaren jakituria zaren horren irakatsiak ahazten dituztenak! Eten gabe iradokitzen diguzu zure izaera zein den eta zeinen handia zaitugun eta sor-karien edertasunak zure lorratza baino ez direla. Artistak berak ere ikusleari nolabait azaldu nahi dio bere artelanaren edertasuna, hartara mugatu barik, gorputzaren begiez bere artelana kontenplatuz, zirrara hori egilearengana itzul dadin. Zu maite ordeztu, zure egintzak maite dituztenak hizlari jakintsu, bikainaren entzule txundituen antzekoak dira; hitzetan, ahotsaren lehentasunean eta pasartearen egitura harmoniotsuan gehiegizko arreta jartzeagatik pentsamenduaren edukia eta funtsa galtzen dute.

Ai, zure argitik urrundu eta euren ilunpetan gozo-gozo itsasten direnak! Zuri bizkar emanez bezala, haragiaren egintzetan finkatzen dira, euren itzal propioa bailitza, eta bertan atsegin zaiena ere zure argiaren izpiak baino ez dira. Baina itzala maitatzean honek arimaren begia makaltzen du eta zure ikuspegiaren gozatzeko gaitasuna murrizten dio; horregatik gizakia ilunpetan gero eta hondoratuago aurkituko da bere ahulezia onartzen dionari kasu eginez. Hortik datorkio ongi gorena ikusi ezina eta txartzat ez hartzea bere arduragabekeria engainatzen duena edo pobrezian limurtzen duena edo bere morrontzan torturatzen duena, nahiz eta hau guztia jasan bere gaiztakeriaren zigor merezi gisa; eta zuzena ezin da inoiz txarra izan.

Aldakor ikusten den guztia ezin baduzu hauteman ez gorputzaren sentimenez, ez espirituaren arretaz, zenbakien nolabaiteko forman existitu ezik –eta berau gabe oro bihurtzen da hutsa– onar ezazu zalantzarik gabe forma betiereko eta aldaezinaren existentzia, zeinaren indarrez gauza aldakor hauek desagertu barik euren mugimendu moldatuez eta forma anitzekin beren

existentzia korporalaren bideak helmugaraino ibiltzen jarraitzen dute; forma betierekoa eta aldaezina da hau eta beraren eraginez eratu daitezke gainontzeko guztiak, espazioan mugatuta edo zehaztuta egon gabe eta denboran zehar luzatu gabe eta denborarekin aldakuntzarik jasan gabe; beraz, euren generoen arabera, espazioetako eta denboretako zenbakiak bete eta arakatu ditu.

XIX. Kapitulua

Hiru ondasun mota: handiak, txikiak eta ertainak.

Askatasuna ertainetakoa da

Nahimenak, tarteko ongia izaki, bat egiten duenean guztion ongi aldaezinarekin, ez bakoitzak beretzat duenarekin –halakoxea baita deus duinik esan gabe luze mintzo izan garen egia hura– orduan dauka gizakiak bizitza zoriontsua; eta bizitza zoriontsu hau, hots, ari-maren sentipen txeratsua, ongi aldaezinarekin batera, gizakiaren ongi berezkoa da eta nagusia. Bertan daude bertuteak ere, eta hauek ezin ditu inork oker erabili. Hauek izan arren gizakiarengan ongi handiak eta lehenak, ulertzen da, halere, gizaki bakoitzak bereak dituela eta ez direla guztienak. Horra, beraz, egiak eta jakituriak, gizaki guztionak izaki, guztiok jakintsu eta zoriontsu nola egiten gaituzten: berari atxikiz.

Beste inoren zorionak ez du gizakia zoriontsu egiten, zeren zoriontsu izateko hari jarraikitzen zaionean, bestearen bidetik izan nahi du, hau da, guztion ongia den egia aldaezinarekin bat eginez.

Era berean, inoren zuhurtziagatik ez da gizakia zuhur egiten, ez eta indartsu inoren indarragatik, ez eta neurritsu inoren neurritasunagatik, ez eta zuzen inoren justiziagatik; horrelakoa izatera iritsiko da norbere arima bertuteen arau eta argi iraunkor haietara egokituz; eta bertute hauek guztiona den egia eta jakituria berean bizi dira modu erosezinean; hauei egokitu zitzaien arima eta hauetan ipini zuen arre-ta, bertute horien eredu gisa imitatzen saiatuz.

Ongi komun eta aldaezinarekin elkartzen den nahimenak giza-kiaren ondasun nagusi handienak lortzen ditu eta nahimena bera da tar-

teko ondasun bat. Baina ongi komun aldaezinetik aldentzen den nahimena eta norbere ongira edo kanpoko ongi apalago batera biltzen denak bekatu egiten du. Norbere baitara bihurtzen da, ongi propioa bailitzan, norbere buruaren jabe izan nahirik; kanpoko ondasunetara okertzen da, inorenak edo berea ez den edozer bere egin nahi duenean; eta apalago-etara, gorputzaren plazerak maite dituenean. Eta horrela gizaki harro, ikusgura eta lizuna beste bizitza batean sartzen da, zeina goi bizitzarekin konparatuz heriotza baita; hala ere Jaungoikoaren Probidentziak, dagokion lekuan gauza bakoitza ipintzen duenak eta norbere merituen arabera banatzen duenak agintzen eta gobernatzen du bizitza hori.

Horrela gertatzen da, bekatariek beraiek ere gogoko dituzten ondasunak ez direla inondik ere gaitzak; ezta ere gizakiaren nahimen librea, zeina onartu baitugu ongi ertainen mailan. Nahimen librea ongi aldaezinetik aldendu eta ondasun aldakorretara bihurtzean datza gaitza; eta aldentze eta bihurtze honi, behartuta ez baina nahita gertatzen delarik, gertutik jarraiki zaio miseriaren zigor duin eta zuzena.

III. LIBURUA

I. Kapitulu

Nondik dator nahimena ongi aldaezinetik apartatzen duen mugimendua?

Ag.— Errudun aitortzen duzun mugimendu horren jatorria non dago?

Ev.— Ariman dagoela ikusten dut baina nori egotzi ez dakit.

Ag.— Mugimendu horrek arima mugitzen duela ukatzen duzu?

Ev.— Ez dut ukatzen.

Ag.— Eta harria mugitzen duen mugimendua harriaren mugimendua dela ukatzen duzu? Ez natzaizu ari guk edo indar arrotz batek harria mugiarazteko erabiltzen dugun mugimenduaz, esatera-ko, gorantz jaurtikitzean; bere pisuaz lurrerantz abiatu eta jausten deneko mugimenduaz ari naiz.

Ev.— Benetan, ez dut ukatzen, zuk diozun moduan, harria lurrerantz abiatu eta jausiarazten duen mugimendua harriarena dela; baina mugimendu naturala da, eta arimaren mugimendua mota honetakoa bada, hura ere, zalantzarik gabe, mugimendu naturala da eta arrazoiz ezin dugu arima gaitzetsi mugimendu natural honi jarraitzeagatik; izan ere, bere kalterako jarraiki bazaio ere, bere naturaren halabeharrak bultzatzen dio. Baina, arimaren mugimendua bekaturantz, zalantzarik gabe, erruduntzat jotzen dugun arrazoi beragatik, ukatu egin behar dugu naturala dela; ez da, beraz, harriaren mugimendu naturalaren parekoa.

Ag.— Aurreko bi solasaldietan egin al dugu probetxuzkorik ezer?

Ev.— Nola ez bada!

Ag.— Oroituko zarela uste dut lehen solasaldian nahiko argi geratu dela grina txarraren morrontzapean arimak ezin duela ezer egin norberaren borondatez baizik; ezin baitu behartu modu lotsagarrian ez goragoko nahimen batek eta ez beraren pareko batek, zuzengabea litzatekeelako; ez eta apalago batek ere, ezinezkoa zaiolako. Beraz, nahimenarena beharko du izan Sortzaileagandik arima aldentzen duen mugimendua, sorkarietara bideratzeko; eta hura errudun bada —hala izatearen zalantzarik tipiena barregarria iruditu zaizu— ez da naturala, nahitazkoa baizik. Harria lurrerantz jausiarazten duen mugimenduaren antzekoa da honetan, alegia, hau harriak propio berea duela eta arimak ere hura berea; ezberdina da, ordea, beste honetan: harriak ez duela beherantz daraman joera eragozteko modurik, arimak, aldiz, berak nahi ez badu ez dio inork mugiaraziko, beheko ondasunak goikoak baino nahiago izatera. Horra zergatik harriaren mugimendua naturala den eta arimarena nahitazkoa.

Hori dela eta, norbaitek esango balu harriak bekatu egiten duela berezko pisuaz lurrentzako joera duelako, hori dionari ez nioke harria bera baino leloago deituko, soilik eroa baizik. Arima bekataria dela diogu, goiko ondasunen aurretik behekoen gozamenen ipintzen duenean.

Hortaz, zertara dator nahimena ongi aldaezinetik aldendu eta ondasun iragankorretara makurtzearen jatorria aztertu nahia,

onartzen badugu, arimaren mugimendu propioa dela eta gainera nahitakoa, beraz erruduna? Gai honi buruzko arau praktikoko guztiek ohartarazten digute, bestalde, mugimendu gaizto hori gaitzetsi eta erreprimitu ondoren, nahimena gauza tenporaletatik apartatu behar dugula eta betiereko ongiaren gozamenera bideratu.

Ev.— Ikusten dut eta neurri batean ukitu eta konprenitu ere bai zuk diozuna egia dela; ez baitut nik deus sentitzen honako hau bezain irmo eta sakon, alegia, nahimen propioa daukadala eta berak naroala zerbaitez goatzera. Eta zinez ez dakit zeri dei diezaiokedan nirea, nahi izatera eta nahi ez izatera naraman nahimena nirea ez bada. Hortaz, niri ez bada nori egotzi dakioke neuk nahimenez egiten dudan gaitza? Jaungoiko onak egina izanik eta onik ezin egin badut nahimenaz izan ezik, argi dago batez ere honetarako eman zidala Jaungoiko onak.

Nahimena batetik bestera daroan mugimendua nahitakoa ez balitz eta gure esku ez balego, gizakiak ez luke ez laudoriorik ez arbuiorik mereziko, nolabait esateko, nahimenaren orpotik goiko ondasunetara edo behekoetara jira egiten duenean; eta ez genioke aholkurik eman behar hemengo ondasunak alde batera utzi eta betikoak lortze bidean, ez eta gaizki bizitzeko gogoia alda dezan ongi bizitzekoaren mesedetan. Gizakiari aholku hauek eman behar ez zaizkiola uste duenak ez du gizakien kopuruan parte-hartzerik merezi.

II. Kapitulua

Jaungoikoaren aurrez ezagutzeak nolatan ez duen bekatarien nahia aldatzen; jende asko arduraz daukan auzia

Gauzak horrela, biziki arduraturik nago ezin ulertu baitut, Jaungoikoak aurrez etorkizun diren guztiak jakinda, nolatan ez dugun halabeharrez bekatu egiten. Zeren gauzak Jaungoikoak aurrez ikusi dituen bezala ez baina beste nolabait gerta daitezkeela esatea, Jaungoikoaren aurre ezagutza fedegabekeria zoroz suntsitu nahia da.

Beraz, Jaungoikoak aurrez jakin zuen lehen gizaki zintzoak bekatu egingo zuela –eta hori onartu beharko dit Jaungoikoa etorkizun diren guztien aurrez jakitun dela aitortzen duenak–; horrela bada, ez dut horratik esan nahi Jaungoikoak ez zuela gizakia sortu behar, zintzoa egin baitzuen, eta Jaungoikoaren egintzari gizakiaren bekatuak ezertan ere ezin dio kalterik egin, berak ontasun osoz sortua baita; are gehiago: gizakiaren erakusten du Jaungoikoak bere ontasuna hura egitean, bere justizia hura zigortzean eta bere errukia hura berrerosetan. Ez diot, bada, ez zuela gizakia sortu behar; diodana da, Jaungoikoak aurrez ikusi bazuen haren bekata, ezinbestekoa zela Jaungoikoak aurrez jakindakoa gerta zedin. Hortaz, nire galdera hau da: nahimenaren askatasunik egon al daiteke hala-beharra hain nabaria eta saihestezina denean?

Ag.— Indarrez jo duzu Jaungoikoaren errukiaren atea. Berak lagun gaitzala eta bere atea zabaltu, deika gatozenoi. Auzi honek gizaki gehienak torturatzen baditu zeragatik da, nire ustez, alegia, ez dutelako zintzoki ikertzen, eta prestuagoak direlako euren bekatuak zuritzerakoan, aitortzerakoan baino.

Gustura onartzen dute batzuek, Jaungoikoaren Probidentziak inondik ere ez dituela giza gertaerak gobernatzen eta horrela, euren gorputz eta arimak patuaren esku abandonatu eta mota guztietako biziotan hondatzen eta hausten dira. Jaungoikoaren justizia ukatzen dute, giza justiziari burla egiten diote eta salatzailleak baztertu nahi dituzte halabeharraren anparoan, zeina, halere, itsu aurkeztu eta pintatu ohi duten; edota gobernatzen bide dituen halabeharra baino hobeagoak izan nahian, edota bera bezain itsu direlako gauza hauek sentitzen eta esaten dituztela aitortzeko. Eta ez dute onartzen absurdoa denik eurek gauza hauek zoriak bultzata egitea, portaeran halako zorakeriatan jausten direnean.

Baina iritzi hain oker, hain ergel eta hain eroaren aurka nahikoa esan dugula uste dut gure bigarren solasaldian.

Beste batzuek, Jaungoikoaren Probidentzia giza bizitzan ukatzera ausartzen ez badira ere, nahiago dute, erre dohakabez, hura indarrrik gabea, injustua eta gaiztoa dela sinestea, euren bekatuak pietate otoizgilez aitortzea baino.

Hauek denek, aholkurik onartuko balute, izaki hobezin, txit zintzo eta ahalguztidun honetan pentsatzean, aise sinetsiko lukete Jaungoikoaren ontasuna, justizia eta ahalmena beraien pentsa dezaketen oro baino askoz handiagoa dela eta, euren baitara begira, Jaungoikoari eskerrak eman beharko zizkiotela ulertuko zuten, direna baino izate apalagoa eman nahi izan balie ere, eta bihotz-bihotzez eta kontzientziaren hezur eta mami guztiez oihuka hasiko lirateke: «*Nik hau esan nuen: erruki Jauna! Senda nazazu, zure aurka bekatu egin dudan arren*». (Sal. 40, 5) Horrela jakituriara gidatuak lirateke Jaungoikoaren errukiaren ildo seguruetan zehar, halako moldez, non ezagutza berrien harrokeriarik gabe eta oraindik ez ikasiaren haserririk gabe, areagoko ezagutzarako prestuago geratuko lirateke hartutakoen eraginez, eta, euren ezjakina onartuz, aurrerantzean kontu handiagoz ari-tuko lirateke.

Begira zeinen erraz erantzuten diodan zuk egia hauen sinestun uste zaitudan horrek, proposatu didazun galdera handi horri. Baina lehenik nire galdera xume batzuei erantzun behar diezu.

III. Kapitulua

*Jaungoikoaren aurrez jakiteak ez gaitu bekatu egitera behartzen,
hau da, ez dio bekatariari askatasuna kentzen*

Ag.— Esadazu, arren, ez al zara zu haren sorkari, edota zure zoriona ez al da zeure baitan gauzatuko?

Ev.— Bai, haren sorkari naiz; eta nire zoriona neure baitan gauzatuko da.

Ag.— Hortaz, Jaungoikoak eraginda, zoriontsu izatera iritsiko zara, ez zeure borondatez, ezinbestez baizik.

Ev.— Haren nahia niretzat beharra da.

Ag.— Orduan zu halabeharrez izango zara zoriontsu.

Ev.— Zoriontsu izatea neure esku balego dagoeneko izango nintzateke; oraintxe bertan zoriontsu izan nahi baitut baina ez naiz, ez naizelako ni, bera baizik, zoriontsu egiten nauena.

Ag.— Bikain adierazi duzu egia. Ezin sinetsi dugu, izan ere, gure esku dagoenik egin nahi dugunean egiten duguna baizik. Horregatik, deus ez dago gure nahimena bezainbat geure eskuetan, ekintzarako prest baitago bera, inongo hutsarterik gabe, guk nahi dugun une berean. Arrazoiz, beraz, esan dezakegu: «ez gara nahita zahartzen, halabeharrez baizik» edota «ez gara nahita gaixotzen, halabeharrez baizik» edota «ez gara nahita hiltzen, halabeharrez baizik», eta beste hainbat horrelako; baina burutik eginda ez dagoen inor ausartuko al da esatera, nahi duguna ez dugula nahimenaz nahi?

Hori dela eta, Jaungoikoak etorkizun diren gure nahiak aurrez jakin arren, ez du horrek esan nahi guk ezer nahi dugunik hura nahi izateko gogorik gabe. Zoriontasunari buruz esan duzuna, hots, zeure kabuz ezin zarela zoriontsu izatera iritsi, nik ukatuko banizu bezala esan duzu; nik ez dut hori ukatzen; esaten dudana da, zoriontsu izatera iritsi zaitezenean hala izango zarela, ez zeure gogoz kontra, zuk nahita baizik. Hortaz, Jaungoikoak etorkizuneko zure zorionaren aurrezagutza duelarik, eta ezin da berak dakiena besterik gertatu, —ez bailitzateke aurrejakintza— ez gaude horratik egiatik urrun eta ikaragarritzko absurdoa litzatekeena pentsatzera behartuta, alegia, zu zoriontsu izango zarela zuk zeuk nahi izan gabe.

Zure zoriontsu izateko gogoak, zorionera iristen zarenean, Jaungoikoaren aurrezagutza, zalantzarik gabea gaur ere zure geroko zorionari buruz, deuseztatzen ez duen modura, era berean etorkizunean inoiz egintza errudunik nahita burutuko baduzu, Jaungoikoak aurrez ikusia izan arren, zuk nahi izandako egintza izango da.

Begira orain, arren, zeinen itsuki eta irrazionalki esan ohi den: Jaungoikoak nire nahimenaren geroko egintzak aurrez jakin baditu, hark aurrejakindakoa derrigor egin behar dut, ezin baita deus izan berak aurreikusi duen eran baizik; eta nik nahi izatea beharrezkoa bada, aitortu beharko da nire nahimen librearen aukeraz barik halabeharrez nahi dudala. Hori bai ergelkeria

aparta! Nolatan azaldu Jaungoikoak aurrez jakindakoa besterik ezin gertatu dela, aurreikusitako nahia ere erakoa ez bada?

Ez dut hemen aipatu nahi arestian esandako horren antzeko beste zorakeria izugarria, alegia, «nik hori nahi izatea beharrezkoa da» dioen gizona bera nahimena deuseztatzen ari dela aldi berean, nahiaren beharra suposatzean. Zeren nahi izatea beharrezkoa bada, nondik etor daiteke nahi izate hori nahimenezetik ez bada?

Baina hori ez bazen berak adierazi nahi zuena, baizik eta nahi izatea beharrezkoa dela esatean aditzera eman nahi izan badu, bere nahimena ez dagoela bere esku; hori gezurtatzeko, ea nahi gabe zoriontsu izango ote zinen galdetu dizudanean zuk emandako erantzuna erabiliko dut; zure erantzuna izan baita zure esku balego zoriontsu izango zinela. Nik esan dizut orduan egia zela zuk zeniona, eta arrazoiz; nahi duguna ezin eduki dugunean bakarrik uka baitezakegu ahalmen hori. Baina nahi dugunean nahimena falta bazaigu ez dugu benetan nahi.

Hala ere, nahi dugunean ezinezkoa bada ez nahi izatea, argi da nahi dutenek nahimena daukatela eta eskuetan dutena baino ez daukatela eduki nahi dutenean. Gure nahimena, beraz, ez litzateke nahimena izango geure esku ez balego. Eta gure esku egoteagatik, hain zuzen, horrexegatik da librea; ez da librea, izan ere, gure esku ez dagoena edota gure esku dagoelarik egoteari utzi diezaiokeena.

Horra nola, gertakizun diren gauza guztien Jaungoikoaren aurrezagutza ukatu gabe, nahi duguna nahi dezakegun. Jaungoikoa aurrez da gure nahiaren jakitun eta berak aurreikusi bezala izango da. Eta nahia izango da, edo egintza librea, Jaungoikoak hala aurreikusi duelako; eta bestalde ez litzateke gure nahia geure esku ez balego. Gure ahalmenaren aurrezagutza ere badauka berak. Gure ahalmen librea ez du, beraz, Jaungoikoaren aurrezagutzak ezabatzen. Alderantziz, egiazkagoa da, aurrezagutzak hutsik egiten ez dion hark aurreikusi zuelako libreak izango ginela.

Ev.— Ez dut jada ukatzen Jaungoikoak aurrez ezagutu duen oro gertatu beharra dagoela, eta berak gure bekatuak aurrezagutu

arren, gure nahimena librea izango dela eta beti egongo dela gure mende.

IV. Kapitulu

Jaungoikoaren aurrezagutzak ez gaitu bekatu egitera behartzen, eta, beraz, Jaungoikoak zuzen jokatzeko du bekatuak zigortzeko

Ag.— Zerk zauzka, orduan, kezkatu? Agian, gure lehen eztabaida-ko ondorioak ahaztuta, ukatuko ote duzu, bada, guk nahita egin dugula bekatu, horretara ezin gaituela eraman inongo izakirik, ez goikorik, ez behekorik eta ez gure pareko izakirik?

Ev.— Zuk esandakoa ukatzera ez naiz ausartzen; baina aitortu beharrean nago ez dudala oraindik ulertzen nolatan ez dauden elkarren kontraesanean bi hauek: gure bekatuei buruz Jaungoikoaren aurrezagutza batetik eta bekatu egiterakoan gure hautamen librea bestetik. Aitortu beharra daukagu Jaungoikoa zuzena dela eta aurrez jakitun; baina jakin nahi nuke zer nolako justiziaz zigortzen dituen ezinbestez egin behar diren bekatuak, edota nolatan ez den halaberharrez gertatzen berak gertatuko zela aurreikusitakoa, edota nola ez zaion Sortzaileari egotzi behar bere sorkariarengan nahitaez gertatu behar dena.

Ag.— Zergatik uste duzu gure askatasuna Jaungoikoaren aurrezagutzarekin bateraezina dela? Aurrezagutza delako ala Jaungoikoaren aurrezagutza delako?

Ev.— Jaungoikoarena izateagatik, agian.

Ag.— Zer gertatuko litzateke norbaitek bekatu egingo zuela aurrezagutuko bazenu; ez al zuen bekatu egin behar?

Ev.— Bekatu egin beharra zegoen; ez litzateke, bestela, nirea aurrezagutza izango, hutsezinezko gauzak aurrezagutu ezik.

Ag.— Jaungoikoak aurrezagututakoa gertatu beharra ez da, beraz, Jaungoikoaren aurrezagutza izateagatik, aurrezagutza soilik izateagatik baik; zeren eta gauza hutsezinak aurrezagutu ezik baliogabea izango bailitzateke.

Ev.— Ados. Eta zer?

Ag.— Izan ere, oker ez banago, zuk ez zenuke inor bekatura behartuko bekatu egingo zuela aurreikusi zenuelako soilik; eta zure aurrezagutzak ere ez luke hura bekatu egitera behartuko, zalan-tzarik gabe bekatu hori egingo bazuen ere, hala ez balitz, ez baitzenuen aurreikusiko bekatu hori egiten. Beraz, bi hauek elkarren kontraesanean ez dauden moduan, alegia, zuk zeure aurrezagutzaz jakitea inork bere kabuz egingo duena eta honek askatasunez jokatzeara, era berean Jaungoikoak, inor bekatura behartu gabe, aurrez ikusten ditu beren kabuz bekatu egingo dutenak.

Zergatik orduan ez du zuzenki zigortuko, aurrezagutu arren, berak egitera behartu ez duen bekatura? Zuk gauzei buruzko zeure oroitzapenaz gauza horiek izan zirena izatera behartzen ez dituzun moduan, Jaungoikoak ere bere aurrezagutzaz ez du inor behartzen egingo duena egitera. Eta nola zu oroitzen zaren egindako zenbaitez baina gogoan dituzun guztiak egin ez dituzun, era berean Jaungoikoak berak egindako guztiak aurrezagutzen ditu baina ez da berak aurrezagututako guztiaren egilea. Halere, egin ez dituen gaitzen mendekatzaile zuzena da bera.

Orain uler dezakezu zeinen zuzen zigortzen dituen Jaungoikoak bekatuak: aurrez ezagutu dituen gaitzen egilea ez delako. Gizakiek bekatu egingo dutela aurreikusiagatik zigortu behar ez bazituen, arrazoi beragatik zuzen jokatzeko dutenei ere ez lieke saririk eman behar, hauen egintza onak ere aurrez ikusiak dituelako.

Baina aitor dezagun bere aurrezagutzari dagokiola gertakizun den oro jakitea, eta bere justiziari bekaturik ez uztea zigorrik gabe bere epaian, hain zuzen ere, nahimen libreaz burutu delako eta aurrezagutzak ez duelako inor bekatura derrigortzen.

V. Kapituluak

*Jaungoikoa goretsi behar dugu, bekatari eta dohakabe izateko arris -
kuan diren izakiei ere izatea eman dielako*

Bere Sortzaileaz etengabe gozatzen duelarik, izaki bikain hau betiko zoriontasunaren jabe da, justiziarekin beti bat eginda irauteko

gogo hausgaitzari esker merezi izan baitu zoriontasun hori. Ondoren, bigarren lekua arima bekatariak hartzen du; honek bekatu eginagatik galdu egin du, bai, zoriontasuna, baina berau inoiz berreskuratzeko gaitasuna ez du oraindik galdu; zalantzarik gabe, hau askoz ere bikainagoa da nahimena bekatuari erantsita daukan beste hura baino. Azken honen eta justiziari hertsiki lotuta jokatu nahi duen aurrekoaren artean, bion erdian dago penitentzia xumearen bidez goi duintasuna berreskuratzen duena.

Gauza jakina da, Jaungoikoak bere onberatasun eskuzabala ez diola ukatu –nahiago izan baitzezakeen hura sortu ez izana– bekatu egiteaz gain bekatuan bizi nahian irmo iraungo zuela aurreikusi zuen sorkariari ere. Zeren bidetik irten den zaldia, desbideratu ezin den sentimen eta mugimendu propiorik gabeko harria baino hobea den moduan, era berean bikainagoa da nahimen libre eta propioz bekatu egiten duen sorkaria, nahimen librerik ezagatik bekatu egiteko gai ere ez den beste hura baino. Nik, esaterako, bere generoan ona den ardoa aupertuko nuke, baina ardo horrekin mozkortu dena gaitzetsi egingo nuke; halere, estimu handiagoan edukiko nuke kritikatu dudana giza-kia, nahiz eta oraindik mozkortuta egon, mozkorraldia eman dion ardo ona baino. Horrela goretsi behar da gorputzezko sorkaria ere, izakien eskalan dagokion perfekzio mailaren arabera; eta sorkari hauez abusatuz egiaren pertzepziotik urruntzen direnak zentsuratu egin behar ditugu. Hauek, halere, ustel eta hordi egon arren, nahiago izan behar ditugu, goresgarri izanda ere beren zaletasunak galarazi dituen sorkariak baino, biziotsuak direlako ez, baina euren naturaren bikaintasunagatik.

Izan ere, arima oro edozein gorputz baino hobeagoa da, eta ezein arima bekatari, oso behera amilduta ere, ez da inoiz gorputz bihurtuko, ez eta arima egiten duen perfekzioa galduko; ez du, beraz, inondik ere galduko edozein gorputz baino bikainagoa izatera eraman duen perfekzioa, gorputzetan bikainenari argia izaki. Hortaz, arimarik makurrena eta atzena gorputzik bikainenari hoberitzi behar zaio, eta gerta daiteke gorputzen bat beste arima baten gorputzari hobetsi beharra, baina inola ere ez arimari berari.

Zergatik ez dugu, beraz, Jaungoikoa goretsiko? Zergatik ez eskaini berari gorespenik duinenak, berak sortu baitzituen justiziaren arauak eten gabe beteko zituzten arimak ez ezik, bekatu egiten aurrei-

kusi zituenak ere, eta beste hainbat, bekatu egiteaz gain euren bekatuan iraungo zutenak? Hauek ere, bestalde, nahimen arrazional eta librerik ez daukatelako bekatuak ezin egin dutenak baino nobleagoak dira. Are gehiago: hauek nobleagoak eta bikainagoak dira edozein gorputzen distirarik miresgarriena baino, nahiz eta, errore handiz, distira hau egiazko Jaungoiko gorenaren substantziazat beneratua izan.

Izaki gorpuzdunen munduan, masa sideraletik hasi eta gure ileen kopururaino, mailaz maila hain ongi ordenaturik dago gauza guztien perfektzioa ezen tentelkeria bailitzateke esatea: «zer da hau?» edo «zertara dator hau?». Oro izan baita dagokion ordenan sortua. Are ergelagoa litzateke arima bati buruz hori esatea, bere jatorrizko edertasuna hondatu eta edozelako akatsetan jausita ere, beti egongo baita edozein arima gorputz ororen bikaintasunen oso gainetik.

Era batez estimatzen ditu gauzak arrazoimenak eta beste era oso ezberdinez estimatzen ditu erabilgaitasunak. Arrazoimenak egia-
ren argitan juzgatzen ditu, horrela hobeto mailakatuko baititu beheko-
ak goikoen pean. Erabilgaitasuna gehienetan gauzek eskaintzen diz-
kioten abantailetara makurtzen da; horrela gertatzen da erabilgaitasu-
nak estimatuago izatea batzuetan arrazoimenak apalagoa dela frogatzen duen zerbait. Adibidez, arrazoimenak gorputz zerutiarrak lurrekoak baino askoz ere ederragotzat jotzen dituelarik, haragizko giza-
kion artean nork ez du nahiago ortzian zenbait izar itzal daitezen, bere sailean zuhaixkaren bat edota behiren bat bere aziendan galdu baino? Adineko gizakiek ez dute ezertarako ere kontuan hartzen haurrek gau-
zei buruz dituzten iritziak, eta denborak zuzenduko dituelakoan uzten dituzte; umeez, izan ere, biziki maite dituzten batzuek salbu, nahiago dute edozein gizakiren heriotza bere txoriarena baino, are nahiago gizakia izugarria bada, txoria, berriz, polita eta kantaria. Berdin gertatzen zaie arimaren aurrerapenari esker jakituriara iritsi diren gizakiei; topo egiten dute gizaki batzuekin, zeinak arrazoimenez gauzak estimatzen jakin gabe, Jaungoikoa beheko sorkarietan goresten baitute, sorkari hauek euren gorputzeko sentimenen izaerari hobeto egokitzen zaizkiolako; baina goi izaki bikainagoen artean, batzuek ez dute Jaungoikoa goresten edota behar baino gutxiago goresten dute; beste batzuek hura zentsuratzeko ausardia daukate edota hark egindakoa hobetu nahi harroa, eta beste batzuek, azkenik, ez dute sinesten hura haien Sortzailea denik. Bada, beste haiek halako gizakien iritziak

zuzendu ezinean mespretxatu egiten dituzte, edota pazientziaz jasaten eta toleratzen, eurek zuzen ditzaten arte.

VI. Kapitulua

*Inork ere ezingo du arrazoiz esan nahiago duela ez izan
zorigaiztoko izan baino*

Gauzak horrela, egiatik urrun badago sorkarien bekatuak Sortzaileari egotzi beharra, hark aurreikusitakoa gertatzea ezinbestekoa izan arren, hori bezain urrun zeunden zu zeu zera aldarrikatzean, alegia, bere sorkariarengan gertatzen dena ez-gertatzea ezinezkoa izanik nolatan ezin zaion berari egotzi. Nik neuk, alderantziz, ez dut ikusten eta ezinezkotzat jotzen dut Jaungoikoari leporatzea sorkariarengan ezinbestez gertatu beharrekoa, bekatariaren nahimen librea salbatuz gero.

Norbaitek esango balit: zorigaiztoko izan baino nahiago dut ez izan. Berehala erantzungo nioke: gezurretan ari zara, zeren orain bertan zorigaiztoko zaren arren, hiltzerik nahi ez baduzu, izan nahi duzulako besterik ez da; hortaz, zorigaiztoko izan nahi ez, baina izan, bai, izan nahi duzu. Emaizkiozu, eskerrak Jaungoikoari zuk nahi izandako existentziagatik, gogoz kontra zarena izateari utz diezaiozun; zeren, zuk nahitako izatearekin eskergaiztoko bazara, arrazoiz aurkituko zara nahi ez duzuna izatera, hots, zorigaiztoko izatera derrigortuta. Hortaz, zorigaiztoko izan arren, nahi duzuna daukazulako, Sortzailearen onberatasuna goratzen dut; eta zu eskergaiztoko izateagatik nahi ez duzuna jasaten duzulako Ordenatzailearen justizia goratzen dut.

Eta norbaitek erantzungo balit: «hil nahi ez badut, ez da, hain zuzen ere, nahiago dudalako zorigaiztoko izan erabat ez izan baino; betiko zorigaiztoko izan nahi ez dudalako, horrexegatik ez dut nahi hil». Hona nire erantzuna: «Hau zuzengabea bada, ez zara betiko zorigaiztoko izango; baina zuzena bada, gorets dezagun zu zorigaiztoko izatea ebatziko duena».

Eta jarraituko balu berak: «nola jakingo dut, hau bidegabea izanik ez naizela ni zorigaiztoko izango?», erantzungo nioke: «zure nahimenaren eskutan bazaude, ez zara zorigaiztoko izango edota hala

izango zara zuk zeuk bidegabeki jokatz gero. Aitzitik, zuzenki jokatzen nahi eta ezin baduzu, orduan ez zara zeure buruaren jabe; beraz, edo ez zaude inoren boterepean edota inoren boterepean zaude; lehenengo kasuan, ez zaude zeure gogoz kontra edota ez zaude zeuk nahi izan duzulako ez egotea; zu, ordea, nahi gabe ezin zara ezer izan, horretara bultzatzen zaituen indarren bat ez badago; eta ezertara eta inori lotuta ez dagoena bortxatuko duen indarririk ez dago. Baina, zeure borondatez, ez bazaude inoren boterepean, orduan arrazoimenak dio zeure buruaren jabe zarela eta kasu honetan, edo oker jokatz zorigaiztoko egingo zara gizalegez, edota nahita izan gura duzuna zarela, edozelan ere Sortzaile onberari eskerrak emateko arrazoirik ez zaizu falta».

Eta zeure buruaren jabe ez bazara, beste norbaiten boterepean zaudelako da, eta norbait hau zu baino boteretsuago edota ahulago izan daiteke. Ahulagoa bada, errua zurea da eta zorigaitza bidezkoa, zu baino ahulagoa gaindi baitzenezakeen, nahi izanez gero. Baina ahulagoa zeu izanik, zu baino indartsuago den norbaiten esku bazeunde, arrazoiz ezingo zenuke inola ere zuzengabetzat epaitu xedapen hain zuzena.

Horrexegatik esan dizut arrazoi osoz: zu zorigaiztoko izatea zuzengabea bada, ez zara zorigaiztoko izango; baina zuzena bada, goretz dezagun zu zorigaiztoko izatea ebatzi duena.

VII. Kapitula

*Izatea zorigaiztokoek ere maite dute,
izate gorenagandik datorkielako*

Jarraituko balu esanez: «zorigaiztoko izanda ere, nahiago dut izan, inola ere ez izan baino, orain existitzen naizelako; baina izan aurretik aukera egiteko modurik izan banu, orduan nahiago izango nuen ez izan zorigaiztoko izan baino. Zorigaiztoko izan arren, ez izateari orain diodan ikara, nire zorigaitzaren ondorio da, zeinaren eraginez nahi beharko nukeena ez dut nahi, nahiago behar bainuke ez izan zorigaiztoko izan baino. Orain aitortzen dut nahiago dudala izan, zorigaiztoko izan arren, deus ez izan baino; eta zenbat eta zorigaiztoko-

agoa izan, orduan eta arinkiago nahi dut hori; eta izatea nahi behar ez nuela zenbat eta argiago ikusi, orduan eta zorigaiztokoagoa naiz». Nik erantzungo nioke: Kontuz! Zu seguruen zaudela uste duzun horretan hutsik egin gabe! Zoriontsu bazina, dudarik gabe, nahiago zenuke izan, ez izan baino; eta orain zorigaiztoko zarelarik, nahiago duzu izan, zorigaitz eta guzti, inola ere ez izan baino; eta ez duzu zorigaiztoko izan nahi.

Kontuan har ezazu, bada, ahal duzun neurrian, zeinen ondasun handia den izatea bera, zoriontsuek bezala zorigaiztokoek ere hori nahi baitute. Ongi hausnartzen baduzu, ikusiko duzu izaki gorenarengana hurbiltzen ez zaren heinean zarela zorigaiztoko; eta izakietan handiena ikusten ez duzun heinean uste duzu hobe dela norbait ez izatea zorigaiztoko izatea baino; eta hala ere, ikusiko duzu zuk zeuk izan nahi duzula izakietan handienarengandik izatea hartu duzulako.

Zorigaitza alboratu nahi baduzu, maita ezazu zeure baitan zuretzat nahi izatearen arrazoa den hau, zeren zenbat eta gehiago izan nahi, orduan eta gehiago hurbilduko baitzara izakietan handienarengana; eta eskerrak eman orain zarena zarelako. Izan ere, zoriontsuak baino apalagoa izan arren, gauzak baino bikainagoa zara, hauek zoriona desiratzerik ere ez dute-eta; eta hauetariko asko zorigaiztokoek ere goersten dituzte; izateagatik soilik dira gauza guztiak goresgarri, izate beragatik onak direlako.

Beraz, izatea zenbat eta maiteago duzun, are eta gehiago desiratuko duzu betiko bizitza, eta are eta irrika biziagoz gura izango duzu zeure burua trebatzea zure desirak iragankorrek izan ez daitezen eta gauza iragankorren amodioak inposatuta zuzengabeak, ez eta hauen amodioaren sutan grabatuak. Gauza tenporal hauek izan aurretik ez dira, eta direnean ihesi doaz, eta ihes egin eta gero ez dira izango. Beraz, etorkizun direnean ez dira, eta iragan direnean ere ez.

Nolaz, etengabe eduki daitezke izaten hastea eta ez izaterantz bideratzea berdin zaien gauzak? Izatea maite duenak gauza hauek estimatzen ditu diren neurrian, eta betikoa dena maite du. Gauza iragankorren maitasunean aldakoi portatzen bada, izaki eternalarenean sendotuko da; gauza iragankorretan ahultzen bada, izaki iraunkorren maitasunean egonkortuko da, eta irmo jokatu du; eta gauza iheskorretan lotuta, ez izatearen ikaraz irmo iraun ezinean irrikatzen zuen izate hura bera lortuko du.

Ez penarik izan. Alderantziz, poztu zaitez bizi, zoritxarreko izanda ere, nahiago duzulako existitzea dohakabe ez izateagatik ez existitzea baino, hartara ez baitzinen deus izango. Zeren, izan nahia-
ren hasiera honi eransten badiozu gero eta gehiago izatea, berez izate
gorena denarengan finkatuko zara eta, behe mailako izakiek darama-
tzaten akatsak ez dituzu zeureganatuko maitalearen indarrak deusez-
tatuz. Horren ondorioz, ez izatea zoritxarreko izatea baino nahiago
duenak, izateari utzi ezin diolarik, zoritxarreko izan behar du derrigor.
Baina izatea maiteago duenak zoritxarreko izatea gorroto baino, maite
duenaren amodioagatik bat eginez, higuin duena baztertuz doa, eta
bere izateari dagokion perfekzioz ezin hobe izaten hasten denean,
zoritxarreko izateari utziko dio.

VIII. Kapitula

Ez izatea inork ere ez du nahiago; buruaz beste egiten dutenek ere ez

Hala eta guztiz, gai honi buruz nire pentsaera azalduko dut,
ahal dudan neurrian. Nire ustez, ezain suizidak, edota beste nolabait
hiltzea nahi duenak, heriotzaren ondoren deus ere izango ez den sen-
tipen ziurrik ez dauka, neurri batean hala pentsatzen badu ere; hain
zuzen, iritziaren oinarria arrazoitzen edota sinesten duenaren errorean
edo egian datza; sentipena, aldiz, usadioan edo naturan oinarritzen da.
Gerta daiteke, gure iritzia bat izatea eta barne sentipena beste bat; aise
sumatzen da hau kontuan hartzen bada, gehienetan ziur gaude zerbait
egin behar dela baina guztiz alderantzizkoa zaigu atsegin.

Eta egiatik hurbilago dago batzuetan barne sentipena iritzia
baino, hau erroretik eta hura naturatik datorrenean, adibidez, gaixoak
plazer handia sentitzen duenean ur freskoa edatean, nahiz eta jakin
edate horrek kalte egingo diola. Beste batzuetan iritzia hurbilago dago
egiatik sentipena baino, adibidez, gaixoak sendagileari sinesten dio-
nean ur hotzak kalte eragingo diola, edatean plazer sentitu ondoren
hala eragin dionean. Batzuetan, sentipena eta iritzia, biak daude egian;
hala gertatzen da on dagiena horrela dela sinetsi ez ezik, hartu ere pla-
zerez hartzen denean; beste batzuetan biak daude errorean, hala nola,
kalte egiten digunak on dagigula uste dugunean, eta gainera plazer

sentitzen dugu horretan beren beregi. Iritzi zintzoak, ordea, ohitura txarra zuzentzen du, eta iritzi faltsuak sentipen onak gaiztotzen ditu. Hain da handia arrazoimenaren ahalmena eta autoritatea.

Norbaitek uste duenean heriotzaren ondoren ez dela deus izango eta, halere, neke jasanezinek bihotz-bihotzez heriotza nahi izatera bultzatzen badute eta bere buruaz beste egitea erabaki eta hala egiten badu, erabateko deuseztatzearen iritzi okerra dauka eta atsedena desira naturalaren sentipena. Atsedena, ordea, ez da deuseza; alderantziz, mugitzen dena baino errealagoa da. Egonezinak elkarren baztertzaila izaterainoko efektu kontrarioak eragiten ditu. Atsedena, aldiz, iraunkorra da, eta berak adierazten digu argi eta garbi zer ulertzen den zera diogunean: «da». Beraz, nahimenean aurkitzen den heriotza desiraren helburua ez da hiltzen denaren ez izatea, atsedenera iristea baizik. Horregatik, hiltzea desio duenak, egia ororen kontra sinetsi arren existitzeari utziko diola, halere berezko desira naturala atsedena du, hots, errealitate perfektuagora iritsi nahi du. Hortaz, ez izatea inoren gogoko izatea guztiz ezinezkoa den bezala, era berean da ezinezkoa izatea eman digun Sortzailearen eskuzalbaltasunaren aurrez aurre inor eskergaiztoko izatea.

IX. Kapitulu

*Arima bekatarien zoritxarrak unibertsoaren
perfekzioa osatzen du*

Norbaitek esango balu: «Ez zen zaila, ez eta neketsua Jaungoiko guztiahaldunarentzat berak egindakoak ordenatzea, halako moldez non ezein sorkari ez zatekeen zorigaiztoko izatera iritsiko; hau ez baita ahalguztidunarentzat ezinezko ez eta bere zintzotasunaren kontrako». Nik erantzungo nioke sorkarien ordena gorenetik behere-nera hain zehazki mailakatuta dagoela non hitz hauek esango lituzkeenak erakutsiko bailuke ez duela hura begi onez ikusten: «Honek ez luke horrela behar»; edota beste hitzok: «Horrela beharko luke honek». Zeren izaki gorena modukoa izan dadin nahi badu, berau da gorengoa eta ez zaio deus erantsi behar, perfektua delako. Beraz, honela mintzo denak, alegia: «Honek ere haren antzekoa behar luke

izan», edo perfektzioa erantsi nahi dio jada perfektua denari –eta hau injustua da eta neurrigabea– edota inperfektua desagerrarazi nahi du, eta hau gaiztoa da eta inbidiatsua.

Eta hirugarren batek esango balu: «Honek ez zuen izan behar», gaiztoa litzateke eta inbidiatsua hau ere; ez baitu nahi existitu dadin beheragokoak ere gorestera behartzen duena. Ilargiak ez lukeela existitu behar esango balu bezala, zeren, ergelki eta temati ukatu ezik, aitortu beharrean baitago kriseiluaren argia bera ere, Ilargiarena baino apalagoa izanik, ederra dela bere esparruan, gaueko ilunpetan egokia, usadio arruntetan erabilgarria eta arrazoi hauengatik bere eremurako zinez estimagarria. Nola ausartuko da, Ilargirik ez lukeela existitu behar esatera, ondotxo dakiena kriseiluak soberan daudela esateagatik barregarri geratzen dela? Eta esaten ez badu Ilargia den modukoa izan beharrean eguzkia bezalakoa behar zukeela izan, ez da konturatzen horrela mintzo denak zera dioela, alegia, Ilargi baten ordeztu eguzki bi izan behar zirela; eta hemen errorea bikoitza da; lehena, beste eguzkia nahi izatean berez perfektuak direnei perfektzioa erantsi nahia; eta bigarrena, Ilargia existitu ez dadin gura izatean berez perfektuari perfektzioa kendu nahi izatea.

Agian, adibide honen ildotik, esango du ez dela Ilargiagatik kexatzen; izan ere, haren argia motela izan arren, ezin da esan miserablea denik. Arimen existentziagatik bai ordea, kexu da, eta ez argi faltagatik, miseriazko egoeragatik baizik.

Pentsa beza, Ilargiaren distira ez bada zoritxarra, Eguzkiaren argia ere ez dela zoriona; zeren gorputz zerutiarrak izaki, euren argiaz gure gorputzeko begiak ukitzen dituzten heinean gorputzak baitira. Eta ezein gorputz, gorputz izateagatik, ezin da zoriontsu izan, ez eta zoritxarreko; bai ordea, izan daitezke izaki zoriontsu edo zoritxarrekoen gorputzak.

Baina izarretatik hartutako antzekotasunak hau irakasten digu: gorputzen arteko ezberdintasunak erreparatzean oker jokatu zenuke, batzuk besteak baino argitsuagoak direla erreparatzean, ilunenak ezabatzen saiatuko bazina, edota argitsuenen parean jartzen; baina denak multzoaren perfektzioan elkartzen baditugu, ezberdintasunak zenbat eta anitzagoak izan, orduan eta gardenago ikusten duzu guztien eta banakoen errealtatea; eta burutik pasa ere ez zaizu egiten perfektzio unibertsala egon daitekeenik izaki perfektuak hain perfektuak ez

direnekin batera existitzen ez badira. Era berean, arimen artean ikuspuntu honetatik dauden diferentziak ikustea komeni zaizu, eta azkenean jabetuko zara beraietan deitoratzen duzun miseriak agerian jartzen duela nolatan arima horiek osatzen duten unibertsoaren perfektzioa, halabeharrez izan behar baitute zoritxarreko, bekatari izan nahi zutelako. Eta egiatik hain urrun dago esatea Jaungoikoak ez zituela horrelakoak egin behar, ze arima dohakabeak baino izaki askoz apalagoak eginagatik ere laudorioak merezi baititu.

Baina esandakoa ulergaitz irudituko zaio, agian, eta objekzio hau egingo dit: «Gure zoritxarrak unibertsoaren perfektzioa osatzen badu, zerbaiten faltan aurkituko zen perfektzio hau denok betiko zoriontsu izango bagina. Eta arima bekatu bidez soilik egiten bada dohakabe, ondorioz gure bekatuak ere beharrezkoak dira Jaungoikoak egindako unibertsoaren perfektziorako. Nolatan, orduan, zigortzen ditu justiziaz bekatuak, hauek gabe bere sorkuntza ez bazen osoa eta perfektua izango?» Honi erantzuten zaio esanez: «Bekatuak eta zoritxarra ez dira unibertsoaren perfektziorako beharrezkoak. Arimak, bai, arimak direnez, beharrezkoak dira, eta hauek nahi izanez gero bekatu egiten dute eta bekatu eginez gero dohakabe bihurtzen dira. Bekatuak barkatu ondoren, arimetan zoritxarrak iraungo balu, edota bekatu egin aurretik arimak zoritxarreko balira, orduan bai, arrazoizkoa litzateke esatea unibertsoaren gobernuan ordenarik eza eta nahasmendua dagoela. Bestalde, bekatua zoritxarraz zigortuko ez balitz, orduan bai, bidegabekeriak asaldatuko luke ordena. Bekaturik egiten ez dutenei zoriontasunaz saritzen zaienean perfektua da unibertsoa. Eta arima bekataria falta ez direlako, ez eta hauen bekatuaren ondoriozko zoritxarra, ezta ere arima zintzoak eta hauen egintza onen ondoriozko zoriona, horregatik da beti perfektua unibertsoa bere sorkari guztiekin. Bekatuak eta hauen ondorio diren zigorrak ez dira izakiak, izakien egoera akzidentalak baizik; bekatuak, nahi izandako egoerak, eta zigorrak, egoera penalak. Baina bekatuaren kausaz nahi izandako egoera, nahasmen lotsagarritzko egoera, akzidentala da; eta ondoren, egoera penala dator, hain zuzen, dagokion lekuan bekatua jartzeko, ordena unibertsalaren baitan ordenarik eza gerta ez dadin. Horrela unibertsoaren ordena osatzera behartzen dugu bekatua, eta berak eragindako ordenarik eza dagokion zigorrak konpontzen du».

XI. Kapitulu

*Justiziari eutsi ala ez,
sorkariak beti lagunduko du unibertsoaren apainketan*

Jaungoikoa da sorkari guztien egilea; justizian iraungo dutenak ez ezik, bekatu egingo dutenak ere berak egin zituen. Ez zituen, baina, sortu bekatu egin zezaten, unibertsoa apain zezaten baizik, bekatu egin nahi izatean bezala egin nahi ezean ere. Zeren sorkarien artean ez baleude ordenaren gailurrean berorren giltzarri gisa diren arimak, halako moldez non bekatu egin nahian unibertsoa ahuldu eta nahastuko bailitzan, orduan premiazko zerbait faltako litzaioke unibertsoari, alegia, ordena hau asaldatu eta arriskuan jarriko lukeen perfekzioa. Horiek dira arima zintzo eta santuak eta zeruko eta zerugaineko sorkari ahaltsu eta bikainak, zeinei Jaungoikoak bakarrik agintzen dien eta unibertsoko gainontzekoek men egiten dieten. Haien betekizun zuzen eta eraginkorrik gabe unibertsoa ez litzateke existituko.

Halaber, bekaturik egin ala ez egin, unibertsoaren ordena aldatuko ez luketen arimarik ez balego, orduan ere perfekzio handi bat faltako litzaioke munduari. Hauek baitira arima arrazionalak eginkizunez apalagoak baina berdinak naturaz. Hauek baino apalagoak ugari dira Jaungoikoak sortutako izakien artean, baina apalagoak izan arren goresgarriak dira.

Berorren ez izateak, edota bere bekatuak unibertsoa nahas-mendua ekarriko lukeen naturak dauka munduan langintzarik bikainena. Ofizio apalagoa dauka ez izateaz soilik, ez bere bekaturik, unibertsoko perfekzioa murriztuko lukeen naturak. Lehenengoari eman zaio gauza guztiak bere langintza propioan mantentzeko boterea, ordena unibertsoalera ezinbestekoa. Baina onginahian irautea badu ez da ofizio hau hartu izanagatik; eginkizuna eman zionak hala iraungo zuela aurrez ikusi zuelako eman baitzion; eta ez ditu izakiak ordenan mantentzen bere aginpide propioaren indarrez, gauza guztiak beragandik, beragan eta beraren indarrez egin zituen maiestateari eta aginduei zor dien errespetu eta obedientziagatik baizik.

Bigarrenari, bekatu egin aurretik, gauza guztiak ordenan mantentzeko eginkizun gorena eman zaio, baina ez berari bakarrik, lehenengoarekin batera baizik, haren bekaturik aurreikusia izan zelako.

Izaki espiritualak elkarrekin bil daitezke pilatzerik sortu gabe eta elkarrengandik banandu murrizketarik gabe, halako moldez non goikoak ez duen mesederik irabazten bere eginkizunean apalagoren bat elkartzen zaionean, ez eta inolako eragozpenik bereiztean, bekatuaren kausaz egitekoa abandonatuz. Izan ere, sorkari espiritualak, bakoitzak bere gorputza edukita ere, ez dira elkartzen gorputzezko espazio eta multzo bidez; zaletasunen antzak eraginda elkartzen dira eta zaletasunen antzik ezak bereizten ditu.

Bekatuaren ondoren hilkorrek diren behe mailako gorputzetan arima ongi ordenatuak bere gorputza gobernatzen du, ez erabat bere nahierara, lege unibertsalen arabera baizik. Baina arima hau ez da horratik lurrekoak mendea hartzen dituen gorputz zerutiarra baino apalagoa. Morroi kondenatuaren oihalezko jantzia jaunaren babesa duen beste morroi prestuaren jantzia baino askoz ere xumeagoa da; baina morroia bera, gizakia izateagatik, jantzirik preziatuena baino hobe da.

Arima goikoak Jaungoikoarekin bat egin du eta gorputz zerutiarrean, aingeruen ahalmenaz, lurreko gorputzak ere apaintzen eta gobernatzen ditu, ondo baino hobeto konprenitzen duen Jaungoikoaren nahiarenak agintzen dion erara. Beheko arimak, gorputz hilkorrek abailduta, gorputza bera barnetik gobernatzeko ere apenas da gauza; halere, ahal duen neurrian duintzen du, eta inguruan dituen beste gorputzetan ere jarduten da, ahal duen eran, eraginkortasun askoz ere motelagoz.

XIII. Kapitulua

Sorkariaren ustelkeriak berak eta beronen bizioen laidoak agerian jartzen dute haren ontasuna

Txartu daitekeen sorkari oro da ona. Eta sorkari orok usteltzerakoan ontasunetik galtzen du zeren, edo usteltzeak ez du berarengan eraginik, eta hala bada ez da usteltzen, edota usteltzen bada ustelkeriak kalte egiten diolako usteltzen da, eta kalte eragiten badio ontasuna murrizten dio eta txarrago bihurtzen du. Ustelkeriak ontasun guztia kentzen badio ezingo da gehiago usteldu, ez zaiolako geratzen ustel daitekeen ontasunik; ustelkeriak kutsatu ezin duena ez da ustel-

tzen. Are gehiago, usteltzen ez den natura ustelezina da. Horrela, ustelkeria dela medio, ustelezin egindako sorkari bat legoke, eta hau absurdorik handiena da.

Horregatik esaten da arrazoi osoz natura oro, natura den heinean, ona dela; ustelezina bada, ustelkorra baino hobea delako, eta ustelkorra bada ona da, zalantzarik gabe, usteltzean ontasuna murrizten zaiolako. Natura oro da edo ustelkor edo ustelezina; beraz, natura oro da ona. Natura deritzot substantzia izenaz ezagutzen dugunari. Beraz, substantzia oro edo Jaungoikoa da, edo Jaungoikoagandik da, ontasun oro Jaungoikoa ez bada Jaungoikoagandik delako.

XV. Kapitulua

Sorkarien akatsak ez dira beti errudunak

Inor ez denez gai Sortzaile ahalguztidunaren arauak ezeztatze-ko, horregatik arimak zor duena ordaindu beste erremediorik ez dauka. Edo hartutako dohaina ongi erabiliz ordaintzen du zorra, edota ongi erabili nahi izan ez duen dohaina galaraziz ordainduko du. Beraz, justizia eginez ordaintzen ez badu, miseria sufrituz ordainduko du, bi hitz hauetan entzuten baita zorraren oihartzuna. Beste nolabait esanda: «Behar duena eginez ordaintzen ez badu, pairatu beharrekoa pairatuz ordainduko du».

Bi mutur hauek ez ditu bereizten denborazko ezein bitarterik, –noizbait egin beharrekoa egingo ez balu eta beste noizbait nozitu beharrekoa nozitu, horrela, ordena unibertsalak unetxo batez ere kalterik sufri ez dezan, dagokion zigorraren ordenarik gabe bekatuaren desordena egoten utziz. Egia da orain ezkutuan dagoela geroko epaiketarako gordeta dagoen zigorra; han azalduko da Jaungoikoaren justizia eta zoritxarraren sentipen ikaragarria. Esna ez dagoena lo dagoen moduan, era berean egin beharrekoa egiten ez duenak denbora tarterik gabe jasan beharrekoa jasaten du; justiziaren zoriontasuna hain da, izan ere, handia, inor ezin dela handik aldendu zoritxarrean jausi gabe.

Hortaz, edozelakoak izanda ere naturaren akatsak, edo hiltzen direnek ez dute existentzia iraunkorragorik berenganatu, eta orduan ez

dago beraian errurik – direna baino izaera perfektuagoa berengatu ezaren errurik ez dagoen moduan–, edota ez dute izan nahi, nahi izanez gero izan zitezkeena, eta horretarako eman zitzaien izatea eta, kasu honetan, errefusatzen dutena ongia denez, errefusatzeak ondorioz errua dakar.

XXI. Kapitulu

Zein gaietan da errua kaltegarri

Gauza iragankorren sailean argi dago geroaren esperantza nahiago izan behar dugula iraganaren azterketa baino; jainkozko liburuetan ere iraganean kontatzen direnek sarritan gerokoen irudia edo promesa edo froga ezkututzen dute beren baitan. Errealitatean ere, oraingo bizitzaren jazoeren inguruan, onak nahiz txarrak izan, iraganak gutxi arduratzen gaitu; gerora espero dugunari buruz dira arreta eta ahalegin guztiak. Nik ez dakit zein barne sentipen naturalaren eraginez, inoiz jazotakoak, iraganeakoak izateagatik hain zuzen, egungo egoera zoriontsu zein zoritxarrekoari begira inoiz gertatu ez balira bezala hausnartzen ditugu.

Zertan gerta dakidake kaltegarri existitzen noiz hasi nintzen ez jakitea, orain existitzen naizela badakit eta gerora ere existituko naizela etsirik banago? Iraganekoei buruz orain iritzia aldatu badut, haiei begira ez naiz ni erru gaiztoren baten lotsa izango. Sortzailearen errukiaren gidaritzapean zer izango naizen, hori da nire ardura eta pentsamendua orain. Izango naizenari buruz eta epaituko naudenari buruz sinetsi edo pentsatuko banu egia ez dena, hau izango litzateke, benetan, edonola ere kontuan hartzeko hutsegitea, gerta ez dakidan beharrezkoa ez prestatzea edota nire asmoen helmugara ezin iritsi ahal izatea.

Jantzi bat erosteko kalterik ez dit egiten iragan negua ahaztu izanak, baina kalte egingo lidake datorren hotzaldiari muzin egiteak; era berean nire arimari ez dio kalterik egingo lehen sufritutakoa ahazteak, orain ohartzen bada eta aintzat hartzen, zertarako egon behar duen prest gerora begira. Halaber, Erromarantz nabigatzen doanak, adibidez, eragozpenik ez luke itsasoratu zen portua zein izan zen

ahazteagatik, non eta dagoen lekutik branka norantz bideratu ongi jakinez gero; eta, alderantziz, zein portutatik itsasoratu zen gogoratzek ez dio laguntzarik eskainiko, Erromako kaia non dagoen jakin ez eta harkaitza jotzen badu. Era berean, niri ere ezin dit kalterik egin bizitzaren ibilbidea noiz hasi nuen ez jakiteak, atsedeen izango dudan helmuga non dagoen jakinez gero. Nire bizitzaren hastapenetako oroitzapenak edo susmoak ere ez lidake laguntza handirik eskainiko, arimaren jardunaren xede bakarra den Jaungoikoari buruz oker iritzi eta errakuntzaren haitzetan amilduko banintz.

Hitz hauek entzunda ez dezala inork pentsa trabak ipini nahi dizkiedanik adituei beren ikerlanean beti ere Jaungoikoak inspiratutako Idazteunean oinarriturik; esaterako, ea arima sortze bidez beste arima sortzaile batengandik datorren, edota hartuko duen gorputzarekin batera gauzatzen den, edota paraje ezezagunen batetik igortzen dituen Jaungoikoak gorputza animatu eta gobernatzera, edota handik ote datozen eurak beren kaxa helburu honexekin; baldin eta auziren bat ebatzi gura arrazoizkoak hipotesi hauek hausnartu eta eztabaidatzea eskatzen badu, edota auzi interesgarriagorik ezean hauek aztertu eta eztabaidan jartzeko astirik badaukate. Alderantziz, esandakoak esan baditut, zeragatik izan da, alegia, arimaren jatorriari buruzko auzi honen inguruan inork ere ez dezan ausarkiegi zentsuratu bere iritziarekin bat ez datorrena, agian berarenak baino arrazoi funtsezkoago eta gizatsuagotan oinarrituta; eta bereziki norbaitek honi buruz ondorio ziurrago eta argiagorik atera badu, ez dezala horregatik pentsa inork geroko ondasunen esperantza galdu duenik, bere existentziaren hastapenak ez jakin edo ez gogoratzegatik.

XXV. Kapitula

Zerk darama sorkari arrazionala ongitik gaitzera?

Baina nahimena ez da deus egitera mugitzen irudiren batek eraginda baizik; eta bakoitzak nahi duena onartu ala baztertzeko ahalmena dauka, baina zirrara egingo dion irudia aukeratzeko gaitasunik ez dauka. Beraz, aitortu behar da espiritua goiko edo beheko irudiek hunkitzen dutela, halako moldez non nahimen arrazionala libre baita

batzuk zein besteak aukeratzeko eta, aukeraren merituaren ondorio izango da zoritxarra edo zoriona.

Ezagupen irudi mota bi bereizi behar dira, bata aholkulariaren nahimenetik dator –hala izan zen deabruarena, gizakiak amore eman bezatu egin zueneko–, eta bestea arimaren arretaren edo gorputzaren sentimenen mendean dauden gauzetatik datorrena. Gure espirituaren arretaren mende –Trinitate aldaezina salbu, zeina gure adimenaren mende ez baina arras gainetik dagoen–, hain zuzen espiritua bera dago, horregatik jabetzen gara geure bizitzeaz; espirituak gobernatzen duen gorputza ere arreta horren mende dago; honek, zerbait burutzeko behar den gorputz atala mugiarazten du. Azkenik, gorputzaren sentimenen objektu dira gorputzezko gauza guztiak.

Baina arima ez bezala, aldaezina den jakituria gorenaren kontenplazioan gure arima aldakorrak bere burua ikusi eta adimenari nolabait aurkezteko, perfekzioen aldea sumatu behar du, alegia, Jaungoikoa izan gabe bera ere zerbait ona dela eta, beraz, Jaungoikoaren ondoren atsegin eman dezakeen zerbait. Hobetu egiten da, ordea, Jaungoikoaren maitasunagatik harekin konparatuz bere burua ahaztu edota mespretxatzera iristen denean. Aitzitik, bere buruari begira Jaungoikoari imitatu gura makurrean atsegin hartzen badu, bere boterean gozatu nahian, zenbat eta handiago izan nahi, orduan eta txikiago aurkitzen da. Horixe dio Eskriturak: *«harrokeria da bekatu ororen sorburua; eta gizakiaren harrokeriaren sorburua Jaungoikoagandik aldentzea da»* (Ecl. 10,15).

Deabruaren bekatua harrokeria izan zen; harrokeriari inbidiarik makurrena gehitu ostean gizakiarengana hurbildu zen bera hondatu zuen harrokeria honi kutsatu nahian. Horregatik gizakiari ezarri zitzaion zigorra hilgarria ez baina sendabidezkoa izan zen; zeren deabruak bere burua gizakiaren aurrean harrokeriaren eredu aurkeztu bazuen, Jaunak bere burua aurkeztu zuen apaltasunaren eredu; Jaunarengandik agintzen baitzaigu betiko bizitza, lan eta oinaze ikaragarrien ondoren Kristok isuritako odolak berrerosita, bat egin dezagun gure Askatzailearekin hain gartsuki eta beragana argi hain distiratsuak eramán gaitzan, ezen kontenplazio bikain honetatik ez gaitzala apartatu beheko objektuen inolako ikuspegik; nahiz eta, bestalde, deabruaren betiko kondenaren eta betiko oinazeen eredia aski izan beheko gauzen grina edo goikoen kontrako edozein sugestio uxatzeko.

Hain da handia justiziaren edertasuna, hainbestekoa argi eternalaren poza, hots, egia eta jakituria aldaezinaren xarma, hartaz egun bakar batez gozatzea zilegi ez balitzaigu ere, gozamen honen truke bizitza honetako ezin konta ahala urte atseginez beteak eta ondasun tenporalez oparoak gutxiesteak mereziko ligukeela. Horregatik zuzen eta samurki zioen Profetak: «*Hobe da egun bat zure atarietan mila egun beste edonon baino*» (Sal. 83, 11). Hitz hauek, halere, beste zentzu batean har zitezkeen, hau da, milaka egunak denboraren aldakortasuntzat eta egun bakarra betikotasun aldaezintzat ulertuz.

Jaunak hain oparo eskaini didan argiari esker, ez dakit zerbairetan hutsik egin ote dizudan zure galderei erantzutean. Besterik burura etortzen bazaizu ere, liburuaren luzerak behartzen gaitu bukatutzat ematera eta elkarriketa honen ondoren atsedenaldia hartzera.

MAISUA

De magistro

I. Kapitulua

Zertarako da hizkuntza

Agustin: Zein da gure hitz egitearen betebeharra, zure ustez?

Adeodato: Irakastea edo ikastea; oraingoz ez datorkit besterik burura.

Ag.— Zuk esandako bi hauetatik batean ados nator zurekin; izan ere, argi dago irakatsi nahi dugula mintzo garenean; baina ikasi, nola?

Ad.— Agian, galdetzen dugunean soilik?

Ag.— Orduan ere, nire ustez, irakatsi besterik ez dugu nahi. Esadazu bestela: zure solaskideari galdera egitean ez al diozu irakasten zer nahi duzun?

Ad.— Halaxe da!

Ag.— Argi dago, beraz, hizkuntzarekin irakatsi besterik ez dugula nahi.

Ad.— Ez dut hain argi ikusten; zeren hitz egitea hitzak jaulkitzea baino ez bada, abestean ere horixe besterik ez baitugu egiten. Eta sarritan bakarrik gaudela abesten dugularik, inongo ikaslerik gabe, ez dut uste deus irakatsi nahi izango dugunik.

Ag.— Bada, nire ustez, oroitzapen bidezko nolabaiteko irakaskuntza bat, eta ez nolanahikoa, gure solasaldi honetan agertuko denez. Baina, oroitzean ikasten dugula eta gogoratzen duenak irakasten duela uste ez baduzu, ez naiz zure aurka jarriko, baina gure

artean finkatuta gera bedi mintzoak bi xede dituela: zerbait irakatsi edo gogora ekarri gure baitan edota besteengan; eta hala egiten dugu abesten dugunean ere; ez duzu uste?

Ad.— Inola ere ez! Arraroa baita nik neure oroitzapenerako abestea; nire gozamenerako abesten dut nik.

Ag.— Ulertzen dizut. Ez zara, baina, ohartzen abestean soinuaren modulazioak gozarazten dizula; eta doinua hitzei erantsi dakie-keelako edota hitzetatik aldendu, horregatik ezberdina da hitz egitea eta abestea; txirulekin eta zitararekin ere abestu egiten baita, eta txoriek abesten dute eta guk ere hitzik gabe nolabaiteko doinu musikala egiten dugu, abestea deitzen ahal zaiona, ez mintzoa; baduzu honen kontrakorik deus?

Ad.— Ezertxo ere ez.

Ag.— Beraz, hizkerak, zure ustez, irakastea edo gogoratzea beste helbururik ez du?

Ad.— Hala iritziko nioke, baina otoitz egiterakoan hitz egiten dugula pentsatzeak iritziz aldatzera narama; ez baitugu sinetsiko Jaungoikoari zerbait irakasten edo gogorarazten diogula.

Ag.— Nire ustez, ez dakizu leku itxietan otoitz egitea agindu zaigula, hau da, arimaren sakon-sakonetik; Jaungoikoak gure nahia bete dezan ez baitiogu deus hitzez gogorarazi edo irakatsi behar.

Mintzo denak kanpora azaltzen du bere nahiaren ezaugarria soinuaren ebakeraz; Jaungoikoa, berriz, barneko gizakia deritzogun arima arrazionalaren baitan bilatu behar da eta bertan otoitz egin, hor eraiki baitu Hark bere tenplua. Ez al dituzu Apostoluaren hitz hauek irakurri: *Ez al dakizue Jaungoikoaren tenplu zaretela eta Jaungoikoaren Espiritua zuengan bizi dela?* (1 Ko 3, 16) edota, *Kristo zuen bihotzetan bizi dela* (Ef 3, 16-17). Profetaren hitz hauetaz ez al zara ohartu: *aztertu zeuen barruak, egin negar ohe gainean. Eskaini bidezko sakrifizioak eta izan Jaunarengan uste on* (Sal 4, 5-6). Non uste duzu eskaintzen dela bidezko sakrifizioa arimaren tenpluan eta bihotzaren barrenean ez bada? Eta sakrifizioa eskaintzen den lekuan egin behar da otoitz. Horregatik otoitzak ez du mintzoaren, hau da, hitz ozenen premiarik, ez bada, agian, apaizek egin ohi dutenez, euren pentsamendua adierazi, ez Jaungoikoari, gizonei baizik,

eta nolabaiteko bat-etortzeaz oroitzapenaz Jaungoikoagana igo-
tzen dira. Ez duzu hala uste?

Ad.— Erabat ados nator.

Ag.— Maisu gorenak ikasleei nola otoitz egin irakastean hitzez balia-
tzeak ez al zaitu kezkatzen? Hor irakasten digu guri ere nola
hitz egin otoitzean.

Ad.— Ez nau batere kezkatzen; ez baitzizkien hitzak irakatsi, hitzen
esanahia baizik; arimaren baitan, arestian esan bezala, otoitz
egiterakoan nori eta zer eskatu gogorarazi nahi izan zien.

Ag.— Oso ongi ulertu duzu; eta era berean ohartu zarela uste dut
(norbaitek kontrakoa defenditu arren) guk hitzak hausnartzean
nahiz eta soinurik egin ez— geure baitan mintzo garela eta hitz-
egite horren bidez gogoratu egiten dugula, hitzei itsatsitako
oroimenak gauzak buelta-bueltaka gogora ekartzen dituenen,
hitzak baitira gauza hauen ezaugarri.

Ad.— Ulertu eta onartu egiten dut.

II. Kapitulu

Hitzen bidez erakusten du gizakiak hitz horien esanahia

Ag.— Beraz, ados gaude honetan, alegia, hitzak zeinu direla.

Ad.— Bai, ados.

Ag.— Baina zeinua izan al daiteke ezaugarri, zer edo zer ezagutzera
ematen ez badu?

Ad.— Ezinezkoa da.

Ag.— Zenbat hitz ditu bertso honek: *si nihil ex tanta superis placet
urbe relinqui*: («atsegin al zaie jainkoei hiri hain handi honeta-
tik deus ez uztea»).

Ad.— Zortzi hitz.

Ag.— Zortzi zeinu, beraz.

Ad.— Halaxe da.

Ag.— Bertsoa ulertzen duzula uste dut.

Ad.— Hala uste dut nik ere.

Ag.— Hitz bakoitzak zer esan nahi duen esadazu.

Ad.— Badakit «*si*» hitzak zer esan nahi duen, baina esanahi hori adieraz dezakeen beste hitzik ez dut aurkitzen.

Ag.— Besterik ez bada, ba al dakizu non kokatu hitz honen esanahia?

Ad.— «*Si*» hitzak zalantza adierazten duela uste dut; eta ariman ez bada, non kokatu daiteke zalantza?

Ag.— Oraingoz ados. Jarrai dezagun.

Ad.— «*Nihil*» hitzak existitzen ez dena besterik ez du adierazten.

Ag.— Egia diozu, agian; baina arestian baieztatu duzunak eragozten dit hori onartzea: zerbait ezagutzero emateko ez bada, ez dagoela ezaugarririk esan duzu. Existitzen ez dena ezin daiteke inola ere zerbait izan. Beraz, bertso honen bigarren hitza ez da ezaugarri bat, ez duelako deus ezagutzero ematen; eta oker onartu dugu biok, hitz oro dela ezaugarri edota ezaugarri orok zerbait ezagutzero ematen duela.

Ad.— Gehiegi estutzen nauzu, baina ezagutzero ematekorik ez daukagunean ergelkeria hutsa da ezein hitz esatea; eta nire ustez, zuk orain nirekin solasean ez duzu hitzik ere alferrik esaten; zure ahotik irteten diren hitz guztiak zerbait uler dezadan ezaugarri gisa eskaintzen dizkidazu. Beraz, ez zenuke bi silaba horiek jaulki behar eurekaz deus ezagutarazten ez badidazu. Alabaina, esatea beharrezkoa dela uste baduzu, gure belarrietan entzutean zerbait irakatsi edo gogorarazten digutelako, zinez ohartuko zara zer esan nahi dudana, adierazi ezin badut ere.

Ag.— Zer egin, orduan? Hitz horrek existitzen ez den errealitate bat baino areago arimaren sentipen bat adierazten duela esango dugu, arimak errealitatea ikusi ez, eta beronen ez izatea aurkitu duenean, ala aurkitu duela uste duenean?

Ad.— Horixe azaldu nahi izan dut.

Ag.— Edozer izanda ere, egin dezagun aurrera absurdo gaitzagorik gerta ez dakigun.

Ad.— Zein?

Ag.— «*Ezerk*» trabarik egin ez eta geldi geratzea.

- Ad.**— Xelebrea izanda ere, ez dakit nola, baina gerta daitekeela ikusten dut; hobeto esan, gertatu dela argi ikusten dut.
- Ag.**— Jaungoikoak hala nahi badu, dagokion lekuan hobeto ulertuko dugu desadostasun mota hau; itzul gaitezen orain bertso hartara eta saia zaitez, ahal duzun neurrian, gainontzeko hitzen esanahia azaltzen.
- Ad.**— Hirugarren hitza «*ex*» preposizioa da; nire ustez, horren ordez «*de*» jar dezakegu.
- Ag.**— Nire asmoa ez da hitz oso ezagun baten ordez gauza bera esan nahi duen beste oso ezagun bat aurkitzea, biek esanahi bera izanda ere; baina demagun hala dela. Poetak «*ex tanta urbe*» esan beharrean «*de tanta*» esan izan balu, eta nik zuri eskatu «*de*» horren esanahia, «*ex*» esan nahi duela erantzungo zenidake, bi hitz edo ezaugarri hauek gauza bat bera ezagutzera ematen digutelako, zure ustez. Nik jakin nahi dut, ordea, bi zeinu horiek ezagutzera ematen diguten gauza bat-bera hori zer den.
- Ad.**— Nire ustez, gauza batetik beraren zati izandako zerbait ateratzea bezala da, nahiz eta gauza hori existitu ez, bertso honetan gertatzen den moduan; hiria existitu gabe han bizi ahal baitzitezkeen jatorriz bertakoak ziren zenbait troiar; edota gauza hori existituz, Erroma hiriko merkataria Afrikan daudela esaten dugunean bezala.
- Ag.**— Hori horrela dela onartzeko eta zure arau horrek agian izan ditzakeen hainbat salbuespen banan-banan aipatzen hasi gabe, aise ohartuko zara hitz batzuk baliatu dituzula beste batzuk azaltzeko, hots, zeinu batzuk beste batzuk azaltzeko, gauza oso jakinak beste gauza oso jakinak azaltzeko. Nik, ordea, zeinu hauek ezagutzera ematen dituzten gauzak, ahal baduzu, erakuts diezazkidazun nahi nuke.

III. Kapitulua

Gauzarik erakuts ote daitekeen zeinuren bat erabili gabe

- Ad.**— Zuk nahi duzun erantzuna ematea ezinezkoa zait erabat, eta harriturik uzten nau zuk hori ez ulertzeak edota ez ulertuarena

egiteak. Baina solasean ari gara, eta erantzunak hitzezkoa izan beharko du nahitaez. Zuk jakin nahi dituzun gauzak, ordea, edozein izanda ere, ez dira inondik ere hitzak, baina haiei buruz hitzez ari zatzaizkit galdezka. Beraz, galde egidazu zuk lehenik hitzik gabe eta ondoren erantzungo dizut nik era berean.

Ag.— Aitortzen dut argudio zuzena dela zurea; baina hiru silaba hauek «*paries*» (horma) zer ematen diguten ezagutzera galdetuko banizu, ez al zenidan atzamarrez seinالاتu ahal izango hiru silabaz hitz horrek osatzen duen ezaugarriak adierazten duen gauza eta hitzik gabe erakutsi nik ikus nezan?

Ad.— Halaxe da, bai. Baina hau gorputzak signifikatzen dituzten hitzekin soilik eta gorputz horiek bertan daudelarik bakarrik egin daiteke.

Ag.— Koloreari, akaso, gorputza deitzen al diogu ala gorputzaren nolakotasuna?

Ad.— Hala da.

Ag.— Nolatan, orduan, atzamarrez erakuts daiteke hemen? Gorputzei euren nolakotasunak eranstean al dizkiezu, aurrean daudenean hauek hitzik gabe erakutsi ahal izateko?

Ad.— Gorputzak esatean gorputzezko oro adierazi nahi nuen, hau da, gorputzetan sumatzen den oro.

Ag.— Pentsa, halere, ea hemen ere salbuespenik ez ote dagoen.

Ad.— Ongi diozu; ez bainuen esan behar gorputzezko oro, ikusgai den oro baizik. Aitortzen dut, beraz, soinua, usaina, zaporea, grabitatea, beroa eta beste hainbat, sentimenen esparrukoak, gorputzik gabe sentitu ezin direlako gorputzezkoak direnak, ezin direla atzamarrez seinالاتu.

Ag.— Ez al duzu inoiz ikusi gizakiak nola ia-ia mintzo diren gorrekin keinuz eta gorrek beraiek era bertsuan nolatan galdetzen, erantzuten, irakasten eta seinالاتzen duten nahi dutena edota asko bederen? Halakoetan, gauza ikusgarriak ez ezik soinuak, zapo-reak eta beste hainbat horrelako erakusten da hitzik gabe. Eta antzerkietan pantomima aktoreek hitzik gabe istorio osoak dantzaz eta pantomimaz kontatzen eta adierazten dizkigute.

- Ad.**— Ez dut horren kontrakorik deus, baina harako «*ex*» hark zer signifikatzen duen, ez nik eta ez histrioi dantzariak ezin dizugu azaldu.
- Ag.**— Akaso egia diozu; baina demagun ahal duela: ez dut uste zalan-tzarik egingo duzunik, hitz horrek esan nahi duen gauza adierazteko egingo duen keinua ez dela gauza izango, zeinua baizik. Horregatik, aktoreak ere ez du hitza hitzez adieraziko, bai ordea, zeinua beste ezaugarri baten bidez; horrela, «*ex*» monosilaboak eta keinuak gauza bat-bera adieraz dezaten, niri ere holakoa ezaugarririk gabe erakustea nahi nuke.
- Ad.**— Nola egin daiteke, baina, zuk nahi duzun hori?
- Ag.**— Hormak ahal izan zuen moduan.
- Ad.**— Hormak berak ere, arrazoi mailakatuak erakusten duenez, ezin du bere burua ezagutzera eman ezaugarririk gabe. Izan ere, atzamarrak seinalatzea ez da horma, horma ikustera garamatzan ezaugarri bat baizik. Beraz, ezaugarririk gabe erakuts daitekeenik ez dut ikusten.
- Ag.**— Ibiltzea zer den galdetuko banizu eta zu jaiki eta ibiliko bazina, zer? Niri adierazteko hitza barik, ez al zenuke erabiliko gauza bera edota beste ezaugarriren bat?
- Ad.**— Hala dela aitortu behar dut, eta lotsatu ere egiten nau gauza hain nabarmena ez ikusiak; eta horrek gogora dakarzkiz berez eta ez ezaugarri bidez erakuts daitezkeen beste hainbat, hala nola, jan, edan, eserita edota zutik egon, oihu egin eta ezin konta ahala beste.
- Ag.**— Esadazu orain: ibili zabiltzala ibiltzea zer den galdetuko banizu, nola adieraziko zenidake hitz horren muina erabat ezezaguna balitzaizu?
- Ad.**— Apur bat arinago ibiliko nintzateke, horrela galdera amaitu ondoren zerbait berri antzemango zenuke; eta erakutsi nahi nizuna besterik ez nukeen egingo.
- Ag.**— Ba al dakizu ibiltzea eta bizkortzea ez direla berdinak? Ibili dabilena ez da etengabe bizkortzen eta bizkortzen dena beti ez dabil; irakurtzen, idazten eta beste gauza askotan bizkortzea aipatzen dugu. Hortaz, lehen egiten ari zinena nire galdera ostean arinago egitean, ibiltzea bizkortzea besterik ez dela pen-

tsatuko nuke, gauza berri bakarra hori izan delako; oker nengoke, beraz.

Ad.— Aitortzen dut ezin dugula ezer erakutsi ezaugarririk gabe, egiten dihardugunaz galdetzen zaigunean; zeren deus aldatzen ez badugu galdetzailak pentsatuko du ez diogula erakutsi nahi eta hura mesprextatuz lehengoan jarraitzen dugula. Baina egin dezakegun zerbaitez galdetzen badigu inork —ez ordea hori egiten ari garela—, galdera ostean erakuts diezaiokegu berak jakin nahi duena eginez, ezaugarri batez baino hobeto gauza berberaz. Baina hizketan ari naizela hitz egitea zer den galdetzen badit, hori adierazteko esan diezaiokedan guztiak hizketa beharko du izan; irakasten jarraituko dut jakin nahi duena argi ikus dezan arte, erakusteko eskatu didanetik aldendu gabe eta hura irakasteko gauza beraz aparte beste inongo ezaugarririk baliatu gabe.

IV. Kapituluak

Zeinuak behar al ditugu zeinuak ezagutzera emateko?

Ag.— Erantzun guztiz zuhurra zurea. Ikus ezazu, bada, ea bat etortzen garen honetan, alegia, zeinurik gabe erakuts daitekeela galdetzen zaigunean egiten ez duguna baina berehala egin dezakeguna, edota menturaz ezaugarri gisa egiten duguna; hitz egitean zeinuak egiten baititugu; hortik dator *significare* hitza (zeinuak egin).

Ad.— Ados gaude.

Ag.— Zeinu batzuez galdetzen denean, zeinuak zeinuez erakuts daitezke. Zeinuak ez diren gauzei buruz galdetzean, ordea, bi modutan erakuts daitezke: galdera ostean gauzok eginez —egin ahal badira—, edo gauzak ezagutzera emateko gai diren ezaugarriak eskainiz.

Ad.— Halaxe da.

Ag.— Hiruko zatiketa honetan azter dezagun lehenik, atsegin bazaiizu, zeinua zeinuez erakusten denekoa. Baina, hitzak bakarrik ote dira ezaugarri?

Ad.— Ez.

Ag.— Iruditzen zait hitz egitean hitzez seinalatzen ditugula hitzak edo beste ezaugarriak, «keinu» edo «letra» esaten dugunean bezala –bi hitz hauek ezagutzera ematen dituzten gauzak ezaugarriak baitira– edo ezaugarri ez den beste zerbait, «harria» esaten dugunean kasu; hitz hau ezaugarria da zerbait ezagutzera ematen duelako, baina ezagutzera ematen duena ez da bere horretan ezaugarri; eta genero hau –hitzez ezagutzera ematea ezaugarriak ez direnak– ez da gure solasaldiaren alorrekoa. Hizpidetzat hartu dugu zeinuak zeinuz erakusten direnekoa eta bi atal bereizten ditugu solasaldi horretan: zeinu berberak edota zeinu ezberdinak ezaugarri bidez irakastea edota gogoratzea. Ongi deritzozu?

Ad.— Bistan dago.

Ag.— Hitzek osatzen dituzten ezaugarriak, zein sentimeni dagozkio?

Ad.— Entzumenari.

Ag.— Eta keinua?

Ad.— Ikusmenari.

Ag.— Eta idatzita aurkitzen ditugun hitzak? Ala, agian, hauek ez dira hitzak? Edota hitzen zeinuek, zehazki hitz izateko, ahotsaren doinuz zerbait ezagutzera eman behar du? Ahotsa, ordea, entzumenak bakarrik sumatzen du. Horrela, hitza idaztean begientzat egiten dugu ezaugarria, belarriei dagokiena adimenera irits dadin.

Ad.— Erabat ados zurekin.

Ag.— Beste honetan ere bat gatozela uste dut, alegia, izena esaten dugunean zerbait ematen dugula ezagutzera.

Ad.— Egia da.

Ag.— Zer?

Ad.— Izendatzen den edozer, hala nola, Romulo, Erroma, bertutea, ibaia eta beste hainbat eta hainbat.

Ag.— Aipatu dituzun lau izen hauek ez al dute gauzaren bat ezagutzera ematen?

Ad.— Bat baino gehiago.

Ag.— Alderik ba aldago izen hauek eta ezagutzera ematen dituzten gauzen artean?

Ad.— Bai, eta galanta.

Ag.— Esadazu, arren, zein den alde hau.

Ad.— Lehenik eta behin, izenak ezaugarriak dira eta gauzak ez.

Ag.— Atsegin al zaizu signifikagarri deitzea ezaugarriak izan gabe ezaugarri bidez ezagutzera ematen direnei, ikus daitezkeenak *ikusgarriak* deitzen ditugun moduan? Horrela errazago mintzatuko gara horiei buruz.

Ad.— Oso atsegin zait.

Ag.— Eta arestian aipatu dituzun lau zeinuak ezin al dira beste ezein ezaugarritz ezagutzera eman?

Ad.— Gauza idatziak ahotsez adierazitako ezaugarrien ezaugarri direla onartu izana ahaztu dudala uste duzu ala?

Ag.— Esadazu, zein da bi ezaugarri hauen artean aldea?

Ad.— Haiek ikusgarri izatea, hauek, berriz, *entzungarri*; zergatik ez onartu izen hau, arestian *signifikagarri* onartu badugu?

Ag.— Onartzen dut, bai, eta atsegin handiz gainera. Baina berriro galdetzen dizut: lau ezaugarri hauek eman al daitezke ezagutzera beste ezaugarri entzungarriren baten bidez, ikusgarriekin gertatzen dena gogoratu diguzun moduan.

Ad.— Beste hau ere oraintsu esan dudala gogoan dut; izenak zerbait ezagutzera ematen duela erantzun dut, alegia, eta ezagutzera emate honetan sartzen nituen nik lau izenok; eta berriro diot hura eta hauek ahotsez adierazten diren unetik entzungarriak direla.

Ag.— Nola bereizten dituzu zeinu entzungarria eta ezagutzera emandako beste entzungarriak, hauek ere ezaugarri izaki?

Ad.— Izena deitu duguna eta beraren esanahitzat sartu ditugun lau horien artean alde hau ikusten dut: izena ezaugarri entzungarrien zeinu entzungarria da; beste zeinu entzungarriak ere ezaugarriak dira, baina ez ezaugarrien ezaugarri, gauza ikusgarrien ezaugarri baizik, hala nola, Romulo, Erroma, ibaia eta abarrena edota ulergarriena, adibidez, bertutearena.

Ag.— Ontzat hartu eta baitetsi ere egiten dut zuk esandakoa. Baina ba al dakizu hitza deritzogula zerbait adierazi nahian ahotsez agertzen den orori?

Ad.— Badakit.

Ag.— Izena ere, beraz, hitza da, zerbait adierazi nahian ahotsez agertzen dela erreparatzen baitugu; eta etorri joriko gizakiak hitz egokiak erabiltzen dituela diogunean, izenak ere erabiltzen ditu, zalantzarik gabe; eta Terentzionean zerbitzariak jaun agurreari «hitz onak nahi ditut» esan zionean, hainbat izen ere esanak zituen.

Ad.— Ados.

Ag.— Onartzen didazu, beraz, bi silaba hauek «*verbum*» (hitza) ahoskatzen ditugunean izen bat ere ematen dutela ezagutzera eta beraz hura honen ezaugarri dela?

Ad.— Onartzen dut.

Ag.— Beste honi ere erantzun diezaiozun nahi dut: hitza izen baten ezaugarri da, izena ibaiaren ezaugarri, eta ibaia jada ikus daitekeen gauza baten ezaugarri; gauza hau eta ibaiaren artean, berorren ezaugarri bezala sumatu duzun bereizketaren arabera eta baita ezaugarri horren eta ezaugarri den izenaren artean, zertan bereizten dira, zure ustez, hitza dela esan dugun izenaren ezaugarria eta izena bera, zeinaren ezaugarri hura den?

Ad.— Honetan bereizten direla uste dut: izenak ezagutzera ematen duena hitzak ere ematen du —«izena» hitza den moduan «ibaia» ere hala baita-; baina izenak ez digu ezagutzera ematen hitzak ezagutzera ematen digun guztia; zeren, arestian proposatu duzun bertsoaren lehen hitza «*si*» eta geroxeagoko «*ex*» hau, zeinari buruz eztabaidan arrazoimenak honaino ekarri gaituen, biak dira hitzak, baina ez izenak, eta horrelakoak asko dira. Horregatik izenak oro hitzak izaki, ez, ordea, hitz guztiak izen, argi ikusten dut hitza eta izenaren arteko aldea zein den, hots, inongo ezaugarriarik ezagutzera ematen ez duen zeinua eta beste ezaugarriaren bat ezagutzera eman dezakeen ezaugarriaren artean dagoena.

Ag.— Onartzen duzu, beraz, zaldi oro animalia dela, ez ordea, animalia oro zaldi?

Ad.— Nork egin lezake zalantzarik?

Ag.— Bada, izena eta hitzaren arteko diferentzia zaldia eta animalia-
ren artean dagoen alde bera da. Gogor egiten ez bazaizu onar-
tzea *verbum* (aditza) esatean besterik ere adieraz dezakegula,
denboratan deklinatzen dena, alegia; hala nola, idazten dut,
idatzi nuen, irakurtzen dut, irakurri nuen, eta argi dago hauek
ez direla izenak.

Ad.— Zalantza eragiten zidana aipatu duzu, hain zuzen ere.

Ag.— Ez horregatik iritziz alda. Mundu guztiak deitzen diogu ezaug-
garri zerbait ezagutzera ematen duen orori, hauen artean hitzei.
Ezaugarri militarrei (*dominei*) ere hala deitzen diegu, eta guz-
tiz egoki, hitzik aurkitzen ez badugu ere hor. Baina esango
banizu: «zaldi oro animalia den moduan, ez ordea, animalia oro
zaldi», era berean, hitz oro da ezaugarri, ez ordea, ezaugarri
oro hitz, ez zenuen zalantza izpirik izango.

Ad.— Ulertzen dut, eta erabat onartzen, alde bera dagoela hitza oro
har eta izen baten artean, nola animalia eta zaldia-
ren artean.

Ag.— Ba al dakizu, halaber, *animal* (animalia) esatean gauza bat dela
ahotsez esandako hiru silabadun hitz hau eta beste zerbait
horrek ezagutzera ematen duena?

Ad.— Lehen ere onartu dizut hori ezaugarri eta signifika-
garri orori buruz

Ag.— Ezaugarri orok berez denaren zerbait ezberdina ezagutzera
ematen duela uste duzu, *animal* esatean hiru silabadun izen
honek, adibidez? Zeinuak ez ote du, inolaz ere, berez dena eza-
gutza ematen?

Ad.— Ez bada. Zeinua esatean, diren beste ezaugarri guztiak ez ezik
berbera ere ezagutzera ematen baitu; hitza da, izan ere, eta
hitzak oro dira ezaugarri.

Ag.— Eta zer? Ez al da antzeko zerbait gertatzen *verbum* bi silabadu-
na esatean? Zeren, bi silabadun honek esanahiren batekin aho-
tsaren artikulazioz adierazten den oro ezagutzera ematen badu,
espezie honen baitan bera ere sartu behar da.

Ad.— Halaxe da.

Ag.— Zer? Ez al du horrek ere bere izena? Genero guztietako izenak
ezagutzera ematen baititu, eta bera genero neutroko izena da.

Perpausaren zein atal den izena galdetuko banizu, izena dela esaten ez badidazu, ba al duzu beste erantzun zuzenik?

Ad.— Egia diozu.

Ag.— Beraz, badira zeinu batzuk, ezagutzero ematen dituzten beste hainbaten artean beren buruak ere ezagutzero ematen dituztenak.

Ad.— Badira, bai.

Ag.— Multzo honetakoa dela uste duzu *coniunctio* (juntagailua) esatean osatzen dugun lau silabadun hau?

Ad.— Inola ere ez. Ezagutzero ematen dituenak ez direlako izenak, hitza bera izena izan arren.

VI. Kapitulu

Beren buruak ezagutzero ematen dituzten ezaugarriak

Ag.— Horiek utzita, esadazu orain ea zer deritzozun honi: hitz (*verba*)oro izen dela eta izen oro hitz onartu dugun moduan, izen oro ele (*vocabula*) ote da eta ele oro hitz?

Ad.— Silaben hots desberdina beste alderik ez dut sumatzen bi horien artean.

Ag.— Nik ere ez dizut oraingoz kontrakorik esango, nahiz eta badiren esanahi ezberdinak eransten dizkietenak; ez dugu, baina, haien iritzia kontuan hartuko. Dena den, ohartu zara elkar ezagutzero ematen duten zeinuetara iritsi garela, soinu bano bereizten ez diren ezaugarriak, eta esaldiaren gainontzeko atal guztiekin beren buruak ezagutzero ematen dituztela.

Ad.— Ez dut ulertzen.

Ag.— Ez duzu, beraz, ulertzen eleak izena ematen duela ezagutzero eta izenak elea; halako moldez non, letren soinu salbu, ez duten elkarren diferentziarik, izena orotara hartuz gero behintzat; alabaina izena bere horretan hartuta, esaldiaren zortzi ataletako bat dela esan ohi dugu, beste zazpiak barne hartzen ez dituelarik.

Ad.— Ulertu dut.

Ag.— Horixe adierazi nahi izan dut, eleak eta izenak elkar ezagutzera ematen dutela esatean.

Ad.— Jakin badakit, baina, hala ere, galdetu egingo dizut: zer adierazi nahi izan didazu hitz hauekin, «esaldiaren gainontzeko atal guztiekin beren buruak adierazten dituztela»?

Ag.— Aurreko arrazoibideak ez al digu irakatsi esaldiaren atal guztiak izenak edota eleak direla esan dezakegula, izenari eta eleari dagozkion esanahiarekin?

Ad.— Bai, bada

Ag.— Eta galdetzen badizut izena bera nola deitzen duzun, hots, hiru silabokin *izena* adierazten duen soinua, ez al da erantzun zuzena: «*izen*»?

Ad.— Zuzena da, bai.

Ag.— Eta lau silabez adierazten dugun beste zeinu hau «*coniunctio*» era berean ematen ote da ezagutzera? Izen hau ez baitugu aurkitzen zerbait ezagutzera ematen dituen hitzen artean.

Ad.— Onartzen dut hori ere.

Ag.— Hori da, hain zuzen, azaldu duguna, izenak ezagutzera ematen dituenen artean bere burua ere ezagutarazten duela esatean; eta hori zeure kabuz ulertu behar duzu eleari buruz ere.

Ad.— Errazago ulertzen dut horrela. Baina orain gogora datorkit izena era orokorrean eta partikularrean aipatzen dela; elea, berriz, esaldiaren zortzi atalen artean ez dugu aurkitzen. Hau ere, beraz, beste desberdintasuntzat hartu beharko dugu, soinuarenaz gain.

Ag.— Nolatan? *Nomen* eta ὄνομα artean soinuarenaz aparte beste desberdintasunik badagoela uste duzu? Soinuak bereizten baititu latina eta grekoa?

Ad.— Ez dut beste diferentziarik sumatzen.

Ag.— Hartaz, iritsi gara beren buruak bezala elkar ezagutzera ematen duten ezaugarrietara; eta honek ezagutzera ematen duena beste hark ere ematen du, soinuan soilik bereizten direlarik. Laugarren kategoria aurkitu dugu, aurreko hirurak izena eta hitzarekikoak baitziren.

Ad.— Bai, iritsi gara.

VII. Kapitulua

Aurreko kapituluaren epilogoia

Ag.— Gure solasaldi honetan aurkitu ditugunak laburbildu iezazkida-zu, arren.

Ad.— Ahal dudan neurrian egingo dut. Lehenik, aldi batez jardun gara zergatik mintzo garen jakin nahian, eta irakasteko edota gogoratzeko hitz egiten dugula aurkitu dugu; zeren, galde egiten dugunean ere gure helburua hau da, alegia, gure galdera jasotzen duenak ikas dezan zer entzun nahi dugun beragandik; ondoren aurkitu dugu, itxuraz gozamenerako egiten dugun abestea ez dela zehazki lengoaia; eta otoitzean Jaungoikoari deus irakatsi edo gogorarazi barik, gure hitzen eragina dela guri edota beste norbaitzuei zerbait gogoraraztea edo irakastea. Gero, nahiko finkaturik utzi ondoren, hitzak zeinu besterik ez direla eta deus ezagutzero ematen ez duten gauzak ezin direla zeinu izan, bertso bat aurkeztu duzu, hitzek banan-banan zer ematen duten ezagutzero azal nezan; honela zioen bertsoak: «*Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui*». Ezin genuen aurkitu bigarren hitzaren esanahia, hitz ezaguna eta oso erabilia izan arren. Nire iritzia zen, halere, solasean hitz horri sarri egiten diogula lekua eta ez alferri, entzuleari zerbait adierazi nahian baizik; adimenaren nola-baiteko sentipena adierazten duela hitz horrek, erantzun didazu, bila ari denaren ez izatea aurkitu duenean, edo hala uste behintzat; baina txantxetan saihestuz-edo arazoaren nik ez dakit zein sakontasun, beste noizbaiterako utzi duzu soluzioa aurkitzea, eta ez pentsa zure promesa ahaztu dudanik.

Gero, bertsoaren hirugarren hitza azaltzera nindoanean, behin eta berriro eskatzen zenidan balio bereko hitzak barik, hitzez ezagutzero ematen ditugun gauzak azal nitzan; eta nik esan dudanean hori gure solasean ezinezkoa zela, galdegileei atzamarrez erakusten zaizkien gauzetara iritsi gara. Nire ustez, horrelakoak ziren gauza korporal guztiak, baina laster jabetu gara ikusgarriak soilik direla. Hortik, nik ez dakit nola, gorregana eta histrioiengana pasa gara, hauek keinuz eta hitzik gabe ezagutzero ematen baitute ikus daitekeena ez ezik guk hitzez

aditzera eman dezakegun gehiena, ia dena; ondorioz, keinuak ere ezaugarri direla aurkitu dugu. Hor hasi gara aztertzen inolako zeinurik gabe nola erakuts ditzakegun haien bidez ezagutzera ematen diren gauzak, atzamarraz seinalatzean erakusten baitugu horma, kolorea eta ezein gauza ikusgarri. Hemen oker nengoen ni hori ezinezkoa zela esatean, eta gure artean ados jarri ginen erakuts daitezkeela zeinurik gabe, galdera zuzentzen zaigunean egiten ez ditugunak galdera horiek eginda egin ditzakegunak; solasa, ordea, ez dela sail honetakoa, zeren, mintzo garela solasa zer den galdetzen bazaigu, solas beraren bidez azaltzen baita hura zer den, lehen ikusi dugunez.

Bide horretatik ekarri dugu gogora zeinu batzuk beste zeinu batzuen bidez erakusten direla, edota ezaugarri bidez ezaugarri ez diren gauzak, edota ezaugarririk gabe galdera egin zaigunean egin ditzakegun gauzak; eta hirurotatik lehena hartu dugu arreta gehiagoz hausnartu eta eztabaidatzeko. Eztabaida honetan argi geratu da signifikatzen dutenetik zeinu batzuk ezin direla ezagutzera eman, adibidez, *coniunctio* lau silabaduna; beste batzuk, ordea, aditzera eman daitezke, hala nola, «zeinu» esatean hitza ere ematen dugu aditzera eta «hitza» esatean zeinua ere ematen dugu ezagutzera; izan ere, «zeinu» eta «hitz» aldi berean baitira bi zeinu eta bi hitz. Elkarrekiko zeinu diren sail honetan, batzuek ez dutela balio bera, beste batzuek bai eta beste batzuek berdin-berdin balio dutela erakutsi da. *Signum* diogunean entzuten den soinuak ezagutzera ematen digu edo zer ezagutzera emateko balio duen oro; baina *verbum* (hitz) diogunean ez da berdin, baizik ahots artikulazio bidez esandakoa soilik. Hortik agertzen da, zeinuak (*signum*) hitza (*verbum*), eta hitzak zeinua ezagutzera ematen duten arren, hots, bi silaba haiek bi hauek eta alderantziz, alabaina, zeinuak ezaugarriak hedadura zabalagoa duela hitzak baino; esan nahi baita, bi lehen silaba haiek gehiago ematen dutela ezagutzera beste bi hauek baino. Balio berdinekoak dira, ordea, *hitz* eta *izen* esanahi orokorrean hartuta. Arrazoimenak erakutsi digu esaldia- ren atal guztiak izenak ere badirela, izenordainak erantsi dakizkiekeelako eta guztiek zerbait izendatzen dutelako eta ezein atali aditza gehituz proposizioa osatzen delako.

Izena eta hitza balio berekoak izan arren, hitzak diren gauza guztiak izenak ere badirelako, ez dute, halere, berdin balio; hala aurkitu dugu gure eztabaidan, arrazoi ezberdinengatik bati hitza esaten diogula eta besteari izena. Hitzak, izan ere, belarria jotzen du, eta izenak oroitzapena pizten du Espirituan; bereizkuntza hau garbi agertzen da gure eguneroko solasean: zein da gauza honen izena? Esan ohi dugu oroimenean zerbait gorde nahi dugunean; ez dugu galdetzen «zein da gauza honen hitza?». Gero aurkitu ditugu beste hitz batzuk esanahi berekoak ez ezik berberak ere badirenak; euren arteko alde bakarra letren soinua da, hala nola, *nomen* eta ὄνομα. Ahaztu egin zait aipatzea elkarrekin zeinu diren sail horretan ez dugula bat bera ere aurkitzen bereak signifikatzeaz gain, bere burua adierazten ez duenik. Hauxe baino ez dut gogoratu. Zuk ikusi orain –jakinaren gainean eta ziurtasunez zeu aritu baitzara solasaldi honetan– egoki laburbildu dudan hemen azaldu dudana.

X. Kapitulua

Zeinurik gabe irakatsi ote daitekeen ezer.—Gauzak ez dira hitzen bidez ikasten

Ag.— Argi geratu da, beraz, ez dela deus irakasten zeinurik gabe eta estimazio handiagoa merezi behar digula ezagutzak hura aditzera eman diguten zeinuek baino; nahiz eta ezagutzera emandakoa ez den beti izango haren ezaugarriak baino hobea.

Ad.— Hala ematen du.

Ag.— Oroitzen al zara itzulinguruka nola ibili garen hain gauza eska-sera iristeko? Zeren, elkarrekin hitzez lehiatzen garenetik –eta luzaroan ari gara horretan– hiru hauek aurkitu nahian saiatu gara: ea zeinurik gabe ezer irakats daitekeen, ea ezagutzera ematen dituen gauzak baino duinago den ezaugarriarik badagoen, eta ea gauzen ezagutza ezaugarriak baino hobea den. Eta orain laugarrena da –laburki bederen zugandik jakin nahi nukeena– ea aurreko hirurak aurkitutzat ematen dituzun, hemendik aurrera duda izpirik izan ez dezazun.

Ad.— Ingurumarietan eta zeharka ibili ostean, egiazko gauza zehatz batera iritsi ote garen jakin nahi nuke; baina —nik ez dakit nola—, zure galderak arranguratu egiten nau eta hura baieztatzea eragozten dit. Izan ere, nire ustez, kontrakorik deus izan ez bazenu ez zenidan galdera hori egingo; bestalde, gauzen nahasmenak berak traba egiten dit oro ikusteko eta ziur erantzuteko, hainbeste estalkitan bilduta zerbait ezkututzen ez ote zaidan beldur bainaiz, nire adimenak argitu ezineko zerbait, alegia.

Ag.— Gogo onez entzuten dut zure kezka; era horretan azaltzen didazu zeurea ez dela ausarkeria, eta horixe da, hain zuzen, nareta-suna zaintzeko modurik onena; oso zaila baita erabat naretsu irautea, arazorik gabe eta uste osoz onartzen genituen aburuak bat-batean eztabaidaren berotan ahultzen direnean, eskuetatik erauziko balizkigute bezala. Horregatik, ongi pentsatu eta iker-tutako arrazoiengatik amore ematea bidezkoa den moduan, era berean da arriskutsua ezezaguna ezaguntzat hartzea. Arrazoiari gorroto edo ikara izateko kinka larrian baikaude, halako molde-z non egiarik argiena ere ez dugun sinesten, luze eta irmoki iraungo zuela uste genuenak ere lur jotzen baitu maiz.

Ag.— Baina, tira! azter dezagun orain librekiago ea zure zalantzak oinarririk baduen. Demagun, txoriak ehizatze-ko kanabera eta likazko tranpez deus ez dakien norbaitek topo egiten duela mendian arma horiez hornituta dabilen ehiztariarekin; hau, ordea, ez da ehizan ari, ibilian baizik; eta ehiztaria ikustean, bestea txunditu egiten da —hala gertatzen baita horrelakoetan— eta bere buruari galdezka hasten da zertan ari ote den gizon hura arma bitxi haiez hornituta; berari begira ikustean, ehiztariak kanaberak nola maneiatzen dituen erakutsi nahi dio eta txoritxo bat hurbil erreparatzean kanabera-z nahastu eta belat-zaz harrapatzen du. Nire galdera da: begiraleari ez al dio jakin nahi zuena irakatsi ehiztariak inongo ezaugarritz baliatu gabe, gauza beraren bidez?

Ad.— Beldur naiz hemen ez ote dagoen ibiltzea zer den galdetzen duenaren harako zer hura. Ez baitut ikusten ehiztariak ehizaren jardunbide osoa erakutsi duenik.

Ag.— Aise kenduko dizut kezka hori. Izan ere, begiralea hain adi-mentsu izango balitz non, han ikusiagatik ehizaren arte osoaz

jabetuko bailitzan, aski litzateke adibide hau zera frogatzeko, alegia, gizaki batzuk eskolatu daitezkeela inolako zeinurik erabili gabe zenbait gaitan —ez guztietan—.

Ad.— Zuk esandakoari erantsi diezaioket, nire gizon hori oso argia izaki, pauso gutxi batzuez, ibiltzea zer den erabat jakitera eramango nukeela.

Ag.— Egizu, bada; nire aldetik ez daukazu eragozpenik, laguntza baik. Biok, izan ere, ondorio batera iristen gara: zeinuak erabili gabe zenbait gauza irakatsi daitezkeela eta faltsua dela oraintsu egiazkotzat hartzen genuena, alegia, deus ezin daitekeela zeinurik gabe erakutsi. Orain, esanak esanda, gogora datozkigu ez bat eta ez bi, mila gauza, berez inolako zeinurik gabe erakuts daitezkeenak. Zalantzarik izan ote daitekeen galdetzen dizut. Zeren, gizakiok zeinu gabe antzeztoki guztietan antzezten duten hainbat ikuskizun aipatu gabe ere, errealtatean bertan ez al ditu Jaungoikoak eta izadiak berez gure begien aurrean jar-tzen Eguzkia eta beronen izpiak argitasunez gauzak argiz jan-ten, eta Ilargia eta gainontzeko izarrak, lurra eta itsasoak eta berauetan oparo sortzen den oro?

Eta arretaz aztertzen badugu, ez duzu agian ezer aurkituko bere ezaugarri bidez irakasten denik. Ezaugarri bat erakusten zaidanean, zeren ezaugarri den ez badakit ezingo dit deus irakatsi; eta jakinez gero, zer irakatsi dit ezaugarriak? Ez baitit hitzak niri erakusten hitz horrek berak ezagutzera ematen duen gauza, zera irakurtzen dudanean: *eta haien kofiak ez ziren hondatu* (Dn 3, 94). Izan ere, izen horrek buruko apaingarriren bat esan nahi badu, hitza entzunez ikasi ote dut zer den burua edota zer den apaingarria? Lehendik nekizkien nik horiek, eta ez inork esanda, nik neuk ikusita iritsi naiz horiek ezagutzera. Bi silaba hauek *caput* (buru) lehenbizikoz nire belarriak ukitu zituztenean ez nekien tutik ere zer esan nahi zuten, lehenbizikoz *kofia* hitza entzun edo irakurri nuenean bezalaxe. Baina burua sarritan aipatzen zela ohartu nintzenean aurkitu nuen hitz honek adierazten zuela ikusmenez oso ezaguna zitzaidan zerbait. Hori aurkitu arte hitz hau niretzat soinua besterik ez zen; ezaugarri zela jakin nuen zein gauzaren zeinu zen aurkitu nuenean; eta gauza hori, esan bezala, ez nuen ikasi ezagutzera eman zitzai-

dalako, neronek ikusiz baizik. Beraz, ezaugarria hobeto ikasten da gauza ezagutuz, ezaugarria ikusiz gauza ikasi baino.

Hau hobeto ulertzeko, demagun guk orain lehenengoz entzuten dugula *caput* (buru) hitza eta ez dakigula hitz hau soinu soila ote den edota zerbait aditzera ere ematen duen, eta burua zer den galdetzen dugu –ez ahaztu, ezagutzera ematen den gauza ez dela guk jakin nahi duguna, haren zeinua baizik; eta hori ez dakigula, zeren ezaugarri den ez badakigun bitartean–. Gure galderari atzamarraz gauza seinalatuz erantzuten bazaio, hura ikusita, ezagutu ez baina entzun bakarrik egin genuen ezaugarria ikasten dugu. Eta ezaugarri horretan bi gauza daudelarik, hots, soinua eta signifika-zioa, ez dugu soinua aditzen ezaugarri bidez, hark entzumen a ukitzen duelako baizik, eta signifika-zioa sumatzen dugu gauza signifika-tua ikusi ondoren. Zeren, atzamarraren eraginak ezin baitu atzamarrak erakusten diguna besterik ezagutzera eman, eta ez digu ezaugarria azaltzen burua deitzen diogun gorputz atala baizik. Hartaz, atzamarrak ezin dit aditzera eman lehendik ezaguna nuen zerbait, ez eta ezaugarria ere, atzamarrak ez duelako hura seinalatu. Ez zait, baina, axola atzamarrak zer seinalatzen duen gauzen erakuste beraren seinale iruditzen zaidalako; *ecce* (hona hemen) deritzogun adberbioarekin gertatzen den bezala; adberbioa esateaz gain atzamarra luzatu ohi dugu, erakuste-zeinu batekin nahiko izango ez bailitzan. Eta batez ere, –lortuko ote dudana jakin gabe ere–, biziki saiatzen naiz jabetu zaitezen *hitzak* deritzegun ezaugarrien bidez ez dugula deus ikasten; esan dugunez, zeinuak ez baitigu gauza ezagutarazten, alderantziz baizik, gauza-ren ezagutzak erakusten digu hitzaren balioa, hau da, soinuak bere baitan gordetzen duen esanahia.

Eta buruaz esan dudana apaingarriez eta beste hainbat gauzaz esan dezaket; eta hauek ezagutu arren, orain arte ez ditut dire-lako *kofiak* ezagutzen; norbaitek keinuz erakutsiko balizkit edo marraztuz edo antzeko objekturen bat ikusaraziz, ez dut esan-go ez didala irakatsi –eta hori aise lortuko nuke gehixeago hitz egin nahi izanez gero–, esaten dut haxe bakarrik, gertuko gau-zak ez direla hitzez irakasten. Eta begira nagoela ohartarazten badit norbaitek esanez: «hona hemen *kofiak*», ez nekien zerbait

ikasiko dut, ez esan diren hitzen bidez, objektua ikusteagatik baizik, horrela ezagutu eta gorde baitut gogoan izen horren balioa. Gauza hori ikastean ez diet inoren hitzei fede eman, neure begiei baizik; hala ere, hitz horietan fidatu naiz arreta jartzeko, alegia, begiradaz bilatzeko zer ikusi behar nuen.

XI. Kapitula

*Hitzen kanpoko soinuaz ez baina egiaren barneko irakaspenez
ikasten dugu*

Honenbestearino balio izan dute hitzek. Baliagarritasun handia aitortzen diet nik baina zerbait bilatzera soilik bultzatzen gaituzte hitzek; ez dizkigute gauzak erakusten ezagutu ditzagun. Ezagutu nahi dudana begien edo gorputzaren beste edozein sentimenen aurrean edota adimenean jartzen didanak, horrek irakasten dit zerbait. Beraz, hitzen bidez hitzak baino ez ditugu ikasten, hobeto esanda, hitzen soinua eta burrunba. Izan ere, ezaugarri ez dena ezin bada hitza izan, hitza entzunda ere ez dakit hura hitza izan ote den, zer esan nahi duen jakin arte. Beraz, gauzak ezagutuz burutzen dugu hitzen ezagutza; hitzak entzunez ez dugu hitzik ere ikasten; ezagutzen ditugun hitzak ez ditugu ikasten eta ezagutzen ez ditugunak ezin esan ikasi ditugula, hauen esanahia sumatu ez badugu; eta pertzepzio hau ez datorkigu aireratu diren ahotsak entzunez, haiek adierazten dituzten gauzen ezagutzatik baizik. Egiazko arrazoia da eta egia-egiaz esan ohi da hitzak ahoskatzen direnean guk haien esanahia badakigula ala ez dakigula; jakin dakigunean, ikasi ez baina gogoratu egiten dugu; ez dakigunean, ezin dugu gogoratu baina esanahi hori bilatzera bultzatzen gaitu ez jakiteak.

Eta esango bazenu izenaren soinu bakarrrik antzematen ditugun buru apaingarri horiek ikusi gabe ezin ditugula ezagutu –ez eta izena bera ere, ezin dugula orobat jakin haiek ezagutu gabe-; are gehiago, hiru gazteei buruz jakin izan duguna; fedez eta pietatez nola gaingitu zituzten erregea eta sugarrak, zer nolako gorespenak abestu zizkioten Jaungoikoari, nolako ohoreak merezi izan zituzten etsaiengandik ere, hau guztiau nola ikasi dugu, bada, hitzen

bidez ez bada? Nire erantzuna hau da: hitz haietan ezagutzera eman zitzaigun oro lehendik genuen ezaguna. Banekien nik, izan ere, zer diren hiru gazte, zer den labea, zer den sua, zer erregea eta, azkenik, sugarretatik onik ateratzea eta hitz haiek aditzera ematen zuten gainontzekoa. Ananias, Azarias eta Misahel harako *kofia* haiek bezain ezezagunak zaizkit; eta haiek ezagutzeko ez zidaten ezertan lagundu izenek, ezin baitzidaten inolako laguntzarik eskaini. Baina aitortzen dut, jakin ez baina sinetsi egiten dudala historia horretan irakurtzen den guztia idatzita dagoen moduan gertatu zela; eta guk sinesten ditugun idazle haiek ondotxo bereizten zuten alde hori. Honela baitio profetak: *sinesten ez baduzue ez duzue ulertuko* (Is 7, 9); ez zuen hori esango bien artean alderik nabarmendu ez balu. Beraz, ulertzen dudan oro sinesten dut baina ez dut ulertzen sinesten dudan oro; ulertzen dudan oro jakin, badakit, baina ezin dut jakin sinesten dudan guztia. Baina badakit zeinen onuragarria den ezagutzen ez ditudan hainbat ere sinestea, hala nola, hiru gazteen historia. Ondorioz, gauza asko ezagutu ezinik ere badakit haiek sinesteak zer nolako onura ekartzen digun.

Hala ere, gure adimenean sartzen diren gauza asko eta asko ulertzen ditugu, ez kanpotik datorkigun ahotsari galdetuz, espirituaren baitan gailentzen den egiari aholku eskatuz baizik; hitzek, agian, aholku eskatzera bultzatzen gaituzte. Baina, esan zaigunez, gizakiaren baitan dagoen kontseilaria, eta irakasten digun maisua Kristo da, Jaungoikoaren Bertute aldaezina eta betiko Jakituria; eta arima argitzen du, beronen gogo on edo txarraren arabera, argia bereganatzeko duen gaitasunaren neurritan. Eta inoiz tronpatzen bada ez da egiaren aholkuagatik izango, gorputzaren begiek sarri ilusioak izatea kanpoko argiaren errua ez den moduan. Izan ere, argi honi gauza ikusgarriei buruz aholku eskatzen diogu guk ikusi ahal ditugun neurrian erakuts diezazkigun.

XII. Kapitulua

Kristo da barrutik irakasten digun egia

Argiari aholku eskatzen diogu hauei guztiei buruz irizpidea osatzeko, alegia, koloreez eta gorputzaren bitartez geureganatzen

ditugun sentipenez, mundu honetako elementuez, sentitzen ditugun gorputzez, eta gure sentimenez –gure adimenak interprete gisa materia ezagutzeko erabiltzen dituen sentimenak-; era berean gauza uler-garri buruz irizpena osatzeko, arrazoa dela medio, barne egia kontsultatzen badiogu, nolatan esan dezakegu belarriak ukitzen dituen soinua baino ezer gehiago ikasten dugula hitzen bidez? Izan ere, nabaritzen dugun oro gorputzaren sentimenez edo adimenez nabaritzen dugu; sentimenez hautemandakoari sentigarri deitzen diogu, adimenez sumatutakoari, berriz, ulergarri; edota, gure idazleen ildotik, hari haragizkoa deituko diogu, honi espirituzkoa. Lehenari buruz erantzuten dugu galdetzen zaigunean, sentitzen duguna eskumenean dagoenean, adibidez, Ilargi berriari begira gaudela, nolakoa den eta non dagoen galdetzen zaigunean. Galdetzen duenak, ikusten ez badu, hitzei sinetsiko die eta sarri ez du sinesten; baina ikasi, ez du inola ere ikasiko esaten dena ikusten ez badu; horregatik, ez du hitzez ikasten, gauzez eta sentimenez baizik; hitzak berberak baitira ikusten duenari zein ikusten ez duenari iritsi zaizkionak.

Orain sentitzen dugunari buruz ez, baina noizbait sentitu dugunaz galdetzen bazaigu, ez ditugu ematen aditzera gauzak, haiek oroimenean utzi eta irarritako irudiak baizik. Ez dakit nola dei diezaioketgun honi egiazkoa, argi baitago faltsua dela, non eta zehazten ez dugun ez ditugula ikusten edo sentitzen, inoiz ikusi edo sentitu izandakoak kontatzen baizik. Horrela, irudi horiek oroimenaren baitan dauzkagu inoiz sentitutako gauzen dokumentu gisa eta horiei erreparaturaz, adimenaren asmoa ona bada, ez dugu gezurrik esaten mintzo garenean. Dokumentu egiaztatzaileak dira guretzat; entzuleak haiek sentitu eta bertan ikusi baditu, nire hitzek ez diote ezer irakasten; bere baitan daramatzen irudietan antzematen du egia; sentitu ez baditu, ordea, nork ez du ulertzen ikasi ez baina hitzei ematen diela fede?

Buruz, hau da, adimenez eta arrazoimenez sumatzen dugunaz ari garenean, egiaren argitan dagoela erreparatzen dugunaz mintzo gara; argi horrek argitzen eta gozamenez betetzen du barne gizakia deritzana; eta orduan entzuten duenak ere barneko begi soilez ikusten badu ezagutzen du nik diodana, ez nire hitzetan oinarriturik, berak erreparatzen duelako baizik. Beraz, egiazkoak ikusten dituen honi ere egia esan eta ez diot deus irakasten, berak ikasten baitu, ez nire hitzez, Jaungoikoak barnean erakusten dizkion gauzen bidez baizik; geroztik,

gauza hauetaz galde eginez gero, berak erantzun zezakeen. Eta nire esamoldeaz zerbait irakasten diodala pentsatzea ez al da absurdoa, ni mintzo aurretik galdetuz gero gauza berak azaltzeko gai bazen? Sarritan gertatzen da, halere, galdetzen zaionean gauzaren bat ukatzea eta beste galdera batzuek hura aitortzera behartuta aurkitzea; eta hala gertatzen da bere pertzepzioaren ahuleziagatik, ezin diolako argiari aholku eskatu gai osoari buruz; atalka eska dezan abisatzen zaio multzoa osatzen duten atalez galdetzen zaionean, ezin baitzuen multzoa osorik ikusi. Galdetzailearen hitzek eraman badute horraino, ez irakasten duten hitzek, barne argia ulertzeko bere gaitasunaz galdetzen duten hitzek baizik. Nik zuri galdetuko banizu bezala, ea hitzez ezer irakats daitekeen –eta horretaz dihardugu, hain zuzen, hemen– eta zuk dena bat-batean ikusi ezinik absurdotzat hartuko bazenu; horregatik, zure indarren arabera galdetzea komeni izan zen, Maisu hari barnetik entzuteko daukazun gaitasunaren arabera, gero nik esateko: ni mintzo naizenean egia diodala aitortzeko eta horretaz guztiz ziur egoteko eta ezagutzen duzula baieztatzeko, nondik jakin duzu zuk hori guztia?

Nik irakatsita dakizula erantzungo duzu, agian. Eta orduan nik: gizona hegan ikusi dudala esango banizu, egiazkotzat hartuko al zenuke nik esana, beste hitzok entzutean bezain egiazkoa, alegia, gizaki jakintsuak ergelak baino hobeak direla? Ziur ezetz esango duzula eta hura ez duzula sinesten edota sinistu arren ere ez dakizula; beste hau, ordea, erabat ziur dakizula. Hortik argi ulertuko duzu ez duzula nire hitzetan deus ikasi, ez nik baieztatu arren zuk ez zenekienik, ez eta zuk oso ongi zenekien; bi horietaz banan-banan galdetuz gero, lehena ezezaguna zitzaizula zin egingo zenuke, bigarrena, ordea, ezaguna. Aurrez ukatutako egia erabat onartuko zenuke orduan, hura osatzen duten atalak argiak eta ziurrak direla jakitean. Eta esaten ari garen gauza hauei guztiei buruz, entzuleak ez daki egiazkoak ote diren, edota faltsuak direla konturatzen da, edota egiazkoak direla badaki. Hiru hauetatik lehenengo hipotesian, sinesten du, uste du ala dudana dago; bigarrean kontraesanean erortzen da eta uko egiten du; hirugarrenean baieztatu egiten du; beraz, ikasi ez du inoiz ere ikasten. Nire hitzetan deus ikasi ez dutela sinetsita baitaude, bai ni mintzo ondoren gauza ezagutzen ez duena, baita gauza faltsuak entzun dituela badakiena, edota galdetuz gero esanda-koak erantzuteko gai dena.

XIII. Kapitulu

*Hitzak ezin du adierazi guk espiritu*an daukaguna

Horregatik, adimenaz sumatzen ditugun gauzetan ikusi ezin duenak alferrik entzungo ditu ikuslearen hitzak, halakoetan sinestea onuragarri izan ohi bada ere, ez jakin arren. Baina ikusteko gai den oro barru-barrutik da egiaren ikasle; kanpotik, berriz, mintzo denaren edo honen lengoaiaren epaile, hobeto. Sarritan baitaki zer esan den, esan duenak berak ere ez dakienean. Hala nola, epikureotan sinesten duenak, arima hilkorra dela sinetsita, espirituaren arloetan barneratze-ko gai den norbaiten aurrean jakintsuek arimaren betikotasunaren alde esplikatz

Hartaz hitzek ez dute jada balio mintzo denaren pentsamendua adierazteko ere, zalantzan baitago hark ba ote dakien esaten duena. Gehitu hauei gezurra diotenak eta iruzur egiten dutenak, aise ulertuko duzu, euren hitzetan arima ireki ez ezik estali egiten dutela. Ez baitut inolako zalantzarik gizaki zintzoak, hitza dela medio, beren sentipenak azaltzen biziki saiaturiko direla eta lortu ere lortuko lukete denen aurrean, gezurtiei ere zilegi ez balitzaie hitz egitea. Sarritan nabaritu dugu geugan bezala besteengan ere, ez direla esaten pentsatzen ditugun gauzei zehazki dagozkien hitzak; eta hori, nire ustez, bi eratan gerta daiteke: beste zerbaitetan pentsatzen ari denaren ezpainek buruz ikasitako eta sarri ahaztutako hitzak ahoskatzen dituztenean –ereserki bat abestean gertatzen zaigu hau maiz–, edota nahi gabe, mihia trabatu eta hitz baten orde

Eta hemen gertatzen da beste modu bat, zinez oso arrunta eta haserre eta eztabaida ugariren iturri: mintzo denak pentsatzen duena ematen duenean ezagutzero baina –sarritan– bere buruari eta agian beste norbaiti bakarrik; ez, ordea, solaskideari eta beste batzuei. Hala esan dezake norbaitek eta guk entzun, animalia batzuek gizakia gainditzen dutela *bertutez*; bat-batean halako baieztapen faltsu eta kaltegarria jasan ezinik sutsuki ezeztatuko dugu; eta agian hark *bertute* deituko die indar fisikoei, eta izen horrekin berak pentsatzen duena adierazten du, ez du gezurrik esaten eta ez dabil oker errealitatean; eta gogoan beste zerbait darabilela, oroimenean gordetako hitzak ez ditu ezkutatu eta mihia trabatuagatik ez du pentsatzen zuenaz beste ezer esan; ez dio guk bezala deitzen pentsatzen duen gauzari eta ados geundeke haren pentsamendua ikusterik izango bagenu; esandako hitzekin eta azalpenekin ezin adierazi izan digun pentsamendua. Definizioak zuzentzen omen du oker hau; auzi honetan *bertutea* zer den definitu izan balu argi geratuko litzateke eztabaida ez dagoela gauzaren inguruan, hitzarenean baizik; hau horrela dela onartzeko, nork aurkitu definitzaile on bat? Halere, asko eztabaidatu da definitzeko zientziari buruz baina orain ez da horretarako une aproposa eta, gainera, ez dut nik beti hori onartu.

Aipatu gabe utziko dut, askotan luze eta sutsuki eztabaidatzen dugula ongi entzun ez dugunaz ondo entzun izan bagenu bezala. Adibidez, arestian «miserikordia» hitza esan dudanean hizkuntza punikoan hitz horrek «pietatea» esan nahi zuela zenion zuk, hizkuntza hori dakitenengandik ikasita; eta nik kontra egin dizut, ikasitakoa erabat ahaztu bide duzula esanez; izan ere, nire ustetan, ez baituzu «pietatea» esan, «fedea» baizik; eta elkarren ondoan geunden eta bi hitz hauen soinuak, hain ezberdinak izaki, nekez egin diezaiokeite iruzur belarriari. Eta hala eta guztiz, luzaro pentsatu dut nik esandakoaren ezjakitun zinela, ez bainekien nik zuk zer esan zenuen; zeren, ongi entzun izan banizu ez zitzaidan inola ere absurdoa irudituko hitz puniko batek berak «pietatea» eta «miserikordia» esan nahi izatea. Sarritan gertatzen da hau, baina utzi dezagun alde batera, esan bezala, inork pentsa ez dezan nire hitzetan entzulearen axolagabekeria kalumniatzen dudarik edota gizakien gorreria. Askoz ere larriagoa izaten da, arestian esan bezala, hitzak ozen eta argi entzun eta mintzo direnen pentsamenduak ezagutu ezina, nahiz eta gure hizkuntzaz hitz egin, latinez alegia.

XIV. Kapitula

Kristok barrutik irakasten du; gizakiak kanpoko hitzez ohartarazten du

Baina onartu beharrean nago eta hala egiten dut, ezagunak dituen hitzak belarrira iritsi bezain pronto entzuleak jakin dezakeela hitzek aditzera eman dutenaz pentsatu duela mintzo denak. Hortik, agian, ikasiko du ea egia esan duen? Eta hauxe da, hain zuzen, orain bila gabiltzana.

Maisuen helburua ote da euren pentsamendu propioak ezagutzea ematea, ala ez, agian, beste hau: irakatsi nahi dituzten diziplinak hitz eginez hedatzea? Izan al daiteke inor hain ergelki kuxkuxero ezen semea eskolara bidaltzen duen maisuak zer pentsatzen duen ikasteko? Irakatsi beharreko diziplinak, bertutearen eta jakituriaren arauak, irakasleek hitzez azaldu ondoren ikasleak deritzen haiek sakonean hausnartzen dute ea egiazkoak entzun dituzten, euren indarren arabera barru-barruko egia hura aztertuz. Hor ikasten dute; eta egia entzun dutela onartzean, euren baitan irakasleak goratzen dituzte, doktoreak barik gizon jakitsuak goraipatzen dituztela jakin gabe, haiek zer esan duten jakinez gero. Huts egiten dute, baina, gizakiek maisu ez direnei maisu deitzean, gehienetan ez baitago bitarterik mintzo aldiaren eta ezagutze aldiaren artean; eta irakaslearen oharren bidez barnean arin ikasten dutelarik, haren kanpoko hitzei esker ikasi dutela pentsatzen dute.

Hurrengo batean, Jaungoikoak hala nahi badu, eztabaidatuko dugu hitzen erabilgarritasunaz, ongi pentsatuz gero, ez baita nolanahikoa. Gaur ohartarazi dizut dagokiena baino garrantzi gehiago ez emateko haiei, sinetsi ez ezik ulertzen ere has gaitezen zeinen egiazki idatzita utzi digun jainkozko aginteak, ez diogula inori lurrean maisu deitu behar, guztion Maisu bakarra zeruetan dagoelako. Zeruetan zer dagoen hark irakatsiko digu, eta gizakien bitartez eta zeinuz kanpotik ohartarazten digu, sakonetik beragana bihurtuz presta gaitezen. Bera maitatzea eta ezagutzea da guztiek aldarrikatzen duten bizitza zorionsua, helburu gisa bilatu beharrekoa; oso gutxik lortzen du, ordea, hura egiaz aurkituaren poza. Eta orain esadazu, arren, zer pentsatzen duzun nire solasaldi luze honi buruz. Zeren, esandakoa egia dela onartzen baduzu, pasarte bakoitzari buruz galdetuz gero bazenekiela esango zenuke; argi dago, beraz, norengandik ikasia duzun, eta ez, hain zuzen, nigandik,

galdetuz gero denak erantzungo baizenizkit. Eta alderantziz, egiak direla onartzen ez baduzu, ez dizugu irakatsi ez Hark eta ez nik; nik ez, ezin dudalako inoiz irakatsi; Hark ere ez, zuk ezin duzulako oraindik ikasi.

Ad.— Zure hitzetan ikasi dut hitzek gizakia ikastera bideratu besterik ez dutela egiten; edozein izanda ere mintzo denaren pentsamendua, haren hitzak ezer gutxi erakusten digu; kanpotik hitz egin zuenean, Bera gure baitan bizi dela ohartarazi zigunak, Hark bakarrik irakats dezake esaten dena egia dela; eta orain bere laguntzaz, zenbat eta gehiago ikasi, orduan eta bizikiago maiteko dut Hura. Hala ere, bihotzez eskertzen dizut etenik gabe eskaini didazun solasaldi hau, batez ere aurrez ikusi eta birrindu dizkidazulako zuri aurka egiteko prest neuzkan objekzio guztiak; eta zalantza guztiak deuseztatu dizkidazulako; orakulu sekretu hark ere, zuk esan bezala, argituko ez lituzkeen zalantzak.

ERLIJIO EGIAZKOA

De vera religione

XI. Kapitulua

Bizitza, Jaungoikoarengandik eta arimaren heriotza, gaizki egitetik

Ez dago bizitzarik Jaungoikoagandik ez datorrenik, Jaungoikoa baita, zinez, bizitza gorena, bizitzearen sorburu; ezein izaki bizi ez da berez gaiztoa, heriotzarantz makurtzen den heinean gaiztotzen da; eta bizitzearen heriotza usteltze edo perbertsioa baino ez da eta izen hori («*nequitia*») deus ez izatetik datorkio; horregatik, gizaki erabat galduet deusezaren gizakiak deitzen diegu. Beraz, deusezaren bidetik abiatzen da bizitza, gozamen iturri duen sortzailearengandik gogozko akatsez desbideratu eta Jaungoikoaren legearen aurka gorputzez gozatu nahi duenean, gorputzen gainetik ipini baitzuen Jaungoikoak bizitza; hori da, hain zuzen, gaiztakeriaren ezereza, ez gorputza deusez bihurtzen delako, honek ere bere atalen harmonia ezinbestekoa baitu existitzeko. Beraz, harmonia ororen oinarri dena gorputzaren egilea ere bada. Badu gorputzak bere formaren nolabaiteko atsedena, hura gabe deus ez bailitzateke izango. Beraz, gorputzaren Sortzailea bake ororen eta sortugabeko formen iturri da, orotan ederrena. Gorputzek euren forma daukate, forma gabe gorputza ez baita gorputz. Eta gorputzen egilearen bila bagabiltza, guztietan ederrena denaren bila jardun dezagun, Beragandik baitator edertasun oro. Eta nor izango da hau Jaungoiko bakarra, egia bakarra, gauza guztien osasuna, esentzia lehena eta gorena izan ezik? Den orok beragan du izatearen jatorri; den oro ona baita izateagatik.

Beraz, heriotza ez dator Jaungoikoagandik. *Jaungoikoa ez da heriotzaren egile eta ez da bizidunen hondamenarekin pozten* (Jkd. 1,

13). Esentzia gorena delako sortzen du izate oro, horregatik deritzo esentzia. Heriotzak, aldiz, ez izatera behartzen du hiltzen den oro. Zeren, hiltzen direnak erro-errotik erabat hilko balira deus ez izatera iritsiko lirateke, zalantzarik gabe. Baina izatea hondatzen zaien heinean hiltzen dira; edota, nolabait labur esanda, zenbat eta eskasago izan, orduan eta hiltzenago dira. Horrela, edozein gorputz ezein bizitza baino gutxiago da, espezierik murriztena daukalarik ere izaten baitirau bizitzeagatik, edozein izaki animatu gobernatzen duena izan, nahiz unibertsoko izadia zuzentzen duena izan. Beraz, gorputza heriotzari lotuago dago eta, ondorioz, ezerezetik gertuago. Horregatik gorputzaren gozamenaren poderioz Jaungoikoa abandonatzen duen izaki biziak ezerezerako joera du, eta hauxe da, hain zuzen ere, maleziaren ezereztasuna.

XVIII. Kapitulua

Sorkarien aldakortasunaren zergatiak

Baina zuk galdetzen didazu: zergatik huts egiten dute? Aldakorrek direlako. Zergatik dira aldakor? Izate gorena ez daukatelako. Eta zergatik ez daukate izatearen perfekzio osoa? Sortzailea baino apalagoak direlako. Nork sortu zituen? Izaki gorenak. Nor da berau? Jaungoikoa, Hirutasun aldaezina, berak jakituria gorenaz egin baitzitu eta ontasun bikainez zaintzen ditu. Zertarako egin zituen? Izan zitezen. Izate oro da ona, Izate gorena Ongi gorena delako. Nondik sortu zituen? Ezerezetik. Izate orok halabeharrez eduki behar baitu, xumeki bederen, espezie edo formaren bat, eta ongirik tipiena izaki ere, ongia izanen da eta Jaungoikoagan izango du jatorri. Eta espezie gorena ongi gorena delarik, orobat espezierik tipiena ongi tipiena izango da. Ongi oro, bestalde, Jaungoikoagandik edota Jaungoikoa bera da. Beraz, espezierik tipiena ere Jaungoikoagandik dator. Espezieari buruz baieztatzen duguna formari buruz ere esan daiteke; laudorioetan, izan ere, berdin antzera erabiltzen ditugu txit dotorea eta txit ederra gorai-pamenak. Espezierik eta formarik gabekotik, hots ezerezetik, egin zituen Jaungoikoak gauza guztiak. Forma gabea deritzoguna perfektuarekin konparatzen dugunean, baldin eta nolabaiteko formarik badu,

murritza, eskasa, hasiberria izan arren, ez da ezereza eta horregatik, zerbait den heinean, Jaungoikoagandik da.

Horregatik, mundua formarik gabeko nolabaiteko materiatic sortua izan bazen ere, materia hau ezerez absolututik egina zen. Formarik gabea baina formatua izateko hasiera eman zaiona Jaungoikoaren onginaiaari esker formagarria da. Ongia baita formatua izatea eta nolabaiteko ongia formatua izateko gaitasuna; beraz, ongi ororen egileak, formaren emaileak, berak ematen du formatua ahal izatea. Horrela, den orok, den heinean, eta ez den orok, izan daitekeen heinean, Jaungoikoagandik dauka bere forma edota ahalbidea. Edo beste nolabait esanda: forma duen orok, forma duen heinean eta formarik gabeko orok formagarri den heinean, Jaungoikoagan du oinarri. Eta ezerk ezin lezake bere izaeraren osotasuna erdietsi bere generoan sendoa ez bada; eta sendotasun hori ongi ororen egileak ematen du; Jaungoikoa izaki ongi ororen egile, sendotasun ororen egilea ere Bera da.

XIX. Kapitulu

Ongi mugatuak dira ongi galkorrak

Horrela, gogoaren begiak erne dauzkanak eta ez garaipenaren irrika gaiztoagatik lauso edoitsu, aise ulertzen du biziitzen edo hiltzen direnak onak direla, bizioa bera eta heriotza ere gaitzak izan arren. Ez lukete hauek gaitzik ekarriko elementu osasungarriren bat kenduko ez baligute; bizioa ez litzateke bizio, gaitzik ez balekar. Bizioak kalte egiten badio osasunari, eta osasuna ona dela inork ez du zalantzarik, bizioak hondatzen dituenak onak dira; eta bizioak hondatzen dituenak bakarrik biziitzen dira; beraz, gauza biziatu guztiak onak dira. Eta biziitzen badira, ongi mugatuak direlako biziitzen dira. Ongiak izateagatik Jaungoikoagandik dira; ongi mugatuak direlako ez dira Jaungoikoa bera. Jaungoikoa da, beraz, biziatu edo gaiztotu ezin daitekeen ongi bakarra. Gainontzeko ongi guztiak Harengandik dira eta berez galkorrak, deus ez direlako berez. Baina Jaungoikoaren eraginez zati baten ez dira hondatzen eta zati baten osasuna berreskuratzen dute hondatutakoek.

XXIII. Kapitulu

Zentzuen testigantzaren egiazkotasuna.

Errorearen iturburua

Eta gorputzek beren batasuna era ilunean islatzen badute, gezurraren kausaz ez diegu sinetsi behar, zentzugabekeriata dabil-tzanen harrokerian eror ez gaitezen; aitzitik, azter dezagun ea haren antzogatik engainatzen duten ala hura lortu ezinagatik, haragizko begien aurrean faltsuki ikusarazi nahi baitigute, antza, adimen hutsez baino ikus ezin daitekeena. Lortuko balute, imitatzen dutena izatera iritsiko lirateke, eta horrela guztiz antzekoak lirateke, hots, izatez berdina. Antzekotasun ezberdina barik, identitate osoa eskainiko lukete. Halere, begirale zorrotzei ez diete iruzur egiten, ez denaren itxura eman nahi duena baita iruzurti; eta bere gogoz kontra, izatez ez den zerbaitz hartzen badute besteek, engainatu egiten du baina gezurrik esan gabe. Hauxe da, hain zuzen, aldea gezurtiaren eta iruzurtiaren artean: gezurtiak beti nahi du engainatu, sinesten ez zaio-nean ere; iruzurtia, berriz, ezin da iruzurti izan engainatzen ez badu. Beraz, gorputzen edertasunak ez du gezurrik esaten, nahimenik ez daukalako; eta ez du engainatzen bere izateaz gainetik estimatua ez denean.

Begiek beraiek ere ez digute iruzur egiten, jasotzen dutena baino ezin baitiote helarazi arimari. Eta gorputzaren beste zentzu-menek ere jasotako zirrarak helarazten badizkigute, ez dakit zer gehiago eskatu behar diegun. Harropuzkeriak aipatzen ez baditugu harrokeriarik ez da izango. Arrauna uretan hautsi eta uretatik kanpo bere osotasunera itzultzen dela uste duenak ez dauka bitartekari txarra; bera da epaile eskasa. Ikusmenak behar bezala jaso du uretan ikusitakoa; airea eta ura elementu ezberdinak izaki, zuzena baita era ezberdinean sumatzea uretan eta airean. Begiak zuzen iragarri du, horrela ikusteko egina baita; arimak, ordea, oker jokatu du, ederta-sun gorena erreparatzeko adimena sortu baitzen, ez begia. Arimak adimena gorputzetara zuzendu nahi du eta begiak Jaungoikoagana, eta haragizkoak ulertu nahi ditu eta espirituak ikusi; eta hori ezi-nezkoa da.

XXXIV. Kapitula

Irudikeriei buruzko epaia

Zuzendu beharreko akatsa da hau, zeren goikoa eta behekoa bakoitza dagokion lekuan kokatzen ez duena ez baita gai izango zeruetako erreinurako. Ez ditzagula bila goikoak beheko gauzetan; eta ez ipini bihotza behekoetan; hauen epaia eman beharra daukagu, beraiekin epaituak eta kondenatuak izan nahi ez badugu; alegia, behekoen edertasunaren meritua aitortu, ez dakigun gerta goitasuna behekoen artean bilatzeagatik, goikoen ordeztu behekoekin gu gelditzea. Horrek ez die kalterik egingo behekoei baina guri bai, kalte larria eragingo digu. Eta Jaungoikoaren goi-ardurak ez du horregatik desohorarik nozituko, bidegabekoak justiziaz tratatzen dituelako, eta itxuragabekoak ordenaren edertasunaz estaltzen dituelako. Eta gauza ikusgarrien edertasunak liluratzeko bagaitu, edertasun horrek barne hartzen duen batasunagatik, erabateko batasuna lortu ez arren, uler dezagun ahal badugu, gure lilura ez duela izateak eragin, ez izateak baizik. Izan ere, gorputz oro egiazko gorputz da baina batasun faltua, ez baita batasun perfektua ez eta beretzat nahiko lukeen batasunaren baliokide; baina halere, gorputza ere ez litzateke izango, nolabait bat izan gabe. Eta, zinez, nolabaiteko bat hori ere ez litzateke bat izango batasun perfektutik parte hartu gabe.

Oi arima setatsua! Esadazue nor den egia hauek haragizko irudimenik gabe ikusten dituenak. Esadazue nork ikusten duen Bat perfektua dela soilik batasun ororen sorburua, kontzeptu hau betetzen badu, eta ez badu. Esadazue nor den egia hauen zinezko begiralea, ez liskarzalea, edo ikusten ez dituenak ikusten dituela uste duena. Esadazue nor den haragizko inpresio sentigarrien bultzadari aurre egiteko eta hauek ariman eragindako zauriak orbaintzeko gai; giza ohiturek eta lausenguek herrestan eramaten ez dutena; ohean bere erruen damu sentitu eta bere espiritua eraberritzen saiatzen dena, kanpoko itxurakerien eta ilusioen atzetik ibili gabe. Esadazue nor den honela pentsatzen duena, alegia, Erroma bat baino ez badago, diotenez, Tiber ibai ertzean Romulo izeneko norbaitek eraikia, beraz nik neure irudimenean itsatsita daukadan beste Erroma hau faltua da; ez da Erroma bera eta ni ez nago bertan, han banengo bertan orain gertatzen ari dena

jakingo bainuke. Eguzki bat baino ez badago, neure pentsamenduan irudikatzen dudan eguzkia faltsua da; hark, izan ere, bere ibilbidea betetzen du denbora eta leku zehatzetan zehar; beste hau, berriz, nahi dudanean, nahi dudan lekuan ezartzen dut. Nire adiskide hura bat bada, irudimenean daramadan hau faltsua da, ez baitakit hura non dabilen, beste hau, orde, nahi dudan lekuan kokatzen dut. Ni neu ere bat naiz eta nire gorputza hemen dagoela sentitzen dut; baina irudimenak eraginda, nahi dudan lekura aldatzen naiz, nahi dudanarekin solastatzera. Faltsuak dira gauza hauek eta faltsua ez du inork uler-tzen.

Ez da, beraz, ulertzekoa eta sinestekoa fantasiaren jolas hau, egia adimenaren objektua delako. Hauek ote dira irudikeriak deritze-nak? Nolatan, bada, bete da nire arima ilusioz? Non dago adimenez sumatzen den egia? Honela pentsatzen duenari esan diezaiokegu: iru-dikeria hauen faltsukeria erakusten dizun argia egiazkoa da. Hari esker erreparatzen duzu batasuna, zeinaren izpiak edonon ikusten dituzun, eta halere, badakizu deus aldakor ez dela hura dena.

XXXIX. Kapitula

Bizioen ildotik jatorrizko edertasunera

Zerk ez dio, orduan, arimari oroitaraziko harako lehen Edertasun abandonatu hura, bere bizioek ere horretara bultzatzen dutenean? Jaungoikoaren jakituria era horretan hedatzen baita muga batetik bestera eta beronen bidez Egile gorenak bere egintza guztiak antolatu zituen edertasuna helburutzat hartuta. Horrela, ontasun horrek ez du gorenetik beherengo mailara inongo edertasunen inbi-diarik, bera baitute jatorri bakarra, halako moldez non inor ez baita egiatik egotzia, egiaren irudi baten onartua izan gabe. Azter ezazu ea zerk liluratzen gaituen gorputzaren plazerean: onuraz kanpo ez duzu deus aurkituko; izan ere, gorputzaren aurkakoak oinazea bezala, era-koa denak gozamina erakartzen du.

Onar ezazu, bada, zein den onura gorena. Ez zaitez kanporantz barreiatu; bil zaitez zeure baitan, gizakiaren barrenean baitago egia; eta izaera aldakorrekoa zarela aurkitzen baduzu, zeure buruaz harata-

go heda zaitez, baina zeure izatearen gailurrak gainditzera egin ez ahaztu arima arrazoiduna baino gorago zabiltzala. Arrazoiaren argia pizten den lekurantz bideratu zure urratsak. Nora joango da, bada, pentsalari zintzoa, egitarantz ez badoa? Eta egiak ez du bere burua aurkitzen arrazoiketa bidez; dialektika arrazional ororen helmuga da egia. Onura gaindiezinezkotzat har ezazu eta berarekin ados bizitzen saiatu. Aitor ezazu zu ez zarela egia, ez baitabil egia bere buruaren bila, eta zu ikerketa bidez iritsi zinen egiara, ez lekuz leku ibiliz, adimenaren gogoz baizik, barne gizakia bere baitango biztanlearekin bat etor dadin, ez haragizko plazer makurrez, espirituzko gozamen gorenez baizik.

Eta nik esandakoak onartzen ez badituzu eta egia ote diren dudan bazaude, begira, gutxienez, ea hauei buruzko zure zalantzaren zalantzarik ez duzun; eta zure zalantza benetakoa dela ziurtatzen baduzu, ziurtasun horren jatorria bila ezazu; ez zaitu, inondik ere, argituko eguzki material honen argiak, *mundu honetara datorren gizaki oro argitzen duen egiazko argiak baizik* (Jn. 1, 19); gure haragizko begioi ikusezin zaien argia, arimaren sentimenek itxuratzen dituzten irudi bidezko antzeppen fantastikoa onartzen ez duen argia; irudikeriei honela mintzo zaizkien begiek antzematen dute: ni bilatzen ari naizena ez zarete zuek, ez eta zuek antolatzen erabiltzen dudana; zuengan itsusi aurkitzen dudana baztertu egiten dut, ederra, berriz, onartu; gauzak bereizten laguntzen didan argia ederragoa da; berarentzat da nire lehentasuna zuen aurretik eta zuen iturburu izan ziren gorputz ororen aurretik.

Ondoren, ikusten duzun araua bera era honetara ulertu behar duzu: norberaren zalantza ulertzen duen orok egia ulertzen du eta ulertzen duenaren ziurtasuna dauka; beraz, egiaren ziurtasuna dauka. Egiaren existentziaz duda egiten duenak bere baitan aurkituko du zalantzarik gabeko egia. Egiazkoa den oro egiaren eraginez da egiazko. Edozein modutan zalantzak egiten dituenak ezin du egiaren zalantzarik izan. Egia hauek ikusten diren gunean lekurik eta denborarik gabeko, eta era bereko irudirik gabeko argia pizten da. Agian, hauek nonbaitetik hondatu ote daitezke, arrazoitzaile oro galdu edota haragizko gutzieren atzetik joanda ere? Arrazoiketak ez ditu hauek sortu, aurkitu egin ditu. Beraz, aurkituak izan aurretik ere bere hartan daude eta aurkitzean berriro egiten gaituzte.

XL. Kapitulua

Edertasun sentigarria eta beronen gozamenak eta bekatarien zigorra

Horrela, euren zereginen eta helburuen arabera denak unibertsoreen edertasunerako antolatzen ditugularik, zatika gogaikarri zai-guna, osotasunean hartuta, erabat atsegin zaigu; eraikuntza bat azter-tzen dugunean ere ez diogu alderdi bakar bati erreparatu behar, edota gizaki galantean ilajeari soilik, edota hizlari trebea mirestean eskuen mugimenduari, edota ilargialdietan hiruzpalau eguneko aldaritei soi-lik. Gauza hain txiki hauek zuzenki ikertu nahi baditugu, osotasunean hartu behar ditugu, atal imperfektuek osatzen baitute perfektioa, ber-din edertasuna pausagunean nahiz mugimenduan izan. Gure egiazko iritzia, zatiari nahiz osoari begira, ederra da mundu osoari egokitzen zaiolako, haren atalen bati atxiki gabe, juzgatzerakoan. Gure errorea, oster, haren atalen bati lotzean, berez da itsusia. Baina margo-lanean kolore beltza koadroaren osotasunean ederra gertatzen den bezala, era berean borroka oso hau jainkoen Probidentzia aldaezinak begirune-tsu antolatzen du, merezimenduen arabera modu ezberdinean sarituz garaituei, borrokariei, garaileei, ikusleei, bakezale eta Jaungoiko bakarraren jarraitzaileei; eta hauetan guztietan soilik bekatua eta bekatuaren zigorra da gaitza, hots, esentzia gorenetik borondatezko aldegitia eta munduaren azkenetan beharrezko penatzea; beste nola-bait esanda, justiziatik askatu eta bekatuaren murrizketarekin jaustea.

XLI. Kapitulua

Arima bekatariaren zigorrean ere edertasuna

Ez gaitzala inork engaina. Arrazoiz arbuiatzen den oro hobeago den zerbaitekin konparatuz gutxiesten da. Baina izaera oro, goren-go nahiz beheengoa, ezerezarekin konparatuz zuzenki goresten da. Inor ere ez dago ongi, hala ere, hobeto egon ahal izanik. Beraz, egia berarekin ongi izan gaitezkeenean, gaizki izango gara egiaren edozein aztarnarekin; are okerrago aztarnaren azken muturrarekin haragike-riatan nahasten garenean. Gaindi ditzagun, bada, irrika honen lausen-guak edo eragozpenak; gizonezkoak bagara, mendera dezagun ema-

kume hori. Gure gidaritzapean zintzotuko da bera, eta konkupiszentzia barik neurritasuna deituko diogu. Izan ere, berak agindu eta guk jarraitzen diogunean gutizia eta libido deritzogu eta gu ausarkeriaz eta ergelkeriaz janzen gara.

Kristori jarrai diezaiozun bera baita gure Buru, geu buru gatzaizkion hura gure jarraian etor dadin. Agindu hau emakumeei ere eman dakieke, ez emazte eskubidez, baina arreba gisa; Kristorengan dugun eskubidearen arabera, ez gara ez gizon, ez emakume; emakumek ere badute gizonezkoetik zerbait emeen gozamenak gainditu ahal izateko, Kristori jarraitzeko eta konkupiszentzia menderatzeko. Agerian geratu da hau alargun askorengan eta Jaungoikoaren birjinengan, bai eta senar-emazteen eskubideak neba-arreba gisa zaintzen dituzten ezkondu askorengan ere. Zeren, gure burujabetasuna berreskuratzeko aholkatuz eta horretarako laguntza emanez, Jaungoikoak kontrolatzeko agintzen digun atal horrek, gizonezkoaren, hots, gogoaren eta arrazoi-menaren utzikeria eta fedegabeziagatik gizakia menderatzen badu, traketse eta errukarri geratuko da berau eta bizitza honetan ere merezi izanen du, eta gerokoan eskuratuko, goiko Gidari eta Jaunak zuzentasunez berarentzat hautatu eta agindutako lekua. Hortaz, ez da zilegi unibertsoa sorkariak inongo zatarkeriaz kutsatzea.

XLV. Kapitula

Atseginaren ezgauzak Jaungoikoagana bultzatzen gaitu.

Harrokeriaren bizioa

Horregatik, gorputz gozamen honen inguruan ere aholku ematen zaigu mespretxa dezagun, ez gorputzaren izaera bera gaitza delako, baina beheko ongien amodioan dorpeki atsegin hartzen duelako, goikoak bereganatu eta gozatzeko gaitasuna eman zaionean. Zaldizkoak zalgurdipean arrastaka bere ausarkeriagatik merezi duen zigorra jasaten duenean darabiltzan tresnei leporatzen die errua; eska beza premiazko laguntza, sorkarien Jaunak bere nagusitza erakutsi dezan; jausian beste itxura bat ematen duten zaldiei eutsi ezean heriotzara eramango baitute; itzul bedi eserlekura, gurdiaren jabetza eta briden gida hartu eta eraman bitza arduratsuago piztia mendeko eta mantsotuak; orduan ikusiko du zeinen ongi eraikia zegoen gurdia eta

zeinen egoki elkarlotuak bera galbidera zeramatzaten eta hainbat era-
gozten zuten atal haiek, bera baitzen, eta ez beste inor, lasterketaren
ibilbide neurritsu eta egokia galdu zuena; halatsu, arimaren asko-
nahiak argaldu zuen gorputz hau paradisuan, osasuna zaintzen duen
medikuaaren aginduaren kontra fruitu debekatua eskuratzean.

Orduan, haragi ustelkor honen flakezian, non ezinezkoa den
bizitza zoriontsua, zorionerako aholkurik falta ez bazaigu goitik behe-
ra nagusitzen zaigun edertasunaren kausaz, are gutxiago faltako da
nobleziaren eta bikaintasunaren gutizian eta harrokeria orotan eta
mundu honetako handikeria hutsaletan. Izan ere, zeren atzetik dabil
gizakia horrenbesteko irrikaz, ez bada, ahal izanez gero, gauza guz-
tiak mendean edukitzearen atzetik, Jaungoiko ahalguztidunaren
antzeko izan nahi makurrez? Haren antzeko balitz, haren aginduak
bete eta haren laguntzaz menderatuko lituzke gainontzeko guztiak;
gizaki guztiak mendean hartu nahi dituen ez litzateke lotsagarri gera-
tuko piztia xume baten ikaraz. Beraz, badu harrokeriak batasun eta
ahalguztiduntasunaren nolabaiteko gutizia, baina geriza bailitzan iga-
rotzen diren aldi baterako gauzen jabetasunean.

Garaiezinak izan nahi dugu, eta hori bidezkoa da; bere irudira
egin gaituen Jaungoikoaren ondoren gure izaerari dagokion pribile-
gioa baita. Baina horretarako haren aginduak bete behar genituen,
horrela inork ere ez baikintuen gaindituko. Orain, ordea, dorpetasunez
bere hitzei amore eman genien emakume hura bera erdiminetan umi-
liatua dago eta guk oinazetan dihardugu lurrian, erasan eta asalda gai-
tzaketen gauza guztien mende izatearen lotsaz. Inork azpian har gai-
tzan ez dugu nahi, eta ezin dugu gure amorrua gainditu. Lotsagarriagorik ba al dago ezer? Gizaki oro gure modukoa dela aitort-
zen dugu, bizioak eduki arren ez dela bera bizioa. Ez al gaitu egokia-
go menderatzen gizakiak bizioak baino? Inbidia bizio makurra dela
nork jarriko du zalantzan? Halabeharrez torturatu eta zapalduko baitu
inbidia mundu honetako gauzetan menderatua izan nahi ez duena.
Gaitzerdi, beraz, gizakiaren agindupean bizitzea, eta ez inbidiaren edo
beste edozein bizioren mende.

SINESTEAREN ONURA

De utilitate credendi

V. Kapitulu

Hiru idazki mota

Gauzak horrela, hiru idazki mota ezberdin azalduko dizkizut orain. Gerta daiteke norbaitek idatzitako liburua ona izatea baina irakurleak ez antzematea liburuak bere baitan gordeta duen ontasun hori; edo ez bata eta ez bestea; edo liburuaren ontasuna ulertzea behar baino gehiago, idazlearen asmoaren kontra. Lehenengo idazki mota ez dut nik zentsuratuko; hirugarrenaz ez naiz arduratuko: bere errurik gabe, oker interpretatua izan den idazlea ez da zentsuratu behar, eta ez dugu nahigaberik sentitu behar idazkiren batean irakurleak aurkitzen baditu idazleak berak sumatu gabeko egiak, horrek ez baitakar –nire ustez– irakurleentzat kalterik. Idazki mota bikain bat badago, beraz, gaitz guztietatik erabat librea: berez onak direnak eta irakurleek beti zentzu on honetan hartzen dituzten idazkiak.

Alabaina, hemen ere bi dimentsio daude, errearen baztertzea ez baita osoa; maizenik horrela gertatzen da, autoreak liburua osatzean sentipen onak izan baditu, irakurlearenak ere onak izango direla, ez ordea autorearen sentipen berdina; batzuetan hobeak, bestetan ez hain jasoak; halere, beti onak. Liburu bat irakurtzeak guregan pizten dituen pentsamenduak eta sentipenak liburuaren egilearenekin egokitzten direnean eta gure bizitza hobetzera zuzentzen direnean, orduan lortzen da erabateko egia eta ez da zirrikiturik geratzen errearentzat.

Irakurlea eta autorearen arteko adostasun hau oso gutxitan gertatzen da, gaiak ilunak direnean; are gehiago, susmoa izan dezakegu-

la uste dut, baina inoiz ezin dugu ziur jakin; zeren, zein arrazoitan oinarrituko naiz hildako baten edo ez dagoen norbaiten pentsamendua zehazki ezagutzeko eta ezagutza horren jabe naizela zin egin ahal izateko, presente egonda ere eta nik berari galdeketa egin ahal izan, auzi asko erantzunik gabe geratuko liratekeenean neurribidez aritzeagatik bederen, eta ez maltzurkeriaz? Ezagutza honetara heltzeko ez digu, nire ustez, ezertarako balio autorea nor izan zen jakiteak; hala ere, zentzuzkoa dela deritzot, autorea zintzoa dela sinesteari, gizadiari eta geroari zerbitzatzeko ardura sentitu zuelako.

Hortaz, esan diezadatela manikeoek zein generotan ezartzen duten Eliza katolikoari leporatzen dioten errorea. Lehenengoan ezarriko balute, kalumnia itzela litzateke, eta defentsa oso erraza eta laburra da: aski litzateke beraiek, gu salatzean, guk ulertzen dugula pentsatzen duten moduan ulertzen dugula ukatzea. Errorea bigarren generoan ezartzen badute, ez da txikiagoa iraina; eta erantzuna aurreko bera. Errorea hirugarren generoan ezartzen badute, honetan ez dago inolako gaitzik. Arretaz hartu eta azertu Idazteunak. Zein objektio jartzen diote Itun Zaharrari? Agian, liburuak onak izanda ere, oker interpretatzen direla? Baina beraiek ez dituzte onartzen. Agian esango dute, ez direla onak, ez eta ongi interpretatuak? Honen aurka aski da aurreko gure erantzuna.

Eta ausartuko balira esatera zentzu zuzenean hartuta ere ez direla hobeak egiten, hori ez al da eztabaidaka diharduzun gizaki biziak justifikatzea eta eztabaidatu ezin dutenak, hots hildakoak, salatzea? Gizon haiek guztiak Jaungoikoaz gozatzen zuten gizaki handitzat ditut nik, gauza hauek idatziaz ongi ugari egin duten gizakiak; eta Itun Zaharra sortzea eta aldarrikatzea Jaungoikoaren nahia eta agindua izan zela uste dut. Gai hau ongi menderatzen ez dudan arren, zailtasun handirik gabe frogatuko nuke esandakoa, jarrera zintzoz eta bihurrikeriarik gabe; hala egingo dut belarri eta asmo prestuak aurki ditzadanean eta ahal dudanean; oraingo, erreorean jausi ez izana ez al dut aski?

AITORTZAK

Confessiones

I. LIBURUA

I. Kapitulua

Handia zara Jauna eta guztiz goresgarria (Sal. 144, 3); *guztiz indartsua zara eta zure jakinduria neurrigabea* (Sal. 146, 5). Eta goretsi nahi zaitu zure sorkari duzun gizontxo honek, hilkor izateaz gainera bere hobenaren aitorra berekin daraman honek, «harroskoei aurre egiten baitiezu». Halere, goretsi nahi zaitu gizakiak, zure sorkuntzaren zatitxo honek. Zerorrek daramazu horretara, zu gozoki gorestera; izan ere, zuretzat egin gaituzu eta ezinegon daukagu bihotza zuregan atseden izan dezan arte.

Emadazu, Jauna, jakitea eta ulertzea bi hauetan zer den lehena, zuri dei egitea ala zu gorestea; edota zu ezagutzea lehena go ote den zuri dei egitea baino. Nork deituko zaitu, baina, ezagun ezean? Ezagutu gabe, baten ordeztu beste dei lezake. Ezagutzeko deitzen ote zaitugu, bestela? *Nola, ordeztu, dei egin, harengan sinesten ez badute?* Edota, *nola sinetsi, haren entzuterik ez badute?* (Erm. 10, 14)

Haren bila dabilzanek goretsiko dute Jauna, *bilatzen duenak aurkitzen baitu* (Mat. 7, 7) eta aurkitzen dutenek goretsiko.

Bila zaitzadan, Jauna, dei eginez eta dei zaitzadan zu sinetsiz, adierazia izan baitzatzaizkigu. Nire sinesteak deitzen zaitu, bai; adierazleen bidez, zure Seme gizon eginaren bitartez eta piztarazi didazun sinesteak.

II. Kapitulua

Eta nola dei dezaket, ene Jauna, ene Jaun eta Jaungoikoa? Deiturik ere, nire baitan dei egin behar baitiot. Zer toki dago, ordea, niregan nire Jauna etor dakidan?, «zeru-lurrak egin dituen» (Has. 1, 1) Jauna niregana dadin? Bai al da nigan ezer, Jauna, zu zaukakeenik? Edota nirekin batean egin zenituen zeru-lurrek barne izan al zaitzake-te? Edota zu gaberik ezer ez delako da, den orok zu eduki ahal izatea? Izan, ni ere naizelarik, zertan ari naiz eske etor zakizkidan, ez bainin-tzateke nigan ez bazeunde?

Oraindik ez ni lurpera eta halere han zaude. «*Hilen Egoitzara jaitsita ere, zu bertan!*» (Sal. 138, 8).

Ez nintzateke deus ere, Jauna, nigan ez bazeunde. Hobeki esan, ez nintzateke zugan ez banintz; «*zugandik baitira gauza guztiak, zure bidez eta zuretzat*»? (Erm. 11,36) Halaxe da, Jauna, halaxe. Nora dagi-zuket dei zuri, nerau zugan egonik? Edota nondik zatozkiket? Nora egin dezaket ihes zeru eta lurretik at, nigana etor zaitezen, nire Jaun hori? Zerorrek esana baita: «nik betetzen ditut zeru-lurrak».

III. Kapitulua

Zeuk betetzen dituzunez gero, eduki ahal izango ote zaituzte zeru-lurrek? Edota haiek sobera beterik besarkatu ezin zaituztelako? Eta nora zabaltzen duzu zeru-lurrak bete ondoren sobera duzun hori? Guztia inguratzen duzun horrek ez duzu ezerk eduki zaitzan premia-rik, edukiz betetzen duzuna inguratuz betetzen baituzu. Zutaz beterik dauden ontziek ez zaituzte iraunkor egiten, haiek hautsita ere ez bai-tzara isurtzen. Guregan isurtzen zarenean, ez zara erortzen, gu jaso-tzen gaituzu; ez zara zu barreiatzen, gu biltzen gaituzu.

Guztiak betetzen dituzun horrek zeure osotasunez betetzen dituzu. Ala zatika zadukate eta zure zati berbera guztiek batera dau-kate, osorik ezin besarkatu zaituztelako? Ala bakoitzak berea hartzen du, handiek handia, txikiek txikiagoa? Hortaz, ba al da zugan zati han-diagorik ala txikiagorik? Edota nonahi zaude guztia, ezerk erabat eduki ezin zaituelarik?

IV. Kapitula

Zer da, bada, nire Jaungoikoa? Zer dut otoitzen Jaungoiko Jauna baizik? Ba al da jaunik Jauna besterik? Edo, *nor Jainko gure Jaungoikoa izan ezik?* (Sal. 17, 32) Gorena, onena, ahaltsuena, guztia-haltsuena, urrikaltuena eta zuzenena, ezkutukoena eta agerikoena, ederrena eta bizkorrena, egonkorra eta edukiezina, aldaezina eta oro aldatzen duzuna; inoiz ez berri, inoiz ez zahar, guztia berritzen duzuna; harroputzak oharkabea zahartzen dituzu; beti jardunean, beti geldi; biltzen eta beharrik ez, sostengua ematen eta betetzen eta babesten; sortarazten, elikatzen eta hobetzen; ezeren premiarik ez eta bila.

Maitasunean grinarik ez, jeloskor eta lasai, urrikian minik gabe, haserrean bare, lana aldatzen duzu burubiderik aldatu gabe; aurkitzen duzuna hartzen duzu inoiz deus galdu gabe; inoiz ere ez behartu eta irabaziaz atsegin; inoiz ere ez zikoitz eta mozkina eskatzen duzu. Gainez eskaintzen dizugu zordun izan zaitzagun; eta nork du ezer zure ez denik? Inori zorrik gabe zorrak kitatzen, deus galdu gabe zorrak barkatzen.

Zer ari naiz esaten, ene Jaungoiko, ene bizi, ene atsegin guren, edota zertan dihardu ari denak zutaz ari denean? Adi, orde, zutaz isil daudenei, mutu berriketariak dira eta.

V. Kapitula

Nork ni zugar atsedena? Nork erakarriko zaitu nire bihotzera, txundituta utzi dezazun, nire hutseginak ahantzirik, on bakarra zaitudan hori laztandu zaitzadan? Zer zaitut? Urrikal zakida mintzo nadin. Zer nauzu ni, maita zaitzadan agintzeko? Eta hala egiten ez badut, haserre zaitut eta zorigaitz handiekin mehatxu egiten didazu? Txikia al da zu ez maitatzearen zorigaitza? Ai ene! Esadazu zure errukiz, nire Jaun eta Jaungoiko, zer zaren zu niretzat. Esaiozu nire arimari: *Neu nauzu salbatzaile* (Sal. 34, 3). Esadazu entzuteko eran. Horra nire bihotzaren belarriak zure aurrean; ireki itzazu eta esaiozu nire arimari: «Ni nauzu osasun». Mintzo horren atzetik lasterka hasi-

ko naiz eta atzemango zaitut. Ez niri ezkuta zure aurpegi hori! Hori ikus-nahiez hil nadin ez hiltzeko!

Arimako etxe hau estua dut bertara zu etor zaitezen; zabal ezazu. Erortzeaz dago; altxa ezazu. Badute hemen zure begiek zertan minberaturik, badakit eta aitortzen dut; baina nork garbituko du? Edota zuri izan ezik, nori dei egin behar diot? *Aska nazazu, Jauna, oharkabeko erruetatik eta besterenik ez egotzi zure mirabeari* (Sal. 16, 13). *Sinesten dut; horregatik ari naiz* (Sal. 115, 1). Badakizu, Jauna: ez al dizkizut aitortu nire gaiztakeriak eta zuk barkatu nire bihotzaren makurkeria? Ez naiz zurekin auzitan hasiko, Egia zaren horrekin; eta nik ez dut neure burua zuritu nahi, gaiztakeria berez gezurta ez dadin. Ez noa zurekin auzitara, zeren *erruak kontuan badituzu, Jauna, nork irauñ bizirik?* (Sal. 129, 3)

VI. Kapitulua

Hala ere, *hauts eta errauts besterik ez naizen arren, ene Jaun horri mintzatzen ausartzen naiz* (Has. 18, 27), zure errukiari mintzo bainatzaio, ez gizaki isekariari. Zu ere, agian, irriz ari zatzaizkit, baina berriro nigana itzuli eta nitaz erruki izango zara.

Eta zer da, bada, adierazi nahi dizudana, Jauna, hau baizik, alegia, ez dakidala nondik etorri naizen hona, bizitza hilkor edota herio bizigarri honetara? Ez dakit. Zure errukiaren plazerek hartu omen ninduten, haragizko nire gurasoek esanda dakit, aitagandik amarengan noizbait sortarazi omen ninduzun; haiek esana da, ni neu ez bainaiz oroitzen. Bularraren atseginek berenganatu ninduten; ez amak, ez inudeek ez zuten beren bularrik betetzen; haien bidez zuk ematen zenidan haur janaria, zeuk erabaki bezala, eta gauzen funtsean zeuk ezarritako aberastasunen arabera.

Zuk ematen zenidan, halaber, zuk emandakoa baino gehiago nik ez nahi izatea, eta hazi nindutenei ematen zenien zuk emana beraiek niri eman nahia: bihotz onez eman nahi izaten zidaten zuegandik oparo zutena. On zitzairen niri haiengandik on zitzaidana, haiengandik ez baina haien bidez zena; zuegandik baitira, Jauna, ondasunak oro eta nire Jaungoikoagandik nire osasun guztia.

Honetaz gero ohartu nintzen, barnetik eta kanpotik ematen dizkidazunetan oihuka entzuten bainizun. Artean edoskitzen eta atseginetan plazer hartzen eta nire gorputzeko minetan, berriz, negar egiten besterik ez nekien.

Gero hasi nintzen irri egiten ere, lehenik ametsetan, gero esna. Inork esanda dakit hori eta sinetsi egin nuen, beste haurrak ere horrela ikusten baititugu; neurerik ez dut oroitzen. Emeki-emeki ohartu nintzen non nengoen; nire nahia agertu nahi izaten nien bete ahal zutenei; baina ezin adierazi, gogoak barnean baintuen eta haiek nitaz landa; haien zentzumenek ezin suma zezaketen nire barnekorik. Gorputzari eraginez eta oihuka nolabait adierazi nahi izaten nitzkien nire gogoak, baina gutxitan lortzen nuen; ez baitzuten gogoak eta keinuak elkarren antzik. Kasu egiten ez zidatenean, batzuetan ez ulertuagatik eta besteetan nire kalterako zelako, haserre bizia erakusten nien zerbitzariiei mendeko ez nituelako eta etxekoei kasurik egiten ez zidatelako, eta negarrez hasten nintzen mendeku gisan. Geroztik ikusi ditudan haurrak halakoxeak direla ohartu naiz, eta ni ere halakoa nintzela hobeki irakatsi didate ez-ikasi hauek hazi ninduten ikasi haiek baino.

Baina nire haurtzaroa aspaldi hil zen, eta hona hemen ni, oraindik ere bizirik. Zu, ordea, betidanik bizi zara, ez baita zugan deus hiltzen, mendeen hasiera baino lehen, lehena bera baino ere lehenago baitzara; sortarazi dituzun guztien Jaun eta Jaungoiko zara, zugan baitaude gauza ezegonkor guztien iturburuak, zugan baitiraute aldakor diren guztien jatorri aldaezinek, zugan bizi baitira aldi bateko eta arrazoigabeko ororen arrazoi betikoak; erreguka natorkizu: dohakabe honentzat errukitsu zaren horrek esadazu, ene Jaungoiko, esadazu ea nire haurtzaroa neure iraganeko beste adin baten ondorengoa izan ote zen ala, agian, amaren sabelean bizi izan nuena? Hartaz ere zerbait esan zidaten, eta neronek ere emakume haurdunak ikusi ditut.

Adin hau baino lehen zer nintzen, ene Jaungoiko gozoa? Ba al nintzen nonbait edo norbait? Hau esan diezadakeenik ez baitut, ez aitarik, ez amarik, ez inoren eskarmenturik, ez ene oroitzerik. Irri eragiten al dizut galde hauekin, ala dakidantxo honetaz nik zu gorestea eta aitortzea nahi duzu?

Aitortzen zaitut, zeru-lurren Jauna, eta goresten zaitut oroit ez naizen nire sorreragatik eta haurtzaroagatik; gizakiari eman baitiozu inorenetik norberarena sumatzea eta emazteñoen esanei ere honetan

kasu egitea. Artean banintzen eta bizi ere bizi nintzen eta nire barne sentipenak adierazteko keinuak bilatzen nituen haurtzaroaren azken aldeantsu.

Nondik etor daiteke halako izaki biziduna, zugandik izan ezik? Ba al da inor bere buruaren egile? Bestela, zein jatorritik datorkigu izan eta bizi, zugandik izan ezik? «Izan» eta «bizi» ez baitira zugan bat eta beste, maila gorenean «izatea» eta «bizitzea» bat bera baitira zure baitan. Gorena zara, aldakuntzarik gabea; ez zaizu igarotzen egungo egunik eta, halere, eguna zugan igarotzen da, zugan baitira guztiak: ez bailukete iraganbiderik zuk ez bazeneuzka. *Zure urteak amaigabeak direlako* (Sal. 101, 28), zure urteak egungo eguna dira beti. Zure gaurko egun horretan zenbat egun gureak eta gurasoenak igaro dira, eta hortik hartu dute neurria eta nolabait izan dira; eta hainbat igaroko dira oraindik ere eta hartuko dute neurria eta nolabait izatea. Zu, berriz, beti bat bera zara; biharkoak eta hurrengoak bezala atzokoak eta atzeragokoak egun egingo dituzu, egun egin baitituzu jada.

Eta zer axola zait niri norbaitek hau ulertzen ez badu? Poztu bedi bera ere zera esanaz: zer da hau? Poztu bedi, hala ere, eta nahia-go beza aztertu gabe zu aurkitzea, aztertuz ez aurkitzea baino.

IV. LIBURUA

IV. Kapitula

Sorterrian irakasten hasi nintzeneko urte haietan adiskide bat egin nuen ikaslagunetan izugarri maite; adinkidea nuen eta artean biok gazte sasoi loratu berritan. Elkarrekin hazi ginen, biok eskolalagun eta josta-lagun. Halere, orduan ez nuen gerora izan ginen bezain adiskide, ez eta gero ere benetako lagun; ez baita egiazko adiskidegorik zuk zuri elkartuengan itsasten duzuna besterik, *Berak emandako Espiritu Santuaren bitartez isuri baitigu Jaungoikoak bere maitasuna geure bihotzetara* (Erm. 5 5).

Adiskidego hura samurregia zen, ikasgrina berak piztua. Nik okerrarazi nuen bere egiazko sinestetik –ez baitzuen bere adoleszentzian sakon errotua– gezurrezko sineskeria galgarrietara. Horregatik egiten zidan negar gure amak. Gazte hark nire gezurrei jarraitzen zien eta nire arima hura gabe ezin inola ere egon.

Baina zugandik ihesi gindoazenon ondotik zu zeunden, Jaungoiko mendekatzaille eta aldi berean urrikaltsu hori; zugana harri-garriro ekartzen gaituzun horrek zugana eraman zenidan mundu hone-tatik laguna, haren adiskidantzaz urtebete ere gozatu gabe, artean nire bizitzako atseginek atseginenen nuen laguna.

Nork azalduko Jaunaren egintza handiak, (Sal. 105, 2) norbe-ragan sumatuak bakarrik izanik ere? Zer egin zenuen orduan, Jauna? *Bai aztergaitzak Jaunaren erabakiak eta sumaezinak haren bideak!* (Erm. 11, 33). Sukarrez kordegabe egon zen luzaro, herio-izerdi hotze-tan. Etsi zutenean, bera ohartu gabe bataioa eman zioten; ez zitzaidan axola, uste bainuen nigandik hartutakoa itsatsiago izango zuela haren arimak, oharkabean gorputzean egin ziotena baino.

Oso bestera gertatu zen, ordea; berpiztu baitzen eta oneratu, eta berarekin hitz egin ahal izan nuen unean –bera hasi ordukoxe, ez bai-nion alde egiten eta elkarrengana eroriegi baixeunden– adarra jotzen hasi nintzaion kordegabe hartu zuen bataioaz, bera ere hasiko zelako-an; bai baitzekien bataiatua izan zela. Hura, ordea, etsai amorratu bihurtu zitzaidan eta bat-bateko askatasun harrigarritz nagusiro agindu zidan horrelakorik ez esateko, bere adiskide izan nahi banuen. Nik, berriz, harri eta zur, nire ahalegin guztiak beste baterako utzi nituen, bera suspertzearekin gai hartaz noizbait astiro jardun ahal izango genuelakoan. Hura, ordea, egun gutxiren buruan, ni han ez nintzela, sukarrak berriro harturik hil egin zen, zoro honengandik erauzirik, zuregan ene zain egoteko, nire pozerako.

Min horrek bihotza goibeldu zidan. Noranahi begira, herioa bes-terik ez nuen ikusten. Aberria oinaze zitzaidan eta sortetxea zorigaitz izugarri. Harekin jardun nuena hura gabe torturarik krudelena bihurtu zitzaidan. Ene begiak orotan haren bila, eta hura inon ere ez. Gauza guztiek nazka eragiten zidaten, ez baitzegoen haietan. Ezin esan zida-ten «etorriko duk», bizi zenean eta kanpotik zebilenean bezala. Biziki kezkatu-rik nengoen eta ene arimari galde egiten nion: *Zergatik zaude*

hain goibel? Zergatik hain urduri? (Sal. 41, 12) Eta ez zekien zer erantzun. Eta nik esaten banuen: «fida zaitetz Jaungoikoan», arimak ez zidan kasurik egiten, eta arrazoiz, galdutako adiskide kutun hura egizkoagoa baitzen eta hobeagoa, inolaz ere, itxaron nezakeen amestutako jainko bat baino. Negarra soilik zitzaidan atsegin, lagunak utzitako hutsunea nolabait betetzen baitzuen, arimaren pozerako.

X. Kapitulua

Jaungoiko indartsua, eraberri gaitzazu, erakutsi guri aurpegi argia, salba gaitezen (Sal. 79, 4) Giza gogoa noranahi doala, zugan izan ezik beste edonon mina aurkituko du, nahiz eta zугandik edota beragandik kanpoko edertasunei itsatsi, deus bailirateke horiek zugan ez baleude. Jaiotzen dira eta hiltzen; jaiotzean izaten hasten dira, heldutasunera iristeko hazten dira eta heldurik zahartu eta hil egiten dira; denak zahartzen ez badira ere denak hiltzen dira. Beraz, sortzetik izatera doazela, izateko zenbat eta azkarrago haziz, orduan eta azkarrago joango dira ez izatera; halakoxea da euren izaera. Horrenbeste eman diezu, aldi berean oro bat ez diren gauzen zati baitira; joanez eta joandakoak ordezkatzera etorritik dagite izadia, haren zati baitira.

Gure mintzoa ere horrela da, zeinu ahostunenez bidez; mintzo ala hitza galduz ez badoa hurrengoari leku eginez, ez litzateke hizketa osoa izango.

Horien bidez gorets zaitzala nire arimak, den guztiaren Jaungoiko Egilea, baina ez dakiela gorputzaren zentzuen bidez itsatsi maitasunaren likistasunean. Zihoazen tokira doaz, ez izatera, eta nahi-kari likitsez urratzen dute arima, berak ere izatea nahi baitu eta maite dituenetan atsedean hartu. Horietan, ordea, ez du lekurik aurkitzen, ez baitiraute; ihesi doaz. Nor doakie atzetik haragi irritsez? Nork atzeman bertan daudela ere?

Haragiaren sena astuna da, haragizkoa delako; hori du izaera. Egina den hartarako balio du; ez du balio, ordea, dagokien hasieratik dagokien bukaerara gertakizunak bidean geldiarazteko. Sortarazi zituen zure Hitzean entzuten dute: «hemendik eta honaino».

XII. Kapitulua

Gorputzak maite badituzu, gorets ezazu haietan Jaungoikoa, eta bihurtu ezazu maitasun hori Egileagana, atsegin dituzunetan hura atsekabetu ez dezazun.

Arimak maite badituzu, Jaungoikoagan maite itzazu, hauek ere aldakor baitira eta harengan dute egonarria; bestela joan eta galdu litezke. Harengan maita bitez; har itzazu ahal dituzun guztiak eta esaiezu: «hau maita dezagun, hau maita!, berak eginak dira hauek eta ez dago urrun». Egin eta ez zuen alde egin; baina beragandik eta beragan dira. Hona non dagoen, egia dastatzen den lekuan. Bihotz barreanean da, baina bihotzak alde egin dio. *Itzul zaitezte, bekatariok, zeuon bihotzetara* (Is. 46, 8) eta egin zintuenari atxikirik bizi. Zaudete harekin eta egonkor iraungo duzue; izan atsedeen harengan eta lasai egongo zarete. Nora zoazte maldaz malda? Nora? Maite duzuen ona haren-gandik da. Harena denez, on eta leun da, baina samindu egingo da, hura utzita, bidegabe maite baduzue hargandik dena. Zertan zabiltzate oraindik ere bide gaitz eta neketsuetan? Atsedena ez dago zuek bila zabiltzaten lekuan. Saia zaitezte bilatzekoaren bila, baina bila zabiltzatena ez dago zuen bila-tokian. Bizi dohatsua bila ari zarete herio lurrean; ez dago han. Nola, ordea, dohatsu bizi, bizitzarik ere ez bada?

Jaitsi zitzaigun hona gure egiazko Bizia eta gure heriotza eraman zuen eta bere bizi ugariaren ugariz hil zuen. Ostots oihu egin zuen, harengana bihur gaitezen, gugana etorri aitzineko leku sekretu hartara, gizadiarekin ezkondu zen lehenbiziko sabel garbi hartara, [Birjinarengandiko] haragi hilkorra betiko hil ez zedin.

Eta handik, *senarra ezkongelatik bezala irten zen, atleta gisa, bere lasterketa egitera pozik* (Sal. 18, 6). Berandu gabe, lasterka etorri zen, hitzez, egitez, bizitzaz, heriotzaz, jaitsieraz, igoeraz, beragana itzul gaitezen oihuka. Begietatik alde egin zigun, bihotzera itzulirik aurki dezagun. Alde egin bazuen ere, hemen dago. Gurekin luzaro egon nahi ez baina ezin gintuen utzi. Inoiz utzi ez zuen tokira itzuli zen, mundu honetan baitzegoen eta *mundua haren bidez egina zen* (Jn. 1, 10), eta *bekatariak salbatzera etorri zen mundura* (1. Tim. 1, 15) Nire arimak hari aitortzen dio, eta berak osasun eman dio *haren aurka bekatu egin zuelako* (Sal. 40, 5).

Gizakien seme-alabak, noiz arte bihotz nagi? Bizia zuengana jaitsi ondoren ere ez duzue igo eta bizi nahi? Nora igo zarete, baina, goian egonik ahoak zerua ukitzeraino? Jaitsi zaitezte, Jaungoikoagana igotzeko, haren aurka igo nahiez erori baitzineten. Esaizkiezu hauek negar-ibar honetan negar egin dezaten, eta eramaitzazu horrela zurekin Jaungoikoagana: maitasun beroz suturik mintzo bazara, Jaungoikoaren Espirituz esaten dizkiezu.

VII. LIBURUA

I. Kapitulua

Hila zen dagoeneko nire adoleszentzia gaizto eta zakarra: gizontzen ari nintzen, adinez zaharrago eta harrokeriaz dorpeago. Ezin irudika nezakeen begi hauek ikusten zutenaz kanpo inolako substantzia motarik.

Ez zintudan antzematen, ene Jaungoiko, giza gorputzez jantzi-ta; jakituriari buruz zerbait entzuten hasi nintzenetik ihes egiten nion aburu honi, eta Eliza Ama Katolikoaren fedean hori aurkitzeak poza ematen zidan; baina zer besterik izan zintezkeen ezin nuen bururatu. Eta gizon izan arren, eta zer nolako gizona!, zu Jaungoiko gorena, bakarra eta egiazkoa asmatzen ahalegintzen nintzen barru-barrutik; eta bihotz-bihotzez sinesten zintudan ustelezina, hautsiezina, aldaezina; nik nola eta nondik ez nekiela, argi ikusten bainuen, halere, eta zalantzarik gabe, ustel daitekeena eskasagoa dela ustelezina baino, eta hauskorra baino zinez hobe delako hautsiezina, eta aldaketarik jasaten ez duena aldakorra baino hobeagoa dela, inondik ere.

Nire bihotzak marru bizi egiten zuen ene irudipen guztien aurka, eta ukabilka uxatu nahi nituen adimenetik inguruan zebilzkidan zaborkeria haiek guztiak. Baina uxatu bezain laster berriro saldoan zetozkidan oldarka begiak lainotzera; giza gorputz antzera iruditu ez baneza ustelezin, hautsiezin, aldaezin hura –nahiago bainuen ustelgarrri, hauskor eta aldakor baino– espazioetan zehar sakabanatzen den

gorputz antzeko zerbait irudikatzera behartzen ninduen irudimenak, mundu barnera isuria edo munduz landa infinituan hedatua; espazio horiek kenduz gero deus ez zirela uste bainuen, hutsa baino areago, ez eta hutsunea bera ere (izan ere, lekutik gorputza kenduz gero lekua lurrez, urez, haizez erabat hutsik geratzen baita), baina azken finean hutsunea, ezdeus zabaldua bailitzan.

Beraz, bihotza astunduta, neronetaz ere argitasun handirik gabe, espazioren batean hedaturik edo isuririk edo pilaturik edo puzturik ez zegoena edota era horietako formaren bat hartu ezin zuena deus ez zela uste nuen. Ene begiek hartzen dituen antzetatik ene espirituak irudipenak hartzen zituen; eta irudi haiek asmatzeko gaitasuna ez nuen ikusten halakoa zenik; eta zerbait handia ez balitz, ezin izango zituzkeen haiek asmatu.

Hala zu ere, nire biziaren bizi, baztergabeko espazioetan hedatua, handi irudikatzen zintudan, mundu itzel hau barrenez barren hartzen zenuela, eta munduz kanpokoa lau haizeetara, muga gabe hartzen zenuela; lurrak, zeruak, direnak oro zu zindukatela eta zugan bukatzen zirela; zu, aldiz, inon ere bukatzen ez. Haizearen gorputzak eguzki-argia eragozten ez duen moduan, handik iragaiten baita barneratuz, zulatu edo hautsi gabe guztia betez, halaxe uste zintudan zeru eta haize eta itsaso ez ezik lurra ere eta bere gorputz handi zein txiki erasaten zenuela bertan egoteko, egin zenituenak oro zure arnas isilez, barne eta landa gidatzen. Era horretan sumatzen nuen besterik ezin pentsa nezakeelako; faltsua zen, halere. Era horretan balitz, lur zatirik handienak zure zatirik handiena edukiko luke eta txikienak txikiena; zutaz horrela beterik baleude, txoriak baino elefanteak gehiago edukiko zintuzke, hau handiagoa baita hura baino eta tarte gehiago betetzen du. Honela zatika, mundu-zati handietan zure zati handiak leudeke eta txikietan txikiak. Ez da, baina, horrela. Artean oraindik *ez zenuen argitu nire ilunpea* (Sal. 17, 29).

III. Kapitulua

Nik, halere, gure jaun eta egiazko Jaungoikoa, kutsaezin, iraunkor, inondik ere aldaezin zintudalarik, –zuk egin baitituzu gure gor-

putzak, ez arimak bakarrik, izaki guztiak eta oro— gaitza nondik etor zitekeen ez nuen argi eta garbi ulertzen. Nondik nahi zetorrela, gaitzaren iturburua aurkitu beharra ikusten nuen; Jaungoiko aldaezina ez bainezakeen aldakor sinetsi, nerau bihur ez nendin aurkitu nahian nembilen hura, [gaitzaren iturburua].

Horrela, bilatu beharra ikusten nuen, eta manikeoak gezurretan ari zirela jakinik, ihes egiten nien gogotik; ikusten baintuen gaitza nondik zetorkeen jakin nahiez, maleziaz beterik zeudela; uste baitzuten zure substantziak gaitza jasatea errazagoa zela eurenak oker jokatzea baino.

Entzuten nuena ulertzen saiatzen nintzen, alegia, guk gaitza egitea gure hautamen libretik zetorrela, eta jasatea zure burubide zuzenetik, baina ezin nuen argi ikusi. Eta horrela, neure burua leize barnetik urrundu nahiez, berriro amiltzen nintzen; behin eta berriro urruntze ahaleginetan saiatu ala, are eta sakonago jausten nintzen amildegian.

Zure argitarantz erakartzen ninduen bizi izatea bezain argi nahimena banuela ikusteak. Beraz, zerbait nahi edo nahi ez nuenean oso ziur nengoen nerau nintzela horren jabe eta ez beste inor, hura nahi ala nahi ez nuena eta nire hobenaren iturria hartan zegoela oharitzen nintzen. Gogoz kontra egiten nuena, aldiz, egin baino gehiago jasan egiten nuela ikusten nuen, eta hori neure errua ez baina zigorra zela iruditzen zitzaidan, eta berehala aitortzen nuen zuk, zuzen zaren horrek, ez ninduzula oker zigorkatzen.

Baina berriro nioen: nork egin nau? Ez ote nire Jaungoikoak, on baino ontasun bera denak? Nondik da, beraz, nik gaitza nahi eta ona ez nahi izatea? Agian, zigor merezia neureganatzeko? Nork ezarri zidan txertaturik erro mikatz hau, Jaungoiko ezti-eztiak egina bainaz erabat? Deabruak egin banau, nondik da deabrua? Aingerua bere nahikari gaiztoz aingeru on izatetik deabru bihurtu bazen, nondik zuen hark ere deabru bihur zedin nahikari gaizto hori, egilerik hoberenak egindako aingerua izanik oso-osorik?

Burutapen hauek behin eta berriro deprimitzen eta itotzen ninduten; baina ez nintzen amiltzen zutaz inor oroitzen ez den erreorearen infernu hondoraino, non inork ere ez zaituen aitortzen, gizonak gaizki egin baino errazagoa dela uste baitute zuk gaizkia jasatea.

V. Kapitula

Gaitzaren iturri bila nenbilen eta gaizki ari nintzen eta nire bilaketa horretan ez nuen ikusten gaizkia. Sorkariak oro nire arimaren aitzinera nekartzan; hauteman daitezkeenak, hots, lurra, itsasoa, haizea, izarrak, zuhaitzak eta animalia hilkorrak; eta ikusten ez ditugunak, hots, zeru-sabaia, aingeruak oro, espirituzko izakiak oro; hauek, ordea, gorputzezkoak bailirian tokika ezarririk, neure irudipenean. Hauekin guztiekin ore-opil moduko handi bat egin nuen zure sorkari hori, bertan gorputz mota ezberdinak bereiziz, egiazko gorputzak batetik eta neronek espiritutzat irudikatzen nituenak bestetik.

Eta handi egin nuen, ez, halere, zen bezain handi, nolakoa zen ez bainezakeen jakin, atsegin zitzaidan tamainakoa baizik, orotatik mugatua noski. Zu, ordea, hura erabat inguratuz eta barneratuz, baina edonorantz mugarik gabe; itsasoa nondik nahi eta noranahi bera bakarrik mugagabe bailitzan eta barnean belaki handi bat, orotatik itsaso neurrigabeak hartua bezala, mugatua ordea.

Horrela irudikatzen nuen nik zure kreazio mugatua, zutaz mugagabe zaren horretaz betea, eta esaten nuen: Horra Jaungoikoa eta Jaungoikoak egindakoak. Jaungoikoa ona eta horiek baino askoz eta askoz hobea; halere, on horrek denak onak egin ditu. Ikus nola inguratzen eta betetzen dituen. Non da, beraz, gaitza? Nondik itzuri da mundura? Non du erro eta non hazi? Izan, ere, ez al da? Ez denaz zer beldur eta zertan kezka gaitezke? Beldur alferra bada, beldur hau gaitz da, noski, bihotza alferrik zirikatzen eta oinazetzen baitu. Are gaitzagoa, zertan beldur izaterik ez eta beldur garelako. Beraz, edo beldur duguna gaitz da edo beldurra bera da gaitz.

Beraz, nondik dator gaitza, Jaungoiko onak oro egin baitu on? Onik handien eta gorenak egin ditu hauek ez hain onak, baina sortzailea eta sorkariak, denak dira onak; nondik dator gaitza? Agian, lehen gai bezala erabilitako materiak bazuen gaiztorik, eta hura birlildu eta antolatzerakoan zerbait utzi al zuen hartan on bihurtu ezina? Baina zer dela eta horrelakorik? Ahalguztiduna zen, guztia bihurtu eta aldatu ahal izateko gaiztorik ezer utzi gabe; ala ez zen ahalguztiduna? Azkenik, ahal oro duen horrek hartatik zerbait egin nahi ukanik, zergatik ez zuen materia erabat deuseztatu? Edo haren gogoz kontra izan al zitekeen? Eta betidanikoa bazen, zergatik hain luzaro antzinagoko

aldien aldietan horrela izaten utzi eta hain geroago hartaz zerbait egin nahi? Edota bat-batean zerbait egin nahirik, hura ez izatea egin zeza-keen, eta bera bakarrik geratu, on egiazko, oso, goren eta mugagabe. Bera ona izanik, onik ez egitea egoki ez bazen, gai gaizto hura kenderik eta ezeztaturik, ez al zezakeen on hark gai ona egin, hartatik oro sortarazteko? Ez litzateke ahalguztidun, onik egiteko gauza ez balitz, inork egindako gaiaz baliatu beharrik gabe.

Horrela ari nintzen errukarri neure buruarekin, herio ikararen kezka eta egia atzeman ezaren min-minez beterik; halere, tinki neukan bihotzean zure Kristoren, gure Jaun Salbatzailearen Elizako sines-
tea, askotan ilun, bai, eta doktrinaren araukiko zalantzan; alabaina, utzi orde, gogo gero eta hartaz jabetuagoa neukan.

X. Kapitulua

Eta handik neuregana itzultzeko ohartarazita, neure baitan sartu nintzen zure laguntzarekin; eta hala egin ahal izan nuen lagun gertatu zintzaizkidalako. Sartu nintzen eta ene arimako begiaz, nolanahikoa izanda ere, ene arimako begi beronen gainean, neure adimenaren gainean argi aldaezina ikusi nuen; ez arrunta eta edonoren begi-bistakoa, ez eta handixeago izan arren beronen kidetsukoa, askoz ere argiagoa eta distiratsuagoa izanik, bere handitasunean oro betez. Ez zen honen modukoa argi hura; hauetatik guztietatik erabat bestelakoa zen.

Ez zegoen ene adimenaren gainetik, olio ur gainean edo zerua lurrez goitik bezala; ni baino gorago zegoen hark egin ninduelako, eta ni beherago, berak egina naizelako. Egia ezagutzen duenak argi hau ezagutzen du eta berau ezagutzen duenak betikotasuna ezagutzen du. Maitasunak ezagutzen du.

Oi betiko egia, egiazko maitasuna eta betikotasun kutuna! Zu zaitut Jaungoiko, zuri ari natzaizu hasperenka gau eta egun. Lehenik ezagutu zintudaneko, zuk hartu ninduzun ikustekoa bazela ikus nezan, nik neuk ikusteko moduan egon ez arren. Dirdai egin zenidan begi ahuletara, nigan bortizki errainutuz, eta dar-dar jarri nintzen maitez eta ikaraz: zugandik urrun nengoela ikusi nuen, bestelakotasunaren eskualdean, zure mintzoa handik goitik entzungo banu bezala:

«Handien janari naiz; hazi zaitez eta jango nauzu. Ez nauzu, ordea, ni aldatuko zure barnean, zeure gorputzaren janari bainintzen; zu aldatuko zara nigan.»

Hartan ezagutu nuen *erruak zigortuz zentzarazi zenuela gizakia eta sitsak jantzia bezala hauts bihurtu nire arima* (Sal. 38, 12). Eta esan nuen: «Egia ez al da ezer? Ez baitago hedaturik toki mugatueta, ez mugagabeetan.». Eta urrundik erantzuten zenidan: «Bai! Naizena naiz», eta nork bere bihotzean entzuten duen modura entzun nuen inolako zalantzarik gabe; aiseago duda nezake bizi naizela, egiarik ez dela baino, «*haren egintzetan ageri den egia*» (Erm.1, 20), alegia.

XI. Kapitulua

So egin nien zutaz azpikoei eta erabat zirenik ez nuen ikusi, ez eta erabat ez zirenik ere; izan, noski, zugandik baitira; ez dira, ordea, ez baitira zu zarena. Aldaketarik gabe dirauena baita egiaz, izan. *Nire zoriona, berriz, Jaungoikoaren ondoan egotea da* (Sal. 72, 28). Harengan ez banago, nigan ere ez bainagoke. Hark, ordea, *bera aldatu gabe, den-dena eraberritzen du* (Jakd. 7, 27); eta *Jauna zaitut, ene Jaun, zuregan baizik ez baitut zorionik* (Sal. 15, 2).

XII. Kapitulua

Ustelkorrak on direla ere garbi ikusi nuen; guztiz onak balira ezin ustelduko bailirateke, ez eta onak ez balira ere. Guztiz onak balira ustelezinak izango lirateke, eta batere on ez balira ez lukete usteltzekorik. Ustela kalte da, izan ere, eta ona murriztu ez baleza ez luke usteltzeak kalterik. Beraz, edo usteltzeak ez du kalterik, eta hau ezi-nezkoa da, edota usteltzen den orok zerbait on galtzen du, eta hau egia osoa da. On guztia gal balezate ez lirateke deus ere izango. Izan baldin badaitezke eta usteldu ezin, hobeak dira, ustelezin iraungo dutelako. Baina nolatan esango dugu bada, on guztia galduz hobeak egin direla? Zer zoroagorik? Beraz, on guztiaz gabetzen badira, hutsa dira.

Beraz, diren bitartean on dira. Beraz, direnak oro dira on; eta jatorria non duen bila nenbilen gaitz hura ez da substantzia, hala balitz on bailitzateke; edo substantzia ustelezina da, on zinez handia, edo substantzia ustelkorra, zeina ona ez balitz ezin ustelduko bailitzateke.

Horrela ikusi nuen eta argi agertu zitzaidan zu zinela on ororen egile eta zuk egin ezik inolako substantziarik ez dela. Eta guztiak ez baitituzu egin berdin, hargatik dira denak, bakoitza on delako, eta oro bat harturik, guztiz on; *egin zuen guztia oso ona zela ikusi baitzuen Jaungoikoak* (Has. 1, 31).

XIII. Kapitulua

Zuretzat ez dago inolako gaitzik, ez eta zuk sortutako izadiarentzat, oro har; hartaz landa ez baita ezer zuk ezarritako legea hautsi dezakeenik. Haren zatietan, ordea, badira ustez zenbait gaizto, beste ei ez dagozkielako; eta berauek beste zenbait ongi dagozkie eta eurengan onak dira. Euren artean egoki ez datozenak badagozkie azpiko gauzei, lurra deritzogunari, zeinak zeru hodeitsu eta haizetsua baitu berari dagokiona.

Ez bezat nik esan: «nahiago nuke horiek existituko ez balira!», zeren horiek soilik ikusiko banitu ere hobeak desiratuko baintuzke; baina horiengatik, beste gabe ere, goretsi behar zintuzket, erakusten baitzaituzte lurrean *«herensuge eta leize, su eta kazkabar, elur eta laino, eta zure esanetara dauden haizeraunsiek; mendi eta muinoek, frutarbola eta zedro guztiek; basabere eta etxabere, narrasti eta hegaztiak. Munduko errege eta herriek, buruzagi eta gobernari guztiek, mutil eta neskatxa, agure eta haur, denek goresten baitute zure izena»* (Sal. 148, 7-12).

Zeruetatik ere goresten baitzaituzte, gure Jaungoiko, «*gorets dezatela zure izena zeru goienetik zure aingeru guztiek, zure gudari guztiek; gorets zaitzatela Eguzki eta Ilargi, izar argitsuek, zeru zabalek eta zeru gaineko urek!*» (Sal. 1, 4). Ez nuen hoberik opa, guztiak gogamenean nituelako, gainekoak hobeak zirela azpikoak baino uste izan arren, gaineko soilak baino guztiak hobeak zirela zuzenago neritzon.

XV. Kapitulua

So egin nien besteei eta izatea zuri zor dizutela ikusi nuen, eta mugadun oro zuregan direla, ez tokian bezala, baina bestela: guztiak baitauzkazu egiaren eskumenean, eta guztiak diren heinean dira egiazkoak; eta ez dena badela uste izatea, hori da gezurra, ez besterik.

Ikusi ere, ikusi nuen bakoitza bere tokian egon ez ezik bere aldian ere egoki datorrela, eta zu, betiko bakarra, ez zinela lanean hasi aldien aldiaz geroz; aldiak oro, iraganak eta iragaitekoak, ez lihoazke eta ez letozke zuk jardunean iraungo ez bazenu.

XVII. Kapitulua

Harritzen nintzen zerau maite zintudalako, ez zure ordezeko mamurik; ez nuen baina atseden zu gozatuz, ene Jaungoiko; aldiz, zure edertasunak nindekarren eta berehala nire zamak zuregandik urruntzen ninduen eta gauza hauetara amiltzen nintzen hasperenez; ohitura lizuna zen nire zama. Baina oroimenean zintudan, eta zalantza izpirik gabe sinesten nuen banuela nori atxiki, atxikimendu horretarako neu gai ez banintzen ere, *gure gorputz galkorra arimarentzat zama baita, eta lurrezko etxola honek berez kezkatu den espiritua nekarazten du* (Jkd. 9, 15). Ziur-ziur nengoen, *mundua mundu denetik, berez ikusezina dena, hau da, Jaungoikoaren betiereko ahalmena eta Jaungoikotasuna ikusgarri gertatzen zaiola haren egintzak aztertzen dituenari* (Erm. 1, 20).

Aztertzen ari nintzen zeruko nahiz lurreko edertasunak nondik onirizten nituen eta zerk eragiten ote ninduen gauza aldakorrei buruz arin eta tinko epaia ematera zera nioenean, alegia: «honek honela izan behar du; beste horrek ez»; eta horrela epaitzerakoan nondik epaitzen ote nuen aztertzen ari nintzela, egia betiko eta aldaezina aurkitu nuen ene adimen aldakor honen gainetik.

Honela mailaka igoz nentorren, gorputzetatik hasi eta gorputzaren bitartez sentitzen duen arimara; hemendik arimaren barneko indarrera, gorputz-leihoen bidez baitu arimak kanpokoen berri, eta

honaino piztiak ere iritsi daitezke. Hemendik arrazoimenera, maila honetan baitago gorputzaren sentimenetatik datozenak epaitzeko ahalmena. Ahalmen hau ere nigan aldakor aurkiturik, adimenera igo zen eta ohiko bururapenak elkarren kontrako irudipenak haizatuz gainditu; hala aurkitu zuen zein argik argiztatzen zuen arima, oihukatzarakoan, inongo zalantzarik gabe, aldaezina aldaberari hobetsi behar zitzaiola, eta hartatik ateratzen zuen aldaezinaren ezagutza. Hau nolabait ezagun izan ez balu, inola ere ez lioke hain ziur aldakorrari hobetsiko. Honela iritsi nintzen den harengana begi-kolpe bizkor batez.

VIII. LIBURUA

V. Kapitulu

Baina Sinpliziano zure zerbitzariak Bitorinori buruzko hauek esan zizkidanean, ni ere beste horrenbeste egitera animatu nintzen; horretarako kontatu baitzidan. Eta ondoren gehitu zuen Juliano agintariaren egunetan kristauei debekatu zitzaizela literatura eta oratoria irakastea, eta berak lege hau onartuz, nahiago izan zuela mintzoaren eskola utzi zure Hitza abandonatu baino, *haurtxoei ere argi eta garbi mintzarazten diena* (Jkd. 10, 21); eta ausarta baino gehiago zoriontsua neritzon, zugar atsedean izateko egokiera aurkitu baitzuen; hauxe zen, izan ere, nire irrika bizia, ez inoren burdinaz lotuta, neure burdinazko borondatea baizik.

Nire nahia etsaiaren eskuetan zegoen eta harekin egindako kateaz lotuta nindukan. Nahi gaiztoak dakar grina, eta grinaren morroi izateak ohitura dakar, eta ohiturari ez oldartuz, eginbeharra sortzen da; katea esan dut, kate-begiak bata besteari lotuz morrontza gogorren bainindukan. Zu, egiazko poz bakarra, dohainik zerbitzatzeko eta gozatzeko neukan gogo hasiberria ez zen oraindik gai lehengo zaharra, urteen poderioz indartua, garaitzeko. Horrela, nire bi nahimenek, bata zaharra eta haragizkoa, bestea espirituzkoa eta berria, elkarrekin borrokan eta elkarrengandik alde eginez arima hondatzen zidaten.

Horrenbestez, neure eskarmentuz, iritsi nintzen ulertzera inoiz irakurritako hura, alegia, *giza grinak espirituaren aurkakoak direla eta espiritua giza grinaren aurkako* (Ga. 5, 17). Ni bietan nengoen, baina hobesten nituenetan areago gaitzesten nituenetan baino. Hauetan, alegia, ez nintzen ni, bortxaz jasaten bainuen gehienetan nahita egin orde.

Hala eta guztiz, nire aurkako ohitura bizkorragotu gogotik egiten zitzaidan, nahita etorria bainintzen nahi ez nuenera. Eta nork zuen kontrakoa esateko eskubide, bekatuaren ondoriozko zigorra izanik, beraz, zuzena?

Ez neukan neure burua zuritzerik ere, egia ongi atzeman ez nuelako aitzakian ez zintudala zerbitzatzen mundua utzirik; egia horretan tinko bainengoen. Nik, oster, oraindik lurrari itsatsirik, ez zintudan zerbitzatu nahi; eta eragozpenak gainditzeko beldur nintzen, haien sareetan geratzeko bezainbeste.

Munduko zamak, honela, gozoki mendean hartzen ninduen, ametsek hartzen gaituen eran; eta zurekiko burutapenak, esnatu nahi dutenen ahaleginak bezala ziren, berriro murgiltzen baitira, loak garaiturik; eta beti lo egotea inork ere nahi ez duenez, eta zentzudun guztien iritziz esna egon hobe delarik, halere, gorputza oso harturik dagoenean, loa uxatzea kostatzen zaio eta luzapenetan dabil esnatzeko ordua izanik ere; halaxe, ziur nengoen hobe zela zure maitasunari ekitea nire grinari amore ematea baino; hark, ordea, atsedean ematen zidan eta mendean hartzen, honek, berriz, liluratu eta lotu egiten ninduen.

Ez nuen zer erantzunik zure hitz horiei: *Esna zaitez, lo zauden hori, jaiki hilen artetik eta Kristok argituko zaitu* (Ef. 5, 14); eta edonondik zuk egia zeniola jabeturik eta uste osoa zure egian nuelarik, ez neukan erantzutekorik hitz baldar eta nagitsu hauek baizik: «Berehala... berehalaxe... Zaude pixka bat!». Baina «berekala» horrek ez zuen mugarik eta «pixka bat» hori luzatuz zihoan.

Gizon barnekoi izaki, alferrik zitzaidan atsegin zure legea, *neure gorputzean beste lege bat ikusten bainuen, nire adimenaren legeari borroka egiten ziona; eta niregan ari zen bekatuaren lege horrek preso hartuta nindukan* (Erm. 7, 22). Bekatuaren lege hori ohituraren indarra da, hark erakartzen eta lotzen baitu arima gogoz kon-

tra ere, nahita hartara lerratu izanagatik. *Ene zoritxarra! Nork askatuko nau heriotzara naraman nire izaera honetatik? Jaungoikoak Jesukristo gure Jaunaren bitartez! Eskerrak berari!* (Erm. 7, 24)

IX. Kapitula

Nondik zetorren, baina, munstro hau? Eta zergatik horrela? Argi naza zure errukiak eta galde biezaiete, erantzuteko gai badira, giza minen leize ezkutuei eta Adanen semeen samin ilunpetsuenei. Nondik munstro hau? Eta zergatik horrela?

Arimak gorputzari agindu, eta berehala men egiten dio honek. Arimak berak bere buruari agindu, eta kontra egiten dio. Arimak eskua mugitzeko agintzen du, eta hain erraz egiten du ezen agindu eta egin, ozta-ozta bereiz baitaitezke. Eta arima arima da eta eskua gorputz. Agintzen du arimak, arimak nahi dezan, eta bat bera izanik ez du egiten. Nondik munstro hau? Eta zergatik horrela?

Nahi izateko agintzen du, noski, nahi ez balu ez bailezake agindu, eta agindurik ez du egiten. Ez du guztiz nahi; beraz, ez du guztiz agintzen; nahi neurrian agintzen baitu eta nahi ez duen neurrian ez du egiten agindu hori; nahimenak agintzen baitu nahimena izan dadin, bera, ez beste. Ez du, beraz, guztiz agintzen, eta ez da agertzen agindutakorik. Agindua erabatekoa balitz, agindu beharrik ere ez luke, egina bailitzateke.

Ez dago, beraz, munstrorik, alde nahi eta alde nahi ez izatea; arimaren gaitza da, ohituraren zamapean egiak ez baitu guztiz zutiarazten. Hortaz, bi nahimen dira, bata ez osoa, eta honi falta zaiona besteak dauka.

X. Kapitula

«Itzali bitez zure aurpegitik», ene Jaungoiko, «hitzontziak eta adimen liluratzaiak itzaltzen diren bezala», zera diotenak, delibera-

menduan bi nahimen sumaturik, bi natura ere baditugula, gogoaren bi izaera, bata ona eta bestea gaiztoa.

Egiaz, beraiek dira gaiztoak horrelako gaiztakeriak uste izatean, eta beraiek izan daitezke onak, egiazkoak sinetsi eta egiari egokituko balitzaizkio, zure apostoluak esan ahal izan diezaien: *garai batean ilunpetan bizi zineten; orain, aldiz, argitan bizi zarete, Jaunarekin bat eginik* (Ef. 5, 8). Horiek, berriz, Jaunagan ez baina beraiegen argi izan nahirik, arimaren natura Jaungoikoarenarekin bat delakoan, ilunpe beltzagoan gertatu dira, zugandik urrunago joan baitira harrokeria izugarritz; zu baitzara *egiazko argia, mundura etorritz gizaki guztiak argitzen dituen*a (Jn. 1, 9) Adi zer diozuen eta lotsa zaitezte, *hari begira argi-argi egongo baitzarete eta ez zaizue aurpegia lotsaz gorrituko* (Sal. 33, 6).

Aspalditik erabakia nuenez, Jaunaren morroi izateko deliberamenduan ari nintzela, ni nintzen nahi nuena eta ni neroni nahi ez nuena ere. Neu nintzen. Ez nuen guztiz nahi; ez eta erabat ez nahi ere; horregatik ari nintzen borrokan neronekin eta neure burua urratzen nuen; eta urratzea neure gogoz kontra gertatzen bazitzaidan ere, ez zen ageri beste arima baten izaera, neurearen oinazea baizik. Eta horregatik, *egiten zuena ez nintzen ni, niregan ari zen bekatua baizik* (Erm. 7, 17), bekatu libreago baten zigorra bailitzan, Adanen seme izatearen ondorio.

Elkarren kontra dauden nahimenak bezainbeste badira kontrako izaerak bi baino gehiago izango dira. Norbaitek hauta nahi baleza haien biltzarrera joan ala antzerkia ikustera, laster hasiko zaizkio: «horra bi izaera; bata, onak, harantz darama, eta besteak, gaiztoak, honantza dakar. Nondik, bestela, elkarren kontrako bi nahimen horien ezbaia?»

Nire ustez, biak dira gaiztoak, haiengana daramana eta antzerkiora dakarrena; haien ustetan, ordea, beraiegana daramana da on bakarra.

Eta zer gertatzen da, gutariko norbait deliberatzen hasi eta bi nahimen izaerak erkatuz, antzerkira ala gure batzarrera joan zalantzak baditu? Galdera honi erantzuteko, ez al dute hauek ere euren zalantzak izango? Zeren, edo nahi ez dutena aitortu behar dute, hau da, ona dela gure batzarrera daraman nahia, bertako funtzioen partaide zintzo dirautenak bezala, edota bi izaera gaizto baitetsiko dituzte eta bi espiriturik gaizto gizon berean; eta haiek diotena ez da egia izango, hots, bata ona eta bestea gaiztoa dela; edota egiara bihurtu eta ez dute ukatuko

norbait deliberatzen ari denean arima bakarra dela, zenbait nahimenen eraginpean.

Beraz, gizon bakarrean bi nahimen elkarren aurka ikustean ez bezate esan bi arima aurkari direla, bata ona eta bestea gaiztoa, elkarren aurkako bi substantzia eta printzipioen liskarretik datozenak. Zuk gaitzesten dituzu, Jaungoiko egia, zuk argudioak ematen eta konbentzitzen; honelatsu, bi nahimen gaizto direnean, adibidez, zalantzak ditue-nean gizasemea nola hil, pozoiaz ala ezpataz; edota landa hau edo beste indarrez hartu, biak ezinean; lizunkerian dirua xahutu ala diru gosez dirua gorde; zirkura joan ala antzerkira, biak egun berean gertatuz; hirugarren kasua erantsiko dut: inoren etxea ebastea, ahal baledi; eta laugarren kasua: aukera izanez gero, adulterio egitea; hauek denak une berean gertatuz gero eta denak era berean desiratuak izan, ezin baitaitezke batera egin; lau nahiera hauek, eta gehiago ere gerta daitezke hainbeste izaki gure gurariak, zatitu egiten dute arima; eta ezin esan, hala ere, hainbat eta hainbat substantzia desberdin daudela.

Orobat gertatzen da nahiera onekin ere. Galdetuko banie ona ote den Apostoluaren irakurketaz gozatzea, edota salmo soil batez, edo Ebanjelioaren azalpenaz, denak direla onak erantzungo didate. Baina denak era eta aldi berean gozagarri badira, ez al da egia nahi izate desberdin hauek gizakiaren bihotza zatibanatzen dutela, lehenik zein hautatu deliberatzen ari den bitartean?

Hala eta guztiz, denak dira onak eta elkarren lehian ari dira, askotara zatikatua zegoena, nahimen oso bat egiten duen aukera lortu arte. Gauza bera gertatzen da betikotasuna goialdearen atseginerako dugunean eta aldi baterako ondasunen desirak behealdeari bortizki erakartzen dionean; arima bat bera baita, nahimen hau edo hura irrikatzen ez nahimen osoz; horregatik urratzen da saminez bere baitan, egiak bata lehenestera daramalako eta ohiturak bestea ez uztera bul-tzatzen diolako.

XI. Kapitulua

Gaitz eta oinaze horiekin nenbilen, neure burua ohi eta nahi baino zorrozkiago salatuz, nire lokarrian kateatuta, itzulika eta indar-

ka, erabat eten arte preso nindukan soka-mutur ahul hura, baina lotuta halere. Zu ari zintzaizkidan oraino, Jauna, nire barnean beldurlotsaren zartailu gogor urrikaltsuz, amore eman ez nezan eta azken hari ahul hura eten gabe gera ez zedin, berritzearekin ni hertsikiago lotuko baininduen.

Eta neure artean esaten nuen: «Oraintxe! Oraintxe!» eta hitzetik ekintzara pasatzen nintzen. Ia-ia egiten nuen, baina egin ez. Ez nintzen, ordea, lehengoan erortzen; egitear nengoela arnas hartzen nuen eta berriro ekiten nion eta gero eta hurbilago nengoen, ukitzear eta eskuratzeaz; baina iritsi ez, eta ezin eskura eta ezin eduki, herioan hil eta bizitzan bizi erabakitzen ez nuela; gaitz zaharragoak indar gehiago zuen nire baitan ohitura berri hobeak baino; eta beste gizon bihur nintekeen une hura hurbilagotzen zen heinean ikara ere handiagoa egiten zen nigan. Eta atzera egiten ez baninduen ere, ez eta helburutik aldentzen, ez bai nengoen.

Berriketen berriketek eta hutsalkerien hutsalkeriek nindukaten, aspaldiko nire lagun zaharrek, eta haragizko soinekotik tiraka esaten zidaten marmarka:»Uzten al gaituk? Hemendik aurrera ez gaituk hirekin izango sekulako; eta hemendik aurrera ez zaik zilegi ez hau, ez hura, sekulako!»

Eta zertzuk ziren, ene Jaungoiko, «hau eta hura» hitzek iradokitzen zizkidatenak! Haiza ditzala zure errukiak zerbitzari honen ari-matik! Zer nolako likiskeriak iradokitzen zizkidaten! Zer nolako lotsagabekeriak! Entzuten nituen, ez erditaraino ez eta gutxiagorik ere, ez aurrez aurre nire kontra zetozela; baina atzetik xuxu-muxuka, ihesi eta disimuluan atximurka bezala, itzul nendin.

Horrek atzeratzen ninduen haiengandik aldentzera, deitua nintzen lekura bihurtzeko, ohitura bortitzak hau esaten baitzidan: »Hauek gabe biziko haizela uste duk ala?»

Baina hau oso txepelki zioen jada. Aurpegia itzuli orduko ni pasatzeko beldur nintzen lekurantz, han agertzen zitzaidan kastitatearen duintasun garbia, narea, ez pozkario txarrean, oneski ferekatzen, zalantzarik gabe etor nendin baizik, erukizko besoak, eredu onez gainezka, nigana luzatuz, ni onartzeko eta besarkatzeko.

Hainbeste mutiko eta neskato, hainbeste gazte eta adin guztietako, alargun agurgarri eta birjina urtetsu, eta guztietan kastitate bera,

ez agor, zu senar zaituztela pozarren munduratutako haur ugariren ama emankor baizik.

Eta irri egiten zidan adore eman nahian, hau esanez bezala: «horiek eta haiek egin zutena hik ez al dezakek? Ala, horiek eta haiek beren indarrez ahal ditek eta ez Jaungoiko Jaunaren laguntzaz? Haien Jaungoiko Jaunak eraman nau beraiengana. Zutik egon ezin bahaiz, zergatik nahi duk eure oinarri izan? Jaurtiki hadi beldur gabe beragana; ez hau jausten utziko. Jaurtiki hadi lasai, hartu eta sendatuko hau».

Eta lotsa-lotsa nintzen; oraindik ere entzuten baintuen berrike-ta haien marmarioak, eta zalantzan nengoen.

Eta berriro, entzungo banu bezala:»Bihur hadi gor gorputz atalen eskakizun lizun lurtarrentzat, moteldu daitezzen.» Atsegin ez min-tzo zaizkik, baina Jaungoiko hire Jaunaren legez kanpo.

Liskar hau nerabilen ene bihotzean, neroni nire kontra. Baina Alipio, beti neukan alboan, isil-isilik, nire urduritasun biziaren emaitzaren zain.

XII. Kapitulua

Gogoeta sakonak nire miseria guztia barne-barnetik atera eta ene bihotz-begien aitzinean bildu zidalarik, ekaitz izugarria sortu zitzaidan, negar malkoetan lehertaraziz. Eta euri erauntsia bere trumoi eta guzti libratzeko Alipiogandik alde egin nuen; negar egiteko bakar-tasuna egokiagoa zela iruditzen zitzaidan, eta beragandik ahalik eta urrutien joan nintzen, eragozpen baitzitzaidan haren presentzia. Nola nengoen ohartu zen. Zer edo zer esan bainuen jaikitzerakoan, ene mintzoa negarrak hartua zegoela adieraziz.

Eserita geunden tokian geratu zen hura, harri eta zur; eta ni pikondo baten pean etzan, ez dakit nola, eta malkoei ataka zabalduz, nire begiak iturburu bilakatu ziren, zure gogoko opari; eta hitz hauek ez baziren ere, honelatsuko esanahiez mintzo nintzaizun: *noiz arte, Jauna? Amaigabekoa ote zure haserre?* Ez izan gogoan iraganeko *gure erruak* (Sal. 78, 5). Oraindik ere haien gatibu sentitzen nintzen. Oihu errukarriak ateratzen nituen: »noiz arte, noiz arte *bihar* eta

bihar? Zergatik ez orain? Zergatik ez da oraintxe bertan ene lizunkerien azkena?».

Hauek esan eta bihotz samin biziz negar egiten nuen; eta hara non, auzo etxetik lelo bat dut entzuten behin eta berriro, ez dakit mutiko ala neskatorena: »Hartu eta irakur! Hartu eta irakur!».

Berehala aurpegia aldatuz, adi-adi jarri nintzen gogoratzen ea horrelako lelorik ba ote zen ene haurtzaroko jolasetan, baina ez nuen gogoratu behin ere halakorik entzunik. Negar iturria urrituz, jaiki nintzen ustez eta Jaungoikoak ez zidala besterik agintzen, hots, liburua ireki eta lehenik antzematen nuen atala irakur nezala.

Entzuna bainuen, Antoniok ustekabeen eskuartean ebanjelioa zabaldu eta irakurriz, berari esana bezala hartu zuela irakurtzen zuen hau: *zoaz, saldu zeure ondasunak eta eman behartsuei, zeure aberastasuna zeruan izan dezazun; gero, zatoz eta jarraitu niri* (Mat. 19, 21); eta hitz hauek bihurtarazi zutela berehala zugana.

Halaxe, lasterka itzuli nintzen Alipio zegoen lekura, han utzi bainuen apostoluaren liburua, handik alde egiterakoan. Hartu nuen, zabaldu eta isilik irakurri nuen begien aurrean lehenik gertatu zitzaidan kapitulua: *Ez jan-edanean eta hordikerian, ez lizunkeria eta neurrigabekeria, ez haserre eta norgehiagokeria. Bizi zaitezte Jesukristo Jaunari itsatsiak eta ez ibili giza grinak bete nahian* (Erm. 13, 13).

Ez nuen gehiago irakurri, ez eta behar ere; berehala, pasarte horren azken hitzekin segurtasunaren argiak bete zuen ene bihotza eta ezbai guztien lainoek ihes egin zuten.

Orduan, atzamarra edo beste zerbait orri tartean ipini eta itxi nuen liburua, eta aurpegi narez, gertatua Alpiniori adierazi nion; berari zer gertatzen ari zitzaion, nik ez bainekien, honela agertu zidan Alipio; nik irakurritakoa erakusteko eskatu zidan; erakutsi nion eta nik baino aurreraxeago jarraitu zuen irakurtzen; nik ez nekien nola jarraitzen zuen pasarteak. Eta jarraia hau zen: *Egiezue harrera ona sinesmen heldugabekoei* (Ib. 14, 1) Hitz horiek beretzat hartu zituen eta hala adierazi zidan. Aholku hartaz bizkorturik, bere lehengo ohi-turen arabera, nireak baino askoz hobeak baitzituen, asmo eta erabaki berarekin bat etorri zen, batere kezka larririk eta ezbairik gabe.

Handik amarengana joan ginen eta gertatua azaldu genion. Haren poza! Pozez jauzika, garaipena aldarrikatzen zuen eta zu ones-

ten zintuen, *guk eska nahiz pentsa dezakegun baino askoz hobeki egiteko ahalmena duzun hori* (Ef. 3, 20), etengabe, negar intziri urrikarritz hark niretzat eskatu baino askoz gehiago eman zeniola ikusten baitzuen.

Erabat bihurtu ninduzun zugana eta ez nuen ez emazterik desiratzten, ez mundu honetan inolako esperantzarik jartzen. Hainbat urte lehenago zuk erakutsitako sinis legean bainengoen; eta horrela, *haren negarra dantza bihurtu zenion* (Sal. 29, 12), berak nahi baino eman-korrago, eta nire haragizko birlobengandik itxaro zezakeen baino maitekiago eta garbikiago.

IX. LIBURUA

X. Kapitulua

Bizitza honetatik irteteko eguna hurbil zuela, –zuk bazenekien eguna, guk ez–, artean geunden etxe barneko baratzerara leihotik begiragertatu ginen, zure bidezidor ezkutuetan zehar zeuk eramanda, ama eta biok Ostia Tiberinan, jendearengandik urrun, ibilbide luze neketsuaren ostean, itsasoz bidaiari ekiteko indarrak hartzen.

Bakarrik geunden gozo-gozo hitz egiten; *atzean gelditutakoaz ahazturik, aurrerakoaz arduraturik* (Flp. 3, 13), zu zeu zaren egiaaren aitzinean, santuen betiko bizitza nolakoa izan daitekeen ari ginen, *inork ikusi eta entzun ez duena, gizakiari inoiz bururatu ez zaiona* (1 Ko. 2, 9), alegia. Gure bihotz-ahoa irrikaz zabaltzen genuen *zuga dagoen bizi iturriaren ur jauzietara* (Sal. 35, 13); handik gure neurriarabustita, horrenbesteko gauza nolabait sumatuko ote genuen.

Ondorio honetara iritsi ginelarik, hots, haragizko zentzuen edonolako atsegina, handiena eta gorputz argitasunik distiratsuenaz jantzia izanda ere, bizi dohatsu harekin alderatzeko ez ezik aipatzeko ere ez dela duin; beti Bera denarenganako maitasun sutsuagoz jaiki eta mailaz maila gogora ekarri genituen gorputzezko izakiak oro, zerua

bera ere, handik isurtzen baitigute eguzki-ilargi-izarrek euren argia lurrera.

Eta oraindik gorago igo ginen, hausnartuz eta hitzez zuk egingakoak miresten; gure arimetara iritsi ginen eta areago, Israel egiaren janariaz betiko elikatzen duzun ugaritasun ahitu ezineko hartara; Jakinduria da hango bizitza, *gauza guztiak beronen bidez egin baitziren* (Jn. 1, 3), izan direnak eta izango direnak. Bera, berriz, ez du inork egin; betikoa da orain eta halaxe izango da beti, beragan ez baita *bazenik* edo *izangorik*; *izatea* baino ez, betikoa delako; izandakoa eta izango dena ez da betikoa.

Hartaz mintzo ginela eta hura irrika, apur bat atzeman genuen bihotzaren oldar osoz; eta hasperenka, gure espirituaren lehen emaitzak han lotuta utziz, ahoaren hotsera itzuli ginen, gure hitza han baita hasten eta bukatzen. Zer, ordea, zure Hitza den gure Jaunarekin konparatuz? Beragan baitago beti, zahartu gabe eta oro berrituz.

Eta gure artean esaten genuen: norbaiti isilduko balitzaio haragiaren burrunbada; isilduko balira itsaso-lehor-aireen irudipenak; ortzia isilduko balitz, eta arimak berak ere bere buruaz pentsatu gabe gainez egingo balu; ametsak eta irudipenezko agerkariak oro isilduko balira; eta isilduko balitz zernahi mihi, zantzu, eta igarobidean egiten den oro, entzuten dienari hau esaten baitiote: «*Ez gara geu egin; betiko dirauenak egin gaitu*» (Sal. 99, 3); eta hau esan ondoren isilduko balira, egin zituenarengana belarriak erne, eta bera bakarrik mintzo balitzaigu, ez haien bidez baina bere-berez, haren hitza entzun dezagun, ez giza mihiz, ez aingeru mintzoz, ez hodei hotsez, ez igarkizun misteriotsuetan, baina horiek gabe horietan maite dugun Hura bera entzungo bagenu, orain gogoaren argiaz betiko Jakinduria, gauza guztien gainera dirauena, ukitzen dugun modura; egoera honek luze iraungo balu eta askoz ere mota eskasagoko ikuskari guztiak itzali, eta so gagozkion hura argi-zizta honetaz atzi barneko pozez... guk hasperenka nahi dugun betiko bizia ez al da argiune honen antzeko? Ez al da hau harako «*sar zaitez zure Jaunaren pozean*» ? (Mat. 25, 21). Noiz baina? Ez al da izango denok piztuko garenean, *izatez denok aldatuak* (1 Ko. 15, 51) izango ez bagara ere?

Honela ari nintzen, hitz zehatz horiekin berekin ez bada ere. Baina zuk badakizu egun hartan horrelakoez ari ginela, eta mintzo ahala mundua gero eta kaskarragoa iruditzen zitzaigun bere zorabide

guztiekin, badakizu zuk, Jauna, amak nola esan zidan: «Seme, niri dagokidanez, ez dut jada atseginik mundu honetan. Hemen zer egin eta zertarako egon ez dakit, hemengo itxaropena galdurik baitut. Gauza batengatik nahi nuen luzexeago bizi, alegia, hil baino lehenago zu kristau katoliko ikusteagatik. Hori baino gehiago eman dit Jaungoikoak, zu, munduko atseginak arbuiautz, haren morroi ikustea. Zertan ari naiz, beraz, ni hemen?»

XI. Kapitulua

Ez dut ongi gogoratzen zer erantzun nion; baina handik bost egunera, gutxi gorabehera, sukarrak jota oheratu zen. Gaitzaldian, behin zorabiatu eta kordea galdu zuen. Hara joan ginen laguntzera, baina berehala etorri zen bere onera, eta han geundenoi so egin zigun, anaiari eta niri, eta zerbaiten bila bezala galdetu zigun: «Non nintzen?» Gero, gu triste eta izuturik ikustean, «hemen lur emango diozue zuen amari», esan zigun. Ni isilik, malkoei eutsi ezinik; anaiak zerbait esan zuen, hobe zukeela, nonbait, urruti gabe sorterrian hil. Hau entzunik, aurpegia larritu eta zorrozki so egin zion hala mintzo zelako, eta gero niri begira esan zuen: «Hara zer dioen!» Ondoren, bioi: «Jar ezazue gorputz hau nonahi; ez zaitezte honetaz kezka. Gauza bat bakarrik eskatzen dizuet, nonahi zaudetela ere, Jaunaren aurrean oroit zaitezte nitaz». Ahal zuen moduan hitz hauek adierazi ondoren isildu egin zen eta gaitza larriagotuz, hilzoria iritsi zitzaion.

Ni, ordea, Jaun ikusezina, zure zintzoen bihotzetara isurtzen dituzun dohainak eta handik datozen ondorio harrigarriak gogoan nituela, poztu egin nintzen eta eskerrak ematen nizkizun; ondotxo bainekien zeinen arreta biziz ari izan zen beti bere hilobia prestatzen senarraren gorpu ondoan. Bihotz bat eginik bizi izan baitziren, (jainkozkoak aski sumatzen ez dituen giza arimari dagokion bezala) zorion hura ere nahi zuen oraindik, eta jendearen oroitzapenean utzi, itsasoz haraindi erro-mes ibilita ere, bi ezkonlagunen gorpuzkiak lur berak estaltzen zituela.

Nik neuk ere ez nekien kezka hutsal hau noiz hasi zitzaion bihotzetik alde egiten, zure onberatasunagatik; eta ikaragarri poztu nintzen horrela agertu zitzaidanean, nahiz eta leihoko elkarriketa

hartan «zertan ari naiz hemen?» esan zidanean, sorterrian hil-gogo handirik ez zuen agertu.

Gero esan zidaten, Ostian, ni han ez nengoela, gure ama ene lagun batzuekin bizi honen arbuioaz eta heriotzaren onuraz lagunkiro mintzo zelarik, denak txundituta zeudela emakume hari Zuk emandako kemenaz. Bere herritik hain urrun gorputza utzi beharrak beldurtzen ez al zuen galdegin ziotenean, «Jaungoikoarentzat ez dago deus urrun –erantzun zien– . Ez naiz beldur azken egunean ni piztu-lekua ahantziko zaionik».

Horrela, gaitza hasi eta bederatzi egunera, berrogeita hamasei urte zituela, nik hogeita hamahiru, arima jainkozko eta zintzo hura gorputzetik atera zen.

XII. Kapitulua

Begiak ixten ari nintzaion; goibel izugarria zetorkidan bihotzera eta negar bihurturik begietara; nire arimaren agindu zorrotz pean ene begiek berehala irensten zuten iturri hura agortzeraino; borroka jasangaitza zen niretzat. Azken arnasa eman zuenean, Adeodato haurrak negarrari ekin zion marruka eta guk aginduta isildu zen. Era horretan nire haur-negar-gura ere, gazte ahotsez, bihotzaren mintzoak galarazten zuen isil zedin. Ez zitzaigun, izan ere, egoki iruditzen hileta hura negar intziriz ospatzea, negarra, gehienetan, errukarri hil direnei eta deusez bihurtu direnei egiten baitzaie. Hura, ordea, ez zen errukarri hil, ez eta erabat hil ere. Haren ohituren testigantzak eta benetako fedeak sinestarazten zigun hori inolako zalantzarik gabe.

Zer nuen nik halako min latza barnean, elkarrekin gozo eta maitaro bizitzeko ohitura eten berriaren zauria ez bazen? Pozez betetzen ninduen haren testigantzak, azken gaitzean ene arreta ikusirik zintzoa deitzen zidalako; eta samurkiro goraiapatzen zuen sekula ez zuela nire ahotik hitz gogorrik edo lotsagaberik entzun. Hala ere, guztion Egilea zaren Jaungoikoa, zer zen nik izan nion errespetua hark niri zidan begirapenarekin alderatuta? Beraz, poz handi hura gabe gelditzeak zauritzen zidan arima, eta bizia urratzen, harenarekin bat egina bainuen.

Haurrak negar egiteari utzi ziolarik, Evodiok Salmoen liburua hartu eta bat kantatzen hasi zen; etxeko guztiek erantzuten genion: *Maitasuna eta justizia nahi ditut kantatu zuretzat, Jauna* (Sal. 100, 1). Gertatua jakitean, anitz anaia eta emakume elizkoi bildu ziren, eta horretaz arduratu ohi zirenek hileta antolatu bitartean, egoki nerizkion tokian bakarrik utzi nahi ez nindutenekin jardunean ari nintzen gune latz hark burura zekarrenaz, eta egiaren ukenduz eztitzen nuen Zuk zenekien zauri hura; haiek ez zekiten eta adi-adi zeuden ene jardunari, nik minik sentituko ez banu bezala.

Baina nik zure belarrietan, haietako inork entzun gabe, xuxurlatzen nuen nire gehiegizko sentiberatasuna eta goibel jarioari eusten nion; aldi batez amore ematen zuen, baina berriro bere oldarrez zetorren, ez malko isurketaraino, ez aurpegia aldatzeraino; nik banekien, ordea, neure bihotzaren estuasuna. Aldian aldika gizakiari berez eta izadi legez datozkion gerta behar horiek ni horrela eragitea txit gogai-karri zitzaidanez, min berriz samintzen ninduen ene minak eta bi goibelaldik torturatzen ninduten.

Gorpua eraman zutenean, joan-etorria malkorik gabe egin genuen. Hilobi ondoan utzi eta gorpuari lur eman aurretik haren alde gure salbazioaren oparia eskaintzerakoan egin ohi zaizkizun otoitz haietan ere ez nuen negarrik egin; halere, egun osoa igaro nuen barrutik oso goibeltsu eta nahasaldi hartan ahal bezala egiten nizun otoitz, ene mina senda zenezan; baina zuk ez zenuen sendatzen, nire ustez, nik gogoan hau ongi har nezan, alegia, ikaskizun bakar harekin ere edozein ohiturak zer nolako eragina duen gezurrezko hitzik irensten ez duenaren bihotzean ere.

Bainua hartzeak on egingo zidala pentsatu nuen, entzuna bainu baidu hitza (latinez *balneum*) grekozko βαλνεῖον-etik (bota) zetorrela, bainuak arimatik tristezia uxatzen omen zuelako. Aitortu behar diot, ordea, zure errukiari, *umezurtzen aita zaren hori!* (Sal. 67, 6), bainatu ondoren lehen bezala geratu nintzela. Goibelaldi samin hark ez zuen izerdi tantarik ere bota nire bihotzean.

Gero lo geratu nintzen eta esnatzean ene samina arindua aurkitu nuen, eta ez gutxi ere; eta ohean bakarrik nengoenez, zure Anbrosioren egiazko bertso haiek etorri zitzaizkidan gogora:

*Zeru-lurren Irazaille
Munduan agintzen duzuna,*

*Argi eder hontan duzu
Apainki jantzi eguna.
Gorputz nekeen sorgarri
Egin duzu gau iluna;
Barne kezka uxatzeko
Sortu duzu lo biguna.*

Gero, ezarian-ezarian, lehengo bihotzaldiak hartu ninduen, zure zerbitzaria oroituz; haren zurekiko jardun jainkotiarra eta gurekiko samurtasun saildua bat-batean galduak bainituen; atseginez egin nuen negar zure aitzinean, harengatik eta hartaz, nigatik eta nitaz. Eta atxikirik neuzkan malkoak libre utzi nituen, isur zitezela nahi adina, eta bihotzpean estalita gorde nituen; haietan hartu zuen atsedean nire bihotzak, zure belarriak baitzeuden han, ez nire negarra handikeriaz har zezakeen edozein gizoneak.

Eta orain, Jauna, lerro hauetan aitortzen dizut: irakur beza nahi duenak eta uler beza nahierara. Nik amari, bitarte hartan ene begientzat hilda zegoen amari, ordu zatiño bateko negarra eginean hobetik aurki baleza –berak nigatik urteetan egin zuen negar zure begientzat bizi nendin– ez diezadala irri egin; aitzitik, maitasun handia badu, nire bekatuengatik egin diezazula negar zuri, Kristo zurearen anaia garen guztion Aitari.

X. LIBURUA

VI. Kapitula

Dudarik gabe, Jauna, jabe naiz maite zaitudala. Bihotza zauritu didazu zure hitzaz eta maite zaitut. Zeru-lurrek eta han daudenek oro nondinahi esaten didate zu maitatzeko eta etengabe ari dira guztiei esaten, aitzakiarik ez dezaten. Baina zu, *mesede egin nahi diodanari egiten diot mesede, eta gupida izan nahi diodanari izaten gupida* (Erm. 9, 15). Bestela, zeru-lurrek gorrentzat abestuko lituzkete zure gorespenak.

Zer dut, ordea, maite, maite zaitudanean? Ez gorputz eder, ez aldi eder, ez begiok hain maite duten argi zuria, ez lelo guztien doinu leunak, ez lore, gantzuki eta lurrinen usain gozoa, ez mana, ez ezti, ez haragi atal lastangarriak; ez dut hau maite ene Jaungoikoa maite dudanean. Halere, argi antzeko zerbait maite dut, mintzo edo usain edo janari, edo lastan antzeko zerbait maite dut, ene Jaungoikoa, argi, mintzo, usain, janari lastan barnekoia maite dudanean; bertan arimari argi dagio tokian kabitzen ez den hark, mintzatzen zaio denborak ez daraman ahotsa; betetzen du haizeak barreiatzen ez duen usain batek; dastatzera ematen zaio janez ahitzen ez den jakia; honi itsatsiz, ez dago, gero, asebetetea aldentzeko beldurrik. Hau dut maite, nire Jaungoikoa maitatzean.

Eta hau zer da? Galdegin nion lurrari eta erantzun zidan: «Ez naiz ni»; eta bertan dauden guztiek erantzun bera eman zidaten. Galdegin nien itsasoari, amildegiei eta arima bizia duten narraztiei, eta erantzun zidaten: «Ez gaituzu zure jainko. Gure gainetik bilatu beharko duzu». Haizekirri iheskorrei egin nien galde, eta hegaztiekin batera aire zabal osoak erantzun: «Gezurra dio Anaximenesek; ez nauzu jainko!» Zeru, eguzki, ilargi eta izarrei galde eta: «Ez gara zu bila zabiltzan jainkoa!», erantzun zidaten.

Esan nien nitaz landa dauden guztiei: «Esadazue zuek zerbait nire Jaungoikoaz, zuek ez bazarete; esadazue hartaz zerbait». Eta oihu handiz mintzatu ziren: «Hark egin gaitu». Nire galdera haiei so egitea izan da eta erantzuna beraien edertasuna.

Itzuli nintzen neuregana eta neure buruari galdegin nion: «Nor haiz hi?», eta erantzun: «Gizona». Gorputz-arimak neuregan dauzkat, bata barnean, bestea landa. Bi hauetarik nondik bilatu behar nuen nik ene Jaungoikoa, gorpuzkietan lurretik zeruraino saiatu bainintzen bilatzen, nire begi-errainuak urrundu ahala galdezka bidalirik? Hobeki, noski, ene baitan; hona baitatoz berriekin gorputz-mezulari guztiak, zeru-lurren eta bertan dauden guztien erantzunen buru eta epaile bailitzan, ene barneari esanez: «Ez gara Jaungoiko» eta «Berak egin gaitu». Barneko gizakiak ezagutzen ditu gauza hauek, kanpokoaren laguntzaz. Nik barne-gizaki honek ezagun ditut horiek; nik, neuk-Arimak, nire gorputzaren zentzumenen bidez.

Mundu zabalari galdegin nion ene Jaungoikoaz eta erantzun zidan: «Ez naiz ni; hark egina bainaiz».

Zentzudun guztiei ez al zaie ageri edertasun hau? Zergatik ez zaie denei berdin mintzo?

Handi eta txiki, animaliek ikusten dute, baina ezin galdegin, ez baitute zentzu berriemaileen gain arrazoiaren irizpidea nagusi. Gizakiak, aldiz, galdegin dezake, *Jaungoiko ikusezina ikusgarri gertatzen baitzaio haren egintzak aztertzen dituenari* (Erm. 1, 20); baina maitasunak haien mende uzten ditu eta mendean daudelarik ezin irizirik eman. Galdegileei ez baina iritzi emaileei erantzuten baitiete. Ez dute mintzorik aldatzen, hots, edertasunik, batak ikusi soilik egiten badu eta besteak ikusi eta galdetu, bakoitzari bere erara agertzeko; baina bientzat era berdinean agertuz mutu da batarentzat eta besteari mintzo zaio; hobeki esan, guztiei mintzo zaie baina haren mintzoa kanpotik hartu eta barnean egiarekin alderatzen dutenek ulertzen dute. Egiak esaten baitit niri: «Zeru-lur eta gorpuzki oro ez dituzu Jaungoiko». Haien izaerak gauza bera dio, argi ikusten baitute muku-lua txikiagoa dela zatian osoan baino. Hobeaz zaitut, arima, zuk biziarratzen baituzu gorputz honen handiera, bizia emanez, inongo gorputzak ezin emango diona beste ezein gorputzi. Zure Jaungoikoa, ordea, zure biziaren bizi ere baduzu.

VIII. Kapitula

Gailenduko dut nire izatearen gaitasun hau eta mailaka igokona egin ninduenagana.

Eta banator oroimenaren zabaldu eta jauregi handietara, bertan baitaude ezin konta ahala errainuren gordailuak, zentzumenek ekarriak. Hor dago gorderik bururakizun oro, edo gehituz edo gutxituz edota zentzumen bidez hartua nolabait aldatuz; bai eta han gorde eta inoren oroimenaren kargu utzi dugun edozer, ahantziak irentsi eta ehortzi ez badu.

Han nagoenean gogo dudana ekarrarazi nahi dut eta gauza batzuk berehala datozkit; beste batzuk behin eta berriro eskatu ostean, gordailu ezkutuagotan baileuden; beste batzuk trumilka eta bultzaka datoz eta besteren bila gabiltzala, «ez al gara gu?» esaka agertzen zaizkizu parean. Bihotzaren eskuaz uxatzen ditut nik oroimen aurre-

tik, nahi dudana lausotatik argi dadiño eta ezkututik begi-bistara agertu.

Zenbait erraz eta txukun antolaturik, eskatu bezala datozkit eta lehengoek oraingoari tokia egiten diote, eta toki eginez gorde ohi dira, berriro nahi dudanean ateratzeko. Hau gertatzen da zerbait buruz esaten dudanean.

Han daude oro sailka eta bereiz gorderik, bakoitza bere atetik sartuta: argi, margo eta gorputz itxurak begien bidez; soinu mota oro belarriz; usain oro sudur zuloz; dastagarri oro ahoz; eta gorputz osoaren sentimenetik gogor eta bigun, hotz eta bero, leun eta latz, astun eta arin den oro, gorputzaren baitan nahiz landa. Behar denean gogoratzeko eta berriztatzeko, oroimenaren kolko handiak eta beronen sabel ezkutu izugarriak hartzen ditu hauek guztiak. Bakoitza bere atetik sartzen dira eta han gelditzen.

Ez dira, baina, gauzak berak sartzen, zentzumenek hautemandakoen irudiak baizik; eta gertu daude oroimenera ekarri nahi dituenarentzat. Nork esan, ordea, nola eratu diren irudiok, zein zentzumenek hauteman eta barnean gorde dituen agerian egon arren? Zeren, ilunpean eta isil nagoenean ere, gogo badut, ateratzen baititut margoak oroimenera eta bereizten ditut zuria eta beltza eta beste edozein kolore, (soinuek bertan nahasi eta inolako trabarik egin gabe begiz aukeratutakoa oroitzeari, han bereiz kokaturik bezala baitaude). Hauei ere, nahi izanez gero, dei egin diezaieket eta berehala ditut nirekin, eta mihia geldi eta eztarria isil, nahi dudana dut kantatzen; halere, han dauden margo haien errainuak ez dira tartean sartzen, ez dute trabarik egiten belarrietatik sartutako altxorra berriztatzean.

Orobat, beste zentzumenen bidez sartu eta bildu dudana oro; nahierara oroit naiz haietaz, eta lili zurien usaina bereizten dut biolettetik batere usnatu gabe; eta ezti leuna nahiago dut latza baino, oroitze hutsez, dastatu edota ukitu beharrik gabe.

Barnez ari naiz horrela, nire oroimenaren gela neurrigabea. Hemen gertu ditut zeru-lur itsasoak, haietan hauteman ditudan guztiekin, aherentzi ditudanak salbu. Hemen aurkitzen naiz nerau eta nitaz oroitzen naiz, zer, noiz, non, nola egin dudana eta egiterakoan zein egoeratan nengoen. Hemen daude nik espermentatu edota sinetsitakoetatik gogoan ditudanak. Gordailu honetatik irteten dira gauzen antzeko-

tasunak eta aldi berean elkarren hain ezberdinak, batzuetan esperimentatuak, bestetan esperientzien poderioz sinetsiak; eta hauek lehen-goekin alderatuz gerorako ekintzak, gertakizunak eta esperantzak eragiten dituzte nigan, eta hauek oro berriro aurrean bezala hausnartzen ditut: «Hau eta hori egingo dut» diot neure artean, hainbeste gauzen irudiz gainezka daukadan arimako sabel handi honetan; eta hau edo hori gertatzen da. «Oi, hau edo hura gerta baledi!». «Libra gaitzala Jaungoikoak honetatik edo bestetik!». Horrela ari naiz neure artean, eta esatean gauza horien guztien irudiak gertu datozkit oroimenaren gordailu beretik; ez bainezake haiei buruz deus esan han ez baleude.

Handia da oroimenaren indarra, handia benetan, ene Jaungoiko, aterpe zabal, amaigabea; nor iritsi da sakoneraino? Hau arimako indarra dut, nire izaerari dagokiona, eta neronek ere ezin dut ulertu naizen osoa. Beraz, arima bere izatea eduki ahal izateko estuegia da. Non dagoke beragan kokatzen ez den bere hori? Agian bera-gandik kanpo eta ez beragan? Nola bada ezin eduki?

Gutziz harritzen nau honek eta erabat txunditzen. Hor dabilta gizakiak mendi garaiak, itsas uhin erraldoiak, ibaien korronte zabalak, ozeanoaren handitasuna eta izarren itzuliak mirestera joanak eta beren buruari ez diote arretarik egiten, eta ez dira harritzen nik haiek aipatzean ez ditudala begiz ikusten; eta ezin aipatu ere oroimenean ikusi ez banitu, ez mendi, ez uhin, ez ibai, ez izar, begiez ikusiak, eta ozeanoa, sinetsia soilik, nire oroimen barnean kanpoan bezala ikusirik, halako tarte ikaragarrietan. Ez nituen, ordea, ikusiz irentsi begiz ikustean, eta ez daude nigan haien irudiak baizik; eta badakit gorputzaren zein zentzumen bidez ezarri zaizkidan haietariko bakoitza.

IX. Kapitulu

Baina ez dira horiek bakarrik nire oroimenaren ahalmen muga-beak gorde ditzaketanak. Hortxe daude, lekua ez den urruneko barnetegi modukoan arte liberaletan ikasitakoak eta oraindik ahaztugabeak; ez haien irudipenak, haiek beraiek baizik. Gramatika zer den, tre-bezia dialektikoa zer den, zenbat galdera mota diren badakit; eta haue-taz dakidan oro oroimenean daukat, ez irudiak gorde eta gauzak kan-

poan utzirik bezala; ez eta hots egin eta pasa ondoren, belarrietan itsa-
tsitako mintzoaren zantzua bezala, hortik gogoratzen dugularik hotsik
gabe ere, berriro entzungo bagenu bezala; ez eta igaro eta airean galdu
ondoren usaimena eragiten duen kutsua bezala, handik igortzen baitu
irudia oroimenera eta oroitzapenez errepikatzen dugu guk; ez eta
janaria bezala, sabelean zaporerik sentitu ez arren, oroimenean nola-
bait dasta dezakeguna; ez eta gorputzaz ukitzean sumatzen duguna,
urrun egonda ere, oroitzuz iduri ohi baitugu. Izan ere, gauza hauek ez
dira oroimenean sartzen, baina berauen irudi soilak azkar-azkar harra-
patzen ditugu eta gela antzeko gune miresgarrietan gordetzen, eta
harrigarriro irteten dira oroitzapenera dakartzagunean.

X. Kapitulu

Alabaina, galdera motak hiru direla entzuten dudanean,
«baden, zer den, nolakoa den», hitz hauen mintzo islak gordetzen
ditut, eta badakit soinu eginez airean joanak direla eta jadanik ez dire-
la. Mintzo horiekin adierazitakoak, ordea, gorputzaren ezein zentzu-
menek ez ditu inoiz ukitu eta ez ditut ikusi nire gogoan izan ezik, eta
oroimenean haien irudiak ez baina haiek beraiek gorde ditut. Nigan
nondik sartu diren esan bezate eurek, ahal badute. Ene gorputz-ate
guztiak miatzen ditut eta ez dut sumatzen nondik sartu diren. Begiek
diote: «Margodun badira, guk iragarri ditugu». Belarriek diote:
«Soinurik badute, guk sumarazi ditugu». Sudurrak dio: «Usainik
badute, hemendik pasa dira». Dastamenak ere honela dio: «Zaporerik
ez badu, ez niri galdetu». Ukimenak, berriz: «Gorputzezkoa ez bada,
nik ez dut ukitu; ukitu ez badut, ez dut haren berririk eman».

Nondik eta nora sartu ziren hauek nire oroimenean? Ez dakit
nola; ikasi nituenean ez bainizkion inori sinetsi, baina neuk ezagutu
nituen eta egiaztat onartu nuen eta oroimenari gomendatu nizkion
gordailutzan bezala, nahi nuenean ateratzeko. Beraz, nik ikasi baino
lehen ere han zeuden; baina ez oroimenean. Hortaz, aurkeztu zizkida-
tenean, non eta zergatik ezagutu nituen? Eta nolatan esan nuen: «Hala
da! Egia da!», lehendik ere nire oroimenean zeudelako ez bada? Hain
zeuden, ordea, urrun eta gorde zoko sakonetan, norbaitek iragarritz
atera ez balira, ez bainituen ziurrenik sekulan pentsamendura itzuliko.

XI. Kapitulua

Horrela aurkitzen dugu gauza hauek ikastea, –zentzumen bidezko irudirik gabe, berez diren bezala, geure baitan sumatzen ditugun moduan–, lehendik oroimenean han-hemenka barreiatuak zeuden gauzak pentsamendura ekartzea baino ez dela eta arretaz zaintzea oroimenean eskuragarri izan daitezen; era horretan, lehen abandonaturik eta sakabanaturik ezkutuan zeudenak deitu eta aise geuregana ditzagun. Zenbat honelako dauzka ene oroimenak, lehen aurkitutakoak eta, esan bezala, eskura bezala erakarriak! Eta ikasi ditugula eta ezagutzen ditugula esan ohi dugu. Gauza hauek aldika gogoratzeari uzten badiogu berriro murgiltzen dira eta zoko ezkutueta ihes egiten dute eta berriak bailiran hantxe gogoratu behar dira berriro –ez baitute beste tokirik– eta atzera bildu behar ditugu ikasiak izan daitezen, hots, nolabait barreiatua bildu: hortik dator *cogitare*; *cogo* hitza *cogito* hitzarekiko, *ago agito*-rekiko edota *facio factito*-rekiko bezala baita latinez. Hitz hau, ordea, beretzat hartu du gogamenak eta jada ez da esaten *cogitare* elkartzen dena (*colligitur*) adierazteko, hau da, edonon biltzen denari buruz (*cogitur*), gogoan biltzen denari baizik.

XV. Kapitulua

Baina irudi bidez ala gabe, nork esan erraz?

Hain zuzen ere, aipatzen dut harria, aipatzen Eguzkia, eta gauza hauek nire zentzumenen aurrean egon ez arren, haien irudiak gertu dauzkat gogoan.

Aipatzen dut gorputz-mina inongo minik ez dudanean; baina minaren irudia gogoan ez banu, ez nekike zertaz ari naizen, eta jardunean ez nintzateke gai mina atseginetik bereizteko.

Gorputzaren osasuna aipatzen dut gorputz sasoi onean nagoeanean, hots, gauza bera daukadanean; baina haren irudia gogoan ez banu, ez nezake gogora inola ere izen horren esanahia; gaixoek ere, osasuna aipatzean, ez lekikete zer esaten den osasunaren irudia gogoan ez baleukate, gauza bera gorputzetik urrun egonik ere.

Aipatzen ditut zenbatzeko zenbakiak, eta gogoan dauzkat, haien irudiak ez baina zenbakiak berak.

Aipatzen dut Eguzkiaren irudia eta gogoan daukat; ez Eguzkiaren irudiaren irudia; Eguzkiaren irudia bera daukat gertu oroi-tu hala.

Aipatzen dut gogamena, eta badakit zer dudan aipatzen. Eta non jabetu horretaz gogamenean bertan ez bada? Hau ere, berez ez baina irudiz al dago bere aitzinean?

XVII. Kapitulua

Handia da eta izugarria, ene Jaungoiko, oroimenaren indarra: sakona eta mugarik gabe anitza. Eta hau arima da, eta hau neu naiz. Zer naiz, beraz, ene Jaungoiko? Zein izaera mota naiz? Era askotako bizi anitza, zinez neurrigabea. Hona hemen ni ene oroimenaren landa, leize eta ezin konta ahalko hartzuloetan, ezin konta ahala mota gauzez neurrigabeki beteak; nahiz irudiz, gorputz guztienak bezala; nahiz presentziaz, arteenak bezala; nahiz ez dakit zein ezagueraz edo auke-raz, arimaren grinenak bezala, zeinak arimak nozitu ez arren oroime-nak baitauzka, oroimenean dagoen oro ariman dagoelako. Hauek guz-tiauengatik harat-honat nabil eta jirabiraka hegan dagit eta ahal bezain barrena sartzen naiz helmugarik inon aurkitzen ez badut ere. Hain da bizkorra oroimena! Halakoa da bizi-indarra heriotzarako bizi den gizonarengan!

Zer egingo dut, beraz, ene Jaungoiko, ene egiazko bizia? Gai-n-dituko al dut oroimena deritzon nire indar hau ere? Gai-dituko al dut zugana, argi gozo zaren horrengana igotzeko? Zer esaten didazu? Hona ni, ene arimatik zugana igoz, nitaz gaindi baitzaude; gai-dituko dut oroimen deritzon indar hau ere, zугanaino irits daitekeen bidetik iriste-ko; zuri itsatsiko natzaizu, itsas ahal bazaitzaket. Piztieki eta hegaztieki ere badute oroimena, bestela ez lirateke itzuliko beren gordeleku eta habietara; ez lukete beste hainbat ohiko gauza egingo eta ez litezke horietara ohituko oroimenez izan ezik. Gai-dituko dut oroimena ere lau hankakoetatik bereizi ninduenarengana eta zeruko hegaztiak baino jakitsuago egin ninduenarengana iristeko. Oroimena ere gai-dituko

dut aurki zaitzadan, baina non aurkituko zaitut, egiaz ona eta atsedeen segurua zaitugun hori? Nire oroimenetik kanpo aurkitzen bazaitut ez naiz zutaz oroit; eta nola zu aurkitu gogoratzen ez bazaitut?

XIX. Kapitulua

Eta zer gertatzen da oroimenak berak zerbait galtzen duenean, hala gertatzen baita ahantzia oroitu nahian haren bila dihardugunean? Non bilatuko dugu oroimenean bertan izan ezik? Eta bat besteren orde z gogora bazaigu, arbuiatu egiten dugu bila gabiltzana aurkitu arte. Eta aurkitzen dugunean esan ohi dugu: «Hauxe da!»; ez genuke hori esango ezaguna ez balitzaigu, ez eta ezagutu ere oroit ez baginen. Segur aski ahantzia genuen. Edota, agian, osorik galdu gabe zegoen zatitik gainerakoa bilatzen genuen? Oroimena ez baitzebilan gauzak bete-betean iraultzen, ohi duen legez, eta ohitura etenda, errenka bezala eskatzen zuen falta zitzaion hura: hala, gizon ezagun bat ikusten edo hartaz pentsatzen dugunean, haren izen ahantzia gogoratu nahi izanez gero, beste edozein izenek ez gaitu harengana eramaten, izen horrek ez dakarkigulako pertsona hura gogora; beraz, bata bestearen ondoren, denak baztertuko ditugu; ohikoa eta zehazki ezaguna lortu arte ez dugu atsedetik.

Eta nondik aurkeztu zait hau, oroimenetik ez bada? Inork aipatuta gogoratzen dugunean, handik dator. Ez baitugu berri bezala onartzen; oroituz baiesten dugu aipatu zaiguna dela. Oroimenetik erabat galdua balitz, aipaturik ere ez genuke gogoratuko.

Ezin esan, beraz, erabat ahaztu dugula, ahantzi izana, bederen, gogoan dugun bitartean. Beraz, osorik ahantzi duguna galduz gero, ezingo genuke inola ere aurkitu.

XXVI. Kapitulua

Non aurkitu zaitut, beraz, zu ezagutzeko? Ezagutu baino lehenago ez baitzintudan oroimenean; ezagutzeko, non aurkitu zaitut nire

gainetik zeugan izan ezik? Ez da tokirik eta atzera eta aurrera gabiltza eta inon tokirik ez. Zu Egia! Nonahi gailentzen zara aholku bila datozkizun guztien aurrean eta aldi berean erantzuten diezu aholku ezberdinen bila datozkizun guztiei. Garbi erantzuten diezu, guztiek garbi entzuten ez badizute ere. Nahi dutena galdetzen dizute, baina ez dute beti nahi dutena entzuten. Zure zerbitzaririk onena ez da bere nahierara zuri entzutea espero duena, zuri entzuna nahi duena baizik.

XXVII. Kapitula

Berandu maite izan zaitut, edertasun hain zahar eta hain berri, bai, oso berandu maite izan zaitut! Barnean zintudan, ni, berriz, kanpotik nenbilen zure bila; eta ni, itxuragabe hau, zuk egindako edertasunetan oldarka sartzen nintzen zure bila. Nirekin zinen eta ez nintzen zurekin. Zugan izan ezik, inon ere ez liratekeen haiek zugandik urrun nindukaten. Dei egin didazu, dei eta oihu, eta nire gorrieria hautsi; argi eta distira eginez uxatu duzu nire itsumena; zure usain gozoa zabaldu duzu eta arnastu dut, eta zure irrikaz nabil ordutik; dastatu zaitut eta gose-egarri naiz; ukitu nauzu eta zure bakeakugarretan nauka.

XXVIII. Kapitula

Ni osorik zurekin bat egin nadinean, ez dut gehiago oinazetik eta lanik izango, eta nire bizia zutaz erabat beterik biziko da. Baina orain, zutaz betetzen duzuna arintzen baituzu, zutaz beterik ez nagoe-lako astun nakio neure buruari.

Borrokan ari zaizkit poz negargarriak negar pozgarriekin, eta ez dakit nor irtengo den garaile. Ai ene, Jauna! Erruki zakizkit! Ai ene! Nire min gaiztoek poz onekin dute borroka, eta ez dakit nor irtengo den garaile. Ai ene, Jauna! Erruki zakizkit! Ai ene!

Ez dut nire zauririk ezkututzen; sendagile zara, ni gaixo; zu urrikaltsu, ni errukarri. *Ez al da borroka gizakiaren bizitza lurrean?*

(Jb. 7, 1) Nork maite ditu neke-lanak? Guk haiek jasatea nahi duzu, ez maitatzea. Jasankizunik ez du inork nahi, jasatea maite badu ere. Jasateak pozten badu ere jasatekorik eza nahiago du.

Zori txarrean ona nahi dut, onean txarra dut beldur. Bi hauen tartean zer dago giza bizian tentazio ez denik?

Erne mila eta bi mila bider gizarteko zorionei! Ezbeharraren beldurratetik eta pozaren ustelkeriatetik! Kontuz mila eta bi mila bider munduko zoritxarrari! Onera nahia baitu eta txarra gogorra delako, iraunkortasuna galarazi lezake. Giza bizia ez al da lurrean etengabeko tentazioa?

XXIX. Kapitula

Itxaropen guztia nik zure erruki txit handian dut. Emazu agintzen duzuna eta agindu ezazu nahi duzuna. Neurritsu izateko agintzen diguzu; eta norbaitek dio: *Baina Jaungoikoak eman barik ez nuela neurritasuna neureganatuko jakinik, dohain hori norengandik zetorren jakitea bera bazen neurritasunaren adierazgarri...* (Jak. 8, 21).

Neurritasun horrek, izan ere, biltzen gaitu eta bateratzen, askotara sakabanatu baikinen. Gutxiago maite baitzaitu zurekin zerbait maite duenak ez badu hura zugatik maite.

Oi, beti sutan eta inoiz itzaltzen ez zaren maitasuna! Ene Jaungoiko, maitasuna, sutu nazazu! Neurritasuna agintzen duzu? Emazu agintzen duzuna eta agindu nahi duzuna!

XXXVII. Kapitula

Egunero zirikatzen gaituzte tentaldi hauek, Jauna, atsedenic gabe. Giza mihia da gure eguneroko labea. Honetan ere neurria agintzen diguzu: emazu agintzen duzuna eta agindu nahi duzuna.

Ezagunak dituzu zугanako nire bihotzaren intziriak eta nire begien errekak. Ez diot aise igartzen izurri honetatik noraino nagoen

garbi, eta beldur naiz, nire begiek ez, bai ordea zureek dakizkiten hoben ezkutuez. Beste edozein tentaldi motan badut neure burua aztertzeko ahalmena; honetan ia batere ez. Atsegin lizunetik eta gehiegizko ikusminetik ondotxo dakit nola iritsi naizen ene barrena menderatzera, nahita edo halabeharrez gauza horiek gabe geratzean. Neure buruari egiten baitiot orduan galdera, ea noiz zaidan gogaikarriago, noiz eramangarriago haiek ez edukitzea.

Aberastasunei dagokienez, –hiru grina horien, nahiz biren, nahiz guztien zerbitzuko direla– arima ezin ohartu baledi gutxiesten dituen haiek edukita, utzi ditzake froga egiteko. Baina gorespenari dagokionez, gabe egoteko eta horrela zer dezakegun frogatzeko, gaizki bizi behar al dugu eta hain gaiztoki eta basati ezen ezagun gaituen orok higuin gaitzakeen eran? Zorakeria handiagorik esan edo asma ahal ote liteke!

Baina gorespena bizitza onaren eta egintza onen lagun izan ohi eta behar denez, ez haren lagungoa, ez biziera ona, ez ditugu bazter utzi behar. Baina zerbait gabe egotea aise ala nekez eraman dezakedan ezin jakingo dut hura gabe egon ez nadin arte.

Zer aitortzen dizut, Jauna, tentaldi mota honetan? Gorespenak atsegin ditudala, alegia. Baina egia areago dut atsegin gorespenak baino. Aukeran jarriko balidate zer dudan nahiago: zoro amorratua izan, guztietan huts egin eta gizaki guztien gorespena jaso, edo zuhur eta egian oso tinko egonik gizon guztien irainak jaso, badakit zer hauta.

Ez nuke nahi, ordea, inoren ahotik datorkidan edozein gorapezez neure poza gehitzerik. Aitortzen dut, ordea, laudorioak gehitu ez ezik irainak gutxitu ere egiten duela. Eta ahulkeria honek asaldatzen nauenean, nire burua zuritu nahia datorkit; zuk dakizu, Jauna, nola-koa, eta kolokan uzten nau. Zuk agindu diguzu, izan ere, ez neurritasuna soilik, hots, zertan menderatu behar dugun gauzen zaletasuna, orobat zuzentasuna ere, hots, nora bideratu maitasun hori; eta zu ez ezik lagun hurkoa ere maitatzea nahi duzunez, sarritan pozten nau, ustez, lagun hurkoaren onurak edota esperantzak, ongi ulertu duenaren laudorioa atsegin dudanean; orobat, haren gaitzez nahigabetzen naiz ontasun ezjakinari irainka ari zaizkionean.

Nireganako laudorioek ere penatzen naute inoiz, nahigabe zaidana goraipatzen dutenean edo nire dohain eskas edo kaskarrak behar baino gehiago estimatzen direnean.

Nondik dakit, ordea, zergatik horrela eragiten nauen; nire goreslea nigandik okertzea nahi ez dudalako, ez haren etekinak eragiten naudelako, baina niri nigan atsegin zaizkidan on horiek gozoago zaizkidalako beste inori ere atsegin zaizkionean? Ez naute, nolabait, ni goersten nitaz daukadan aburua goersten ez dutenean; nire gogoko ez direnak goraipatzen baitituzte, edo gehiegi aupatzen hain gogoko ez zaizkidanak. Beraz, honetan ere zalantzak ote ditut nirekiko?

Izan ere, zugaran ikusten dut, Egia, besteek ni gorestean nerau-gatik ez baina hurkoaren onak ni eragitea komeni litzatekeela. Eta hala ote den ez dakit; honetan nik neure burua baino ezagunago nauzu zuk. Arren, ene Jaungoiko, nerau ezagutarazi nazazu, nigan aurkitzen ditudan zauriak aitor diezazkiedan nire alde otoitz egin dezaketen anaiei. Arretatsuago aztertuko naiz berriro.

Hurkoaren etekinak eragiten banau nire gorespentetan, zergatik hunkitzen nau gutxiago nire ordeztuak beste norbait bidegabek iraintzen dutenean? Zergatik mintzen nau areago niri zuzendutako irainak, besteri zitalkeria berberaz nire aurrean egozten dioten laidoak baino? Hau ere ez ote dakit? Azkenik neure burua liluratu nahi al dut eta egia-rik ez esan zure aurrean, bihotzez eta ahoz?

Uxa ezazu, Jauna, nigandik zorakeria hau! Ez dadila nire ahoa izan, *neure burua gantzutuko duen gaiztoen olio*a (Sal. 140, 5).

XI. LIBURUA

IV. Kapitulu

Badira, noski, zeru-lurrak, eta oihuka ari dira eginak direla, mutitzen baitira eta itxuraldatzen. Egina izan gabe, existitzen den orok ezingo du lehendik ez zeukan zerbait izan, horretan baitatza mutitzea eta itxuraldatzea. Oihuka ari dira, halaber, ez direla berez eginak: «Norbaitek eginak garelako gara, izan ere; beraz, izan baino lehen ez ginen, gerok geratu egiteko». Eta horrela dioten ahotso ebidentzia bera da. Zuk, Jaun eder horrek, eginak dira, eder baitira; on

horrek eginak, on baitira; zaren horrek eginak, baitira izan ere. Ez dira, baina, egin dituen hura bezain eder, ez hain on, ez hain «izan». Zure aldean ez dira eder, ez on, ez «izan». Badakigu hau, zuri eskerak, eta gure jakitea zurearen aldean ezjakintasuna da.

V. Kapitula

Nola egin zenituen, beraz, zeru-lurrak eta zer nolako tresneria erabili zenuen ekintza handi honetan? Ez, noski, gizaki artisauak bezala, gorpuzkitik gorputza, arimaren nahierara, bere baitan dakusan eredua nolabait ezarriz, (eta nondik lezake hau, zuk egin zenuelako izan ezik?) eitea eman diola lehendik zenari eta izatea zuenari, hots, lurrari, harriari, zurari edo honelako edozeri.

Eta nondik lirateke hauek zuk sortu izan ezik? Artisauari zuk eman zenion gorputza; zuk arima, gorputzaren agintari; zuk gaia ere, zerbait egiteko; zuk artegintzarako asmamena, agerira zer atera barnean ikus dezan; zuk gorputzaren zentzua, adierazle gisa, egiten duena bere barnetik ekaira atera dezan, eta era berean zer egin duen barneari iragarri diezaion, honek aurrean daukan egiari barne barne galdetzeko moduan ongi egina den ala ez.

Zu gorensten zaituzte orok, guztien egile zaren hori! Baina nola egiten dituzu? Nola egin dituzu, Jauna, zeru-lurrak? Ez, noski, zeruan, ez lurrean ez dituzu egin zeru-lurrak, ez airean ez uretan, hauek ere zeru-lurretan baitaude. Izadi osoa ere ez duzu egin izadi osoan, ez baitzen non eginik, «izatea» egin zedin baino lehen. Eskuan ere ez zeneukan ezer, zeru-lurrak hartatik egiteko; nondik edukiko zenuen zuk egin gabeko ezer, zeuk handik zerbait egiteko? Zu zarelako izan ezik, ba al du izaterik zerbaitek? Zuk esanda egin ziren, zure hitzez egin zenituen denak.

VI. Kapitula

Nola esan zenuen, ordea? Hodeitik «*hau da nire semea, nire maitea*» (Mat. 3, 17) esan zenuen bezala ote? Mintzo hura egina eta

iragana da, hasi eta bukatua. Silabak soinuka iragan ziren, bigarrena lehenaren ondotik, hirugarrena bigarrenaren atzetik eta horrela hurrenez hurren, azkena besteen ondotik eta azkenaren hurren isiltasuna. Argi eta garbi nabari da hortik, beste sorkari aldikor baten mugimenduak eragina zela mintzo hura, zure nahi betikoari men eginez. Eta zure hitz aldirako eginok, ageriko belarriek iragarri zizkioten adimen zuhurrari, honen barrengo belarria zure betiko hitzera baitago adi. Alderatu zituen honek aldian hotsa zuten hitzok zure hitz betikor isilarekin eta honela esan zuen: «Besterik da, oso besterik»; hauek nitaz oso azpitik daude, izan ere ez dira, ihesi baitoaz, *gure Jaungoikoaren hitzak, ordea, betiko dirau* (Is. 40, 8).

Bera, mintzo ozen, iragankorrez esan bazenu, esan, zeru-lurrak egin zitezela, eta horrela zeru-lurrak egin, zeru-lur horiek baino lehen bazen sorkari gorpuzdunen bat, zeinaren denboraz neurtutako higialdietatik mintzo hura aldian zehar iragaiterik bazegoen. Baina zeru-lurrak baino lehen ez zen gorputzik; eta baldin eta bazen, aldi gabeko mintzoz zuk egina behar zuen, aldiko mintzoa sortaraziz, zeru-lurrak egin zitezela esateko. Edozein izanda ere, mintzo haren sorburua zuk egina ez bazen, ez zen deus izango. Beraz, hitz hauek mamitzeko gorputza gauza zedin, zein hitzez agindu zenuen?

VII. Kapitulua

Beraz, «Jaungoiko, zure aurrean Jaungoiko» duzun Hitza ulertzera deitzen gaituzu, betidanik esaten dena, eta hartan guztiak betidanik betidaino esaten dira. Esaten ari zena ez da bukatzen, eta besterik esaten da, guztiak esan ahal izateko, denak batean eta betidaino. Bestela aldia eta aldaera litzateke eta ez egiazko betikotasunik, ez egiazko hilezkortasunik.

Ulertu dut hau, Jauna, eta eskerrak zuri; ikasi dut, aitortzen dizut, ene Jauna; eta ikasi du nirekin eta onesten zaitu zinezko egiari eskergaitz ez zaionak. Badakigu, Jauna, badakigu, zena ez den, edo ez zena den, heinean hil eta jaio egiten dela. Ez da, beraz, zure Hitzean deus iragankorrik ez ordezkatzailerik, egiaz hilezkor eta betiko baita. Horregatik betikotasunean kide duzun Hitz horretan, batean eta beti-

ko esaten duzu zuk esan oro, eta gertatzen da egiteko diozun oro. Esanez bestez ez duzu egiten; halere, ez dira gertatzen behin eta beti-ko zuk esanak oro.

VIII. Kapitula

Zergatik hau, arren, ene Jaungoiko? Nolabait badakit, baina nola esan ez dakit, honela izan ezik: hasiera eta bukaera duen edozer, noiz hasten da eta noiz bukatzen? Inongo hasterik eta bukatzerik ez duen betiko arrazoimenean, hasi eta bukatzen dela ikasten dugunean. Zure Hitza bera da hori, *hasieratik ari baitzaigu mintzatzen* (Jo. 8, 25). Honela mintzatu zen Ebanjelioan gorputzez, eta honela mintzo zitzaien agerian giza belarriei, sinets zezaten eta barnean bila zezaten eta betiko Egian aurki zezaten, han irakasten baitie ikasle guztiei Irakasle zintzo bakarrak.

Han entzuten dut, Jauna, zure mintzoa niri esaten irakasten diguna mintzo zaigula; irakasten ez diguna, berriz, mintzo bada ere, ez zaigu guri mintzo. Nork irakasten digu, ordea, dirauen Egiak ezik? Sorkari aldakorra ari zaigunean ere Egia iraunkorrera garamatza, han ikasten baitugu benetan, aurrez aurre egonean entzuten diogularik, eta *senarrari entzuteaz pozik* (Jo. 8, 25) gareneko tokira itzularaziz. Eta abiapuntu da; iraun ez baleza guk huts egitean, ez genuke nora itzuli. Baina huts eginetik itzultzen garenean, ezagutuz itzultzen gara, noski; eta ezagun ahal izateko irakasten digu berak, *Hasiera* baita eta mintzo zaigu.

XI. Kapitula

Hau diotenek ez zaituzte ulertzen zu, Jaungoikoaren Jakinduria, adimenen argia; ez dute ulertzen zuk zugan eginak nola gertatzen diren, eta betierekoak jakin nahian ahalegintzen dira; baina haien bihotza iraganeko eta geroko gauzen mugimenduen jirabiran hegaldatzen da eta oraindik hutsik dago. Nork geldiarazi eta finkatu

hura unetxo batez gera dadin, beti egonean dirauen argia atzemateko eta behin ere ezin diraukeen aldiarekin alderatzeko, eta ezin konparatuzkoa dela ikusteko? Ikus beza aldi luzea ez dela egiten zirkin iragankor askoz baizik, eta hauek ez daitezkeela aldi berean zabaldu; betieran, aldiz, ez dela ezer iragaiten; guztia dela orain; dena orain izatea ez da gertatzen beste ezein denboratan; ikus beza, lehenaldi oro geroak bultzatzen duela eta geroa lehenari darraikiola eta lehen-geroak beti orain den hark egiten eta higiarazten dituela. Nork eduki giza-bihotza egonean, betikotasunak gerokorik eta lehengorik gabe, lehen-geroak egonean nola erabakitzen dituen ikusteko? Nire eskuak, agian, egin al dezake, edota nire ahoaren eskuak mintzatuz, horrelako gauza handirik?

XIII. Kapitula

Norbaiten irudimen hegalaria, aspaldi bateko aldietan hegan eginez zu Jaungoiko guztiahaldun, oroegile, guztien jabe, zeru-lur ederren egile zaren horrek lan handi hori egin baino lehen ezin konta ahala mende igarotzen utzi zenituela-eta harritu baledi, atzar bedi eta ikus beza gezurrak harritzen duela. Izan ere, nola igaro zitezkeen ezin konta ahala mende zuk egin gabeak, zu baitzara mende guztien egile eta antolatzaile? Edota zein aldi zitekeen zuk egin ezik? Edota nola iragan, behin ere izan ez baziren? Hortaz, aldi guztien egile zarelarik, zeru-lurrok egin baino lehen aldirik izan bazen, zergatik esan lan-opor zeundela? Zuk egin baitzenuen aldia bera, eta aldirik ezin iragan, aldiak egin baino lehen.

Zeru-lurren aurretik aldirik ez bazen, zergatik galde artean zertan ari zinen? Aldirik ezin izan *behinolarik* ezean.

Ez zara zu denboraz aldien aurretikoa; bestela ez zinateke aldi guztien aurreko. Baina aurrea hartu diezu lehenaldi guztiei beti aurrean daukazun betieraren handitasunaz; eta geroaldi guztiak gainditzen dituzu, haiek geroan baitira eta gertatu bezain laster iragana. *Zu, ordea, beti bera zara eta zure urteak amaigabeak* (Sal. 101, 28). Zure urteek joan-etorririk ez dute, gureok, berriz, joan-etorrika ari dira, guztiak gerta daitezen. Zure urteak oro batean daude, egon daudelako; datoze-

nek ez dituzte joandakoak baztertzen, ez baitira iragaten; gureok, aldiz, oro ez direnean izango dira oro. *Zure mila urte egun bat bezala* (2P. 3, 8), zure eguna egunero gaurkoa baino ez da, zure *gaur* horrek ez baita-
kar biharkorik, eta ez dator atzokotik. Zure *gaur* hori betidanik betidai-
nokoa da. Horregatik erne zenuen zeure betekidea eta esan zenion: *gaur
nik erne zaitut* (Sal. 2, 7). Aldiak oro zuk eginak dira eta aldi oro baino
lehen zara; aldirik gabeko aldirik ez da inoiz izan.

XIII. Kapitulua

Deus egin gabe inoiz ez zara izan, denbora bera zuk egina
baita. Ez da aldirik betekide zaizunik, zuk beti bera irauten duzulako;
eta aldiak hala balirau ez zen aldi izango. Zer da, beraz, aldia? Nork
adierazi labur, eta erraz? Nork bereganatu aldia pentsamendura, gero
hartaz mintzatzeko? Eta hala eta guztiz, zer arruntago eta ezagunago
gure jardunean denbora baino? Eta ulertzen dugu hartaz hitz egitean
eta ulertzen bestek denboraz esandakoa entzutean. Zer da, beraz, den-
bora? Inork galde ez, eta badakit; inork galdeginda adierazten ez
dakit. Zalantzarik gabe diot, halere, hau dakidala, alegia, igarorik ez
balitz ez litzateke lehen aldirik, eta gertakizunik ez balitz ez geroaldi-
rik, eta deus existituko ez balitz ez orainaldirik. Bi aldi haiek, hots,
lehena eta geroa, nola izan daitezke, lehena ez baita jada eta geroa ez
oraindik? Orainaldia, berriz, beti orain balitz, ez litzateke lehenera
igaroko; aldi ez baina betiera (betidaino) litzateke. Orainak aldi izate-
ko lehenaldira igaro behar badu, nola esan dezakegu badela, bere iza-
era ez izatera iristea bada? Ez baitezakegu egiaz aldia dela esan ez iza-
tera doalako baizik.

XV. Kapitulua

Halere, «aldi luzea» esaten dugu eta «aldi laburra», lehenaldiaz
edota geroaldiaz dihardugunean soilik. Lehenaldi luzea, adibidez,
duela ehun urtekoa; geroaldi luzea hemendik ehun urterakoa; lehenal-

di laburra, adibidez, duela hamar egun, eta geroaldi laburra hamar egun barru. Baina nola izan daiteke luze edo labur, izan ere ez dena? Iragana ez baita jada, eta geroa ez da oraindik. Lehenaz ari garela, ez dugu esan behar «luze da», «luze izan da» baizik; eta geroaz «luze izango da».

Nire Jaun, nire argi! Hemen ere zure Egiak ez al dio iseka egingo gizakiari? Izan ere, lehenaldi luzea igaro ondoren zen luze ala aurrez, igarotzen ari zela? Luze zitekeenean zen luze; igaro hala, berriz, ez zen ezer; beraz, ezer ez zena luze ezin izan. Ez esan, beraz: «Iragana aldi luzea zen», ez baitugu aurkituko zer izan zen luze, igaro dena existitzen ez delako, iragana izateagatik, hain zuzen. Esatekotan, hau esan: «Orainaldi zenean luze izan zen aldi hura», artean, orainaldi zela, izan baitzen luze; oraindik ez zen igaro ez izatera eta horregatik izan zitekeen luze; igaro ondoren, ordea, ez *izan* eta ez *luze*.

Ikus dezagun bada, ene arima, orainaldia luze ote ditekeen, zuk uneak sumatu eta neurtu baititzakezu. Zer erantzuten didazu? Oraingo ehun urteok aldi luze ote dira? Ikus lehenik ehun urteko orainaldirik ba ote daitekeen; lehen urtean bagaude, hura da *orain*, gainontzeko laurogeita hemeretziak etorkizun dira, beraz ez dira; bigarren urtean bagaude, dagoeneko bat iragana da, bestea orainaldi, gainontzekoak etorkizun. Horrela, ehun urtekoaren edozein tarte harturik, haren aurrekoak «lehen» dira eta hurrengoak «geroa». Beraz, ehun urteak ezin ditezke orainaldian izan.

Ikus orain ea aurtengo urtea orainaldi ote den. Lehenengo hila-betean bagaude berau da orain, gainontzekoak etorkizun; bigarrenean bagaude, lehen iraganera igaro da eta gainontzekoak ez dira oraindik.

Beraz, aurtengo urtea ere ez da osorik orainaldi; eta osorik ez bada orainaldi, ez da oraingo urtea; urteak hamabi hilabete baititu, eta hauetatik edozein hilabete orainaldi denean gainontzekoak iraganak edo etorkizun dira.

Baina oraingo hilabetea ere ez da orainaldi, egunka baizik; lehen» bada orain, gainontzekoak etorkizun; azkena bada, gainontze-koak iraganak; tartekoren bat bada, lehen-geroen artean dago.

Hona, beraz, orainaldia –gure ustez luze dei genezakeen bakarra– ozta-ozta egun batera laburtua. Azter dezagun berau ere. Egun osoa ere ez baita orainaldi. Gau-egunetan hogeita lau ordu ditu eguna; lehen orduak, gainontzekoak geroa ditu, azken orduak, iragana;

eta tarteko edozeinek aurre-ondorengoak lehen-geroak ditu. Ordua bera ere une iheskorrez osotuta dago; hegan joan dena iragana da, geratzen zaiona etorkizun.

Inola zati ez ditekeen unetxorik txikiena asmatu ahal badugu, haxe da, soilik, orainaldi. Baina hau berau ere hain azkar doa gerotik lehenera, ez baita instant bat ere gelditzen; geldi baledi, zati liteke lehen-geroetan. Orainak, berriz, ez du tarterik.

Non da, bada, luze deritzogun aldi hori? Geroa, agian? Ezin dugu luzea dela esan, ez baita izan ere, luze izateko. Luze izango dela badiogu, noiz izango da, ordea? Orduan ere oraindik etorkizun bada, ezin luze izan ez baita luze-gairik. Oraino ez den geroa izaten hasi baledi eta luze-gai izateko oraingo bihurtuko balitz eta horrela luze gertatu, orainaldiak garbi azaldu digu lehentxeago bera ez daitekeela luze izan.

XVI. Kapitulua

Hala ere, Jauna, aldien tarteak sentitzen ditugu eta elkarrekin konparatzen, eta batzuk besteak baino luze-laburragoak direla esaten dugu. Neurtu ere egiten ditugu, halako aldi zenbat luzeago ala laburrago den halakoren aldean; eta hau hura baino bi aldiz edo hiru aldiz luzeago dela baieztatzen dugu; hau, berriz, bakuna edota beste hau hura adinako. Doan aldia, suma hala neurtzen dugu; baina iragana, jada ez dena, edo geroa, oraindik ez dena, nork neurtu? Ausartuko al da inor esatera ez dena neurtu dezakeela?

Iragaitan, denbora sentitu eta neur daiteke; iragandakoan ezin da, ez baita existitzen.

XXIV. Kapitulua

Inork esaten badu denbora gorputzaren mugimendua dela, baiesteko agintzen al didazu? Ez, noski. Ezin dela gorputzik mugitu

denboraren baitan ez bada entzun dut; hala diozu zuk. Gorputzaren mugitze hori denbora denik ez dut entzun, ez baituzu zuk esan. Zeren gorputza mugitzen denean mugitzearen denbora neurtzen dut, hasi denetik gelditu arte. Hasten ikusi ez badut eta iraun badirau eta bukatzen ikusi ez, ezin dut neurtu, ikusten hasi naizenetik ikusteari utzi diodan arte baizik. Luzaro ikusten badut aldi luzea dela diot soilik, ez zenbateko aldia; zenbat diogunean, beste zerbaitekiko diogu, honela: «Hau, beste hura haina» edota «hura halako bi» eta antzekoak.

Baina lekuen arteko aldeak markatu bagenitza, mugitzen den gorputza edota haren zatiak nondik eta nora dabiltzan, ardatzean bezala jirabiraka dabiltzala, esan genezake zenbat iraun duen gorputzaren nahiz zatien mugimenduak toki batetik bestera. Beraz, mugimendua bat eta iraupenaren neurria beste bat izanik, nork ez du ikusten bietan zeini deitu zehatzago denbora? Gorputza inoiz arinago edo geldoago mugitzen delarik eta inoiz geldi egon, mugimendua ez ezik egona ere alditan neurtzen dugu eta hau esaten: «Geldi egon adina mugitu da» edota «mugitu baino bi edo hiru aldiz gehiago egon da geldi» eta esan ohi denez, eta berdin gertatzen, gure neurgaia ulertu edo taxutu dezan beste edozerekin, gutxi gorabehera. Ez da, beraz, denbora gorputzaren mugimendua.

XII. LIBURUA

XV. Kapitulua

Agian, esan dezakezue gezurra dela niri Egiak ozenki barnebelarrira Egilearen egiazko betikotasunaz diostana, hots, haren substantzia ez dela inola ere aldatzen aldietan, eta haren gogoa ez dagoela beraren substantziaz kanpo? Horra zergatik ez duen nahi orain hau, gero hura; nahi dituenak denak batera eta aldi berean eta beti nahi ditu, ez behin eta berriro, ezta hauek orain eta haiek gero; ez eta lehen nahi ez zuena gero nahi edota orain nahi lehen nahi izan ez duena.

Gogo hau aldakor litzateke, eta aldakor den oro ez da betiko, eta gure Jaungoikoa betikoa da.

Halaber [gezurra dela esango didazue] Egiak barne-belarrira diostana, hots, etorkizun direnen itxaroa ikuskizun bilakatzen dela datozenean; eta ikuskizuna oroitzapen haiek igarotzean? Zeren aldatur dabilen asmo oro aldakor baita eta aldakor denik ez da betiko; gure Jaungoikoa, aldiz, betikoa da.

Hauek bilduz eta elkartuz hau aurkitzen dut: ene Jaungoikoak, Jaungoiko betikoak, ez zuela egin sorkaririk asmo berriz, eta haren jakinduria ez dagoela iraganaren mende.

Zer diozute orain, kontraesaleok? Gezurra al da nik esandakoa?

– Ez! –diote.

– Orduan zer? Gezurra al da, eitedun izaera oro edota izaera egingarri oro onik gorenaren hargandik baizik ez dela, gorenki delako, hain zuzen?

– Ez dugu ukatzen hori ere! –diote.

– Zer, beraz? Ukatzen al duzue badela sorkari bikain bat, maitasun hain garbiz, egia den eta egiazko Jaungoiko betikoari atxikia, betikide ez zaiola ere, ez aldi aldatzeak, ez beste aldarrek hargandik askatzen eta aldentzen ez duena; aldiz haren kontenplazio txit egiazkoan atsedean duena (zu, Jauna, zuk agindu ahala maite zaituenari agertzen baitzatzaizkio eta aski zaio, eta horregatik ez dela saihesten zugandik, ez eta beraganantz begiratzeko ere)?

Hau da Jaungoikoaren etxea, ez lurrekoa, ez eraikin zerutiarrez gauzatua, espirituzkoa baizik, zure betikotasunaren partaide, ez baita sekulan hondatzen; *betidanik betidaino ezarri zenuelako, balioa inoiz galduko ez duen legea emanaz* (Sal. 148, 6). Ez da, halere, zure betikide, ez baita hasiera gabe; egina baita.

Hura baino lehenago denborarik aurkitzen ez badugu ere, jakinduria baita denetan lehena, ez diot, gure Jaungoiko, Aitaren betikide eta berdina den Jakinduria hura; hark eginak baititu direnak oro eta hasiera hartan egin zenituen zeru-lurrak; baizik eta beste jakinduria sortarazia, hots, adimendun izadi hura, argiari so eginez argi dena, jakinduria baiteritza, egina izanik ere; baina argi egiten duen argitik islara dagoen alde bera dago jakinduria sortzailea eta sortuaren arte-

an; orobat, justizia justifikatzailetik, justifikazioz egindakora; guri ere «zure justizia» deitzen baitigute, zure mirabeetako batek dioenean: «harengan Jaungoikoaren justizia izan gaitezen»; horregatik oro baino lehenago sortutako jakinduria existitzen da, zeina egina izanik ere, zure hiri garbiaren gogo arrazoidun eta adimentsua baita, han *goiko zeruetan libre eta betiko dagoen hiria* (Gal. 4, 26) diot, guk amatzat duguna. Eta zer nolako zeruetan? Zu goersten zaituzten zeruen zeruetan, zeru hau ere Jaunarentzat baita. Hura baino lehen denborarik aurkitzen ez badugu, aldien aurretik baita, oro baino lehen egina; halere, hori baino lehenago da Sortzailearen beraren betikotasuna, hargandik baitu hasiera egina denak, ez denboraz, ez baitzen aldirik oraino, baina bai sortzez.

Izatea hain du zugandik, gure Jaungoiko, ezen zutaz erabat besterik baita, eta ez zerau. Hura baino lehen ez, baina hartan ere ez dugu denborarik aurkitzen, gai baita zure aurpegiari so egiteko behin ere alde egin gabe; horregatik ez du aldarterik; berez, ordea, aldakor da eta hotzitu eta ilundu zitekeen, zugandik argi eta su hartuko ez balitu, maitasun handiz zuri atxikirik, betiko eguerdi bailitzan.

Ai zu, etxe argitsu eta eder! *Maite dut, Jauna, zu bizi zaren tenplua, zure aintzaren egoitza* (Sal. 25, 8), egile eta jabearen etxea. Izan zaitez nire ibilbidearen hasperen, eta egin zintuenari esaten diot ni neu ere eduki nazala zukan, ni ere hark egina bainaiz; *ardi galduaren antzo desbideratu nintzen* (Sal. 118, 176) eta nire artzainaren, zure egituratzailearen lepoan zugana eramango nauela espero dut.

Zer esaten didazue, zuekin ari bainintzen nire kontraesaleok, sinesten baituzue, halere, Moises Jaungoikoaren zerbitzari zintzo izan zela eta haren liburuak Espiritu Santuaren orakulu? Ez al da hau *Jaungoikoaren Etxea*, ez Jaungoikoaren betikide baina bere neurrian *zeruetan betikorra*? Alferrik baita hor aroen aldaketak bilatzea ez baituzue aurkituko; iraute eta aldarte guztien gainetik dago, *beti Jaungoikoari atxikitzea on zaiola* (Sal. 72, 28).

– Hala da, bai –diote–.

– Beraz, ene bihotzak Jaungoikoari *haren gorespen-hotsa* barrutik entzutean egindako oihuetan, azkenik zein dela gezur, diozute? Materia inongo formarik gabea, formarik ezean ordenarik ere ez zeukana, onartu nuelako ote? Ordenarik ez den tokian ezin aldien

jarraipenik izan. Hala ere, ia-ia deusez, ezdeus hutsa ez zelarik, guztiaren egilearengandik beragandik baitator nolabait den edozer.

– Hau ere ez dugu ukatzen –diote–.

XXVIII. Kapitulua

Beste batzuentzat, berriz, hitz hauek habia ez baina baratze itxi dira; bertan fruitu ezkutuak ikusten dituzte eta hegan dagite pozez eta txorrotxioka haiek bilatuz eta bilduz.

Ikusten dute, bada, Jaungoiko betikor, zure hitz hauek irakur edo entzutean, aldiaren lehen-gero guztien aldean zure egonarrizko irautea gailentzen dela; halere, ez dela aldian eginiko sorkaririk zuk ez eginik. Zure nahia zerau izanik, inola aldatu gabea, nahia ezertan aldatu gabe egin zenituela oro. Ez dute zure antzik, zu guztien eitea izanik. Hutsetik ateratako antza eza dute, itxuragabea, gero zure antzera tankeratzekoa, zu bakarrarengana itzuliz, bakoitza gai den neurrira, gauza bakoitzari bere eran eman zaionera. Eta horrela iritsi ziren iza-tera oso eder, nahiz zure ondoan egon, nahiz –mailaka urrunxeago aldiz eta tokiz aldakuntza ederrak eginez edo erasanez. Gauza hauek ikusten dituzte eta zure egiaren argiarekin pozten dira, hemen dezaketen neurri apalean.

Eta haietariko batek uste osoa ipintzen du hitz honetan: «Hasieran Jaungoikoak egin zituen...», eta jakinduriari begira, *hasieratik ari baitzaigu mintzatzen* (Jn. 8, 25).

Beste batek, hitz beroietara begiratuz, *hasiera* gauzen sortze gisa ulertzen du eta honela hartzen: «Hasieran egin zituen», hots, «lehenik egin zituen». Eta «hasieran» jakindurian zeru-lurrak egin zituela ulertzen dutenen artean, batak zeru-lur berak zeru-lurren sortugaia deritzala uste du; besteak sorkari eitedun, bereiziak; besteak eitedun eta espiritual bat, *zeru* deritzona, bestea gorpuzduna, formagabea, *lur* deritzona.

Zeru-lur izenez gai oraino formagabea ulertzen dutenek, hartatik zeru-lurrak egin zitezen, hauek ere ez dute era berean ulertzen; batak, sorkari ulergarri eta sentigarria non bukatuko zen, besteak hau

soilki: nondik irtengo ote zen gorputzezko eraikin sentigarri hau, bere kolko handian sorkari agerikoak gertu zeuzkana. Hemen *zeru-lurrak* sorkari antolatu eta tankeratuak direla uste dutenek ere ez dute berdin ulertzen: bata ikusezina eta ikuskaria, besteak ikuskaria soilik, hone-tan baitakusagu zeru argitsua eta lur iluna, berton daudenekin.

XIII. LIBURUA

IX. Kapitulua

Aita nahiz Semea ez al ziren uren gainean eramanak? Tokian ulertzen bada, gorputza bailitzan, Espiritu Santurik ere ez. Baina alda-kor ororen gain dagoen Jaungoikotasuna aldaezina denez, bai Aita, bai Semea, bai Espiritu Santua, hirurak, *uren gainean eramanak izan ziren*. Zergatik esan zen hori zure Espirituaz bakarrik? Zergatik beretaz soilik esan zen, tokian bailegon, ez baita toki, eta hartaz zure Dohain dela bakarrik esan baita? Atsedan dugu zure Dohainea; hartan gozatzen zaitugu. Gure tokia, gure atsedan. Maiteak hara garamatza eta zure Espiritu onak gure apaltasuna eraikitzen du heriotzaren atetik. Zure gogo onean daukagu bakea. Gorputzak bere astunean bere tokira du joera. Pisua ez da beherako bakarrik, bere tokirako baizik. Suak joera gora, harriak behera. Beren pisuen eraginez beren tokirantz dute joera. Ur azpira isuritako olio ur azalera ateratzen da; olio gainean isuritako ura oliopean murgiltzen da; beren pisuak eraginda, beren tokira doaz.

Eragaitz diren gauzak urduri daude; era onez dute atsedan. Nire pisua, nire maita-grina; noranahi joan, hark naroa. Zure dohainez goaz, gora eta gora igoaz; sutzen gara eta bagoaz. «Igotzen ditugu igoerak bihotzean eta graduen kanta kantatzen dugu». Zure suz, zure su onez suturik goaz, gorantz baikoaz, Jerusalemeko bakera. *Hura bai poza nirea, esan zidatenean: «Goazen jaunaren etxera!»* (Sal. 121, 1). Han ezarriko gaitu gogo onak, bertan betiko egotea besterik desira ez dezagun.

IKUSTEN EZ DIREN GAUZEI BURUZKO FEDEA

De fide rerum quae non videntur

Guretzat, kristauontzat, ikusten ez duguna sinestea ez da ausarkeria
gaitzesgarria, fede laudagarria baizik

I. Kapitulu

*Gizarte bizitzan ere gauza asko sinesten dira ikusi gabe.
Adiskidearen borondate ona ez da ikusten baina sinetsi egiten da.
Nolabaiteko federik gabe ezin dugu lagun leialaren
maitasuna ziurtatu*

Batzuen ustez, erlijio kristauak mereziago du burla atxikimen-
dua baino, gure begien aurrean ikus dezakeguna aurkeztu beharrean,
ikusten ez duguna sinestea agintzen digulako. Ikusi gabe sinesteari
uko eginez zuhurki jokatzeko dutela uste dutenak gezurtatzeko, hemen
frogatzen diegu sarritan gauza asko sinetsi beharra dagoela ikusi gabe;
halere, sinesten ditugun jainkoen egiak ezin erakutsiko dizkiegu
euren gorputzezko begien aurrean.

Lehenik, zentzugabe horiei, zeinak gorputzaren begien hain
mendeko diren ezen beren buruak limurtzera iristen baitira ikusten ez
dutena ez dutela sinetsi behar, zentzugabe horiei ohartaraziko diegu
beraiek ere gorputzaren sentimen horiekin antzeman ezin diren gauza
asko sinesten eta ezagutzen dituztela. Ezin konta ahala dira gure ari-
man –berau ere izatez ikusezina– daudenak. Esaterako: ba al da ezer
xumeagorik, gardenagorik, ziurragorik zerbait sinestea, edo sinesten
dugula ala ez dugula sinesten jakitea baino, nahiz eta ekintza hauek
gorputzaren ikusmenetik oso urrun gertatu? Zein arrazoi dago gorpu-
tzaren begiez ikusten ez duguna sinesteari uko egiteko, inongo zalan-
tzarik gabe ikusten badugu sinesten dugula ala ez dugula sinesten, eta
ekintza hauek ezin dira gorputzaren sentimenez erreparatu?

Baina honela diote horiek: ariman dagoena arima beraren
barne –ahalmenaz ezagut dezakegu, gorputzaren begien premiarik
gabe; baina sinesteko agintzen diguzuea ez duzue kanpora ateratzen

gorputzaren begiez ikus dezagun, eta gure arimaren baitan ere ez dago, adimenaz ikusi ahal izateko. Honelakoak esaten dizkigute, jadanik begien aurrean duena sinestea inori aginduko balitzaio bezala. Ikusten ez ditugun gauza iragankor batzuk sinetsi beharra dago, sinesten ditugun betikoak ikusteko gai izan gaitezen. Eta zuk, ikusten duzuna baino sinetsi nahi ez duzun horrek, entzun une batez: bertan dauden objektu presenteak gorputzaren begiez ikusten dituzu; zure pentsamenduak eta onginahi sentipenak arimaren begiez. Esadazu orain, mesedez: nola ikusten duzu zure lagun kutunaren maitasuna? Ezin baita maitasuna gorputzaren begiez ikusi. Arimaren begiez ikusten ote duzu, agian, inoren ariman gertatzen dena? Eta ikusten ez baduzu, nola erantzun lagunaren onginahizko sentipenei, ikusi ezin duzuna sinesten ez baduzu? Agian erantzungo didazu lagunaren onginahia egintzatan ikusten duzula. Ikusi, bai, lagunaren egintzak ikusiko dituzu eta haren hitzak entzungo; baina haren maitasunari eskaini behar diozu zuk sinestea, eta maitasuna ezin da ikusi, ez eta entzun, ez delako begietan sartzen den kolorea edo irudia, ez eta belarrietan sartzen den soinua edo abestia, ez eta kontzientziari azaltzen zaion barne sentipena ere. Ikusi edota entzun ezin duzuna, kontzientziaren testigantza ezagutu ezin duzuna sinetsi beharra daukazu, bizitzan isolatuta geratu nahi ez baduzu adiskidantzaren kontsolamendurik gabe; edota bestela, zure lagun kutunaren maitasuna dagokion ordainik gabe gertuko da.

Kanpora begira gorputzaren begiez eta barnera begira arimaren begiez ikusitakoa soilik sinesteko zure asmo hori non dago? Zure maitasunak inoren maitasuna sinestera eramaten zaitu; eta ikusmena eta adimena iristen ez zaizkizunetara zure fedea iristen da. Gorputzaren begiez lagunaren aurpegia ikusten duzu, arimaren begiez zure leialtasuna; baina lagunaren leialtasuna ezin maiteko duzu harengan ikusten ez duzuna sinestera zaramatzen fedea ere ez badaukazu; gizakiak, halere, engaina dezake gezurrezko maitasunaz edo bere gogo txarrak ezkutatuz. Eta gaitzik egin nahi izan gabe ere, onginahi itxurak egingo ditu zugandik onuraren bat lortzeko.

Baina zuk diozunez, lagunaren bihotza ikusi ezinean ere, berragan sinesten duzu zure zoritxarrean hura frogatu zenuelako, eta orduan egiaztatu zenuen haren leialtasuna, arrisku gune larrietan abandonatu ez zintuelako. Hortaz, gure zoritxarra desiratu beharko

ote dugu lagunuen maitasuna egiaztatzeko? Inork ere ezin dastatuko luke adiskidetasunaren gozoa aurrez ezbeharraren samina dastatu gabe; eta ez luke inork egiazko amodioaren plazera gozatuko aurrez larriminaren eta oinazearen tortura sufritu gabe. Lagun zintzoak izatearen zoriona desiragarri baino kezkarriagoa litzateke, norbere zorigaitzik gabe lortu ezinekua izango balitz. Hala eta guztiz, egia da oparotasunean ere lagun onak izan ditzakegula, hauen maitasuna larrialdian aiseago frogatzen bada ere.

II. Kapitulu

Gizartetik fedea desagertzen bada, nahaste ikaragarria etorriko da

Hain zuzen, sinetsiko ez bazenu ez zinateke adiskidantza frogatzeko arriskuan jarriko. Beraz, froga egin orduko sinistu duzu. Zinez, ikusten ez duguna sinetsi behar ez badugu, nolatan sinesten dugu lagunuen leialtasunean aurrez frogatu gabe? Eta ezbeharrean frogatzera iristen garenean, orduan ere ikusi baino sinetsi egiten dugu. Fedea ez denean hainbestekoa –eta ez arrazoirik gabe– sinesten duguna fedearen begiez ikusi uste dugula. Ikusi ezin dugulako sinetsi behar dugu.

Nork ez du ikusten gizartetik fedea desagertuz gero etorriko litzaigukeen nahasmendu handia, asaldura ikaragarria? Maitasuna ikusezina izaki, nola maiteko dute elkar gizakiek, inork ere sinesten ez badu ikusten ez duena? Elkarren arteko maitasunean oinarritzen den adiskidantza ere desagertu egingo da. Zer nolako amodio adierazpena egingo dio gizakiak gizakiari, hark eman diezaiokeela sinesten ez badu? Adiskidantza deseginez gero, ezin iraungo dute ariman ezkontzaren loturek, ez ahaidegoaren edota kidegoaren lokarriek, hauetan ere lagunarteko elkarlotura baitago. Horrela, senarrak ez du emaztea maiteko, ez eta honek senarra, ikusi ezinagatik sinestea eskaintzen ez badiote elkarren maitasunari. Ez dute seme-alabarik eduki nahi izango, elkarri eman beharra onartzen ez dutenean. Eta jaio eta hazten badira, hauek ere ez dituzte gurasoak maitatuko; izan ere, maitasuna ikusezina delarik, eurenganako amodiougarretan dauden gurasoen bihotzak ikusterik ez dute izango, ikusten ez dena sinestea ausarkeria

gaitzesgarria bada, eta ez fede laudagarria. Eta zer esan, gainontzeko harremanei buruz, neba-arrebak, aita-amaginarrebak eta suhi-errainak, eta hainbat ahaide eta kideren arteko elkarloturari buruz, guraso eta seme-alaben maitasuna bera ere, elkar maite ez dutenean, zalan-tzan badago eta asmoa susmopean? Eta maite ez badute elkar, ez da obligaziorik ezagatik; ez dute inoren maitasunean sinesten, ikusten ez dutelako. Maiteak garela ez sinestea maitasuna ikusten ez dugulako, eta maitasunari maitasunez ez ordaintzea, elkarri zor diogula pentsatzen ez dugulako, irudimentsua barik ardura gogaikarria da.

Ikusten ez duguna sinesten ez badugu, besteen borondate ona onartzen ez badugu gure begirada haraino iritsi ezin delako, gizakion arteko harremanak nahasi egiten dira gizarte bizitza ezinezkoa bihurtzeraino. Ez ditut hemen aipatuko, ikusten ez duguna sinesten dugulako kritikatzten gaituzten aurkariak, eurek ere, jendearen esamesen eraginez eta historian ikasiagatik sinesten duten hainbat eta hainbat ekin-tza, edota inoiz egon ez diren hainbat leku. Ez dezatela esan: ikusi ez dugulako ez dugu sinesten. Honela mintzo direnak beharturik daude aitortzera gurasoak nortzuk dituzten ez dakitela ziurtasunez. Garai hartako inolako oroitzapenik ez gordetzean, ezbairik gabe sinetsi baitzieten hori baieztatu zieten, iraganeko egintza izateagatik frogatu ezin bazuten ere. Hala ez balitz, ikusten ez duguna sinestearen ausarkeria saihestu nahian gurasoekiko desleialtasunezko bekatuan jausiko ginateke.

ONGIAREN IZAERA MANIKEOEN AURKA

De natura boni contra manicheos

I. Kapituluia

*Jaungoikoa da ongi gorena eta aldaezina; beragandik datoz gainon -
tzeke ongi espiritual eta korporal guztiak*

Jaungoikoa da ongi goren eta amaigabea; beraren gainetik ez dago besterik. Ongi aldaezina da eta, horregatik, zinez betikoa eta zinez hilezkorra. Berak eginak dira gainontzeko ongi naturalak, ez ordea, haren izaera berekoak. Bera bakarrik izan daiteke duen izaera bereko; berak egindako gainontzeko gauza guztiak ez dira haren ezpál berekoak. Eta aldaezina bera bakarrik delarik, hark ezerezetik egindako guztiak dira aldakorrak. Hain da ahalguztiduna ezen ezerezetik, hots, izaterik ez duenetik, sor baititzake gauza handiak eta txikiak, zerukoak eta lurrekoak, espiritualak eta korporalak.

Eta bestalde, zuzena ere badelako, beragandik sortua dena eta ezerezetik sortuak ez zituen berdina egin. Horregatik, ongi guztiek, handiek zein txikiek, izadiko ezein mailatakoak izanda ere, Jaungoikoa dute sorburu.

Eta natura oro, bere horretan hartuta, ona da beti; egiazko Jaungoiko gorenetik soilik etor daiteke; izan ere, ongi guztiek, bikaintasunean ongi Gorenera hurbiltzen direnak eta sinpletasunean urruntzen zaizkionak, denek dute jatorria Ongi gorenean.

Beraz, espiritu oro aldakorra da eta gorputz oro Jaungoikoa-gandik dator, eta espirituak eta materiak osatzen dute sortutako izadi osoa. Ondorioz, natura oro da espiritu ala gorputz. Espiritu aldaezina Jaungoikoa da. Espiritu aldakorra sortutako natura da, gorputza baino

bikainagoa, halere. Gorputza ez da espiritua, nahiz eta haizeari ere irudizko adieran espiritua deitzen diogun, guretzat ikusezina izan arren, haren eragina, eta ez nolanahikoa, sentitzen dugulako.

III. Kapitulua

*Era, edertasuna eta ordena Jaungoikoak egindako gauzetan
aurkitzen diren ongi orokorrak dira*

Katoliko eta kristau garenok Jaungoikoa gurtzen dugu, beragan baitute jatorria ongi guztiek, handiek zein txikiek; beragandik dira eraketa oro, handian zein txikian; beragandik edertasun oro, handi zein txiki; beragandik ordena oro, handi zein txiki.

Gauza guztiak zenbat eta erakoago, ederrago eta ordenatuago izan, orduan eta hobeagoak dira; eta erakotasuna, edertasuna eta ordena falta zaien heinean, ontasuna murriztuz doakie. Hiru hauek, beraz, era, edertasuna eta ordena – eta hauek barnean hartzen dituzten beste hainbat isilpean utziko ditut– hiru hauek, hots, era, edertasuna eta ordena Jaungoikoak sortutako izaki espiritual zein korporal guztietan aurkitzen ditugun ongi orokor gisakoak dira.

Hortaz, Jaungoikoa sorkariaren era, edertasun eta ordena ororen gaineratik dago; ez leku edo espazio garaiaigoan, izugarritzko ahalmen bereziz baizik, beragandik baita eraketa oro, edertasun oro, ordena oro. Hiru hauek goi mailan dauden lekuan, ontasun handiak aurkituko ditugu; maila apalean dauden lekuan, ongi apalak aurkituko ditugu; hauek ez daudenean, ongirik ere ez dago. Era berean, hiru hauek handiak direnean, naturak ere handiak dira; txikiak direnean, naturak ere txikiak; ez daudenean, naturarik ere ez dago.

Beraz, natura oro da ona.

IV. Kapitulua

Eraren, edertasunaren eta ordenaren hondamena da gaizkia

Horregatik, gaizkia zer den aztertu behar dugu, haren jatorriaz galdetzen hasi aurretik. Eta gaizkia, era, edertasun eta ordena naturalaren korrupzioa edo hondamena besterik ez da.

Natura gaiztoa hondatuta dagoena da; hondatuta ez dagoena ona baita. Hala ere, hondatuta egon arren, natura izateagatik ona da, hondatuta egoteagatik, berriz, gaiztoa.

VI. Kapitulua

Natura hondaezina Ongi Gorena da; hondagarria, berriz, nola-baiteko ongia

Hondamenak era, edertasun eta ordena oro erauzten badu gauza hondagarrietan, naturak ez du han iraungo.

Horregatik, hondatu ezineko natura oro ongi gorena da, Jaungoikoa den bezala.

Eta aitzitik, natura hondagarri orok badu onetik zerbait; daukan ontasuna murriztea edo deuseztatzea baita hura hondatzeko modu bakarra.

VII. Kapitulua

Espiritu arrazionalen hondatzea gogozkoa da ala penala

Izaki prestuenei, hau da, espiritu arrazionaleri Jaungoikoak eman zien ezin hondatzea eurek nahi ez badute, alegia, Jaungoiko Jaunaren esanetara makurtuz gero haren edertasun hondaezinarekin bat egingo dute; baina mendekotasun hori onartzen ez badute, bekatuetan hondatuko dira nahitara eta zigorrak jasango dituzte nahi gabe.

Hain ontasun handia da Jaungoikoa, beragandik aldentzen ez denaren onura izateko moduan beti. Era berean, Jaungoikoak egindako gauzetan ongi hain bikaina da natura arrazionala, Jaungoikoak izan ezik ez duela ezein ontasunek hura zoriontsu egingo. Bekatariak zigorren bidez itzuliko dira ordenara. Zigorra da, ordena hau haien naturari egokitzen ez zaiolako; baina, aldi berean, justizia deritzo, kulpari dagokiolako.

VIII. Kapitula

Behe mailako izakien hondamenetik eta heriotzatik dator unibertsoaren edertasuna

Gainerako gauza guztiak ezerezetik eginak dira, eta zinez espiritu arrazionala baino apalagoak direlarik, ezin dira zoriontsu izan ez eta zoritxarreko. Baina ordenan eta edertasunean onak direlako eta Jaungoikoagandik, hots, Ongi Gorenetik izatea eta ontasuna hartu zutenaz, eskasa izanda ere ontasuna, halako moldez izan dira ordenatuak non ahulagoak indartsuagoen mendean jartzen diren, bigunagoak gogorragoen mendean, makalagoak ahaltsuagoen mendean eta era berean lurrekoak bat datoz zerukoekin goikoari men eginaz.

Agertzen eta desagertzen diren izakietan aldi bateko nolabaiteko edertasuna nabaritzen da; horrela, hiltzen direnek edota izateari uzten diotenek ez dute itxuraz aldatzen edo nahasten izaki unibertsalaren neurria, edertasuna eta ordena. Hitzaldi dotore eta ongi moldatua bezala gertatzen da hemen, gauzatuz eta urrunduz doazen silaben eta hotsen joan-etorriak osatzen du edertasuna.

IX. Kapitula

Natura bekataria ordena zuzenera erakartzeko ezarri zen zigorra

Nolako eta zenbateko zigorra zor zaion erru bakoitzari Jaungoikoaren epaia da, ez gizakiona. Bekatari damutuei merezi duten zigorra barkatzen zaienean Jaungoikoaren amaigabeko ontasunari esker da. Baina merezitako zigorra ezartzean ez dago Harengan injustiziarik edo zitalkeriarik; izan ere, natura hobeto ordenatzen da zigor zuzenaren oinazetan bekatuaren zigorrik gabeko bozkariotan baino.

Hala eta guztiz ere, natura edozein egoeratan ona da beti, era, edertasuna eta ordena zaintzen dituen bitartean; hiru hauek erabat desegin eta amaitzen badira, on izateari utziko dio orduan naturarik ere existituko ez delako.

X. Kapitulua

Naturak galkorrak dira ezerezetik eginak direlako

Natura guztiak dira galkorrak (edo hondakorrak) eta Jaungoikoak eginak ez balira ez ziren inola natura ere izango; baina Beragandik sortuak balira ez ziren galkorrak izango, Jaungoikoaren izaerako izanen baitziren. Hartaz, edozein era, edertasun eta ordenako izanda, Jaungoikoak sortuak direlako dauzkate ontasun horiek, eta ez dira aldaezinak ezerezetik eginak direlako. Ausardia sakrilegoa litzateke Jaungoikoa ezerezaren pareko jartzea, Jaungoikoagandik sortu dena eta ezerezetik egina berdintzea, alegia.

XII. Kapitulua

Jaungoikoagandik datoz ongi guztiak

Honaino esandako gauza hain argi eta egiazkoetan hausnartu nahi izanez gero, Jaungoikoak egin ez duen beste natura baten existentzia onartzen dutenek ez lituzkete hainbeste birao botako, gaitz gorenari hainbat ontasun egotziz eta Jaungoikoari hainbat gaitz.

Errua zuzentzeko, lehen ere esan dudanez, nahikoa litzateke eurak kontuan erortzea –eta hori aitortzera behartzen ditu egiak– ongia Jaungoikoak, eta ez beste inork, sortua behar duela izan. Ongi handiak sorburu batetik eta txikiak beste batetik etortzea absurdoa da; batzuk zein besteak jatorri berekoak dira, ongi gorena den Jaungoikoagandik datoz.

XIII. Kapitulua

Ongi guztiak, handiak eta txikiak, Jaungoikoagandik dira

Aipa ditzagun banan-banan ahal ditugun ongi guztiak, duintasunez, Jaungoikoa euren egile dela onartuta, eta ikus dezagun ea horiez kanpo beste naturarik geratzen den.

Bizitza oro, handi zein txiki; ahalmen oro, handi zein txiki; osasun oro, handi zein txiki; oroimen oro, handi zein txiki; indar oro, handi zein txiki; adimen oro, handi zein txiki; lasaitasun oro, handi zein txiki; oparotasun oro, handi zein txiki; sentimen oro, handi zein txiki; argi oro, handi zein txiki; gozotasun oro, handi zein txiki; neurritasun oro, handi zein txiki; edertasun oro, handi zein txiki; bake oro, handi zein txiki; eta hauen antzeko beste ongirik balego, batik bat gauza espiritual eta korporal guztietan aurkitzen direnak, proportzio oro, edertasun oro, ordena oro, handi zein txiki, Jaungoiko Jaunagandik soilik izan daiteke.

Eta inork oker erabiliko balitu ongi hauek, Jaungoikoaren epaiak ezarritako zigorra jasango du. Eta ongi hauetatik bat bera ere existituko ez balitz, ez litzateke inongo naturarik ere izango.

XVII. Kapitula

Natura bere horretan hartuz gero, ez dago natura txarrik

Natura den aldetik ez dago natura txarrik; bere baitan duen ontasuna galtzen duen heinean gaiztotzen da natura. Bere baitango ongi hori murriztuz erabat desagertuko balitz, ez ongirik eta ez naturarik geratuko litzateke; ez manikeoek antzezten duten natura baka-rrik, zeinetan hainbeste ontasun aurkitzen dituzte non haien itsumen setatiak harritu egiten gaituen; edonork irudika lezakeen natura oro deuseztatuko litzateke.

XVIII. Kapitula

Antzinakoek «hysten» deitzen zioten formarik gabeko materia ez da gaitza

Ezin esan, halaber, gaitza denik antzinakoek *hysten* zeritzoten materia. Ez naiz ari manikeoak harrokeria ergelez eta zertaz diharduen jakin gabe *hysten* deritzon materiaz, bere ustez gorputzen eratzaila litzatekeena; horregatik, arrazoiz esan ohi da beste jainko baten existentzia asmatzen duela, Jaungoikoak bakarrik molda eta sor baititzake gorputzak. Eta proportzioa, edertasuna eta ordena haien

baitan finkatzen hasi arte ez dira sortuko gorputzak; eta nolakotasun hauek ezin dira onak izan, ez eta soilik izan ere Jaungoikoagandik ez badira. Manikeoek ere hori aitortzen dutela uste dut.

Nik, ordea, *hylene* deritzot erabat formarik gabea den eta nolakotasunik gabeko materia mota bati; materia horretatik eratzen dira guk geure sentimenez nabaritzen ditugun nolakotasun guztiak, antzinakoek ziotenez. Horregatik oihanari grekoz ὕλη esaten zaio, egile-en eskuetan moldatzeko gai delako, ez berak zerbait egin dezan, beragandik zerbait eragin dadin baizik. Ez da esan behar, beraz, delako *hyle* hori gaitza denik, gure sentimenek inola ere sumaezina baita eta formarik ezagatik pentsatu ere ia ezin daitekeena.

Formak hartzeko gaitasuna dauka materia horrek; zeren artistak ematen dion forma bereganatu ezin izango balu ez genioke materia deituko. Gainera, forma zerbait ona bada (horregatik deritzegu formaz gailentzen direnei dotoreak, edertasunean nabarmentzen direnei ederrak deritzegun bezala), zalantzarik gabe formaz jantzi ahal izateko gaitasuna bera ere ongia da. Era berean, jakituria ongia delarik, ez du inork zalantzan jarriko ongia denik jakituriarako gai izatea. Eta ongi oro Jaungoikoagandik datorrenez, ezingo du inork zalantzan jarri materia hau ere, zerbait izatekotan, Jaungoikoaren sorkari beharko duela izan.

XIX. Kapitulua

Jaungoikoari soilik dagokio benetan izatea

Horrela, berebiziko eta jainkozko eran esan zion Jaungoikoak bere zerbitzariari: *Naizena naiz. Beraz, honela esango diezu israeldarrei: «Naizena naiz» deritzanak bidali nau zuengana* (Ir. 3, 14). Zinez da bera, aldaezina delako.

Edozein aldakuntzak ez izatea eragiten dio lehendik zenari. Beraz, zinez izateko, aldaezina behar da izan. Gainontzekoak hark eginak dira eta beragandik hartu dute izatea, bakoitzak bere neurrian.

Gorengo Izakiaren kontrakoa, beraz, ez-izatea soilik izan daiteke. Horregatik beragandik delako on den oro, beragandik da naturalki den oro, naturalki den oro ona delako. Natura ona baita eta on den oro Jaungoikoagandik da, ondorioz, natura oro Jaungoikoagandik dator.

XX. Kapitula

Oinazea natura onetan bakarrik

Oinazea bera ere, arimakoa zein gorputzekoa, gaitzen iturbun-tzat hartzen da eta natura onetan bakarrik existi daiteke. Oinazeari aurka egiten dion bakoitzean, zenak ez izateari uko egiten dio, zerbait ona zelako. Baina probetxugarria da oinazea, natura hobea izatera bul-tzatzen duenean; okerragora daramanean, berriz, alferrekoa.

Gogoak ahalmen handiagoari aurre egitean oinazea eragiten du ariman, eta sentimenak gorputz ahaltsuagoari aurre egitean oinazea eragiten du gorputzean. Badira, ordea, oinazerik gabeko gaitz okerra-goak; okerragoa da, izan ere, zitalkeriagatik poz hartzea hondamena-ren damu izatea baino. Poz hori ontasun kaskarragoak eskuratzetik bakarrik datorke; zitalkeria, berriz, hobeagoak bertan behera uztea da.

Era berean, gorputzean hobea da zauri oinazetsua, oinazerik gabeko usteltzea baino, korrupzioa deritzana, alegia. Jaunaren gorpu hilak ez zuen hondamen hori ikusi, hots, usteltzea pairatu, profetak iragarri zuenez: *zure fededuna ez duzu hilobian galtzen utziko* (Sal. 15,10). Zeren, nork ukatuko du iltzatua izan zela eta lantzaz zauritua?

Eta korrupzio hitzaz izendatzen dugun gorputzaren usteltzea ere, barnean zer suntsitua geratzen zaion bitartean ongia murriztuz doan heinean gehitzen da. Hau deuseztean ez ongirik ez naturarik ez litzateke geratuko, usteltzeak zer usteldurik ez legokeelako. Horrela, korrupziorik ere ez, izaki ustelgarririk ez dagoelako.

XXVI. Kapitula

Ezerezetik eginak dira sorkariak

Jaungoikoak egindako guztiak beragandik ez baina jainkozko Hitzaren bitartez sortu zituelako, lehendik eginak ziren gauzez ez baina inola ere existitzen ez zirenetik egin zituen, hau da, ezerezetik. Horregatik dio Apostoluak: *izaterik ez dutenak izatera deitzen ditu* (Erm. 4, 17). Eta argiago oraindik idatzita dago Makabeoen liburuan:

Ene seme, otoi, begira zeru-lurretara eta ikus horietan dagoen guztia. Jakin ezazu Jaungoikoak hori guztia ezerezetik egin duela eta gizon-emakumeok ere era berean egin gaituela (2 M. 7, 28). Eta Salmoetan ere idatzita dago: Hark aginduta sortu zen dena (Sal. 148, 5).

Argi dago ez zituela hauek beragandik egin, hitzaren eta aginduaren poderioz baizik. Beragandik egin ez zuena, ezerezetik egin da, ez baitzegoen nondik egin; hala dio Apostoluak: *Haren eraginez dira gauza guztiak, beraren bidez eta berarentzat* (Erm. 11, 36).

KRISTAU DOKTRINA

De doctrina christiana

I. LIBURUA

II. Kapituluua

Zer den «gauza», zer «zeinu»

Gauzek eta zeinuek osatzen dute edozein ikaskuntza; gauzak, ordea, zeinu bidez irakasten dira. Beraz, *gauzak* deitzen diet nik zerbait adierazteko erabiltzen ez direnei, adibidez, makila, harria, aberea eta horrelakoak. Ez naiz ari Moisesek ur mingotsak gezatzeko erabili omen zuen makilaz; ez eta Jakobek burukotzat hartu zuen harriaz; ez eta Abrahamek bere semearen ordezkari oparitzat eskaini zuen abereaz. Hauek gauza izateaz gain beste gauza batzuen agerbide ere badira. Badira beste zeinu batzuk ere, zerbait adierazteko soilik erabiltzen ditugunak, adibidez, hitzak. Inork ere ez ditu hitzak erabiltzen zerbait adierazteko ez bada. Horra, beraz, zeri deitzen diodan *zeinu*: zerbait ezagutzera emateko erabiltzen ditugun gauzei. Horregatik, zeinu oro gauza ere bada; zerbait ez dena deus ez baita; eta gauza oro ez da zeinu. *Gauzak* eta *zeinuak* bereiztean, gauzei buruz ari garenean hala-ko moldez mintzo gara ezen, batzuk beste zerbait adierazteko erabiltzen badira ere, dualtasun horrek ez baitio trabarik jartzen guk helburu hartutakoari, alegia, lehenik gauzei buruz eta ondoren zeinuei buruz jardutea. Gogoan har dezagun, bada, gauzak berez orain diren horretan hartu behar ditugula gogoan, ez berezko izateaz aparte signifikatzaileak diren.

III. Kapitulua

Gauzen zatiketa

Gauza batzuk gozatzeko dira, besteak erabiltzeko eta baten batzuk gozatzeko zein erabiltzeko. Gozatzeko direnek zorioneko egiten gaituzte. Erabiltzeko diren gauzak lagungarri zaizkigu garamatzazte zoriontsu egiten gaituztenak lortzeko eta haiei itsatsi ahal izateko. Eta guk, erabili eta gozatu egiten dugunok, bien artean dihardugu; baina erabiltzeko direnak gozatu nahi izanez gero, gure bizibidea nahastu egiten dugu, okertu ere batzuetan, eta beheko gauzen zaletasunak mugatuta, geureganatu eta gozatu behar genituen haietatik atzeratu edo urrundu egiten gara.

IV. Kapitulua

Zer den gozatzea eta zer erabiltzea

Gozatzea da gauza bati beraren amodioagatik atxikitzea. Erabiltzea, berriz, maite duguna erdiesteko aproposa izan daitekeen zerbaitetaz baliatzea, maitatzea merezi badu. Zilegizkoa ez den erabilerari abusua deitu behar zaio edo gehiegikeria. Erromesak bagina, zoriontsu izateko aberriminez, erromesaldiaren zoritxarrari amaiera eman eta aberrira itzultzeko irrikatan egongo ginateke; baina horretarako ezinbestekoa genuke ibilgailua lehorrerako nahiz itsasorako, hartaz baliatuz aberrira iritsi eta zoriontsu bizi ahal izateko. Eta itzulera bidean ontzian ibilaldia atsegin egiten bazaigu eta erabiltzekoak zirenak gozatzen hasten bagara, ez dugu txangoa azkar amaitzerik nahi izango; eta okerreko erosotasunak zoriontsu egin behar gintuen aberria arbuizatzerakoan eramango gintuzke. Era berean, *bizitza hilkor honetan Jaunarengatik erbusteratuta gaudela* (2Kor. 5, 6), zoriontsu izateko aberrira itzuli nahi izanez gero, mundu hau gozatu barik erabili egin behar dugu, sorkarien bitartez *Jaungoikoaren ikusezinak ikusgarri gerta dakizkigun* (Erm. 1, 20), hots, mundu honetako gauza korporalen bidez betikoak eta espiritualak lor ditzagun.

VII. Kapitulua

Denek ezagutzen dute Jaungoikoa deus hobeagorik ez dagoelakoan

Zeruko eta lurreko gauzak jainkotzat hartu eta gurtzen dituztenek ere jainkoen Jaungoikoagan pentsatzen dutenean, hobeagorik eta sublimeagorik deus pentsa ez daitekeen zerbait dela aitortzen dute. Gizakiak, ordea, ondasun ezberdinen poderioz mugitzen dira, batzuk gorputzaren sentimenak eragiten ditu, besteak arimaren adimenak. Gorputzaren sentipenpean bizi direnentzat jainkoen Jaungoikoa zerua bera da edo zeruan gehien nabarmentzen dena, edota mundua bera. Baina mundutik kanpo Jaungoikoa bilatzen saiatzen badira, orduan zerbait argitsua irudikatzen dute, eta berau infinitua edo bikainena dirudien forma daukana; hau guztia susmo hutsean oinarrituta pentsatzen dute; edota giza itxuraz ere jantzen dute, gizakia ororen gainetik jartzen dutenak. Jainkoen Jaungoiko bakarra ez baina jainko berdinak ugari, ezin konta ahala direla sinesten dutenak, bakoitzak bere ariman irudikatzen ditu, norberak bikainenak uste dituen gorputz nolakotasunez jantzita. Adimenaren bidez Jaungoikoa zer den jakin nahi dutenak ikusten diren gauza korporal guztien gainetik Hura jartzen dute, eta espiritual ulergarri guztien gainetik, hauek aldakorrek badira. Norgehiagoka ari dira Jaungoikoa nork gorago ipiniko. Inork ere ezin irudika dezake Jaungoikoa baino bikainagorik deus. Beraz, denak bat datoz honetan, alegia, Jaungoikoa gainontzeko gauza guztien gainetik dagoela.

XXII. Kapitulua

Jaungoikoaz bakarrik gozatu behar da

Diren gauza guztien artean gozatzekoak dira soilik lehen aipatu ditugun betikoak eta aldaezinak; gainontzekoak erabili egin behar ditugu hauen gozamenera iritsi ahal izateko. Gu geu ere, gauzak erabili eta gozatzen ditugunok, nolabaiteko gauzak gara. Zinez gauza handia da gizakia, Jaungoikoaren irudi eta antzera egina, ez gorputz hilkorri dagokionean, bai ordea piztien gainetik jartzen gaituen arima arrazoidunaren bikintasunez. Hemen sortzen da arazo handia,

ea gizakiak bere burua gozatu ala erabili egin behar duen; ala gozatu eta erabili, biak. Elkar maite dezagun agindua eman zaigu. Baina galdera da, ea gizakiak gizakia beraren kausaz maitatu behar duen ala beste zerbaitengatik. Gizakia gizaki beraren kausaz maitatzea hartaz gozatzea da; beste zerbaitengatik maite badugu erabili egiten dugu gizakia. Nire ustez, beste zerbaitengatik maitatu behar dugu gizakia; izan ere, zerbait berez maitatzean datza bizitza dohatsua, zeina oraindik ere gauzatu ez arren, haren esperantzak pozten baikaitu bizitza honetan. *Madarikatua*, –dio Liburu Santuak– *konfiantza gizakiagan duena*. (Jr. 17, 5)

Are gehiago, ondo pentsatuz gero, bere buruaz ere ez du gizakiak gozatu behar; inork ere ez baitu bere burua berez maitatu behar, gozatzekoa duen haren kausaz baizik. Perfektua da gizakia bere bizitza osoa bizitze aldaezinerantz zuzentzen duenean eta gogo betez hari atxikitzen zaionean. Bere burua berez maite badu ez da Jaungoikoagana bideratzen; bere baitara bilduz aldaezinetik urrundu egiten da. Beraz, bere buruaz gozatzen du baina era ez-perfektuan; izan ere, gizakia hobea da ongi aldaezinari erabat atxiki eta harekin bat egiten duenean, harengandik urrundu eta bere baitan biltzen denean baino. Orduan, zeure burua ere maite behar ez baduzu berez, zure maitasunaren helburu zuzena denaren kausaz baizik, inortxok ere ez dauka haserretzeko arrazoirik bera Jaungoikoaren kausaz maite izateagatik. Jaungoikoak berak ezarria da maitasunaren arau hau: *maitatu lagun hurkoa zeuon burua bezala*, baina, *Jaungoikoa bihotz-bihotzez, gogo osoz eta adimen guztiaz* (Lb. 19, 18; Dt. 6, 5; Mt. 22, 37); horrela zure pentsamenduak, zure bizitza eta gogo osoa harengana zuzenduko dituzu, eskaintzen dizkiozun dohainak eman zizkizunarengana, alegia. Berak dioenean *bihotz-bihotzez, gogo osoz eta adimen guztiaz*, gure bizitzaren atal guztiak behartzen ditu agindu hau betetzera, gainontzeko gozamenak utzita; eta Jaungoikoaz aparte arimari beste maitagarriarik aurkeztzen bazaio, maitasunaren indarra bereganatzen duen Ongiarengana zuzendu behar dugu. Lagun hurkoa zuzenki maite duenak berau Jaungoikoa *bihotz-bihotzez, gogo osoz eta adimen guztiaz* maitatzera eraman beharko du; horrela bere burua bezala maitatuz, bere maitasun osoa eta lagun hurkoarena Jaungoikoaren maitasunerantz bideratzen du eta maitasun honek ez du errekaetoetan zehar bere emaria galtzen utziko.

XXVII. Kapitulua

Maitasunaren ordena

Gauzak bere balioan estimatzen dituen zuzen eta zintzo bizi da. Honek maitasun ordenatua dauka, maitatu behar ez dena ez baitu maitatzen eta maitatu behar denari ez dio maitasuna ukatzen; ez du maiteago izango gutxiago maite behar dena, ez eta berdin maitatuko maitasun gehiago ala gutxiago eskatzen duena; eta azkenik, ez du gutxiago ala gehiago maitatuko berdin maitatu beharrekoa. Ezein bekatari ez da maitatua izan behar bekatari gisa. Gizaki orori, gizaki den neurrian, maitasuna zor zaio Jaungoikoagatik, eta Jaungoikoari Jaungoiko berberagatik. Eta Jaungoikoa gizaki oro baino maiteagoa izan behar bada, nork bere burua baino gehiago maite behar dugu bakoitzak Jaungoikoa. Halaber, geure gorputza baino maiteago izan behar dugu beste edozein gizaki; Jaungoikoagatik maitatzekoak baitira gauza guztiak eta beste edozein gizakik gurekin goza dezake Jaungoikoaz, gure gorputzak ez bezala; gorputzak arima behar baitu bizitzeko eta arimak eramango gaitu Jaungoikoaz gozatzerara.

XXXII. Kapitulua

Nola erabiltzen du Jaungoikoak gizakia

Jaungoikoak ez gaitu gu erabiltzen guk gauzak erabiltzen ditugun moduan. Jaungoikoaren ontasunaz gozatzearekin lotzen dugu guk erabiltze hori; Jaungoikoak, ordea, gu erabiltzean Jaungoiko beraren ontasunaren eraginez erabiltzen gaitu. Jaungoikoa ona delako existitzen gara gu, eta existitzen garen neurrian gara onak. Are gehiago, Jaungoikoa zuzena delako gu ez gara gaiztoak zigorrik jaso gabe; eta gaiztoak garen neurri berean izateetik ere murriztu egiten gara. Guztiz aldaezina denak soilik dauka izate lehena eta gorena; egia-egiatan zera esan ahal izan zuenak: *Naizena naiz. Beraz, honela esango diezu: naizena naiz deritzanak bidali nau zuengana* (Ir. 3, 14). Hortaz, diren gauza guztiak ezin izango lirateke beragandik ez balira; eta izatea hartu zuten neurrian dira onak. Jaungoikoak erabiltzen ba gaitu, beraz, ez gaitu bere mesedetan erabiltzen, gure probetxurako baizik, bere

ontasunak eraginda. Gu norbaiten erruki garenean eta laguntzen diogunean haren mesedetan ari gara; baina, nola gertatzen den ez badakit ere, guretzat ere mesede bihurtzen da, ez baitu Jaungoikoak saririk gabe utziko behartsuaren alde egindakoa. Eta hauxe da saririk onena, Jaungoikoaz gozatzea, beraz gozatzen garen guztiok elkarren gozamenaren izango baitugu Jaungoiko berarengan.

«HASIERA» HITZEZ HITZ

De Genesi ad litteram

IV. LIBURUA

XII. Kapitulua

*Jaungoikoaren atsedena eta etengabeko jarduna bateratzeko
beste arrazoi bat*

Uler daiteke, halaber, kreazio lanaren ondoren atsedena hartu zuela Jaungoikoak, handik aurrera ez zuelako sorkari genero berririk egin; eta harrezkero orain arte eta aurrerantzean orduan kreatutakoak gobernatzen dihardu, zazpigarren egunean ere, bere ahalmenez etengabe antolatuz zeru-lurrak eta berak egindako guztiak, hala ez balitz berehala utziko bailiokete izateari. Izan ere, Kreatzailearen ahalmena eta Guztiahaldunaren eta oro sostengatzen duenaren dohaina da sorkari guztien existentziaren iturburua, eta gobernatuak izateko sortuak izan ziren sorkarietatik dohain hau inoiz aldenduko balitz, hauen formak une horretantxe desagertuko lirateke, eta ezerezero itzuliko litzateke izadi osoa. Jaungoikoaren portaera ez da arkitektoarena; etxea eraiki ondoren arkitektoa erretiratu arren, haren lanaren eta presentziaren premiarik gabe eraikuntzak zutik dirau. Jaungoikoak bere babesa erretiratu balio, munduak ez luke begien itxi-ireki bat ere iraungo.

Beraz, Jaungoikoak dioenean: *nire Aitak orain arte dihardu*, haren ekintzaren nolabaiteko jarraia adierazten digu eta barne hartzen du unibertso osoa eta beronen gobernu. Beste era batera uler zitekeen esan balu: *eta orain lanean dihardu*, bere lanaren jarraipenik ulertu beharrik ez bailegoke. Baina beste zerbait ulertzera behartzen gaitu *orain arte* esaten digunean, alegia, gauza guztiak kreatu zituenetik ez diola lan egiteari utzi. Halaber, bere Jakituriari buruz idatzitakoa, hots, *munduaren mutur batetik besteraino hedatzen da indartsu eta leunki-*

ro gobernatzen du den-dena (Jkd. 8, 1); eta Jakituria honi buruz idatzita dago, baita ere, mugimendu oro baino bizkorragoa dela (Ibid. 7, 24); argi agertzen da begirale zuzenen aurrean mugimendu paregabe, adierazezin eta, uler baledi, egonkor honek Jakituriak prestaturiko gauzei laguntza eskaintzen diela leunkiro; horregatik, Berak ekintzari utziko balio, gauzak berehala hilko lirateke. Apostoluak atenastarrei Jaungoikoa predikatzean zioena ere, hots, *harengan bizi baikara eta harengan mugitzen eta izan ere harengan baikara* (Eg. 17, 28), giza arrazoimenak ahal duen neurrian sakonki hausnartuz gero, hau sinestera eta aitortzera garamatza, alegia, Jaungoikoak etengabe diharduela berak sortutakoetan. Ez gaude, baina, beragan San Joanek dioen moduan, *Semeari ere bizia bere baitan edukitzea eman dio* (Jn. 5, 26); beraren izate desberdinekoak izaki, beragan gaude berak hala egotea eragiten duelako; eta haxe da, hain zuzen, beraren lana, gauza guztiak bere baitan mantentze ekintza, eta munduaren mutur batetik besteraino indartsu hedatzen den Jakituriarena, eta gauza guztiak leunki ordenatzen dituen; eta ordenamendu honi esker, Harengan bizi gara, mugitzen gara eta izan ere Harengan gara. Eta horren ondorio, bere jarduna gauzetatik aldenduko balu, ez ginateke biziko, ez mugituko, ez izango ere. Argi dago, beraz, egun batez ere ez diola Jaungoikoak utzi berak egindako gauzak jagoteari, une batez ere gal ez zitzaten euren mugimendu naturalak, hauen eraginez baitihardute eta hazten dira, euren izaeraren arabera, eta bakoitzak berezkoa duen generoan dirau; izan ere, gauza guztiak leunki ordenatzen dituen Jaungoikoaren Jakituriaren mugimendua erretiratuko balitz haiengandik, izateari utziko liokete zeharo. Hortaz, Jaungoikoak gauza guztiak egin eta gero atseden hartu zuela irakurtzean, aurrerantzean ez zuela gehiago naturarik sortu ulertu behar dugu; ez zion, baina, utzi berak sortutakoak zaintzeari eta gobernatzeari. Egia da, beraz, Jaungoikoak zazpi-garren egunean atseden hartu zuela, bai eta orain arte ekintzan diharduela ere.

V. LIBURUA

XIV. Kapituluia

Nola ulertu behar den San Joanez esandako hura: «egindako guztia»

Ezin da ebanjelioaren txatala honela irakurri: «beragan egindako oro bizia da». Bereizten baitugu lehenik, «beragan egindakoa» eta ondoren, «bizia da». Izan ere, zer ez da beragan egina, hainbat sorkari aipatzean, mundukoak barne, salmoak ere honela baitio: *Denak jakinduriaz egin dituzu* (Sal. 103, 24), eta Apostoluak: *Beraren bidez sortu zituen Jaungoikoak zeru-lurretan diren gauza guztiak, ageri direnak eta ez direnak* (Kol. 1, 16). Ondorioz, horrela bereizita, lurra bera eta bertan dagoen oro bizia da. Eta nork ez du ikusten, gauza guztiak bizi direla esatea absurdoa bada, are eta absurdoagoa dela hauek bizia direla esatea; batik bat kontuan hartzen badugu ebanjelariak bereizten duela zein bizitza motaz ari den, zera gehitzen duenean: *Bizia zen gizakien argia* (Jo. 5, 26)? Zehaztu egin behar da, beraz, *egin den guztia* esatean ondorio gisa jarrai dezagun, *Beragan bizia da*; esan nahi baita, ez bere baitan, hots, bere izatean, zeinaren bidez egin baitzen kreazioa eta sorkariaren izatea; Beragan da bizia, hark egindakoa egin aurretik ezagunak baitzituen. Horregatik ez dauka bizia Beragan, hark egindako kreaturak bere baitan duen moduan; Beragan dauka, Bera delako gizakien bizia eta argia, Jaungoikoaren Jakituria bera, Hitza bera, Jaungoiko Aitaren Seme bakarra. Horrela, Beragan eginak bizia dauka, esana dagoen moduan: *Aitak bizia bere baitan daukan bezala, Semeari ere bizia bere baitan edukitzea eman dio* (Jo. 5, 26)

Ezin dugu aipatu gabe utzi kodize garbienetan idatzita dagoena: *egin zena, Beragan zen bizia*. Halako moldez non *bizia zen* dioenean uler dadin harako beste pasartearen antzera, hots, *hasieran bazen Hitza eta Hitza Jaungoikoarekin zegoen, eta Hitza Jaungoiko zen* (Jo. 1, 1). Beraz, egindako guztia aurrez bizia zen Beragan, eta ez nola-nahiko bizia; piztiak ere bizi direla esan ohi dugu, baina ezin dute

Jakituriaren partaidetza gozatu; halere, bizia gizakien argia zen. Arima arrazoidunak, nolanahi ere, haren graziaz garbituak, honelako ikuskizunera irits daitezke, eta ez dago hau baino ikuskizun bikainagorik ez eta zoriontsuagorik.

XV. Kapitulua

Jaungoikoagan zer nolako bizia daukaten diren guztiek

Baina Ebanjelioko pasartea irakurri eta honela ulertzen badugu: *egina den oro, bizia da Beragan*; hark egindako guztiak Beragan bizia daukala ulertu beharra baiesten da; eta bizi horretan gauza guztiak ikusi zituen, egiterakoan; eta ikusi bezala egin zituen. Ez zituen beragandik at ikusi, beragan baizik, eta halaxe aztertu zituen berak egindako guztiak. Bere ikuspena ez da Aitarenaren ezberdina, bat eta bera baizik, bion substantzia ere bat eta bera den moduan. Joben liburuan ere gauza guztiak egin zituen Jakituria bera aipatzen da: *Baina non aurkitu jakinduria? Non du bere egoitza adimenak? Gizakiak ez daki hartara daraman bidea eta ez da aurkitzen munduan* (Jb. 28, 12), eta geroxeago: *Hari buruz zer edo zer entzun dugu, bai. Jaungoikoak bakarrik daki jakinduriaren bidea, hark du haren egoitzaren berri, ortziaren mugetaraino iristen baita haren begirada, zerupeko guztia ikustatzen du. Haizeari indarra arautu eta urei neurria finkatu zienezan, euriari legea jarri zionean eta tximistari eta trumoiari beren ibilbidea, orduan ikusi eta baloratu zuen, orduan arakatu eta finkatu* (Jb. 28, 22-27). Hauekin eta antzeko beste hainbat testigantzarekin frogatzen da gauza hauek guztiak eginak izan aurretik Egileak ezagutzen zituela; eta egiazkoagoak, betikoak eta aldaezinak ziren heinean Egilearen ezagumenean. Edonorentzat aski behar luke ezagutzeak edota irmoki sinesteak Jaungoikoak egin dituela gauza guztiak (egin aurretik Beragan zeudela ulertzeko); nire ustez, izan ere, gizakirik inozoenak ere ezin pentsa zezakeen Jaungoikoak ezagutzen ez zuen ezer egingo zuenik. Beraz, egin aurretik ezagunak bazituen, zalantzarik gabe egin aurretik Beragan ziren, betidanik eta era aldaezinean bizi diren eta (Beragan) bizia diren moduan ezagunak. Eta sorkariak, bakoitza bere generoan den modu berean izan dira eginak.

XVI. Kapitulu

*Sorkariak baino errazkiago antzematen dugu
Jaungoikoa adimenaz*

Orduan, betidaniko izate aldaezinak, Jaungoikoak, Beragan baldin badu existitzea, Moisesi esan zitzaionez: *Ni naizena naiz* (Irt. 3, 14), izate horrek Berak egindakoen oso desberdina beharko du izan, zeren Beraren izatea baita jatorriz egiazkoa eta bakarra, beti era berean diraelako eta aldatu ez ezik inondik ere aldaezina delako. Berak egindakoetatik deus ez da Bera den moduan, baina eduki, hasieratik dauzka denak Bera den moduan. Izan ere, ez zituen egingo egin aurretik ezagutu ez balitu, eta ez zituen ezagutuko ikusi ez balitu, ez eta ikusiko ere eduki ez balitu, eta egin gabekoak ez zituen edukiko Bera egina ez den moduan ez baleuzka. Eta nik esan arren substantzia hau adierazezina dela eta gizakiak gizakiari ezin azalduzkoa, ez bada denbora eta espazioa betetzen duten hitzak baliatuz, Bera denbora eta leku ororen aurretik delarik, hala eta guztiz, Berak egindako gauza asko baino gertuago dago gugandik gure Egilea; *zeren harengan bizi baikara eta harengan mugitzen, eta izan ere harengan baikara* (Eg. 17, 28). Eta gauza hauetariko asko eta asko gure adimenetik urrun daude, izate desberdinagatik, gorputzezkoak direlako. Gure adimenak ezin ditu Jaungoikoagan ikusi eginak izan ziren arrazoi kausaletan, horrela zenbat, norainokoak eta nolakoak diren jakiteko, ez baititugu gorputzaren sentimenez sumatzen.

Egia da, ez daude gorputzaren zentzuen irismenean, gure begiramenetik eta ukimenetik urrun daudelako, beste batzuek tartean edo aurka jartzen baitira; horregatik izan ohi da handiagoa beraiengana iristeko erabiltzen dugun ahalegina, haien Egilearengana iristekoa baino, nahiz eta askoz bikainagoa izan Honengana iristea atalik tipie-nean adimen zintzoak bertan aurkitzen duen zoriontasun oparoagatik, unibertso osoa ulertzea baino. Hori dela eta, arrazoiz egiten die agiri-ka Jakinduriaren liburuak mundu honetako aztertzaileei, esanez: *Zeren eta munduaren barne egitura ezagutzeko bezain jakintsu izan badira, nola ez dute munduaren Jauna lehenago aurkitu?* (Jkd. 13, 9). Lurraren oinarriak ez dira gure begientzat ezagunak, baina gure arimetatik gertu dago lurra finkatu zuena.

XXIII. Kapitulua

*Nola egin dituen Jaungoikoak gauza guztiak aldi berean,
eta nolatan orain artelanean diharduen*

Gu, ordea, bide horietatik dabiltzanen zitalkerian eror ez gaitezen, Probidentziak berak gida gaitzala Eskritura Santuaren ildotik. Eta Jaungoikoaren ekintzei buruz ari garela, saia gaitezen aztertzen, Beraren laguntzaz, gauza guztiak batera kreatu ondoren atsedena nola hartu zuen, eta nola diharduen orain artelanean aldien jarraian espezieak eragiten. Errepara dezagun edozein zuhaitzen edertasuna, enborrean, adarretan, hostoetan eta fruituetan; orain bete-betean ikusten dugun forma ez da bat-batean garatu, guk ezagutzen dugun ordenamenduari jarraiki baizik: lurlean lehen hazia itsatsi, eta sustrietatik garatuz joan dira atal guztiak; hazitik datorkio ernamuina; beraz, haziaren baitan zeuden lehenik gauza hauek denak, ez gorputzezko multzoaren tamainan, bai, ordea, dohain eta ahalmen kausalez hornituta, oraingo galantasun hau hezetasunaren eta lurraren emankortasunari esker garatu baita. Baina bihi xume horrek duen gauzarik bikainena eta miresgarriena indar edo dohain kausal hori da; honekin bat egiten dute hezetasunak eta lurrak, eraikuntzarako materiala bailiran, eta zuhaitz lerdan bilakatzen da, adarrak hedatuz, hostoei forma eta berdetasuna emanez, fruituak umotuz eta eratuz eta, azkenik, atal guztiei antolaketa egokia eskainiz. Zer ematen du, izan ere, zuhaitzak, hazi hartatik altxor ezkutu gisa ez datorrenik? Nahiz eta hazia beste zuhaitz batetik etorri, zuhaitz hau hazi batetik barik beste zuhaitz batetik badator ere, eta honek jatorria hazi batean izan; zuhaitza, izan ere, batzuetan zuhaitzetik etor daiteke, kimua beste zuhaitz bati erauzi eta landatzen denean. Hortaz, hazia zuhaitzetik dator eta zuhaitza hazitik, edota zuhaitza zuhaitzetik; inoiz ere ez, ordea, hazia hazitik, tartean zuhaitz bat ez badago; zuhaitza, ordea, beste zuhaitzetik etor daiteke, bitarteko hazirik gabe. Beraz, aldizkako segiden poderioz, bata bestetik dator eta biak lurretik; baina lurra ez dator haietatik, lurra baita lehenik, haziaren eta zuhaitzaren ama lurra. Animalei buruz zalantzak izan ditzakegu, haziak animaliengandik datozen edota, alderantziz, animaliak hazietatik; dena den, edozein delarik lehena, hauek ere lurra dutela sorgune, dudarik ez dago.

Baina aroen joan-etorrian zuhaitza moldatuko zuten gauza guztiak hazi hartantxe eta modu ikusezinean zeudelarik, pentsatu behar da, Jaungoikoak gauza guztiak batera kreatzean, eguna egin zenean, munduak ere bertan eta berarekin sortutako guztiak zeuzkala; ez zerua bakarrik, gaur ere mugimendu zirkularrean antolatuta dirauten Eguzki, Ilargi eta izarrekin; edota lurra eta leizeak, nolabaiteko mugimendu aldakorren mende, beheko mundua osatzen dutenak; baita urak eta lurra potentzialki eta kausalki sortutako izakiak ere, gerora Jaungoikoak orain arte diharduen ekintzan guk ezagutzen ditugun moduan azaltzen zaizkigunak.

VI. LIBURUA

X. Kapitulu

Modu ezberdinetan diren gauzak

Era batean daude izakiak Jaungoikoaren Hitzaren baitan, non ez diren eginak, betikoak baizik. Beste era batean daude munduko osagaietan; hemen batera sortutako gauza guztiak gerorako izaki gisa baitaude. Beste nolabait, elkarrekin sortutako kausen arabera, batera ez baina bakoitza bere sasoian agertzen diren izakietan; hauen artean aurkitzen da Adan, lur-hautsez moldatua eta Jaungoikoaren bizi-arnasez bizkortua, bai eta belarra ere. Beste era batera hazietan, hauetan berriro ere errepikatu egiten baitira Jaungoikoak lehenik sortutako kausen arabera existitu ziren gauzetan jatorria duten funtsezko kausak, hala nola lurretik sortutako belarra eta belarrak emandako hazia. Gauza hauetan guztietan izaki eginak bere garaian izango zituen jarraibideak eta neurriak hartu zituzten eta gero agertu ziren tankera eta forma nabarmenetan, izatearen baitan kausalki ezkutuan dauden arrazoi ikusezinetatik gauzatuak; horrela agertu zen belarra lurraren gainean eta egina izan zen gizakia arima biziaz, eta horrela sortuak izan ziren gainontzeko izakiak, animaliak eta landareak, gaur arte diharduen Jaungoikoaren ekintzaren eraginez. Baina izaki hauek, berriro bezala, beren baitan euren buruak daramatzate era ikusezinean, euren kausen iturburutik ateratako nolabaiteko indar sortzaile

ezkutuan; hor zeuden txertatuta mundua sortu zenean, eguna egin zenean, bere generoari dagokion forma zehatzean agertu aurretik.

VII. LIBURUA

V. Kapitula

Ezerezetik egina izan ote zen arima

Arrazoiz egin daiteke galdera hau: inondik ere existitzen ez zenetik egina izan al zen, hots, ezerezetik, edo lehendik Berak espiritualki egindako substantziaren batetik, nahiz eta arima oraindik izatera iritsi ez ? Jaungoikoak gauza guztiak batera kreatu ondoren, orain ezerezetik ez duela deusik egiten sinesten dugunok (eta horregatik sinesten dugu, hain zuzen, amaitutako egintza guztietatik atsedean hartu zuela, burutu zitezen hasi zituenak, alegia, halako moldez non gerora egindakoak hauetatik eginak diren), ez dakit nolatan uler dezakegun Berak oraindik ere arimak ezerezetik egiten dituela. Edo agian esan beharko ote da lehen sei egunetako lanetan egin zuela egun ezkutu hura? Hau baldin bada sinetsi beharrekoa, egun hori litzateke izatera espiritual eta intelektual, alegia, aingeruzko batasunarena, eta, bestalde, mundua, hau da, zeru-lurrak. Horrela, aurretiaz ziren izate horietan geroko beste izakien arrazoiak kreatu zituen, ez haien izate berekoak, hala balitz, han eginak izan baziren gerora existitzeko, ez ziren inoiz etorkizun izango. Eta hori horrela bada, gauza kreatuetan ez zen oraindik giza arimaren izatasunik existitzen; Jaungoikoak giza-kiari bizi-arnasa eman zionean, orduantxe bakarrik hasi zen existitzen.

Baina auzia ez zen hor ebatzi. Galdetu beharra dago: arima deritzon izate hura, lehen ez zena, ezerezetik sortu al zuen, bere hatsa bailitzan, azpiko substantziaren batetik ez baina erabateko hutsetik egina, Jaungoikoak arnasa egin nahi izan zuenean? Eta hats hau egin ote zen gizakiaren arima? Edota lehendik espirituzko zerbait ba ote zegoen, arimaren izatasuna ez bazen ere, eta hemendik sortu arima izango zen Jaungoikoaren hatsa; Jaungoikoak lokatz edo lur-hautsetik moldatu aurretik gizonaren gorputzaren izatasunik ez zegoen moduan. Lur-hautsa edo lokatza ez zen giza haragia baina oraindik ez zena eragingo zuen zerbait zen.

TRINITATEA

De Trinitate

III. LIBURUA

VIII. Kapitula

*Jaungoikoak eta ez beste inork sortuak dira denak, baita arte magi -
koez eraldatzen direnak ere*

Ez dezagun pentsa ageriko gauzen materia espiritu gaizkileen nahierara dagoenik, Jaungoikoarenera baizik, beronek ematen baitu ahalmen hau, bere tronu espiritual eta gorenetik Aldaezina denak deritzon neurrian. Urak, suak, lurrak meatokietara zigortutako gaizkileei ere zerbitzu egiten die, nahi dutena egiten uzten dieten neurrian.

Aingeru gaiztoei ezin zaie inondik ere sortzaile deitu, beraien izenean magoek sugeak eta igelak sortaraziko balituzte ere Jaungoikoaren zerbitzariari aurre eginez; ez baitira haiek aingeruen sorkari. Gai kosmikoetan ezkutaturik daude ageriko bizitza korporalera jaiotzen diren gauza guztien hazi gisakoak. Gure ikusmenak hautesman ditzake batzuk fruituetan eta animalietan; beste batzuk ezkutuan daude, haien hazien hazi baitira; eta horrela, Sortzailearen aginduetara urak arrainak eta hegaztiak sortu zituen, eta lurrak lehenengo kimuak espezieka eta lehenengo animaliak generoka. Ahalmen emanakor honek ez du bere emankortasuna agortzen lehen izakiak sortzearekin; inguruan baldintza egokirik eza izan ohi da garapen zehatza eragozten duena.

Lur bigunera aldatuta arbola mardul bilakatzen den haziaren antzeko dugu kimu ttipi hori. Kimu horren hazia espezie bereko bihi are txikiagoa da, baina oraindik guk ikusi ahal izateko adinakoa. Bihi honen gaitasun sortzailea ezin dugu geure begiez ikusi, baina arrazoimenaz susma dezakegu; zeren elementu horien baitan indar ezkutu hori ez

balego, ez ziren lurrean erneko bertan erein ez diren hainbat eta hainbat; ez eta itsasoetan eta lurrean hainbat izaki aurrez ar-emeen elkartze barik sortuko; gero, ordea, hazi eta elkarganatuz ugalduko dira, eurak gurasoen inolako elkarganatzerik gabe sortuak izan arren. Erleek inongo elkartzerik gabe ernarazten dituzte lurrean sakabanaturik dauden haziak, ahora bilduz. Hazi ikusezin guztien sortzailea bera da gauza guztien Egilea; eta jaiotzeaz gure begien aurrera jalgitzen den orok hartzen du bizia, mugitzea, handitze egokia eta formen bereizketa hazi misteriotsuen eraginetik, jatorrizko sorkuntzan ezarritako legeen arabera.

Eta gurasoei giza sortzaileak deitzen ez diegun moduan, ez eta nekazariei uzten sortzaile, Jaungoikoaren gaitasun ezkutuak horiek sortzeko gizakiaren bitartekotza erabiltzen duen arren, era berean ezin ditugu aingeruak, zintzoak zein gaiztoak, sortzailatzat hartu, nahiz eta euren gorputzen sotiltasunaren eraginez eta euren zentzumen zorrotzei esker guk ezagutzen ez ditugun jatorrizko arrazoi ezkutu horiek ezagutzen dituzten eta osagarrien sasoizko baldintzak prestatzen lagundu, izakien ernetzearen eta hazkuntzaren mesedetan.

Baina aingeru zintzoek ere ezin dute hori egin Jaungoikoak agindu gabe; ez eta gaiztoek bidegabeki egin, Jaunaren baimen zuzenik gabe. Gaizkilearen maleziak gaiztoa egiten du beraren nahia; bereganatzen duen txarrerako gaitasuna, ordea, zuzena da bere edota inoren zigortzat, gaiztoen kondenaziorako edo zintzoen gorespenerako.

Paulo apostoluak bereizi egiten ditu Jaungoikoaren barne ekin-tza sortzaile eta eratzailea eta sorkarien ageriko egintzak; nekazarien adibidea baliatuz, honela dio: *Landatu, nik egin nuen; ureztatu Apolok; baina hazi, Jaungoikoak haziarazi zuen* (1. Kor. 3, 6) Horrela, bizitzan Jaungoikoak bakarrik molda dezake gogo bere ohiko graziaren bitartez; baina kanpotik gizakiek ere predika dezakete Ebanjelioa, eta ez soilik zintzoek egiaz, baita gaiztoek ere noizbehinka; era berean ageriko gauzen sorkuntza Jaungoikoaren barne ekin-tza da, eta oro sortu ondoren, nekazariak soroan bezala, bere nahierara erabiltzen ditu agerikoak, zintzoak eta gaiztoak, gizakiak, aingeruak eta abereak, bizi-indarrak eta gurariak gogara banatuz.

Ezin dut, beraz, esan magiazko indarrez erakarritako aingeru gaiztoak izan direla sugeen eta igelen sortzaileak; eta ezin dugu, ezta ere esan, gizaki gaiztoak uzten sortzaile direnik, nahiz eta haien eraginez hazten ikusi.

Jakobek ere ez zituen koloreak sortu bere artaldeetan, asketan ziriak begi aurrean ezarri zizkienean amei ahariak estaltzeko orduan. Ardiak ere ez dira euren bildotsen kolore ugarien egile, ziri marradunak begiztatzean sortzen ziren kolore desberdinen fantasiak gorde zituztelako euren arimetan; hau, ordea, ezin gerta zatekeen gorputza espirituak jota ez balego, enbrioi egoeran arkume samurrari kolorea transmititu ahal izateko. Eta elkar eragiten dutenean bezala, arimak gorputzean edota alderantzizkoa izanda ere eragina, beti gertatzen da izadiaren arauen arabera, Jaungoikoaren betiko jakiturian era aldaezin bain baitaude ezarrita lehendik arauok; eta jakituria hori ezin du gorde inongo espaziorik; eta aldaezina delarik, gauza galkor guztiak ordenatzen ditu, hark sortua izan ezik hauetarik deus ez bailitzateke existituko.

IV. LIBURUA

I. Kapitula

Gure gaitzaren ezagutzak hobeagotzen gaitu. Haragi egin den Hitzak argitzen ditu gure ilunpeak

Poz aldaezinetik alboratuak egon arren, ez gaude erabat haren eremutik aparte; horregatik gabiltza gauza aldakor eta behin-behineko hauetan betikotasunaren, egiaren eta zorionaren bila, ez baitu inork heriotza, errorea, arrangura nahi. Horregatik igortzen dizkigu Jaungoikoak bere agerkundeak, gure desterruko premiak asetzeko; ohartarazi nahi baitigu hemen ez dagoela bila gabiltzan hori; jatorrizko abiapuntura itzuli behar dugula horien bila; gauza horiek ez baikenituzke hemen bilatuko handik ez bagentoz.

Lehenik eta behin konbentzitu behar gintuen zeinen maite gaituen Jaungoikoak, etsipenak eragotzi ez gaitzan harengana igotzen. Maite izan gintuenean nolakoak ginen ohartarazi behar zigun, gure merituen harrokeriagatik Jaungoikoagandik are gehiago aldendu ez gintezen eta gure ustezko sendotasunean ahuldu. Horregatik ari da

Jaungoikoa era horretan gure baitan bere indarrez aurrera bultza eta apaltasunaren makalean sasoi dadin karitatearen bertutea. Horixe adierazten digu Salmoak honela dioenean: *Euria ugari bota zenuen, oi Jaungoiko, zeure lurralde eta jabegoa bere ahulean indarberritu* (Sal. 67, 10). Euri oparoa da haren grazia, ez gure merituek lortua, baizik eta, hitzak berak dioenez, dohainik emana; eta berak eman zigun, ez duin ginelako, hala nahi izan zuelako baizik. Egia hau ezagutu ondoren ez dugu geure buruan konfiantza ipiniko, eta hauxe da, hain zuzen, makaltzea. Jaunak indartzen gaitu; Paulo apostoluari honela esan zionak, alegia: *Nahikoa duzu nire laguntza, nire indarra ahulezian agertzen baita bete-betean* (2. Kor. 12, 9). Gizakiari erakutsi behar zitzaion zenbat maite izan gintuen Jaungoikoak eta nolakoak ginen maite gintuenean: zenbat maite gintuen, etsipenak jo ez gaitzan; artean nolakoak ginen, harrokeriak jo ez gaitzan...

V. LIBURUA

II. Kapitulu

Jaungoikoa, esentzia soil, aldaezina

Zalantzarik gabe, substantzia da Jaungoikoa, edo hobeto esanda, esentzia, greziarrek *ousía* deitzen dutena. Jakituria jakin aditzetik (*sapientia – sapere*) dator; zientzia (*scientia*), berriz, latinezko *scire* aditzetik eta esentzia (edo izatasuna) izan-etik. Eta nor da zehazkiago «izan», Moises zerbitzariari honela mintzo zitzaion hura baino: *naizena naiz. Beraz, honela esango diezu israeldarrei: »naizena« deritzanak bidali nau zuengana* (Irt. 3, 14).

Gainontzeko substantzia edo esentziek akzidenteak bereganatzen dituzte, eta edozein aldakuntza, handia zein txikia izan, haien bitartez ere gertatzen da; Jaungoikoagan, ordea, ez da halakorik gertatzen; beraz, substantzia edo esentzia aldaezin bakarra dago eta hau Jaungoikoa da, zeinari egiatasun gorenaz dagokion izatea, eta hortik dator *esentzia* hitza. Aldatzen den orok ez du izatea bere horretan gor-

detzen; eta aldakor den oro, aldatu ezik ere, lehen zena ez izatera irits daiteke. Horrenbestez, aldatzen ez denari ez ezik, aldatu ezin denari deritzo eskrupulurik gabe eta egiaz Izatasuna.

IV. Kapitulu

Akzidenteak beti egiaztatzen du zerbaiten aldakuntzaren bat

Zerbaitek aldakuntzaren poderioz lortu edota gal dezakeen orori deitu ohi zaio akzidente. Badira akzidente batzuk banaezinak deritzenak, grekoz ἀξόριστα, hala nola bele lumaren kolore beltza; galtzen du, hala ere, luma horrek kolorea, ez luma delarik, beti luma ez delako baizik. Materia berez da aldakorra, eta animaliak edo lumak bere izateari uzten dionean, gorputz osoa lur bihurtzen da eta kolorea ere galdu egiten du.

Akzidente bereizgarriak gal dezake bere existentzia, ez aldebanatuz, bai, ordea, aldakuntzaz. Adibidez, gizakiaren ilajearen belztura, dauden bitartean ileak urdintzeko posibilitatea dagoelako; horregatik deitzen zaio horri akzidente bereizgarria. Baina arretaz errepartzen badiogu ikusiko dugu ez dela bereizketaz gertatzen, burua urdintzen hasten denean zerbaitek handik alde egingo balu bezala, eta urdina etortzean kolore beltza norabait erretiratuko bailitzan: kolorearen nolakotasuna da soilik han bihurtzen eta aldatzen dena.

IX. Kapitulu

Giza lengoaiaren pobrezia eta desagokitasuna

Baina gure eguneroko mintzoan *esentzia* eta *substantzia* hitzak nahasten eta zentzu berean erabiltzen ditugulako, esentzia bat eta hiru substantzia esatera ez gara ausartzen, eta esentzia edo substantzia bat esaten dugu, eta hiru pertsona. Horrela esan zuten sinesgarri zaizkigun hainbat latindarrek gai hauek aztertu zituztenean; ez zuten euren hizkeran espresabide egokiagorik aurkitu, hitzik gabe ulertzen zutena hitzez adierazterakoan. Hain zuzen, Aita ez delarik Semea, eta Semea ez delarik Aita, eta Espiritu Santua, Jaungoikoaren Dohaina deritzo-

guna, ez delarik ez Aita eta ez Semea, zinez dira hiru. Horregatik aipatzen da pluralean: *Aita eta biok bat gara* (Jn. 10, 30). Sabelianoek hala nahi izan arren, ez zuen «bat da» esan, *bat gara* baizik. Alabaina, hiru horiek zer diren galdetzen zaigunean, gure lengoaiaren pobrezia larria aitortu beharra daukagu. «Hiru pertsona» esaten dugu zerbait esatearren, ez Hirutasuna zer den azaltzeko.

VIII. LIBURUA

III. Kapitulua

*Nola jakin Jaungoikoa ondasun gorena dela. Zintzoa da arima
Jaungoikoagana bihurtzen denean soilik*

Begira berriro, ahal baduzu. Ona baino ez duzu maite, ona baita lurra bere mendien gailurrean eta muinoen izarian eta landa zabalen leunean; ona baratze atsegin, emankorra; ona etxea egokiro egituratua, eroso eta argitsua; onak abereak beren gorputz bizidunekin; ona aire epel, sana; ona janari gozo, osasungarria, ona osasuna oinazetik eta nekerik gabea; ona lerro berdineko giza aurpegia, kolore biziez eta irribarre leunez argitua; ona adiskidearen gogoa harmoniaren gozotasunaz eta maitasunaren zintzotasunaz; ona gizon zuhurra; onak aberastasunak ematen duten erraztasunarekin; ona zerua bere Eguzkiaz, bere Ilargiaz eta bere izarrez; onak aingeruak euren obedientzia santuarekin; eta ona giza lengoaia, entzuten duenari mai-teki irakasten eta zuhurki ohartarazten; eta ona poesia, zenbakietan harmoniatsu eta esakunetan sakon.

Eta gehiago zer? Ona hau eta ona hura; kendu *hau* eta *hura* mugatzaileak, eta begiraiozu, ahal baduzu, On hutsari, eta Jaungoikoa ikusiko duzu, ez beste on baten atal ona, on guztien Ona baizik. Eta aipatu ditudan on horietan guztietan edota ikus eta pentsa ditzakegun beste hainbatetan ezin esan dezakegu, zuzen jokatz, bata bestea baino hobea denik, gure baitan itsatsita ez badaukagu ongiaren beraren nozioa, beronen arabera gauza bat ona dela erabakitzeko eta bes-

tearen aurrean hobesteko.

Jaungoikoa maitatu behar da, baina ez on hau edo hura maite ditugun modura; Ongia bera maite den bezala. Bila dezagun arimaren ona, ez juzgatzerakoan gainetik hegan dabilena, maitasunari atxiki zaion ona baizik. Arima ez da ona, ez eta aingerua ere, ez eta zerua ere; Ongia da soilik ona.

Horrela, agian, errazago ulertuko da zer esan nahi dudan. Arima on bati buruz entzutean, adibidez, hitz bi agertzen dira, eta hitz hauetatik bi gauza ulertzen ditut: arima dela eta ona dela. Arimak ez du deus egin arima izateko; izan ere ez baitzen bere izatean eragin ahal izateko; baina arima ona izan dadin nahimenaren ekintza positiboa ezinbestekoa da. Eta ez arima berez ona ez delako; nolatan, bestela, esango genuke, egiaz esan ere, arima hobe delako gorputza baino? Baina oraindik ez da ona arima, hobe izateko nahimenaren eragintza falta bazaio; eta eragiteari ezetza ematen badio, errudun juzgatzen dugu, eta arrazoiz esaten da ez dela arima ona. Orduan, ongi jokatzeko duenagandik bereizten da eta hura goresgarri bazen, horrela portatzen ez dena gaitzesgarri izan behar. Baina ona izaten saiatzen denean, ez du bere helburua erdietsiko, bera ez den beste helmugaren batera zuzentzen ez baditu eginahalak. Eta nora zuzenduko da arimak bere hobe nahian maite, irrika eta bereganatu nahi duen Ongirantz ez bada? Eta berriro onetik urruntzean gaiztotzen bada, alhora utzi duen onak beragan ez badirau, inoiz onbideratu nahi izango balu ere ez luke nora bihurturik izango

Beraz, ez litzateke on aldakorrik existituko, on aldaezinik ez balego. On honen edo haren goraipamenak entzuten dituzunean, beste une batean agian ez hain onak ziratekeen arren, onaren partaide diren ongi haiek gabe antzeman ahal baduzu onaren ondasun iturri den Ongia; orduan, aldi berean on honi edo hari buruz entzuten duzunean Ongia uler dezakezu; ongi partaide haiek alde batera utzita Ongia bere hartan begiztatzeko gai bazara, Jaungoikoa antzemango duzu. Eta maitasunez berari lotzen bazatzaizkio, une hartantxe zoriontsu zinateke.

Hau lotsa! Onak direlako gauzak maitatu eta beraiei atxiki, eta gauzok on egiten dituen Ongia ez maitatzea! Berdin arima, ontzat hartzen dugu arima izateagatik; ez, ordea, Ongi aldaezinarengana bihurtuz arima ona izan aurretik; arima, diot, gorputzezko argia baino are

atseginago izanda, ondo pentsatuz gero, arima hori ez zaigu bere izatez atsegin, sortua izan zen arteagatik baizik. Egina goresten dugu, jatorrian miretsi izan duguna. Egia eta Ongi soila hauxe; ona besterik ez eta, hartaz, on gorena dugu hori. Beste on batengandiko ona denean bakarrik gehitu ahala murriz daiteke ona.

Arima ona izateko, arima izatea ematen dion Ongiarengana bihurtzen da. Eta orduan nahimena egokitzen zaio izaerari, arima ongian hobetu dadin, eta nahimenaren konbertsioz maitatu da ongi hura; on ororen sorburu den ongia, nahimenaren desbideratzeaz ere gal ezin daitekeen ongia. Ongi gorenetik aldentuz, arimak ona izateari uzten dio, ez arima izateari; eta hau berez da ona, gorputza baino hobe; nahimenak, beraz, nahimenez lortzen dena gal dezake. Izatea eman zion Harenganako konbertsio irrika duen arimak aurrena existitu beharra zuen; izan aurretik ez baitago izangurarik. Hau da gure ongia, eta honen argitan ikusten dugu zerbaitek existitu behar zuenentz ala duenentz, ezinbestekotzat ulertzen baitugu; eta beste zerbait, ordea, ezinezkotzat, izateko premia ez badu behintzat, guk ulertu ez arren nola daitekeen. Beraz, Ongi hori ez dago gutariko bakoitzarengandik urruti: *Harengan bizi baikara eta harengan mugitzen, eta izan ere harengan baikara* (Eg. 17, 27-28).

IX. LIBURUA

III. Kapitula

Hirutasunaren irudia bere burua ezagutzen eta maitatzen duen gizakiaren ariman. Arimak berez ezagutzen du bere burua.

Aurrez ezaguna ez badu, ezin du arimak bere burua maite; nolatan maiteko du, bada, ezagutzen ez duena? Ezagutza orokor edo berezi batez besteen esperientziatik dakiena norberari aplikatuz, arimak bere burua maite duela esatea tentelkeria litzateke. Nolatan ezagutuko du arimak beste arima bat, bere burua ere ezagun ez duelarik? Bere burua ez baina beste arimak ezagutzen dituela esan dezake norbaitek, gorputzeko begiak besteen begiak ikusten dituen modura, norberarenak ez, ordea. Gorputzeko begiez gorputzak ikusten ditugu, haiek igortzen

dituzten izpiek begiztatzen duguna ukitzen dutelako; ezin ditugu, baina, izpiok errefrakzioz abiapuntura itzularazi, ispilu bidez izan ezik. Auzi oso sotila eta guztiz iluna izango da hau, harik eta argi froga dadin arte errealitatea pentsatzen dugun modukoa ote den ala ez.

Irradiazioz edo beste zerbaitez ikusteko ahalmena nolanahi izanda ere, ezingo dugu ikusmenez ikusi ahalmen hori; arimaz aztertu behar dugu eta agian arimaz hura ulertzera iritsi gaitezke. Arimak gorputzaren zentzumenen bitartez antzematen ditu objektu materialen sentipenak; gorpuzgabeenak, ostera, berez antzematen ditu. Hartara, bere burua ezagutza berez iristen da, gorpuzgabea baita; eta ezagutzen ez badu, ez du maite.

IV. Kapitulu

*Arima, maitasuna eta maitasunaren ezagutza, hirurak bat eta berdi -
nak dira. Hirurak dira substantzia, eta harremana adierazten dute.
Banaezinak dira hirurak. Hirurak dira esentzia batekoak eta erlati -
boak, ez atalez osatuak edo nahasiak*

Arimak bere burua maite duenean bi gauza daude; arima eta beronen maitasuna; arimak bere burua ezagutzen duenean ere bi gauza daude; arima eta beronen ezagutza. Beraz, arima, bere maitasuna eta beronen ezagutza hiru dira eta hirurak bat dira; eta beteginak direnean berdinak dira. Bere izateari dagokiona baino gutxiago maite badu inork bere burua, hala nola, giza arimak bere burua gorputza bailitzan maite badu, gorputza baino bikainagoa izaki, bekatu egiten du, eta haren maitasuna ez da perfektua. Eta izatez dagokion baino gehiago maite badu bere burua, hala nola, Jaungoikoak bakarrik merezi duen maitasunaz maite badu bere burua, Jaungoikoa baino infinituki apalagoa izaki, bekatu larria egiten du, eta bere buruarekiko maitasuna ez da perfektua. Are zitalagoa eta gaiztoagoa da bekatua bere gorputza maite duenean Jaungoikoari soilik zor diogun maitasunaz.

Era berean, ezagutza objektu ezagutua baino apalagoa denean, berau osorik ezagut daitekeelarik, ez da ezagutza perfektua. Bikainagoa denean, berriz, orduan ezagutzen duen natura bikainagoa da natura ezagutua baino; horrenbestez, gorputz baten ezagutza eza-
gutza beraren xede den gorputza baino bikainagoa da. Ezagutza nola-

baiteko bizitza da ezagutzen duenaren arrazoimenean; gorputza ez da bizitza; eta edozein bizitza beti da edozein gorputz baino handiagoa, ez tamainaz, bai indarrez. Baina arimak bere burua ezagutzen duenean ez da ezagutze hori baino bikainagoa, bera baita ezagutzen duena eta aldi berean ezagutzearen objektu. Eta bere burua osorik ezagutzen duenean, bera soil-soilik, ezagutza eta gogo berdinak dira, ezagutze hori ez duelako beste inongo izatetik ateratzen; eta bere burua erabat ezagutzen duenean, besterik ezer antzeman gabe, ez da bikainagoa, ez apalagoa. Zuzen geunden, beraz, zera esan genuenean, alegia, hiru gauza hauek perfektuak direnean, ondorioz berdinak ere badirela.

Eta gauza hauek ikusi ahal izanez gero, aldi berean konturatu-ko gara ariman existitzen direla eta harilkaturik baleude bezala askatu egiten direla antzemanak eta zenbatuak izan daitezen era substantzia-lean edota, nolabait esanda, esentzialki, ez subjektu baten akzidente gisa, gorputzean beroa edota itxura bezala, ez eta nolakotasun edo kantidad gisa. Ezein akzidentek ez du inoiz errotuta dagoen subjektua gaingitzen. Gorputz baten kolore hau edota itxura hori ezin da beste gorputz batena ere izan.

Baina arimak bere burua maite duen maitasunaz maita ditzake bere buruaz kanpo beste gauzak. Eta era berean arimak bere buruaz gainera beste hainbat gauza ezagutzen ditu. Ondorioz, maitasuna eta ezagutza ez daude ariman subjektuan atxikita bezala; substantzialki dira eurak ere arima bera; elkarrekin harremanetan egon arren, bakoi-tza da substantzia, berez. Horien arteko harremana ez da kolorea eta gorputz koloratuaren artekoa, kolorea gorputzean dagoelako subjek-tuan ez dauka beragan substantzia berezkorik; gorputz koloratua baita substantzia, kolorea, aldiz, substantzian dago.

Adiskide bi, esaterako, gizaki bi ere badira, substantziak beraz; gizaki gisa ez dira erlatiboak elkarrekiko, bai ordea adiskide bezala. Adiskidantzak sortarazten du euren arteko harremana.

Baina maite duena eta dakiena substantzia diren bezala, jakin-tza eta maitasuna ere substantzia izan arren, maitaleak eta maitasunak, dakienak eta jakintzak, adiskideek bezala elkarrenganako joera dute; arima eta espiritua ez dira erlatiboak, gizakiak ere ez diren bezala; ala-baina, maite duena eta maitasuna, dakiena eta jakintza ezin dira berei-zi, gizaki adiskideak elkarrengandik banandu daitezkeen modura. Baina adiskideak elkarrengandik fisikoki aparte egon daitezke, baina

ez arimaz, adiskide diren heinean. Hala ere, gerta daiteke laguna lagunari gorrotatzen hastea, eta une horretantxe uzten dio lehenak lagun izateari, nahiz eta besteak jakin ez eta oraindik ere hura maite izan. Baina arimak bere buruarekiko duen maitasuna amaitzen bada, arimak maitatzeari uzten dio. Orobat, bere buruarekiko ezagutza amaitzen bada ariman, aldi berean ezagutzeari uzten dio.

Adibide bat: burua izaki burutsu baten buru da eta biak substantziak izan arren, elkarren arteko harremana dago, gorputza baita burua eta gorputza, halaber, burutsua ere; eta bururik ez balego, burutsurik ere ez litzateke existituko; sable-kolpe batez burua gorputzetik bereiz daiteke; arimaren baitan ezinezkoa da bereizketa hori.

Eta nolabaiteko gorputz bereiztezin edo ebakiezin horiek atalez osaturik ez baleude, ez lirateke gorputzak. Atala osoarekiko harremanetan dago; atal oro baita osotasunen baten zati, eta atal guztiek osatzen dute osoa. Baina atala eta osoa, biak gorputza direlarik, balio erlatiboa ez ezik substantziala ere badute. Agian, arima ote da osoa eta beronen nolabaiteko atalak bere burua maitatzeko maitasuna eta ezagutzeko jakintza, eta bi atal hauek osatzen ote dute osotasun hura? Ala, agian, hiru atal berdin dira osoaren osatzaile?

Atalak ezin du inoiz barnean hartu osoa, beronen atal baita; gogoak, ordea, bere burua osorik, hots perfektuki, ezagutzen duenean, ezagutza erabatekoa da; eta bere burua perfektiozko maitasunez maite duenean, erabat maite du eta osorik bereganatzen du maitasunak. Ardoak, urak eta eztiak edari bat osatzen duten modura, eta hauetarik bakoitza edari guztira hedatzen da, eta, halere, hiru dira (eta ez dago edari zizterrik hirurak ez dauzkanik, eta ez olioia eta ura bezala bata bestearen gainean, nahasian baizik, hirurak substantzia izan arren; eta edari hura substantzia bat baino ez da hiruz osatua); ez al da horrelako zerbait gertatzen gogoa, maitasuna eta ezagutzarekin? Baina ardoa, ura eta eztia ez dira izaera berekoak nahiz eta euren nahasketak edateko substantzia bat osatu.

Ez dut ulertzen nolatan hiru errealitate haiek ez diren substantzia berekoak, batik bat arimak bere burua ezagutzen eta maitatzen duenean, eta hiru errealitateok hain egoki elkartzen direnean non arima ez duen beste inork ezagutzen edota maitatzen; hirurak, beraz, esentzia bat eta berekoak izan behar dira; nahaspilaturik baleude, ez ziren hiru izango, ez eta elkarrekiko harremanetan. Urre barra bat eta beretik hiru

eraztun antzekoak eta elkarri lotuak egitea bezala da; elkarrekiko erreferentzia dute, antzekoak direlako; antzekoa den orok zerbaitekin du antza; kasu honetan eraztun hirutasuna dugu, eta urrea bat. Baina urtzen baditugu eta eraztun bakoitza masa osoan nahasi, hirutasuna galdu egiten da, ezin gehiago izan. Urrearen batasunaz mintzoko gara harrezkero, eta ez urrezko hirutasunaz, hiru eraztun zirenean bezala.

V. Kapitula

Hirurak bana dira beren baitan, eta aldi berean dena denetan

Arimak bere burua ezagun eta maite duenean hirutasunak –arima, maitasuna, ezagutza– dirau hiru errealitate haietan, inolako nahasmenik gabe. Eta bakoitza bere baitan delarik ere, denak daude denetan, bata bietan edo biak batean. Denak, beraz, denetan.

Arima bere baitan da, bere buruari arima deitzen baitio; baina ezagule, ezagutu edo ezagungarri, ezagutzen duen heinean bakarrik; eta maitagarri, maitea edo maitale bere burua maite duen heinean. Eta ezagutza, nahiz eta arima ezagule eta ezagutuarena izanda ere, berari dagokionez ezagule eta ezagutua dei geniezaioke; arimak ezagutzen duen ezagutzaren aurrean ezin baitu ezjakinarena egin. Eta maitasuna maitale den arimarena izanda, norberarenganako maitasuna da, bere horretan iraunkor; maitasuna maitatu, maitasun berberak, eta ez beste inork, egiten du. Horrela, hiru errealitate hauetariko bakoitza bere baitan existitzen da.

Eta aldizka daude batzuk besteetan: maite duen arima maitasunean dago; maitasuna, maitalearen ezagutza; eta ezagutza ezagutzen duen ariman.

Bakoitza gainontzeko bietan dago. Bere burua ezagutzen eta maite duen arima bere maitasunean eta ezagutza dago; bere burua ezagutzen eta maite duen arimaren maitasuna haren ariman eta ezagutza dago; eta bere burua ezagutzen eta maite duen arimaren ezagutza haren ariman eta maitasunean dago, ezagule maite duelako bere burua eta maitale ezagutu. Horrela daude bakoitzean bina, bere burua ezagun eta maite duena bere ezagutzarekin maitasunean dagoelako eta bere maitasunarekin ezagutza; maitasuna eta ezagutza batera daude bere burua ezagutzen eta maite duen ariman.

Arestian erakutsi dugu nolatan dagoen arima osorik denetan, bere burua erabat maite eta ezagutzen duenean; eta bere maitasun osoa ezagutzen du eta ezagutza osoa maite, hiru errealitate hauek eurekiko perfektuak direnean. Eta hirurak dira, era miresgarritz, elkarrengandik banandu ezinak, eta hala ere, bakoitza da substantzia eta denak batera substantzia edo esentzia bat, elkarrekiko zerbait erlatibo direlako, hain zuzen.

VI. Kapitulu

Gauzaren ezagutza bere izatean eta betiko egian.

Gorputzezko gauzak ere betiko egiaren araupean epaitu behar dira

Giza arimak bere burua ezagun eta maite duenean ez du deus aldaezinik ezagutzen, ez maitatzen; bere barne bizitzari adi dagoen edozein gizakik molde batez adierazten du bere arima mintzo denean, eta molde guztiz desberdinez definitzen du giza arima zer den, eza-gupen orotarikoa edo berezia erabiliz. Horrela, norbait bere arimaz mintzo zaidanean eta hau edo hura ulertzen duela ala ez duela ulertzen, edota hau edo hura nahi duela edo ez duela nahi esaten didanean, sinetsi egiten diot; baina giza arimaz oro har edo beren beregi egia esaten duenean, ontzat ematen dut eta hala aitortu.

Nabarmenki desberdina da, batek zerbait badela ikustea, inoren esanari sinetsiz, edo egiaren argitan ikusten dena, edozeinek egiaztatzeko moduan; lehena denboraz alda daiteke, besteak aldaezin iraungo du betiko. Giza arimaren kontzeptu berezia ez dugu analogiaz moldatzen, hainbat eta hainbat arimari gure begiez so egin ondoren, guztietan antzeko dena jasota lortzen; bai, ordea, egia ukiezina begiztatuz, zeinaren arabera definitzen dugun, ahal dugun neurrian, ez nolakoa den gizaki bakoitzaren arima, betiko arrazoien arabera nolakoa izan behar duen baizik.

Gorputzaren sentimenek antzemandako eta oroimenean nolabait finkatutako gauzen irudipenak direla-eta, horien bitartez itxurazko irudi gisa imajinatzen ditugu ikusi ez ditugun gauzak ere; batzuetan direnaren guztiz desberdin, besteetan, ustekabeen, diren moduan; hauek gure baitan onartu edo arbuiatu, gure gogoaz gain dauden arau aldaezinen mende egiten dugu, zuzenki onartzen edo arbuiatzen ditugunean. Horrela, inoiz ikusitako Cartagoko harresiak gogoratzen ditu-

danean edota sekula ikusi ez ditudan Alejandriakoak imajinatzen ditudanean, batzuen aldean besteei arrazionalki lehentasuna ematen diet; baina goitik argitzen eta sendotzen da egiaren epaia eta arau betikoek ematen diote horri berezkoa duten indarra; eta irudi materialen multzoak batzuetan haren soslaia lausotzen badute ere, inoiz ez dute ilundu, ez lardastuko.

Baina jakin beharrean gaude, ea ni laino artean edo ilunpean ote nagoen, zeru narea ikusteko aukerarik gabe, edota mendi gailurrean gertatzen den bezala, ortziaren eta behe lainoen artean zintzilik, aire garbia gozatzen ote dudan eta argi naroa goian ikusten eta behean laino zarratua.

Ez al dut, menturaz, nire baitan sentitzen anaiarteko maitasuna sutan, gizonetzko norbaitek bere fedearen edertasunari tinko eustearren ikaragarritzko torturak nozitu zituela entzutean? Eta gizon hura nor den hatzaz seinalatzen badidate, bera nireganatzeko, ezagutzeko eta adiskide egiteko irrikatan nago. Eta egokiera izanez gero, hurbilduko natzaio, hitz egin, berarekin solastatu eta ahal dudan eran adieraziko diot nire txera eta biziki desiratzen dut bera nigana zaletu dadin eta hala adieraz diezadan; eta oraindik ere bere barnea irakurri ezinik, berarekin besarkada espiritualean fedez bat egiten saiatzen naiz. Maitasun anaikor eta garbiz maite dut gizon zintzo eta adoretua.

Baina solasean zehar aitortzen badit edota arduragabekeriak nolabait adierazi eta jakitera ematen badit Jaungoikoaz gauza arbuigarriak sinisten dituela eta Harengan haragizko zerbait desiratzen duela, eta errore horri eustearren edota dirua irabaztearren ala giza laudorioen handinahi hutsalagatik jasan zituela oinaze haiek, berehala beragana ninderaman maitasuna, iraindurik eta errefusatuta, gizon duingabeagandik erretiratzen da, baina maitagarria uste nuenean bezalatsu, orduko irudiari josita gelditzen da. Edo, agian, hura maitatzen jarraituko dut noizbait izan dadin nik espero eta aurkitu ez nuen modukoa. Gizon harengan ez da deus aldatu; baina alda daiteke, eta nik uste nuena izatera iritsi daiteke. Nire gogoan, bai, aldatu da, harenganako estimua, lehengoa eta oraingoa, ezberdina baita; maitasuna bera desbideratu egin da gozamen asmotik harentzat lagungarri izate asmora, goitik agintzen duen justizia aldaezinaren agindupean. Zintzotzat hartutako gizonaz gozatzera eraman ninduen egia tinko, osatugabearen idealak pizten du nigan orain zintzo izan dadin desira.

Eta hau guztia hala gertatzen ari dela, forma ideal berorrek fantasiazko lainoaren gainetik argitzen dit arrazoimen garbi, iraungigaitz eta betikotasun narea duen argiarekin. Orobat gertatzen zait, Cartagon, esate baterako, neuk ikusiriko ezin hobeto burututako arkuaren makurdura bikaina gogoratzen dudanean; begiek gogoari igorri ostean, oroimenean gordetako objektua irudimenari agertzen zaio.

Baina besterik da gogoak antzemanda, beharrianen arabera atsegin zaidana; desatsegin balitzait egokitu beharko bainuke. Eta horrela epaitzen ditugu gorputzezko gauzak arima arrazionalaren intuizioak antzematen duen egia betikoaren arabera. Forma hauek, aurrean daudelarik, gorputzaren sentimenez sumatzen ditugu; ez daudenean, berriz, antzekotasunetik abiatuz, guk errealtatean nahi eta ahal izanez gero sortaraziko genituzkeen modura gogoratzen ditugu oroimenean gordeta dauzkagun haien irudiak. Ez da gauza bera gogoa gorputzen irudiak itxuratzea eta gorputzaren bidez gorputzak ikustea; eta guztiz besterik da, arimaren begiradaren gainetik, adimen hutsaren ikuspegitik, irudi horien arrazoiak eta ezin adierazizko arte ederra sumatzea.

VII. Kapitulua

*Betiko Egiaren argitan gauzak ikustean barne hitza sortzen
eta ernarazten dugu. Sorkariaren edo Sortzailearen maitasunak
ernarazten du hitza*

Aldi baterako gauza guztiak sortu dituen betiko Egia honetan gure izatearen forma begiztatzen dugu arimaren begiradaz; eta baita ere gure baitan edo gorputzetan, egiazko arrazoimen zuzenaren arabera jokutzen dugunean, eragiten dugun ororen eredu moduko forma begiztatzen dugu, arimaren begiradaz; hortik ateratzen dugu gauzen ezagutza egiazkoa, gure baitan daukagun eta mintzo garenean barnean ernarazten dugun hitzaren modukoa, behin jaiota ere gugandik urruntzen ez dena.

Eta inorekin hitz egiterakoan, barne hitzari ahotsaren zerbitzua eransten diogu, edo beste seinale adierazkorren bat; oroitzapen material baten bidez entzulearen gogoan ere eragin nahian esatariaren gogoan dirauenaren antzeko zerbait. Horrela, gizakien portaera mora-

la onartzen ala gaitzesten duten hitzetan eta egintzetan ez dugu deus egiten gorputz atalen bidez, gure baitan hitz sekretuak aurea hartu ez badie. Inork ere ez baitu nahitara ezer egiten, aurrez bere bihotzean esan ez duenik.

VIII. Kapitulua

Konkupiszentzia eta karitatearen artean aldea

Sorkariaren edo Sortzailearen maitasunak ernaltzen du hitz hau, hots, izadi galkorraren, edo egia aldaezinaren maitasunak; beraz, konkupiszentziak, edo karitateak. Sorkaria, halere, maitekor egiten zaigu, eta maitasun hau Sortzailearengana zuzentzen dugunean ez da konkupiszentzia, karitatea baizik. Sorkaria beragatik maitatzea, hori bai, konkupiszentzia da; eta orduan lagungarri zaio erabiltzen ez duenari, baina hartaz gozatzen dena hondatu egiten du. Gure pareko edo apalagoa izaki sorkaria, apalagoa denean erabili egin behar da Jaungoikoarentzat; parekoa, berriz, gozatu baina Jaungoikoagan. Hartara, ez izan atsegin zeugan, egin zintuen harengan baizik; berdin egin behar duzu zeure burua bezainbeste maite duzun harekin. Goza dezagun, beraz, geure baitan eta anaiartean Jaunarengan, eta ez gaitetzela inoiz ausart geure buruaren axola galtzen, ez eta gure desirak lurreko ondasunetara hedatzen.

Hitza loratu egiten da ideia atsegin bihurtzen denean eta bekatu ala on egitera garamatzanean. Maitasunak uztartu egiten ditu hitza eta berau sortarazten duen arima, eta eurekin bat egiten du, hirugarren gaia bailitzan, besarkada gorpuzgabea, inolako nahasmendurik gabe.

XI. Kapitulua

Bere burua ezagutzen duen arimaren irudia

Baina, espeziearen araberako, ezagutza oro da objektu ezagutuaren antzeko. Bada beste ezagutza bat ere, gabeziaren arabera, zerbait gaitzestean adierazten duguna. Eta gabeziaren gaitzespen hau

espeziearen laudorio da, eta horregatik onartzen da. Espezie ezagunaren antzeko zerbait du buruan arimak, zerbaiti gustua hartzen dionean bezala, zerbaiten faltaz kexu denean.

Horrenbestez, Jaungoikoa ezagutzen dugunean, haren antzeko egiten gara; ez, ordea, berdintasunezko antzaz, ez baitugu hura ezagutzen berak bere burua ezagutzen duen bezala. Eta gorputzaren sentimenez bitartez gorputzezko objektuak ezagutzen ditugunean, gorputz hauen antzeko zerbait moldatzen da gure ariman, oroimenaren irudi; baina hausnartzen ditugunean, gorputzak ez daude gogoan, haien irudiak baizik. Oker gaude, beraz, objektutzat irudiak hartzen ditugunean; errorea baita bata bestearen ordeztu onartzea; hala eta guztiz, gorputzaren irudipena ariman hobe da gorputzezko espeziea bera baino, izaera duinagoan existitzen delako, substantzia bizi-emaitan alegia, halakoa baita arima. Hartaz, Jaungoikoa ezagutzeak hura ezagutu aurretik ginea baino zintzoago egiten gaitu, batez ere ezagutzaren objektu atsegin eta maitatua hitza denean eta ezagutza bera Jaungoikoaren nolabaiteko irudi egiten denean. Baina apalagoa da, izaeraz xumeagoa delako; arima beti da sorkari, eta Sortzailea Jaungoikoa.

Ondorioz, arimak bere burua ezagutu eta onartzen duenean, hitza eta ezagutza bat dira, bere buruaren erabat pareko eta berdindina; ezagutza ez baita esentzia apalogokoa, gorputzarena bezala; ez eta, esentzia duinagokoa, Jaungoikoarena bezala. Eta ezagutza beti objektu ezagutuaren antzekoa delarik, perfektua da eta arima ezagule eta ezagutuaren berdina. Ondorioz, irudi da eta hitz, haren adierazpena baita ezagutuz berdintzen zaionean, eta sortua eta sortarazlea berdina dira.

XII. Kapitulua

Arimaren ezagutza beronen haur izaki, maitasuna zergatik ez den haurgintza. Auziaren irtenbidea. Arima bere buruaren ezagutzarekin eta maitasunarekin, Hirutasunaren irudi

Zer da maitasuna? Irudia ote? Ala hitza? Zerbait sortua ote? Zergatik sortarazten du arimak bere ezagutza bere burua ezagutzean; eta ez du bere maitasuna sortarazten bere burua maitatzean?

Jakingarri denetik, bere nozioaren kausa bada arima, bere maitasunarena ere izango da, maitagarri izateagatik.

Zaila da esatea zergatik ez dituen arimak sortarazten gauza bi horiek. Eta auzi hau berau sortzen zaigu Hirutasun gorenaz jardutean, Jaungoiko ahalguztidun eta Sortzailea, zeinaren irudira gizakia egina izan den; eta gizakiak kezkatzen ditu, Jaungoikoaren egiak giza mintzoan federa deitzen dituen gizakiak, alegia; zergatik ez dugu ulertzen ala sinesten Espiritu Santua Aita Jaungoikoak sortua dela, eta ez diogu haren seme deitzen?

Horixe ari gara orain giza ariman aztertu nahian; eta horretarako, erantzun egokia lortzeko galdegin diezaiogun irudi apaleko eta hurbilago dugun gure izaerari, eta ondoren zuzen dezagun arimaren begirada, trebatuagoa dagoeneko, sorkari argituagandik argi aldaezinera; egia berberak sinestaraziko digu Espiritu Santua maitasuna dela, Hitza Jaungoikoaren Seme den bezala, ezein kristauk zalantzan jarriko ez dizun egia.

Itzul gaitezen irudi sortura, hots, gogo arrazionalera, eta galdegin diezaiogun arretaz auzi honi buruz; han aldi batez zenbait gauzaren ezagutza baitago, lehen ez zegoena, eta lehen maite ez ziren gauzen maitasuna; ezagutza honek argiroago azaltzen digu zer esan behar dugun; beti azaltzen baita errazago mendeen hurrenkeran girotutako errealtatea aldi zehatz bateko mintzairan.

Hasteko, nabarmen agertzen da gerta daitekeela zerbait jakingarri izatea, hau da, jakin ahal dena, eta hala ere ez jakitea; ezin da inola ere, ordean, jakingarri ez dena jakin. Ezin uka dezakegu, beraz, ezagutzen dugun edozein gauzak beraren ezagutza sortarazten duela gure baitan; ezagulea eta ezagutua, biok, erditzen dira ezagutzaz. Horrela, arima, bere burua ezagutuaz, bere ezagutzaren guraso bakarra bihurtzen da; aldi berean da ezagulea eta ezagutua. Ezagungarri zen, bere burua ezagutu aurretik baina ez zegoen beragan beraren ezagutzarik, bere burua ezagutzen ez zuenean. Bere burua ezagutzean ernarazten du bere ezagutza, beraren berdina; orduan, gutxirako barik, bera denaren pareko egiten du ezagutza eta haren ezagutza ez dagokio inongo beste esentziari; eta ez soilik berak ezagutzen duelako, bere burua ezagutzen duelako baizik, lehen esan dugunez.

Zer esan, baina, maitasunaz? Bere burua maitatzean, zergatik ez du bere maitasuna sortarazten? Maitatu aurretik zen berarentzat

maitagarri, bere burua maite ahal zuelako; halaber, ezagutu aurretik ere berarentzat ezagungarri zen, bere burua ezagun zezakeelako; zeren, bere buruarekiko ezagungarri ez balitz, ezin izango zuen inoiz ezagutu, eta maitagarri ez balitz, ezin izango zukeen inoiz bere burua maitatu. Zergatik, orduan, bere burua maitatzean ez da esaten bere maitasuna ernarazten duela, bere burua ezagutzean bere ezagutza sortzen duen erara?

Agian, maitasunaren sorburua eta funtsa honetan datzala argiro adierazi nahi da: alegia, arimatik datorrela, norberarekiko maitagarri baita bere burua maite aurretik ere; eta horrela da bere burua maite duen maitasunaren funtsa; ezin daiteke, ordea, egiaz sortua deitu, norbera ezagutzen den ezagutzaz esaten den moduan, hain zuzen ere erditze edo aurkitze (*repertum*) dei diezaiokegunaren bitartez aurkitu delako, sarritan aurrea hartzen baitio bilaketak, helburuan atsedean izateko. Ikerlana aurkitu nahia baino ez da, ernarazi (*reperiendi*) nahia, alegia. Aurkitzea erditzea (*pariuntur*) bezalatsu da, eta aurkituak seme-alaben antzeko dira; eta non ernarazi, ezagutzan izan ezik? Bertan, espresatu ahala hartzen baitute bere itxura objektiboa. Zeren, bila gabiltzanean aurkitzen ditugun gauzak, izan lehendik ere baziren, baina haien ezagutzarik ez zenez, haur jaioberritzat hartzen ditugu. Bilatzearen grina bilatzailearengan sortzen da eta nolabaiteko dilindan dago esekita, eta objektu bilatua aurkitu eta bilatzailearekin bat egin arte ez du atsedetik helburu desiratuan. Eta grina edo bilakuntza hau, ezagutua maitatzen deneko maitasuna ez dirudien arren –ezagutzea baino ez da oraindik–, halere genero berorretako zerbait da.

Eta nahia dei diezaiokegu, bila dabilen oro aurkitu nahian baitabil; eta ezagutzaren esparruan dagoena bilatzen bada, bila dabilen orok ezagutu nahi du. Eta sutsuki eta iraunkortasunez nahi bada, arretaz jardutea deitzen zaio, ikerkuntzan eta zientzien jabetzean sarri erabiltzen den hitza. Beraz, arimaren haurgintzari apeta bat aurreratzen zaio, zeinaren eraginez ezagutu nahi duguna bilatzean eta aurkitzean, semeaz erditzen garen, hots, ezagutzaz; beraz, ezagutzaren ernaltze eta jaiotzearen kausa den desirari ezin zaio zehaztasunez haurgintza eta seme deitu; ezagutzera biziki bultzatzen duen irrika bera objektu ezagutuaren maitasun bilakatzen da eta seme desiratu besarkatzen du, hots, ezagutza; eta ernarazlearekin uztartzen du. Hirutasunaren nolabaiteko irudi da, beraz, arima bera, honen seme eta bere buruaren

hitza den ezagutza eta, hirugarrena, maitasuna; eta hirurak dira bat eta substantzia bakarra. Eta semea ez da txikiagoa, arimak bere burua den bezala ezagutzen duenean, ez eta maitasuna urriagoa ezagutu eta izan bezainbeste norbera maite denean.

X. LIBURUA

III. Kapitulua

Arimak arima ezagutzen du eta maite du

Zer maite du, bada, arimak irrikaz bere burua ezagutu nahian dabilenean, ezezaguna baitzaio bere burua? Hona hemen, norbera ezagutu nahian dabilen arima, eta ahalegin horretan sutu egiten dena. Maite du, bai; baina, zer du maite? Bere burua maite du? Nola, baina, bere burua maite, oraindik ezagutu ere ez baitu bere burua ezagutzen eta inork ere ezin du ezezaguna maite? Ospeak, agian, aldarrikatu du haren edertasuna, urrunekoez entzun ohi dugun modura?

Hortaz, ez du bere burua maite, beretaz egin duen itxurazko ideia baizik, egiaz bera denaren arras ezberdina, agian. Eta arimak beretaz duen ideia zehatza baldin bada, orduan fikzio hau maitatzean, bere burua maite du ezagutu aurretik; beraren antzekoa ikusten du; beste hainbat arima ezagutu ditu, eta haien ildotik norberaren fikzioa sortarazi du, eta genero honen arabera, ezagun du jada bere burua.

Baina orduan, nolatan ezagutzen ditu beste arimak bere burua ezagutu ezik, norbera baino presenteagorik ez baitago deus norberarengan? Eta gorputzaren begiena gertatzen bazaio, alegia, inorenak hobeto ezagutzea norberarenak baino, orduan, sekula aurkituko ez denaren bila ez dadila saiatu. Ispilurik gabe ez dute inoiz begiek bere irudia ikusiko; gorpuzgabekoen eremuan ez dago,ordea, antzeko bitartekorik; ezin du arimak bere burua ispiluan ikusi.

Norbera ezagutzea zeinen ederra den, betiko egiaren arrazoian ikusten ote du, eta dakusana maite eta bere baitan hura gauzatzea irrikatzen? Bere burua ezagutzen ez badu, badaki, bederen, zeinen ederra

den norberaren ezagutza. Mirestekoa da, benetan, bere burua ez eza-
gutzea eta norberaren ezagutza zeinen ederra den jakitea.

Xede bikainen bat ikusten ote du, hau da, bere segurtasuna eta
zoriona, ibilbide luzean zehar abandonatu ez duen noizbaiteko oroi-
tzapen ezkutuari esker, eta bere burua ezagutu gabe xede hori eskura-
tu ezina dela uste ote du? Eta horrela, hura maite duen bitartean, hau
bilatzen du; xede ezaguna maite du, eta bitarteko ezezagunaren bila
dabil.

Nolatan, orduan, iraun ahal izan zuen bere zorionaren oroitza-
penak, bere buruaren oroitzapenak iraun ezinean? Iritsi nahi duena,
bera, ezagutu ez eta iritsi nahi duen helmuga ezagutuko ote du bada?
Edota, bere buruaren ezagutzea desiratzan duenean, ez du bere burua
maite, ez baitu oraindik ere ezagutzen, baina ezagutzea irrikatzen du
eta minez jasaten du bere baitan ez jakite hori, horren bidez nahi baitu
oro ulertu? Ezagutzen du, beraz, zer den ezagutzea eta ezagutzen
duena maite duelarik, bere burua ezagutzeko irrikatan dago.

Non ezagutu du, baina, bere ezagutza, ez baitu bere burua eza-
gutzen? Beste hainbat gauza ezagutzen duela eta bere burua ezagutzen
ez duela badaki, eta hortik datorkio ezagutzea zer den jakitea.
Nolatan, baina, jakin zerbait badakiela, bere burua ezagutzen ez badu?
Bere buruaz kanpo ez du beste gogo ezagulerik ezagutzen. Ezagutzen
du, beraz, bere burua. Gainera, bere burua ezagutzen saiatzen denean,
ezagutzen du bere bilatze ahalegina. Beraz ezagutzen du jada bere
burua. Ezinezkoa da, beraz, bere buruaren inongo berririk ez izatea,
ez dakiela dakienean ezagun baitu bere burua; eta bere buruaren berri
ez izatearen jakitun ez bada, ez dabil bere burua ezagutu nahian.
Bilatzeak, beste gabe, frogatzen digu ezezaguna baino ezagunagoa
dela bere artean. Ezagutu nahian bila dabilela, badaki bere burua eze-
zagun duela eta haren bila ari dela.

X. Kapitulu

Bere buruaz ziur daki arimak badela, bizi dela eta aditzen duela

Bere buruaren ezagutzari ez biezaio gogoak ezer erantsi norbe-
ra ezagutzea agintzen zaionean. Ziur dago berari agintzen zaiola, exis-

titzen den, bizi den eta aditzen duen berberari, alegia. Izan, hilotza ere bada, bizi, aberea ere bizi da; baina aditu, ez hilotzak, ez abereak aditzen du. Berak badaki existitzen dela eta bizi dela, adimena bizi eta existitzen den moduan. Adibidez, arimak airea dela uste duenean, aireak aditzen duela uste du, berak aditzen duela, ordea, jakin daki; airea izatearena ez daki, iruditu egiten zaio. Utz beza albora bere buruaz uste duena eta dakienari arreta egin biezaio. Gorputz honekin edota beste harekin arima berdindu zuten aztertzaile haiek arimaz seguru zekitena onar beza. Arima guztiek ez dute aire direla uste; batzuen ustez su ziren, besteenean burmuina, besteentzat beste era bateko gorputzak, eta besteentzat beste zer bait, lehenago azaldu dudanez; baina denek jakin zuten bazirela, bizi zirela eta aditzen zutela; baina aditzea ezagutzaren objektuari lotu zioten; existitzea eta bizitzea, norberari. Baina bizi gabe ezin da aditu eta existitu gabe ezin da bizi. Ez dizu hau inork ere zalan-tzan jarriko. Ondorioz, aditzen duena existitzen da eta bizi da; eta ez hilotzaren modura, existitu bai, baina bizi ez; ez eta aditzen ez duen arima bizi den modura; baina modu berezi eta duinagoan.

Gainera, nahi dutela badakite, eta jakitun dira, halaber, inork ere ezin duela nahi izan, existitu eta bizi ezik; era berean, nahi izate hori nahimenaren bidez nahi duten zer baiten mende uzten dute. Gogoratzen dutela ere badakite; eta aldi berean jakitun dira, existitu eta bizi ezik inork ere ez duela deus gogoratzen; oroimena beraren bidez oroitzen ditugun guztiakin lotzen dugu. Hiru ahalmen hauetarik bik, oroimenak eta adimenak, beren baitan hartzen dute gauza askoren ezagutza eta jakituria; eta hauek erabili eta gozatzeko nahimena presente dago. Gauza ezagunetan atsegin hartzen dugu, berauetan nahimena plazerez pausatzen denean, bere buruari poza emanez; gozamina lortzeko baliagarri ditugunak erabili egiten ditugu. Gauzak oker erabiltzea eta oker gozatzea, hori da eta ez besterik gizakion bizitza biziotsu eta errudun bakarra. Oraingoz ez dugu gai hau eztabaidatuko.

Baina arimaren izaeraz dihardugarik, kanpotik gorputzaren sentimenen bidez datozkigun jakite guztiak alde batera utziko ditugu hausnarketa honetan, arreta gehiago eskaintzeko aurrean daukagun arazoari, alegia, arima guztiek erabateko ziurtasunez dutela beren eza-gutzea. Bizitzeko, oroitzeko, aditzeko, nahi izateko, pentsatzeko, jakiteko eta epaitzeko ahalmena airetik, sutik, burmuinetik, odoletik ala atomoetatik ote datorren, inoiz izan dute gizakiek zalantzarik; edota

lau elementu horiez kanpo izaera ezezaguneko bosgarren bat ote zen ahalmen horien iturri, edota gure haragiaren beraren bilbe eta uzta-
duraz hori gerta ote zitekeen; eta batak hau, besteak hura, iritzi ezber-
dinak plazaratu ziren. Hala eta guztiz, bizi dela, oroit dela, aditzen
duela, nahi duela, pentsatzen, ezagutzen eta epaitzen duela, nork jar-
tzen du zalantzan? Izan ere, zalantzan jarritz gero, bizi da; zalantzan
egonez gero, zalantza gogoratzen du; zalantzan egonez gero, zalan-
tzan dagoela ulertzen du; zalantzak dituenean, ziur egon nahi du;
zalantza izanez gero, pentsatzen du; zalantzak izanez gero, ez dakiela
badaki; zalantzak baditu, ausartegi baieztatzea ez zaiola komeni uste
du. Eta gainontzeko guztiak dudan jarrita ere hauen zalantzarik ez du
inoiz egin behar; ezin baita existitzen ez denaren zalantzarik izan.

Arima gorputza edota gorputzaren osaketa edo oreka dela uste
dutenek, hauek guztiak subjektu zehatz batean ikusi nahi dituzte,
airea, sua edo beste elementuren bat izan dadin substantzia; hau da,
horien ustetan, arima, eta adimena gorputz honen baitan dago, nola-
kotasun gisa; gorputza subjektua litzateke, nolakotasuna, berriz, sub-
jektuari itsatsita dago; hots, gogoia –gorputzat hartu zutena– subjek-
tua da; adimena eta arestian ziurtzat eman ditugun ahalmenak, sub-
jektu horren akzidente. Iritzi berekoak dira arimari korporeitatea uka-
tuz gorputzaren eraketa organikoa edo oreka dela diotenak. Baina
ezberdintasun hau dute: arimaren substantzialitatea baieztatzen dute
batzuek, bertan subjektuan bezala adimena errotuz; besteen iritzi-
z, arima subjektuan dago, hau da, gorputzean, honen eraketa tenpera-
mentala bera izanik. Non kokatuko dute, beraz, adimena subjektu den
gorputzean ez bada?

Ez dira ohartzen bere burua bilatzean iristen dela arima hori
ezagutzera, frogatuta utzi dugunez. Ezin da inola ere zuzentasunez
esan zerbait ezaguna zaigula beraren substantzia ezagutzen ez bada.
Beraz, arimak bere burua ezagutzean bere substantzia ezagutzen du;
eta norbere izateaz ziur dagoenean, substantziaz ere ziur dago. Ziur
dago bere buruaz, arestian frogatu dugunez. Bera aire, su, gorputz ala
gorputz atal izateaz ez dago batere ziur. Ez da, beraz, hauetariko ezer:
norbera ezagutzeko aginduak ematen dio segurtasuna, bera ez dela
ziurki bere buruarekin identifikatzen ez dituen hiru errealtate haieta-
rikoa. Bere izateaz bakarrik egon behar duela ziur, hauxe baita ziurta-
sunez dakien gauza bakarra.

Sua, airea edo beste edozein gorputz gogoan ukan dezake; inola ere ezin dezake, baina, bera denaz pentsatu, bera ez denaz pentsatzen duen moduan. Sua, airea, gorputz hau edo hura, materiaren atal osagarri edo organikoa, irudipenezko fantasiaz pentsatzen ditu hauek guztiak; ez da, ordea, esaten arima hauek guztiak dela, hauetariko zerbait baizik. Baina hauetariko bat balitz, bat horretaz, besteen aldean, guztiz bestela pentsatuko luke; ez luke itxurazko irudipenez pentsatuko, gorputzaren sentimenez nolabait ukitutako urruneko gauzez pentsatzen den moduan, gauza berberak ala haien oso antzekoak; barne presentzia egiazkoaz, ez itxurazkoaz, pentsatuko luke (ez baita deus bera baino presenteagorik bere baitan); horrela pentsatzen du bizi dela, oroit dela, ulertzen eta maitatzen duela. Bere baitan ezagutu ditu hauek, eta ez ditu irudiztaten beragandik at, zentzumenez ukitutakoekin gertatu bezala. Pentsamendu hauek guztiak uxatzea lortuz gero, berari deus egotzi gabe, bere izatean dirauena, hauxe soilik da bera.

VII. Kapitula

Oroimenean datza zientzia, adimenean asmamena eta nahimenean ekintza. Oroimen, adimen, nahimenak bat dira esentzian, hirutasun erlatiboa.

Une batez, utz ditzagun alde batera arimak beretaz ziur dakizkienak eta garrantzi handikotzat hartzen ditugun hiru ahalmen hauek azter ditzagun: oroimena, adimena eta nahimena. Hiru ahalmen haue-tan antzematen da haurtxoen izaera eta tankera. Zenbat eta lehiatsua-go eta aiseago oroitu, argitsuago aditu eta irrikatsuago ikasi, orduan eta aupagarriagoa izango da haurraren asmamena. Edozein irakasgaiz ari garelarik, galdera ez da zeinen irmoki ala erraz oroitzen den haurra ala zein den haren adimenaren zorrozatasuna; aitzitik, zer gogoraz-tzen eta zer ulertzen duen galdetzen da. Eta arima goresgarri izaki ez beraren zientziagatik soilik, baita zintzotasunagatik ere, kontuan har-tzekoa da oroitzen eta ulertzen duenaz gain, zer nahi duen ere; ez zein-n sutzuki nahi duen; lehen-lehenik zer nahi duen eta ondoren, nola nahi duen. Gartsuki maite duen arima txalogarria izango da, maite duena biziki maitagarria denean.

Hiru hauek aipatzean, hots, asmamena, zientzia eta erabilera, hiru ahalmenotan lehenik aztertu beharreko puntua izanen da zer ahal duen bakoitzak bere oroimenaz, bere adimenaz eta bere nahimenaz.

Eta hurrengo puntua, zer daukan bakoitzak bere oroimenean eta bere adimenean eta noraino iristen den bere nahimen gogotsua. Hirugarrenik, nahimenaren ekintza dator, oroimeneko eta adimeneko edukiekin diharduenean beste helburu bati begira edo helmugako atsedean gozoan. Erabiltzea, zerbait nahimenaren esku uztea da; gozatzeta erabilpen gozatsua da, ez itxaropenaren pozaz, errealitatearenaz baizik. Hori dela eta, gozatzen duen orok erabili egiten du, nahimenaren zerbitzura uzten baitu zerbait, gozamina duelarik helburu; baina erabiltzen duen orok ez du gozatzen; hala nola, nahimenaren eskutan gogoko duen ondasuna helburu gisa barik bitarteko gisa hartzen duenak.

Eta hiru ahalmen hauek, oroimena, adimena eta nahimena ez dira hiru bizitza, bat baizik; ez dira hiru arima, bat baizik; ez eta, ondorioz, hiru substantzia, substantzia bat bakarra baizik. Oroimena, bizitza, gogoia eta substantzia denetik, berez da absolutua; baina oroimena denetik zentzu erlatiboa du. Beste horrenbeste esan daiteke adimenaz eta nahimenaz; adimen eta nahimen esaten baitaie zerbaiteki-ko erlazioan daudelako. Hauetariko bakoitza da bere baitan bizitza, gogoia, esentzia. Eta hirurek errealitate bat osatzen dute, bizitza bat, gogo bat, substantzia bat direlako. Eta hauetariko bakoitzari dagokion singularrean aipatzen dut, ez pluralean, multzo direnean ere.

Hiru dira, elkarren arteko harremanen arabera; eta berdinak ez balira, bata bestearekiko ez ezik bakoitza guztiekiko ere, ezin ulertuko zuten elkar. Banan-banan elkar ezagutzen dute, eta batak ezagutzen ditu denak. Oroimena, adimena eta nahimena dudala oroit naiz; aditzen dudala, nahi dudala, oroit naizela jabetzen naiz; nahi izatea, oroitzea eta aditzea nahi dut eta aldi berean gogoan dut nire oroimen, adimen eta nahimen osoa. Nire oroimenetik gogoratzen ez dudana ez dago nire oroimenean. Ez dago deus nire oroimenean presentearorik oroimena bera baino. Beraz, osorik gogorarazten dut.

Era berean dakit aditzen dudan guztia aditzen dudala, nahi dudan guztia nahi dudala, eta dakidan guztia dut gogoan. Beraz, adimen osoa eta nahimen osoa gogoratzen dut. Era berean hiru gauza hauek aditzean denak batera eta aldi berean aditzen ditut. Ez da deus

adigarririk nik aditzen ez dudarik, ez dakidana izan ezik. Ez dakidana ez dut nahi eta ez dut gogoratzten. Ondorioz, ulergarri izanik ulertzen ez dudana ez dut oroitzten, ez maitatzen; eta alderantziz, ulergarrietarik oroitzten edo maitatzen dudana ez dut aditzen dut. Ulertzen eta oroitzten dudana guztia erabiltzen dudanean, nahimenak nire adimena eta oroimena barne hartzen ditu osorik. Ondorioz, banaka eta oro har elkar ulertzen dutenean, berdinak dira osoa eta zatiak, eta hirurak bat dira: bizitza bat, gogo bat, esentzia bat

XII. LIBURUA

I. Kapitula

Kanpoko gizakia eta barnekoa

Ikus dezagun orain non dagoen kanpoko gizakiaren eta barnekoaren arteko muga. Esan ohi da, eta arrazoiz, ariman abereekin dauzkagun kideetasunak kanpoko gizakiari dagozkiola. Ez du gorputzak soilik kanpoko gizakia osatzen: bizi sorburua itsasten zaio, gorputzari eta sentimen guztiei indar emanez, eta hauetaz baliatzen da kanpokoak sentitzeko; kanpoko gizakiarenak dira, halaber, irudiak, gure sentipenen emaitzak oroimenean finkatuak eta oroitzapenetan agertzen direnak. Honetan guztian abereekiko gure desberdintasun bakarra da gorputza tente daukaguna eta ez lurrerantz makurtua. Gure Egile gorenaren oharpen zuhurra izan zen: gure atalik nobleenean, ariman, ez gintezen abereen antzeko izan, gorputzez ere zutik ibiltzeko gaitasunean haiengandik bereizi gintuen.

Gorputzaren alderdirik bikainenena bila ez dezagun arima ego-tzi; nahimenaren atsedena gauza horietan desiratzea arima hondatzea litzateke.

Baina gure gorputza berez izadiko gorputz gorenei, hots zeruko izarrei, begira, tente dagoenez, era berean arimak ere, substantzia espirituala delarik, espirituzkoetan goren daudenetarantz eraikita behar du, ez harrokeria handizalez, justiziaren zintzotasunaz baizik.

II. Kapitulua

Gizakiak bakarrik antzematzen ditu gorputzezkoetan betiko arrazoiak

Abereek ere antzeman ditzakete kanpoko objektuak gorputza-
ren sentimenez, oroimenean finkatu ondoren gogoraraz ditzakete eta
haietarik onuragarriak hartu eta gogaikarriak alboratu; ez, ordea,
horiek bereiztea eta berez jasotakoaz gain oroimenean arretaz utzita-
koa gordetzea; berdin, ahazteko zorian daudenak berriro pentsamen-
duan eta oroitzapenean lotzea; oroimenean gordetakoaz pentsamen-
dua eratzen den moduan oroitzapenean dagoena pentsamenduan sen-
dotzea; itxurazko ikuskizunak handik eta hemendik bildu eta elkarri
jositako oroitzapenez osatzea; mota honetako gauzetan egiantzekoa
eta egiazkoa nola bereizten diren ulertzea, espirituzko gaietan ez ezik
gorputzezkoetan ere. Ekintza hauek eta antzeko beste zenbait, jatorria
errealitate sentigarrietan izan arren eta arimak gorputzaren sentime-
nen bitartez eragin eta gobernatzen dituen arren, ez dituzu aurkituko
adimen gabeko izakietan eta ez dira abereen eta gizakien ezaugarri
komunak. Berezkoa du goi mailako arrazoiak gauza materialak epai-
tzea gorpuzgabeko eta betiko arrazoiaren arabera; eta arrazoi hauek ez
lirateke aldaezinak izango giza adimenaren gainetik ez baleude; baina
geure-geuretik zer bait erantsiko ez bagenu ezin epaituko genituzke
gorputzezko gauzak euren irizpideen arabera. Gorputzekoak epaitzen
ditugu, beraz, euren itxura eta tamainagatik, gure adimenak aldaezin
aitortzen duen arrazoiaren arabera.

XI. Kapitulua

Piztiaren irudia gizakiaren baitan

Sugea bere ezkatzen eraginez sigi-saga narrasten den moduan, ez
pausoz pauso, era berean jausiaren mugimendu labankorrek herresta-
razten ditu apurka-apurka ganoragabeak, Jaungoikoa bezala izan nahi
gaiztotik abiatu eta abereen antzeko izatera iritsi arte. Horregatik, erru-
gabetasunaren jantzia erantzi eta *larruzko arropak janztea* (Has. 3, 21)
merezi izan dute hilkortasunarekin batera. Gizakiaren egiazko ohorea
Jaungoikoaren irudi eta antzeko izatean datza, eta irudia eman zuenak

soilik zaindu dezake. Geureari zenbat eta gutxiago atxiki, orduan eta maiteago izango dugu Jaungoikoa. Nork bere ahalmena frogatzeko apetari amore emanez gero, bere baitara biltzen da, bere gogoz, erdigunea bailtzan, eta bertan hondoa joz. Eta horrela, Jaungoikoa bezala, inoren mende egon nahi ezagatik, harrokeriaren erruz, bere onetik atera eta amiltzen da piztien gozamen diren plazeretara; eta Jaungoikoaren antzekotasuna ohore izaki, piztien antzekotasuna desohore bihurtzen zaio. *Bere ohore guztiekin ere gizakiak ez du irauten, ezaguera gabeko bihurtzen da eta asto ezjakinen pareko* (Sal. 48, 13).

Nolatan, baina, gailurretatik sakonetara amildu norberaren erditik igaro gabe? Bere horretan dirauen Jakituriaren maitasuna mesprextatuz, aldi baterako gauza aldakorren jakituria esperimentala gutziazten denean, eraiki barik puztu egiten baitu jakituria honek, arima bere pisuaren astunean gainkargatua, zorionetik alboratua aurkitzen da, eta bere bikoiztasunaren eskarmentuz, bere kasa ikasten du egingadako gaitzaren eta galdutako onaren artean zer nolako aldea dagoen. Indar sakabanatu eta galduek ez diote atzerantz egiten uzten, bere Egilearen graziaren laguntzaz izan ezik, honek penitentziara deitu eta bekatuak barkatzen baitizkio. Nork askatuko du arima koitadua heriozko gorputz honetatik, Jesukristo gure jaunaren bitartez Jaungoikoaren graziak askatzen ez badu?

Beraren laguntzaz eta dagokion lekuan mintzatuko gara grazia honetaz.

XV. Kapitulua

*Platonen eta Pitagorasen oroitaraztearen kontra.
Pitagoras Samostarra. Zientzia eta jakituriaren arteko aldea.
Hirutasuna aldi baterako gauzen zientzian bilatu behar da*

Platon, filosofo ospetsua, biziki ahalegindu zen guri sinestarazten gizakion arimak munduan bizi izan zirela gure gorputz hauek jantzi aurretik; horregatik gertatzen da ikasitakoak ezagutza barik, gomutarazten diren aurreko ezagutzak direla. Berak zioenez, galdetu omen zioten zerbitzari bati problema geometriko bati buruz eta jakintza horretan oso aditua bailtzan erantzun omen zuen. Galderak arretaz mailakatuz, argi ikustekoa ikusten zuen eta berak ikusitakoa erantzuten.

Baina, aurretiaz jakindako gauzen oroitzapen soil izango balitz, era berean galdetuz gero ez zuten denek, ez eta gehienek ere, horrela erantzungo; aurreko bizitzan ez baitira denak geometrilari izan; hain gutxi izan dira gizadi osoan ezen nekez aurki baitaiteke bat. Hobe da sinestea, Sortzaileak hala erabakita, arima intelektualaren izaerak ordena naturaleko errealitate ulergarrietan aurkitzen dituela oroitzapen horiek, argi gorpuzgabe bereziari so eginez, haragizko begiak argi materialaren islan inguruko objektuak ikusten dituen moduan, argi honetarako sortua izan baita eta beroni egokitzen zaio.

Maisuaren laguntzarik gabe zuria eta beltza bereizten ditu, ez ordea haragi honetan sortua izan aurretik kolore horiek ezagutzen zituelako.

Eta azkenik, egokiro galdetuz gero, zergatik errealitate ulergarrietan soilik erantzun dezake norbaitek, jakingai horretan ezikasiaz izanik ere? Zergatik ez da inor horretarako gai gauza sentigarriez ari garenean, gorputzezko existentzian ikusiak izan ezik edota horretaz dakitenei eta hitzez edo idatziz aditzera eman diotenei sinetsita? Samosko Pitagorasek beste gorputz batean bizi zeneko zenbait sentipen gogoratzen omen zituela diotenei ez diegu sinetsi behar; antzeko esperientziak kontatzen omen dituzte han-hemenka beste zenbaitek ere.

Oroitzapen faltsuak dira, maiz ametsetan izaten ditugunen antzekoak, errealitatean ikusi edo egin ez ditugunak, ikusiak edo eginak bailiran oroitu uste ditugunean. Aje hauek berauek gertatzen dira adimen iratzarrietan ere espiritu zital eta gezurtien eraginpean, berauen eginkizuna baita arimen emigrazioari buruz doktrina faltsuak hedatzea eta finkatzea, gizakiak engainura eramanez nahian. Benetan gogoratuko bagenitu beste gorputzetan bizi ginenean munduan ikusitakoak, askok, ia denok, izango genituzke esperientzia hauek; zeren, iritzi horren arabera, itxurazko joan-etorri etengabea gabilta bizitzatik heriotzara eta heriotzatik bizitzara, esnalditik loaldira, loalditik esnaldira.

Jakinduria eta zientziaren arteko egiazko bereizketa honetan badatza, alegia, betiko errealitateen ezagutze intelektuala jakinduriari egotztean eta aldi bateko gauzen ezagutze arrazionala zientziari, zeini lehentasuna eman eta zein gutxietsi erabakitzea ez da zaila. Eta bi hauek bereizteko beste ezaugarriak ere egongo da, bereizte nabarmen-

na baitago bien artean, Apostoluak irakasten digunez zera dioenean: *Honela, bati jakinduriaz hitz egitea ematen dio Jaungoikoak Espirituaren bidez; beste bati, Espiritu beraren arabera, ezagueraz hitz egitea* (1. Ko. 12, 8), baina hala ere, guk aipatutako ezberdintasuna agerikoa da, gauza bat baita betiko gauzen adimenezko ezagutzea eta beste bat gauza galkorren zientzia arrazionala, eta lehena hobesterrakoan ez du inork ere zalantzarik izango.

Baina kanpoko gizakiari dagokiona alde batera utzita, abereekin bat egiten gaituena barnetik gaintutuz, betikoak diren errealitate ulerkor gorenaren ezagutzara iritsi aurretik aldi baterako gauzen ezagutza arrazionalarekin egiten dugu topo. Ahal izanez gero, aurki dezagun nolabaiteko hirutasuna ezagutze honetan, gorputzaren sentimene-tan edota gure ariman edo espirituaren saretatik sartutako irudietan aurkitu genuen bezala. Horrela, kanpotik gorputzaren sentimen bidez hautemandako objektu materialen ordeztu, barnean izango ditugu oroimenean finkatutako objektuen irudiak; espezietan hauek moldatzen dute pentsamendua, nahimena delarik hirugarren elementu bateratzaile, gorputzeztako ikuspenean gertatzen den moduan; han ere, ikusi ahal izateko, nahimena zuzentzen duen begirada objektu ikusgarritantz eta biak bat egiten zituen, bien artean nahimena bera kokatuz, hirugarren elementu gisa.

Ezin dugu, ordea, baieztatzen hau liburu mugatu honen baitan gorde; Jaungoikoa lagun, hurrengoan sakonago landu ahal izango dugu, eta gure ikerketaren emaitza azalduko dizuegu.

XIV. LIBURUA

VI. Kapitula

*Hirutasuna, nork bere buruaz pentsatzen duen arimaren baitan.
Pentsamenduaren eginkizuna bertan*

Hainbestekoa da, halere, pentsamenduaren indarra, arima bera ere ez dagoela nolabait bere buruaren aurrean, beretaz pentsatzen duenean baizik; ondorioz, pentsatzen duenaz at deus ez dago ariman, eta

beste guztiak pentsatzeko balio duen arima bera ezin da bere buruaren aurrean egon, pentsamenak aurkeztuta ez bada. Ezin dut ulertu nolatan gogoia beretaz pentsatzen ez duelarik, ez dagoen bere buruaren aurrean, norbera barik ezin baita inoiz izan, bera zerbait bailitzan eta bere presentzia beste zerbait. Absurdian jausi barik hau esan liteke gorputzaren begiaz; begiak, izan ere, leku zehatz bat betetzen du gorputzean, baina begiradak kanpoko objektu guztiak barne hartzen ditu eta izarretaraino hedatzen da; alabaina, begia ez dago begi beraren ikusmiran, ezin baitu ispilurik gabe hura ikusi, lehendik ere esan dugunez; ez da hau gertatzen arimarekin, beretaz pentsatuz bere buruaren aurrean paratzen baita.

Eta pentsatuz bere burua ikusten duenean, agian atal batek beste ikusten ote du? Hala gertatzen baitzaigu, adibidez, gainontzeko atalekin; begiek gure beste atalak ikusten dituzte, begiradaren aurrez aurre kokatu ahal izanez gero. Zentzugabekeria handiagorik esan ala bururatu al daiteke? Nondik aldenduko da, arima beragandik ez bada? Eta non jarriko da bere presentzian, bere buruaren aurrean ez bada? Zegoen lekuan ez zen egongo bere buruaren aurrean ez zegoenean, leku batean kokatzeko bestetik aldaratu beharko baitzuen. Ikusia izateko alde egin bazuen, non geratuko da ikus dezaten? Edota bilokazioaz horniturik, han eta hemen egon daiteke ikus dezan eta ikusia izan dadin: bere baitan ikusteko, beraren aurrez aurre ikusia izateko. Egiari kontsulta egin, eta ez digu auzi hauei buruz erantzunik eman; era horretan pentsatzean, gorputzen itxurazko irudiak soilik hausnartzen ditugu, eta arima ez da gorputza; ondotxo dakite hori, eta ziurtasun osoz, puntu honetaz egiari buruz kontsulta egin dakiekeen adimen prestu bakanek.

Esan behar da, beraz, arimaren bere buruarekiko presentzia beraren izaerari doakion zerbait dela, eta bere buruaz pentsatzean bere presentziari itzultzen dela, ez leku-espaziozko mugimenduz, gorpuzgabeko bihurtzez baizik. Baina bere burua hausnartzen ez duenean, ez dago bere ikusteremuan eta ez du bere begirada moldatzen; baina bere burua ezagutzen du bera izango bailitzan bere baitango oroimena. Zientzia askotan aditua denak bezala; haren jakiteak oroimenean pila-turik daude eta hausnartzerakoan bakarrik agertzen da zerbait gogoaren aurrean; gainontzekoa gordeta dago oroimena deritzon ahalmen misteriotsuan.

Hirutasuna bermatzeko, pentsamenduaren begirada moldatzen zuen objektua oroimenean ipini dugu; ondoren, egitura bera, han finkatutako irudi bezala, eta azkenik biok elkar lotzen dituen, maitasuna edo nahimena. Pentsamenduan bere baitara biltzen denean, arimak bere burua aditu eta ezagutu ere egiten du; beraren aditzea eta ezagutza sortarazten baitu. Gorpuzgabeko errealtatea aditzean ikusten da eta adituz ezagutzen da. Arimak, ordea, ez du ezagupen hau ernarazten pentsatuz eta bere burua aditzeko edo ikusteko gauza bihurtuz, aurrez norberarentzat arrotza bailitza; ez, bere burua ezagun zuen, oroimenean gordetako errealtateak ezagunak diren moduan, pentsamendura ekarri ez arren. Norbaitek irakurtzen badakiela esan ohi dugu, letretan ez, baina beste edozertan pentsatzen ari delarik ere. Bi ezagutza hauek, ernarazlea eta ernarazia, hirugarren elementu batek lotzen ditu, maitasunak alegia, zeina ez baita gozamina irrikatzen edo bereganatzen duen nahimena besterik. Horra zergatik, hiru izen hauek –oroimena, adimena, nahimena– nolabaiteko arimaren hirutasuna iradokitzen datozkigun.

VIII. Kapitulu

Hirutasuna, Jaungoikoaren irudi, arimaren atal nagusia

Eztabaidaren gune honetan giza arimaren atalik nobleena aztertzen saiatuko gara: Jaungoikoa ezagutzera ala ezagutu ahal izatera garamatzen atala, bertan Jaungoikoaren irudia aurkitzeko. Giza arima Jaungoikoaren izaera berekoa ez den arren, izaera hobe ezineko haren irudia gure izaeraren atalik nobleenean bilatu eta aurkitu behar da.

Baina, lehenik, bere horretan aztertu behar da arima, Jaungoikoaren partaide izan aurretik eta han aurkitu haren irudia. Arestian esan bezala, Jaungoikoarekiko partaidetza hautsi arren, Jaungoikoaren irudi izaten dirau, moteldua eta desitxuratua bada ere. Jaungoikoaren partaide izateko gaitasuna gordetzen duelako da Haren irudi; ondasun bikain hau ezin lor daiteke Haren irudi izanaz baizik.

Hara! Arimak bere burua oroitzen, aditzen eta maitatzen du; hau antzemateko gai bagara, hirutasuna antzeman dugu; ez dugu Jaungoikoa ikusten, bai, ordea, Jaungoikoaren irudia. Oroimenak ez

zuen kanpotik hartu bere oroitzapena, ez eta adimenak aurkitu zuen kanpoan bere ikuspegia, gorputzaren begiak bezala; nahimenak ere ez ditu kanpoan lotu bi errealitate hauek, gorputzezko forman eta berau ikuslearen erretinan finkatzean gertatzen den moduan; ez eta pentsamenduak aurkitu du kanpoan ikusitako gauzaren irudia, eta nolabait irudi hori, indarrez harrapatua, oroimenean ezkutatu, hara itzuli eta oroitzapenaren begirada formatu zenean, nahimenak bilduta, hirugarren elementu gisa; hala gertatzen da, frogaturik utzi dugunez, gauza materialetan aurkitzen ditugun trilogietan, edota gorputzetatik barneratzen direnetan gorputzaren sentimenen eraginez; hauetaz mintzatu gara hamaikagarren liburuan; gizakiaren barne ekintzari buruzko zientziaz mintzatzean, itxuraz bederen, gertatzen zen moduan ere ez; bereizi egiten genituen zientzia hau eta jakinduria, non arimari arrotza bailitzaion barneratzen baita ikasten dena, bai historiaren ezagutzaz ikasia, aldian aldiko egintzak eta esaera aldakorrak bezala; edota, lurralde eta leku ezberdinen arabera, gauzen izaeran nolabaiteko tinkotasuna dutenak; edo, inork irakatsita edo norbere hausnarketaz, lehen existitzen ez zena gizakiaren baitan sortzen dena, hala nola, fedea, guk hain sutsuki gomendatua hamahirugarren liburuan; edota bertuteak, berauen bidez, egiazkoak izanez gero, zintzoki bizi baikara bizitza hilkor honetan, gero noizbait zoriontsu bizi gaitezen Jaungoikoak agintzen digun betikotasunean.

Hauek eta antzeko gauzek euren ordena daukate denboran eta hor agertzen da argiago oroimenaren, ikusmenaren eta maitasunaren hirutasuna. Horietako batzuek aurea hartzen diote ikasleen jakiteari. Ezagutu aurretik dira ezagungarriak eta bere buruaren gnosis sortarazten dute ikaslearengan. Beren lekuetan daude edo iraganaldikoak dira, iraganaldia bere horretan existitzen ez den arren, iragan izanaren zantzu batzuetan baizik, eta zantzu horiek ikustean ala entzutean izanak eta iraganak direla adierazten zaigu. Zantzu horiek leku zehatz bat bete dezakete espazioan, hilarriek edo antzekoek bezala; edota idazti fida-garrietan aurkitzen ditugu, adibidez, idazle prestuek idatzitako historia sinesgarrietan; edota historia horiek jakin zituztenen arimetan; batzuentzat jakina dena gainontzekoei jakingarri egiten baitzaigu, jakite horren aurrekoak izan arren, dakitenek irakatsiz geuregana baitezakegu.

Hauek guztiek, ikasi ondoren, nolabaiteko hirutasuna osatzen dute honako osagarriokin: ezagutu aurretiko espezie ezagungarria,

ikasten denean sortzen den ikaslearen ezagutza, eta hirugarrenik, aurreko biak uztartzen dituen nahimena. Ezagutu ostean, oroimenera ekartzean, arimaren baitan beste hirutasun bat sortzen da, osagarri hauekin: ezagutzerakoan oroimenean irarritako irudiak, bertan pentsamenduak eginiko moldaketa oroitzapenaren begirada irudiotara bihurtzean, eta aurreko biak, hirugarren osagarri gisa, uztartzen dituen nahimena.

Ariman, aurrez bertan izan gabe, sortzen direnak, hala nola, fedea eta antzeko beste hainbat, doktrinaren eraginez ariman sartzen direnean arrotzak diruditen arren, ez daude kanpoan kokatuta edota gauzatuta, fedearen objektuak bezala; barnean, arimaren muinean izaten hasi ziren. Fedea ez da sinesten dena, sinestearen eragilea baizik; objektua sinetsi egiten da, fedea, berriz, sumatu. Alabaina, fedea ariman sortu zelako, zeina hura izaten hasi aurretik ere arima baitzen, arrotz itxura hartzen du fedeak, eta bere espeziea amaitzean izateari uzten dio eta iragana bihurtzen da. Orain haren presentziak beste hirutasuna osatzen du, oroitzean, erreparatzean, maitatzean; orduan beste bat osatuko du, oroitzapenetik desagertzean uzten duen nolabaiteko bere aztarnaren eraginez, arestian esan dugunez.

XIV. Kapitula

Arimak bere burua zintzoki maitatzean Jaungoikoa maite du; eta Jaungoikoa maite ez badu, bere burua gorroto duela esan behar da.

Arimak, gaixo eta noraezean ibili arren, bere buruaz oroitzeko, ezagutzeko eta maitatzeko ahalmena du. Jaungoikoagana bihur bedi zoriontsu izateko, Hura oroituz, ezagutuz eta maitatuz.

Ugari dira Idazteunetan Jaungoikoaren maitasunari buruzko aipamenak. Horietan oso ongi ulertzen dira bi ertz haiek: gogoratzen ez duena eta inondik ezagutzen ez duena ez du inork maite. Hortik dator agindu nagusi eta oso ezagun hura: Maita ezazu Jauna, zeure Jaungoikoa (Dt. 6,5).

Giza arima halako moldez da taxutua ezen beti oroitzen baita bere buruaz, beti ezagutzen du eta beti maitatzen bere burua. Baina inor gorroto izanez gero hari kalte egiten saiatzen den moduan, era berean

giza arimak bere buruari kalte egiten dionean, esan ohi da gorroto duela bere burua. Oharkabea, oker maite du bere burua, maite duena kaltegarri zaiola uste ez duenean; oker maite du bere burua kaltegarri zaiolina maite duenean. Idatzita dago: Gogorkerizaleak gorroto du bere arima (Sal.10, 6).

Norbera maitatzen dakienak Jaungoikoa maite du; Jaungoikoa maite ez duenak, bere burua maite izan arren, maitasun naturala berezkoa baitu, bere burua gorroto duela esan daiteke eragozpenik gabe, norberaren aurka ari baita eta bere buruari jazartzen baitzaio, etsaia baitlitzan. Zinez da errakuntza ikaragarria, zeren denok nahi dugularik geure onura, jende asko norbere kaltetan soilik aritzen baita. Antzeko gaitza animalia mutuen baitan honela deskribatzen du poetak: «Oi, Jainkoak! Onenak eman zintzoei, errakuntza etsaiei! Hozka hausten zituzten euren atal minduak». (Virgilio, Georg. 1.3 v.513-514).

Gaitz fisikoa izaki, zergatik deitzen dio poetak errakuntza, animalia orok, bere izaerari dagokion eran bizi denean, ahal duen neurrian bere burua babesteko joera duelako ez bada? Gaitzak, ordea, osasuntsu nahi zituzten gorputz atal haiek kraskatzera derrigortzen zituen.

Arimak Jaungoikoa maite duenean eta, esan bezala, gogoratzen eta ezagutzen duenean, arrazoiz agintzen zaio lagun hurkoa ere norbera bezala maitatzea. Beraz, ez du bere burua maitasun errudunez maite, maitasun zintzoz baizik, Jaungoikoa maite baitu, zeinaren irudi den, eta ez partaidetzaz soilik; baita ere irudi hau gizaki zaharretik sasotsu ernetzen delako, itsusia txukuntzen eta zoritxarra zorion bilakatzen delako. Eta bere burua hain sutsuki maite duelarik ere, ezen nahiago baitu maila apalagokoak galdu hil baino; hala eta guztiz, sasoiari mantentzen duen eta argi ematen dion goi mailakoa abandonatuz, salmoak dioen bezala: Zu baitzaitut gotorleku (Sal. 58, 10), eta beste batean: Hari begiratzen diotenak argi-argi egongo dira (Sal 33, 6); eta hain ahul eta ilun bihurtzen da, bera gaingitzen duten errealitateetara jaistean zitalki nahasten dela gaingitu ezin dituen amodioetan eta irtenbiderik gabeko errakuntzetan. Baina Jaungoikoaren errukiz penitentziatzko bizitza eginez, Salmoetan aldarrikatzen du: Huts egin didate indarrekin, alde egin dit begietako argiak ere (Sal. 37, 11).

Alabaina, zoritxarraren eta erreoren gaitz larrietan ez zituen galdu naturalak zaizkion oroimena, adimena eta bere buruaren maita-

suna; horregatik, lehentxeago gogoratu dudana zinez esan ahal izan zuen: Ametsetan bezala dabil harat-honat, haizea bezain hutsala haren zalaparta; ondasunak pilatu eta norentzat jakin ez (Sal. 38, 7). Zergatik ondasunak pilatu, Jaungoikoa bereganatzeko indarra galdu duelako izan ezik? Jaungoikoa edukitzean ez baitzuen ezeren premiarik. Zergatik ez jakin norentzat pilatzen dituen ondasunak, begietako argia jadanik berarekin ez dagoelako baino? Horregatik ez du ikusten Egiak dioena: Burugabe halakoa! Gaur gauean bertan hil behar duzu. Norentzat izango da pilatu duzuna? (Luk. 12, 20)

Baina gizaki hau ametsetan bezala dabilenez, eta giza arimak bere buruaren oroitzapena, adimena eta maitasuna mantentzen ditueenez, aldi berean biak batera ezin eduki dituela frogatzen bazaio eta zilegi balitzaio pilatutako ondasunak edo arima, bietarik bat aukeratu eta bestea galtzea, ba al da inor hain burugabea, arima baino ondasunak nahiago izango duenik? Ondasunek arima hondatzen dute sarritan; baina ondasunetara makurtzen ez den arima zoriontsu bizi da eta libre, urrearen arreta estugarririk gabe. Nork eduki ditzake ondasunak, gogoaren eraginez ez bada? Urrezko seaskan jaiotako haurrak, legez berarenak diren guztien jabe izaki, arima lo duelarik deus ez badauka, nolatan eduki ahal izango du ondasunik batere arima galdu duen gizakiak?

Zertarako, baina, hitz egin, mundu guztiak, aukera izan ezker, arima baino lehenago galduko lituzkeen ondasunez, inortxok ere ez baititu lehenesten, ez eta gorputzeko begien pare jartzen; hauen bitartez, ez urrea norbaitek, bai ordea zerua eduki dezake edonork. Begien bitartez denok geureganatzen ditugu atseginez ikusten ditugunak. Eta biak gorde ezinean, bietatik bat galtzeko hautabidean, nork ez du nahiago ondasunak galdu ikusmena baino? Eta baldintza berdinean, galdetuko bagenio zer nahiago duen galdu, begiak ala arima, nork ez du ikusten nahiago izango duela begiak galdu arima baino? Gorputzeko begirik gabe ere giza arima baita; arimarik gabe, aldiz, begiak piztiarenak dira. Eta nork ez du nahiago gizaki itsua izan, ikusmenez hornitutako piztia baino?

Hauek esan ditut, adimen urrikoei, laburki bada ere, konpreniarazteko, haien belarrietara edo begietara idazkiok helduko balira; horrela ikusi ahal izango dute zeinen maite duen arimak bere burua, gaixo eta oker egon arren, bera baino apalagoak direnak desegoki

atsegin izatean eta haien atzetik joatean. Ezin maiteko zuen bere burua, norberaren berririk izango ez balu, hots, ez gogoratu eta ez eza-gutu. Jaungoikoaren irudi hau hain da beragan ahaltua ezen hari itsatsi baitakioke beraren irudi izaki. Izan ere, izadiko hurrenkera naturalan ikusiz gero, ez espazioan, beraren gainetik Hura baino ez dago.

Eta azkenik, Berari erabat atxiki dakionean, espiritu bakarra izanen da, Apostoluak aitortzen duenez: Jaunarekin elkartzen dena berarekin espiritu bat bera egiten da (I Ko. 6, 17). Jaungoikoaren izatea, egia eta zorionaren partaide izateraino hurbiltzen zaio arima, Hura bere izatean, bere egian eta bere zorionean handitu gabe. Izaera haren kide izatera zorionez iristean, aldaezin biziko da betiko eta ikusten duen oro aldaezin ikusiko du. Orduan, Eskritura Santuek agindu bezala, Bere ondasunez aseko du haren desira; jainkozko Hirutasun gore-naren ondasun aldaezinak. Haren irudira egina da arima eta irudi hau inoiz lardaskatu ez dadin, haren begiradapean gordeko ditu, ondasunez hain ase, bekatuak ez diola jada irrikarik pizten. Baina orain, bere burua ikustean, ez du deus aldaezinik begiztatzen.

XV. Kapitulua

Arimak, zoriona itxaro duen arren, ez du zorion galdua gogoratzen; Jaungoikoaz oroitzen da eta justiziaren arauetz. Zintzoki bizitzearen arau aldaezinak erlijogabeek ere ezagutzen dituzte.

Ez du, baina, arimak hori zalantzan jartzen, zorigaiztoko izaki zoriontsu bizi nahi baitu; aldakortasuna du itxaropenaren arrazoi. Aldakor ez balitz, ezin iragan zatekeen zorionetik zoritxarrera ez eta zoritxarretik zorionera. Zerk egin dezake zoritxarreko, Jaun ahalguztidun eta onaren pean, bere Jaunaren justiziak eta bere bekatuak baizik? Eta zerk egin dezake zorioneko bere merezimenduak eta bere Jaunaren sariak baizik? Baina merezimendua Haren graziagatik da, eta zoriona izango du sari.

Arimak ezin dio bere buruari justizia eman, behin galduz gero ez daukalako. Gizakia sortua izan zenean hartu zuen, eta bekatu egitean galdu. Zoriona merezi ahal izateko justizia eman zitzaion. Arrazoiz esaten dio Apostoluak norbere ontasunaz harro-

tzen hasi denari: Zer daukazu hartu ez duzunik? Eta daukazuna hartua baldin baduzu, zergatik harrotzen zara hartua ez bazenu bezala? (I Ko. 4, 7)

Bere Jaunaren oroitzapen ona duen bitartean, Haren Espiritua hartu ondoren, seguru daki, barne magisteritzak hala irakatsita, beti erori ahal izanen dela bere nahimenaren joera okerrez, baina jaiki, ezingo dela jaiki bere Jaungoikoaren maitasun dohakoari esker baizik. Ez du gogoan iraganeko zoriona; izan zen baina ez da existitzen jada; erabat ahaztuta dauka; ezin du, beraz, berririo gogora ekarri. Sinesten du, halere, profetak idatzitako Eskritura Santu fidagarriek hartaz diotena; han paradisuko zorionaz mintzo da, eta tradizio historikoaren arabera, gizakiaren lehen ondasuna eta gaitza azaltzen du.

Jaungoiko Jauna gogoan dauka. Betikoa da bera; ez, noizbait izana eta orain ez dena, ez eta lehen izan gabe orain dena; izateari sekulan utziko ez dion bezala haren existentziak ez du hasierarik izan. Osorik dago nonahi; horregatik, harengan bizi da arima, eta harengan mugitzen da, eta izan ere harengan da, beraz, hartaz oroitu daiteke.

Eta oroitzea ez da Adanengan ezagutu zuelako edota beste nonbait gorputz honen bizitza baino lehen edota gorputz honetan ezartzeko moldatzen ari zela; ez baitu hauetarik deus gogoratzen; dena ahaztu du, dena ezabatu da. Arimak badu, orde, gogoratzerik, Jaunagana bihurtzeko adina, Berarengandik urrunduta ere ukitzen baitzuen nola-bait Haren argiak. Horra zergatik erlijiogabeek ere betikotasunean pentsatzen duten eta gizakion ohituretan gauza asko zuzenki gaitzes-ten edota laudatzen dituzten.

Eta zein araez juzgatzen dute, bakoitzak nola bizi behar duen ikusten duten araez baizik, eurak modu horretan bizi ez badira ere? Non ikusten dute, baina? Ez beren izaeran; zeren, zalantzarik gabe, horrelakoak arimak ikusi ohi baditu ere, argi dago haien arimak aldakorrek direna; arauak, aldiz, aldaezinak ikusten ditu beraietan hau ikus dezakeen edonork; ez dituzte ikusten beren arimaren jaiduran, arauak zuzenak baitira eta haien arimak zuzengabeak, agerian dagoe-nez.

Non daude idatzita arau hauek? Nola daki zuzengabeak zuzena zer den? Berak ez daukana eduki beharra non sumatzen du? Non egongo dira, bada, idatzita Egia deritzon argiaren liburuan izan ezik?

Arau zuzen oro han agertzen zaigu, bai eta justizia praktikatzen duen gizakiaren bihotzean ere, ez alde egiteko moduan, barne irarria baizik, eraztunetik argizarira irudia inprimatzen den moduan, eraztunean desagertu gabe. Nola jokatu jakin eta hala jokatzeko ez duena, bera argitzen duen argi hartatik aldentzen da. Nola bizi ez dakienari errazago barkatzen zaio bekatua, ez baitu arau jakinik hausten; baina berau ere edonon dagoen egiaren distirak argitzen du, norbaitek ohar-tarazita bekatua aitortzen duenean.

XV. LIBURUA

IV. Kapitula

Izadia Jaungoikoaz mintzo zaigu

Bila dezagun Jaungoikoa bera den Hirutasuna betiko errealtate gorpuzgabe, aldaezinetan; agindu zaigunez, bizitza zoriontsu eta betikoan perfektuki kontenplatuko dugun errealtatean, alegia.

Jaungoikoaren existentzia ez du Idazteunen autoritateak soilik aldarrikatzen; inguratzen gaituen eta geu barne hartzen gaituen izadiak ere aldarrikatzen du Egile bikaina, zeinak guri adimenaz eta arrazoimen naturalaz jantzi gintuen; eta honen argitan nahiago ditugu bizidunak bizigabeak baino, sentiberak sentitzen ez dutenak baino, adimendunak irrazionalak baino, betikoak hilkorrak baino, ahaltsuak ezindunak baino, zuzenak zuzengabeak baino, ederrak itsusiak baino, ongiak gaitzak baino, ustelezinak galkorrak baino, aldaezinak aldakorrak baino, ikusezinak agerikoak baino, materiagabeak gorputzezkoak baino, zorionekoak zorigaitzeak baino.

Eta guk, inolako zalantzarik gabe, Egilea sorkari guztien gaitetik ipintzen dugulako, aitortu beharra daukagu Hura maila gorenean bizi dela; oro sentitzen eta ulertzen duela; ezin dela hil, ez usteldu, ez aldatu; ez dela gorputz, espiritu baizik, orotan ahaltsuena, zuzenean, ederrena, onena eta zoriontsuena.

V. Kapitula

Arrazoimen naturalaz Hirutasuna frogatzea zeinen zaila den

Orain arte esandakoak eta giza lengoaiak Jaungoikoari buruz duintasunez esan ditzakeenak Jaungoiko bakarra den Hirutasunari dagozkio eta Hirutasun bereko pertsona bakoitzari. Nor ausartuko da baieztatzea Jaungoiko bat den Hirutasuna, edo Aita, edo Semea, edo Espiritu Santua ez dela bizi, ez duela sentitzen, ez duela ulertzen; edo Jainkozko hiru pertsonak berdinak egiten dituen esentzia hilkorra, gal-korra, aldakorra edo gorputzekoa dela; edo nork ukatuko du hauetarik inor guztiz ahaltsua, guztiz zuzena, guztiz ederra, guztiz ona eta guztiz zorionsua dela? Hauek denak eta beste hainbat aitor baditzaiegu Hirutasunaz eta pertsona bakoitzaz, non eta nola aurkitu Hirutasuna?

Labur bildu ditzagun lehenik eta behin hauek guztiak. Jaungoikoarengan bizitza dioguna bere esentzia eta izaera dira. Bera den bizitzaz bizi da Jaungoikoa. Bizitza hau ez da zuhaitzarena bezala, adimenik eta sentimenik gabea. Ez eta animaliarena ere, bost sentimen baititu animaliak, baina adimenik ez dauka; Jaungoikoa den bizitzak oro sentitzen eta ulertzen du; eta arimaz sentitzen du, ez gorputzez, espiritua baita Jaungoikoa. Ez du Jaungoikoak gorputzez sentitzen, animalia gorpuzdunek bezala, ez baita bera gorputz eta arimazkoa; horregatik izaera soil hark aditu bezala sentitzen du eta sentitu bezala aditzen; gauza bera dira Jaungoikoagan sentimena eta adimena. Beragan ez dago hasierarik ez helmugarik, hilezkorra delako. Eta ez da alferrik esaten bera bakarrik dela hilezkorra, haren hilezkortasuna egiazkoa baita, inolako aldakuntzarik gabea esentzian.

Egiazko betikotasuna ere bada, Jaungoikoa aldaezina delako, hasierarik eta amaierarik gabea; eta ondorioz, hondaezina. Gauza bat eta bera esaten da, Jaungoikoa betikoa edo hilezkorra edo ustelezina edo aldaezina dela diogunean; bizia eta adimentsua, hots, jakintsua dela esatean ere gauza bera diogu. Jakinduriak ez zuen jakintsu egin, Bera baita jakinduria. Eta horrekin bat, haren bizitza eta ahaltsu egiten duen bertutea edo ahalmena eta eder egiten duen edertasuna. Eta zer dago jakinduria baino ahaltsurik, ederragorik, munduaren mutur batetik besteraino indartsu hedatzen baita eta den-dena ezin leunago gobernatzen? Jainkozko izaeraren baitan bereiziko ote dira, agian, ontasuna eta justizia beraren egintzetan bezala, Jaungoikoaren bi nolakotasun ezberdin baili-

ran: bata ontasuna eta bestea justizia? Inondik ere ez. Justizia ontasuna da eta ontasuna zorion. Hilezkorra dela Jaungoikoa esaten dugu, eta gorpuzgabea, uler eta sinets dezagun ez dela gorputza, espiritua baizik.

Beraz, zera diogunean, alegia: «betikoa, hilezkorra, hondaezina, aldaezina, bizia, jakintsua, ahaltsua, ederra, zuzena, onbera, zoriontsua, espiritua», hauetatik guztietatik azken aipatutakoak soilik dirudi signifikatzen duela substantzia; gainontzekoek substantzia honen nolakotasunak; ez da baina hala gertatzen izaera soil eta ezin azalduzko hartan. Nolakotasunen arabera han ikusten dena substantzia edo esentziaren arabera ulertu behar da. Ezin da inola ere esan Jaungoikoa espiritu dela substantziaz, eta ona nolakotasunez: biak baitaude substantziaren maila berean. Eta gauza bera esan behar da aurreko liburuetan aipatu ditugunei buruz.

Arestian aipatu ditugunetatik lau lehenak aukera ditzagun: betiko, hilezkor, hondaezin, aldaezin; eta, esan bezala, laurek errealtate bat bera adierazten dutenez, gure arreta gehiegi heda ez dadin, har dezagun lehena, hau da, betikotasuna. Eta gauza bera egingo dugu hurrengo lauekin, alegia, bizia, jakintsua, ahaltsua, ederra. Eta bizitza jakinduriarik gabe edozein animaliak ere baduen; eta jakinduria eta ahalmena gizakiarengan elkarrekin konparatuz, Idazteunak dioskunez, hobe dela jakintsua ahaltsua baino; eta gorputzei ere eder deritzegunez, lauetatik bat aukeratzekotan, jakintsua aukeratuko dugu, nahiz eta laurak Jaungoikoagan berdinak izan, lau izen eta gauza bat bera. Azken lauetan hirugarrena, nahiz eta Jaungoikoagan gauza bera den zuzen izan edota on ala zoriontsu izatea, eta gauza bera espiritua izan eta zuzen, on eta zoriontsu izatea; gizakietan, orde, espiritua izan daitekeenez zorigaiztoko, zuzena eta ona ere zorigaiztoko izan daitezkeen bezala; baina zoriontsua, bai, zinez da zuzena, ona, espiritua; aukera dezagun beraz lauron artean gainontzeko hirurak gabe gizakiarengan ezin izan daitekeena, hots, zoriona.

XII. Kapitulua

Filosofia akademikoa

Lehenik eta behin, ondo dakigunaz mintzo garenean gure pentsamendua egiazkoa bihurtzen duen zientzia bera zer ote da eta zen-

bateraino beregana ote dezake gizakiak, oso ikasia eta jakintsua izanik ere?

Gorputzaren sentimenen bidez arimara datozenak salbu, sarritan ikusten direnetik arras bestelakoak, halako moldez non zoratuta dagoenak, antzekotasun ikaragarrien eraginez, zentzuzkotzat hartzen baitu bere burua; filosofia akademikoak hemendik abiatu eta oro zalantzan jarritz, burua galdu du, tamalez. Gorputzaren sentimenen bidez arimara datozenak salbu, beraz, zenbat errealitate ezagutzen ditugu gure bizitzea ezagutzen dugun bezain ziur? Honetan, bederen, ez gaituzte itxurek engainatuko, engainatua bera ere zinez bizi baita; ikuskizun hauetan ez da kanpokoetan bezala gertatzen; kanpokoetan begiak huts egiten du, adibidez, arraunak uretan hautsia dirudienean edota dorreak uretan mugitzen ikusten ditugunean edota, izatea eta ikusia bat ez etortzearen seiehun adibide gehiago; esandakoa ez baita gorputzaren begiez ikusten.

Gure bizitzea barru-barruko jakinduriaz ezagutzen dugu eta honetan ezin lezake akademikoak esan: «Agian lo zaude eta ez dakizu, eta ametsetan ari zara». Ametsetan ikusten direnak iratzarri ikusten direnen oso antzekoak direla nork ez daki?

Baina bere bizitzaren jakitun denak ez du esaten: «Iratzarri nagoela badakit», bai ordea, «Bizi naizela badakit»; lo zein iratzarri egon, bizi da. Ametsetan ere ez du hutsik egiten jakite honek; loa eta ametsa bizi denaren gaitasun baitira. Eta akademikoak ezin du argudiatu jakite honen aurka zera esanez: «Ametsetan ari zara, agian, eta ez dakizu; *izan* ere, burutik egindakoen haluzinazioak buruz sano daudenen guztiz antzekoak baitira; baina burutik eginda dagoena bizi da». Eta akademikoen aurka ez du baieztatzen: «Burutik eginda ez nagoela badakit», «bizi naizela badakit» baizik. Bizi dela badakiela dioenak ez du inoiz hutsik egiten ez eta gezurrik esaten. Ikuskizun faltsuen mila adibide kontrajarri dakizkioke «bizi naizela badakit» dioenari; ez du zertan inoren beldur izan beharrik, huts egiten duena ere bizi baita.

Baina giza jakituria eskasa litzateke hauetara soilik mugatuko balitz; ziurtasun hauek genero bakoitzean ugaltzen ez badira gutxi izatetik kopuru infinitura luzatuz. «Bizi naizela badakit» dioenak gauza bat, behintzat, badakiela baieztatzen du; «Bizi naizela dakidala badakit» dioena bi egien jakitun da; eta hauek biak ziur jakitetik hirugarren jakitea sortzen da; eta horrela, laugarrena eta bosgarrena erantsi dai-

tezke, eta ezin konta ahala, gai izanez gero. Baina banan-banan kopuru kontaezina bildu ezin daitekeenez, ez eta neurri gabe mintzo, bada beste egia bat berak ulertzen duena eta ziurtasun osoz honela adierazten duena, alegia, hau egia dela; eta kopurua kontaezina izaki, egia da kopuru infinitua ezin adierazi eta ezin uler daitekeela.

Orobat hauxe esan daiteke egiazko nahimenari buruz. «Zoriontsu izan nahi dut» esaten duenari nork erantzungo dio lotsagabekeriarik gabe «agian oker zaude»? Eta gehitzen badu: «Hau nahi dudala ziur dakit eta dakidala ere badakit», aurreko biei hirugarren jakitea eransten die, egia bi dakizkielako; eta laugarrena ere gehitu dezake, bi horiek dakizkiela jakitean eta horrela kopuru infinituraino.

Gainera norbaitek esaten badu: «Ez dut hutsik egin nahi», huts egin ala ez, ez al da egia ez duela hutsik egin nahi? Nor ausartuko da honi lotsagabeki erantzuten: «agian, engainaturik zaude», edozein izanda ere haren errakuntza, hutsik egin nahi ezean ez baitu behintzat bere burua engainatzen. Eta hau badakiela esaten badu, zenbatnahi gauza ezagun erantsi ditzake infinituraino. Zera dioenak, alegia: «Ez dut hutsik egin nahi; ez dudala nahi badakit eta hau dakidala ere badakit», esamoldea traketsa izango da baina ildo horretatik kopuru infinitua erakuts dezake. Beste hainbat adibide daude akademikoen aurka, gizakiaren ezjakina absolutua baita, hauen ustez.

Baina neurritz jokatu beharra dago, batez ere, ez delako hau gure asmoa. Konbertitu berritan hiru liburu idatzi nituen gai honetaz. Irakurri ahal eta nahi dituenak, irakurri eta ongi ulertu, egiaren pertzepzioaren kontra asmatzen diren argumentu ugarien aurrean tinko eutsiko dio.

Bi ezagutze mota daude: bata arimak gorputzaren sentimenez sumatzen dituen gauzena, eta bestea arimak berez hartzen dituen gauzena; berriketa ugari egin dute filosofo horiek gorputzaren sentimenen kontra; baina ezin izan dute zalantzan jarri funtsezko zenbait egiatan arimaren pertzepzio tinkoa: «Bizi naizela badakit» dioenaren egia, esaterako.

Ez dugu, beraz, inolako dudarik egin behar gorputzaren sentimenez hartutako objektuen egiaz; hauen bidez ikasten ditugu zeru-lurrak eta berauetan ezagutzen ditugunak, eta haiek bezala gu ere egin gintuenaren nahierara ezagutzen ditugu horiek denak.

Ez dugu, halaber, inoren testigutzaz geureganatu dugun jakintza ukatu behar; ildo horretatik ez genuke onartuko hainbat eta hainbat itsaso, lurralde, hiri ospetsuren existentzia; eta Historian ikasi ditugun giza ekintzen existentzia ukatuko genuke; egunero handik eta hemendik kideko testigutza sinesgarritz jantzita datozkigun albisteak ez genituzke jakingo; eta azkenik, non jaioak garen eta gurasoak nortzuk ditugun ez genuke jakingo, hau ere inoren testigutzaz baitakigu. Eta hau absurdu ikaragarria bada, aitor dezagun gure gorputzaren sentimenen bidez ez ezik besteenen bidez ere hornitzen dugula gure jakintza.

Berez eta bere gorputzaren sentimenen bidez edota inoren testigutzaz jaso dituen hauek guztiak oroimenaren kutxan gordetzen ditu giza arimak, eta hauetatik sortzen da egiazko hitza, dakigunaz mintzo garenean; baina hitza ezein soinu baino lehenagokoa da, ezein soinu hausnartze aurrekoa. Orduan hitza gauza ezagutuaren guztiz antzekoa da eta handik sortzen da haren irudia, pentsamenduaren ikuskizunak jakintzaren ikuskizunean duelako jatorria; inongo hizkuntzari ez dagokion hitza, egiazko gauzaren hitz egiazkoa, berezkotik deus ez duen hitza, izatea eman dion jakintzatik oro hartu duen hitza. Dakiena azaltzen duena, bost axola noiz ikasi duen; batzuetan ikasi ahala esaten du. Axola duena zera da, alegia, hitza egiazkoa izatea, hots, gauza jakinetatik sortua.

ENKIRIDION

Enchiridion

X. Kapitulua

Gaitzaren jatorriari buruz, manikeoen heresiaren aurka

Gutziz ona, iraunkorra eta aldaezina den Hirutasunak egin zituen gauza guztiak; eta gauza hauek ez dira onak erabat, ezta ere betiko on eta aldaezineko; halere, onak dira banan-banan hartuta; eta oro har, oso onak, horiek osatzen baitute unibertsoaren edertasun miresgarria.

XI. Kapitulua

Nolatan uzten dion Jaungoikoak gaitzari izaten. Ongiaren falta besterik ez da gaitza

Gaitza deritzon horrek, antolatu eta bere lekuan kokatuz gero, ongia nabarmendu egiten du, halako moldez non atseginago egiten baitu eta laudagarriago gaitzekin konparatuta. Hain zuzen, fedegabe-ek ere «gauza guztien Jaun unibertsala» aitortzen duten Jaungoiko ahalguztidunak, guztiz ona izaki, ez zuen inola ere bere sorkarietan deus txarrik onartuko, bera ez balitz ahaltsu eta zintzo, gaitzetik ongia ateratzeko beti prest.

Izan ere, zer besterik da gaitza ongiaren gabezia baino? Horrela, animalien gorputzetan gaixorik edo zaurituta egotea osasunik eza den

moduan (horregatik, sendagaia ematen zaienean gure asmoa ez da gorputz haietan itsatsita dauden gaitzak, gaixotasunak eta zauriak alegia, handik atera eta tokiz beste norabait aldatzea, erabat deuseztatzea baizik; gaixotasuna eta zauria ez baitira substantzia, haragizko substantziaren ajea baizik; haragiak, substantzia delarik eta beraz ongia, gaitz hauek jasaten ditu, hau da, osasuna deritzon ongiaren gabeziak), era berean arimen akats guztiak ongi naturalen gabeziak dira eta akats hauek sendatzen direnean ez dira lekuz aldatzen; osasunarekin batera bizirik iraun ezinean deuseztu egiten dira erabat.

XII. Kapitulua

*Sorkari guztiak dira onak, baina ez erabat onak;
ondorioz, galkorrak dira*

Substantzia ororen Egilea guztiz ona delarik, hark egindakoak denak dira onak; baina ez, Egilea bezala, erabat onak eta aldaezinak; ongia gehitu ala murriztu egin daiteke sorkarietan. Ongiaren murriztea gaitza da, baina murrizketa handia izanda ere, zerbaitek iraun behar du beti, substantzia izateari utziko ez badio; orduan ez bailitza-teke inola ere izango; ezein substantziak, nolanahikoa delarik ere, ezin du substantziaren eragile den ongia agortu substantzia bera xahutu gabe. Arrazoiz goresten da substantzia usteldu gabea; eta, zalantzarik gabe, askoz ere goresgarriagoa izango da ustelezina bada. Zerbait usteltzen denean, usteltze hori gaitza da ongiren bat kentzen diolako; hala ez balitz, ez lioke kalterik egingo, eta kalte egiten dio usteltzeak; beraz, ongia kentzen dio.

Substantzia usteltzen ari den bitartean badago bertan ken dakioken ongiren bat. Baina substantziaren atalen batek ustelezin iraungo balu, substantzia ustelezina litzateke eta ongi handi honetara usteltzea bidez iritsiko zen; baina eten gabe usteltzen ari den bitartean, usteltzeak ken diezaiokeen ongiren batek beti iraungo du bere baitan. Eta erabat ustelduko balitz ongirik ez legoke, substantziarik ere ez legokeelako. Ondorioz, usteltzeak ezin du ongia erabat agortu, substantzia bera deuseztatu gabe. Hortaz substantzia oro ongia da, ongi

handia ustelezina denean, txikiagoa ustelgarria denean. Baina ergela edo traketsa ez den inortxok ere ezingo du ongiaren existentzia ukatu. Eta ustelduz agortzen denean, usteltzeak berak ere ez du iraungo, substantziarik gabe ezin baita existitu.

XIII. Kapitulua

Gaitzik ez legoke ongirik gabe

Ez legoke gaitzik ongirik ez balego. Gaitzik batere ez duen ongia ongi osoa da; gaitzak kutsatutakoa, aitzitik, ustela da edo ustelkorra; eta ongirik gabe ezin da gaitzik ere izan. Hemendik dator harako ondorio bitxi hura: substantzia oro berez ongia delarik, substantzia usteldua gaiztoa dela diogunean, badirudi gaitza eta ongia gauza bat eta beretzat hartzen dugula eta ongiaren neurrian existitzen dela gaitza ere; substantzia oro ongia da, eta deus gaiztorik ez legoke gauza gaizto hori berori substantzia ez balitz. Beraz, gaitzik ezin da egon ongirik gabe. Esandakoak absurdoa dirudien arren, arrazonamendu honen ildotik horixe esatera behartuta gaude.

Arretaz ibili behar dugu guregan jausi ez dadin epai profetikoak: *Ai zuek, gaitzari on eta onari gaitz esaten diozuenok, iluna argi eta argia ilun, samina gozo eta gozoa samin bihurtzen duzuenok!* (Is. 5,20). Jaunak honela dio, hala ere: *gaiztoak bere gaiztakeri altxorretik gaitza ateratzen du* (Mt. 12,35). Eta gizakia substantzia izaki, gizaki gaiztoa zer besterik izango da substantzia gaiztoa baino? Eta azkenik, gizakia zerbait on bada substantzia delako, zer besterik izan daiteke gizaki gaiztoa, ongi gaiztoa ez bada? Baina bi hauek bereiziz gero argi agertzen da ez dela gaizto gizaki izanagatik, ez eta on gaizto izanagatik, alderantziz baizik, on da gizaki izateagatik eta gaizto txarra izateagatik. Beraz, zera dioenak «gizaki izatea txarra da» edota «gaiztoa izatea ona da» profetaren epaia bere gain hartzen du: *Ai zuek, gaitzari on eta onari gaitz esaten diozuenok!* Jaungoikoaren sorkari den gizakia gaiztotu egiten dute horiek eta gizakiaren akatsa den gaiztakeria goretsi. Ondorioz, substantzia oro, akasduna izan arren, substantzia denetik ona da, akasdun denetik gaiztoa.

XIV. Kapitulua

Ongia eta gaizkia, kontrakoak izan arren, gauza berean eta aldi berean aurki daitezke. Gaizkia ongitik dator.

Orain arte azaldutakoaren arabera, dialektikoen araua ez da betetzen; honela dio arauak: kontrako nolakotasunak ezin dira gauza batean eta aldi berean existitu. Guk ongiak eta gaizkiak batera izan daitezkeela ikusi dugu. Aireak ezin da aldi berean iluna eta gardena izan; ezein janari edo edari ezin da aldi berean gozoa eta garratza izan; era berean gorputza ezin da aldi eta leku berean beltza eta zuria izan, ez eta ederra eta itsusia; eta berdin gertatzen da kontrako askorekin, guzkiekin esango nuke, ezin aurki daitezkeela gauza eta aldi berean. Denek onartzen dute ongia eta gaizkia kontrakoak direla eta, halere, biok aldi berean eta izaki berean egon daitezke; Are gehiago, gaitza ezin da inola ere ongirik gabe eta ongitik kanpo izan; ongia, ordea, gaitzik gabe izan daiteke.

Gizakiak eta aingeruak bidegabe ez jokatzea gerta daiteke baina injustuak gizakia edo aingerua soilik izan daiteke; gizaki eta aingeru direnetik onak dira, injustuak direnetik gaiztoak. Eta kontrako bi hauek hain doaz elkarrekin ezin existitu dela inongo gaitzik berau atxikitzeko ongirik gabe; izan ere, korrupzioak non finkatu ez ezik nondik eratorri ere ez baitzuen aurkituko, zer usteldurik ez balego; eta ongia ez balitz ezin ustelduko litzateke, korrupzioa ongiaren hondamena besterik ez baita. Ongietatik sortuak dira gaitzak, eta ongiren baten baitan izan ezik ez dira existitzen, gaitzaren substantziak sorbururik ez lukeelako. Existituko balitz, substantzia denetik ona litzateke; substantzia ustelezin bezala ongi handia, substantzia ustelkor gisa ongi eskasagoa, eta ongi hau korrupzioaren eraginez hondatuz joan daiteke.

XVII. Kapitulua

Hutsegitetik nola zaindu

Hutsegiteei ahal dugun neurrian aurre hartu behar diegun arren, garrantzizko arazoetan bezala xumeetan ere, eta gauzen ezjaki-

nagatik soilik huts egiten bada ere, ondorioz ezin onar daiteke zerbait ez dakienak, besterik gabe, huts egingo duela; bai ordea, ez dakiena jakintzat ematen duenak; faltsua egiazkotzat onartuko baitu honek, eta hauxe da, hain zuzen, hutsegitearen funtsa. Hala ere, zertan huts egiten den jakiteak garrantzi aparta dauka; izan ere, gauza bat eta berean arrazoimen zuzenak nahiago du dakiena ez dakiena baino, huts egiten ez duena huts egiten duena baino; baina gauza desberdinetan, horrek gauza batzuk dakizkienean eta hark bestek, batek gauza egokiak eta bestek ez hain egokiak edota, agian, kaltegarriak, nork ez du ezjakina nahiago izango dakiena baino? Auzi batzuetan jakitea baino hobe izaten da ez jakitea. Eta batzuentzat erratzea abantaila izan zen noizbait, ez ohituren ildoan, bai, ordea, ibiltarien bidean.

Guri ere gertatu zaigu inoiz bidegurutze batean okerreko bidea hartzeagatik ez pasatzea donatista talde armatua ezkutuan gure zain zegoen lekutik, eta hala gertatu zen helmugara iritsi ginela itzulinguru luzea egin ondoren. Gero, haien segadaren berri jakitean erratzeagatik poztu ginen Jaungoikoari eskerrak emanez. Nork ez du bidaiari erratua nahiago bidelapur aditua baino? Horregatik, agian, poeta goren hark hitz hauek ipini zituen maitale malurusaren ahotan: *Ikusi zintudanean, ai nolatan nahigabetu nintzen! Nolatan eraman ninduen bere atzetik iruzur gaiztoak!* (Virgil. Eglog. VIII 41. b). Bada, izan ere, errakuntza onik, egilearentzat kalte ez baina ongari gerta daitekeenik.

Baina arreta gehiagoz erreparatzen badiogu egiari, errorea ez da faltsua egiazkotzat hartzea besterik, edota egiazkoa faltsutzat, edo benetakoa gezurtzat hartzea edo alderantziz, faltsua zein egiazkoa izan; eta hau arimarentzat hain lotsagarria eta itxuragabea da, eta, bestalde, hain dotore eta egoki entzuten da mintzo garenean edo adostasuna azaltzean: *bai, bai denean, eta ez, ez denean* (Mt. 5, 37); horregatik da errukarria bizi dugun bizitza hau, batzuetan huts egitea ezinbestekoa baita bizirik irauteko. Ez da baina horrelakoa beste bizitza hura, non egia bera den gure arimaren bizitza, inor tronpatzen ez den, inor tronpatua ez den bizitza. Hemengo bizitzan, ordea, gizakiak tronpatzen dira eta tronpatuak izaten dira; eta errukarriagoak dira gezurretan ari eta engainatzen dutenean, gezurtiari sinetsiz engainatuak direnean baino. Izaera arrazionalak, halere, ihes egiten dio faltsukeriari, eta erreareari ihes egiten biziki saiatzen da, engainatzea atsegin zaien haiek ere ez baitute engainatuak izan nahi; gezurretan ari denak

ez du uste berak huts egiten duenik, bai ordea, errorera daramala gezurrak sinesten dizkiona. Zinez, ez du bere burua engainatzen gezurretan ezkutatu zuenarekin, egia zein den badaki; baina bere gezurrak kalterik egin ez diola uste badu, engainaturik dago; izan ere, bekatuak kalte gehiago egiten dio bekatariari bekatua nozitu duenari baino.

XX. Kapitulua

Errore oro ez da bekatu. Akademikoen gezurtapena

Egia esan, ez dakit bekatutzat hartu behar ote ditugun mota honetako erroreak: gizaki gaiztoa onesten dugunean, nolakoa den ez dakigula; edota espirituak beraganatutako gauza materialak aurkezten zaizkigunean edo alderantziz. (Halako zerbait gertatu zitzaion San Pedrori; bat-batean aingeruak ziegan kateak askatu zizkionean irudipenak zirela uste zuen). Hauxe bera gertatzen da gorputzezko gauzetan, zakarra leuntzat hartzen dugunean, garratza gozotzat, edota kiratsari usain ona hartzen badiogu, edota gurdiaren hotsa trumoi erasotzat jotzen dugunean, edota antzeko bi pertsonen artean bata bestearekin nahasten ditugunean, bizkiekin sarri gertatzen dena; horregatik dio poetak: *gurasoen errore atsegina* (Virgil. *Eneida* X, 392); eta beste hainbat horrelakoetan, bekatuak deitu beharko ote diegu?

Ez naiz saiatuko, halaber, Akademikoak deritzegun gizon zorrotz haiek hainbeste torturatu zituen auzi korapilatsuari irtenbidea aurkitzen, alegia, ea jakintsuak zerbait baieztatu behar duen errorean ez erortzeko faltsua egiazkotzat onartzean, eurak diotenez, gauza guztiak baitira ezkutuko edo gezurrezko. Auzi honi buruz hiru liburu idatzi nituen nire konbertsioaren hasieran, oztopo izan ez nitzan atarian bertan agertzen zitzaizkidan kontraesanak; zinez behar nituen haien argumentazioak gezurtatu, egia aurkituaren etsipena indartu nahi baitzuten nigan. Errore oro bekatu dela diote, eta, euren ustez, arrisku hori aldentzeko baiespen oro eten egin behar da. Gezurra onartzen duenak huts egiten duela diote, eta zorrozki eta lotsagabeki eztabaibatzen dute gizakien pertzepzioetan ez dagoela deus egiazkorik, nahiz eta ikusten dena egiazkoa izan, honek faltsuarekin duen kidetasun heretsiagatik.

Gure ustez, ordea, *zintzoa fedeari esker biziko da* (Erm. 1, 17), baina baieztapenik gabe ez dago federik, ezin baita deus sinetsi baieztapenik gabe. Eta bizitza zoriontsura, hau da, betiko bizitzara iristeko sinetsi behar direnak, ikusten ez baditugu ere, egiazkoak dira. Merezi al du, ordea, hitz egitea betiko biziko direla ez ezik orain bizi direla ere ez dakitenekin? Ez dakitela diote ezjakinean eduki ezin daitekeena, ez baitago inortxo ere bizi izatearen ezjakinean; bizi ez bada, ezin da ezjakinean egon, jakitea bezala ez jakitea ere bizi denaren berezitasuna baita. Baina bizi direla ez onartuz, errorea urruntzen dutela uste dute; eta huts eginda ere bizi direla frogatzen dute, ezin baitu bizi ez denak hutsik egin. Bizi garela egia ez ezik erabat ziurra ere bada eta era berean beste hainbat ere egiazkoak dira eta ziurrak, eta hauek ez onartzeari jakituria ez baina ergelkeria deitu behar zaio.

XXVII. Kapitulua

*Gizakiaren egoera Adanek bekatu egin ondoren.
Jaungoikoaren errukiari esker itzuli zen bere onera*

Halakoxea zen, beraz, gizakiaren egoera. Gizadi kondenatua osatzen zuen multzoa gaitzetan suntsitua eta nahasia zegoen eta gaitzetik gaitzera amilduz zihoan, eta aingeru erreboltariekin bat eginda, euren desbideratzea justiziazko zigorretan ordaintzen zuten. Konkupiszentzia itsu eta menderagaitzak bultzata gaiztoek gustura egiten duten guztia Jaungoikoaren haserre justuari egotzi behar zaio, bai eta Jaungoikoaren ezkutuko zein ageriko zigorra gogo txarrez sufritzen dutena ere. Hala ere, Sortzailearen etengabeko onberatasunak aingeru gaiztoei bizitza ematen die eta ahalmen iraunkorra, bizigaitasun hau gabe hil egingo bailirateke. Gizakiei dagokienez, jatorri gaiztotu eta kondenatutik datozen arren, horiengan ere eten gabe sortarazten eta sustatzen ditu hoziak, bizkortzen eta ordenatzen dizkie gorputz atalak, sentimenak indartzen dizkie adinen eta lekuen arabera, eta elikadura egokia ematen die; gaitza erabat deuseztatu baino gaitzetatik ongiak ateratzea egokiagoa zela erabaki baitzuen.

Eta Jaungoikoak nahiago izan balu gizakientzat inolako suspertzerik ez izatea, aingeru gaiztoentzat izan ez zen moduan, ez al zen

bidezkoa izango Jaungoikoagandik aldendu zen izakia, bere ahalmenak oker erabiliz Sortzailearen agindua aise obeditu ordeztu eta zapaldu eta urratu egin zuen bere izaera, Sortzailearen argitik setatsu alboratu eta bere baitango Jaungoikoaren irudia bortxatu eta profanatu zuena, aukerarena oker erabiliz Haren legeen zerbitzu onuragarritik itzuri zena, ez al zen bidezkoa izango Hark izaki hori betiko abandonatzea eta honek merezitako zigor eternala sufritzea? Justiziari soilik men eginez honela jokatu zukeen, baina errukitsua ere bada Jaungoikoa, eta bere doako errukia nabarmenki gailentzen zaio justiziari merezi izan ez dutenak ere askatzerakoan.

JAUNGOIKOAREN HIRIA

De civitate dei

I. LIBURUA

Hitzaurrea

Idazki honen egitasmoa eta gaia

Zeuk eskatuta eta nik zuri aginduta prestatu dudan lan honetan, Marzelino seme kutuna, Sortzailea baino euren jainkoak estimu handiagoan dituztenen kontra kontuan hartu dut Jaungoikoaren Hiri txit aintzatsuaren defentsa, bai gaur egungo fedegabekoen artean erromes gabiltzanon bizitza fedetsuan eta bai betiko atsedenaren egonkortasunean, zeinak orain pazientziaz itxaroten duen *justiziaren arabera epaiak emango diren* (Sal. 93,15) arte, gero erdietsiko baitu egonkortasun hori bere osoan azken garaipenarekin eta erabateko bakearekin. Eginkizun handia eta latza, benetan, baina *Jaungoikoa dugu babesleku* (Sal. 61,9). Ondotxo dakit nik zer nolako indarrak eskatzen dituen harroei aditzera emateak zeinen bikaina den apaltasuna, beronen poderioz denborarekin kulunkan dabiltzan lurreko gailur guztiak gailentzen baitira ez giza harrokeriaren amarruez, Jaungoikoaren graziak eraginda baizik. Solasgaitzat hartu dudan Hiriaren Errege eta Fundatzaileak azaldu zion bere herriari Eskritura Santuan jainkozko orakuluaren esanahia hitz hauetan: *Jaungoikoak aurre egiten die harroei, baina mesede egiten apalei.* (St. 4,6; Pe. 5,5). Baina Jaungoikoarena soilik den dohain hau espiritu handiputzak bere arima harroarentzat nahi du, atsegin baititu bere buruaren laudoriotan hitz hauek:

Garaituei barkatu eta harroak menderatu (Virgil., Eneid. VI v.854)

Horregatik hiri lurtarrari buruz obra honen asmoetan sartzen dena eta gure eskuetan dagoena isiltzea ezinezkoa zaigu, hiri lurtar horrek bere grina menderagaitzean besteak azpian hartzeko premiaren mende baitago.

VIII. Kapitulua

Zintzoei bezala gaiztoei ere gertatzen zaizkien zorion eta zoritxarrak

Norbaitek esan lezake: «Zergatik iristen da Jaungoikoaren erruki hau pertsona anker eta eskergaiztokoengana ere? Zergatik izango da, *zintzoentzat eta gaiztoentzat eguzkia ateratzen, eta zuzenentzat bezala zuzengabeentzat ere euria isurtzen duen* (Mt 5,45) haren emaria delako ez bada? Nolanahi izanda ere, batzuk, hori kontuan hartuta, euren erlijogabekeriatik bide zuzenera etorriko dira, baina beste batzuk, Apostoluak dioenez, *Jaungoikoaren bihotz onak bihotzberritzera gonbidatzen dituela ahazturik, euren bihotz damugabearen gogorkeriaz zigorra handitzen ari dira zigor-egunerako, Jaungoikoaren epai zorrotza agertuko den egunerako, alegia; orduan bakoitzari bere egintzen arabera ordainduko baitio Jaungoikoak* (Errom. 2,4-6). Baina Jaungoikoaren pazientziak penitentziara gonbidatzen ditu gaiztoak eta, aldi berean, zigorrarekin zailtzen ditu zintzoak eroapenean; Jaungoikoaren errukiak besarkatzen eta ferekatzen ditu zintzoak eta, era berean, zorrotasunez zigortzen eta zentzarazten ditu gaiztoak. Jaungoikoaren Probidentziak gerorako prestatu nahi izan ditu ondasunak zintzoentzat, eta hauetaz ez dute bekatariek gozatuko; gaiztoentzat, aldiz, zigorrak prestatu ditu, eta hauek ez dira zintzoen kaltetan izango; orain behin-behineko ongiak eta gaizkiak, ordea, batzuei zein besteei banatzea erabaki nahi izan zuen, horrela gaiztoek ere gozatzen dituzten ongiak desiragarriago izan ez ditzagun eta zintzoek ere maiz nozitzen dituzten gaitzak dorpeki ekidin ez ditzagun.

Aldeko nahiz kontrako gauzak nola erabiltzen ditugun, garrantzi handia du. Izan ere, zintzoa ez baita behin-behineko ondarenean harropuzten ez eta gaitzen poderioz bertan behera jausten; gaiztoa, berriz, zoritxar horrek zigortzen du, zorionak hondatu duelako. Alabaina, sarritan Jaungoikoak argiago erakusten du bere jokamoldea gauza hauek banatzerakoan. Izan ere, orain edozein bekaturi

ageriko zigorra ezarriko balio, azken judiziorako deus gordetzen ez duela pentsatuko genuke; era berean, bekatu batzuk orain nolabait zigortuak izango ez balira, Jaungoikoaren Probidentziarik existitzen ez dela sinestera iritsiko ginateke. Berdin gertatzen da oparotasunarekin. Jaungoikoak esku zabalez emango ez balie eske datozkionen artean batzuei, ondasunak ez direla Jaungoikoarenak esango genuke; eta, bestalde, eskatzen dioten guztiei emango balie, pentsatuko genuke sariaren truke soilean zor diogula zerbitzua, eta zerbitzu mota horrek ez gintuzke zintzoagoak egingo, onurazaleagoak eta zikoitzagoak baizik. Gauzak horrela direlarik, zintzoek bezala gaiztoek ere berdin antzera sufritu dutelako ez ditugu euren arteko ezberdintasunak ukatuko. Atsekabeen antzekotasunak ez ditu atsekabetuak berdintzen, eta zigor bera nozitu arren, ez dira berdinak bertutea eta bizioa. Su beraren eraginez, urreak distira egiten du eta kea dario lastoari, trailu berak jotzen du galburua eta barreiatzen du lastoa, eta olioak ez da oliba-patsarekin nahasten dolare berak zapaltzen dituelako; era berean, indar bat-berak frogatzen, garbitzen eta arragoan xahutzen ditu zintzoak eta, bestalde, arbuiatzen, hondatzen, deuseztatzen ditu gaiztoak. Horrela atsekabe beraren pean gaiztoek Jaungoikoa gaitzetsi eta haren kontra birao egiten dute; zintzoek, aldiz, otoitz eta ohore eskaintzen diote. Beraz, kontuan hartzekoa da ez atsekabeak nolakoak diren, bai ordea atsekabetuak nolakoak diren. Era berean astinduta, simaurrari kiratsa dario; ukenduari, berriz, lurrin zoragarria.

V. LIBURUA

X. Kapituluak

Gizakien nahimenak halabeharren bati lotuta ote dauden

Estoikoak hainbeste ikaratu zituen halabeharrak ez gaitu kezkatu behar; beronen ikaraz ahalegindu baitziren estoikoak gauzen zergatiak bereizten, halako moldez non gauza batzuk halabeharraren era

ginetik askatu baitzituzten eta beste batzuk eragin horri lotu. Halabeharrari lotu nahi izan ez zizkioten gauzen artean gure nahimenak ipini zituzten, lotura horrek askatasuna kenduko zielakoan. Halabehartzat hartzen badugu gure eskumenean ez dagoena, guk nahi ez arren menderatzen gaituen indarra, hala nola, heriotzaren halabeharra, argi dago gure nahimenak, zuzen ala oker jokatzera garamatzaten nahimenak, ez daudela halabehar horren mende. Gauza asko egiten baititugu geuk nahi ezik egingo ez genituzkeenak. Mota honetako gauzen artean aurkitzen da nahi izate bera; nahi badugu existitzen da nahia; nahi ez badugu, ez. Nahi izango ez bagenu ez genuen nahirik izango. Eta halabeharra definitzen badugu esanez zerbait den modukoa izatea edo gertatu den moduan gertatzea ezinbestekoa dela, ez dago zertan ikaratu, horrek gure nahimenaren askatasuna honda omen dezakeelako. Jaungoikoaren bizitza eta beronen aurrezagutza ez dugu halabehar horren pean jartzen, Jaungoikoak beti bizi behar duela eta oro aurrez jakin behar duela diogunean; era berean, ez dugu haren boterea murrizten zera diogunean, alegia, Jaungoikoa ezin dela hil ez eta tronpatu. Hori diogunean, izan ere, esan nahi baitugu botere gutxiago zukeela hil eta tronpatu ahal izango balitz. Arrazoi osoz esaten zaio ahalguztidun hil eta tronpatu ezin denari. Ahalguztidun esaten zaio nahi duena egin dezakeenari eta ez, aldiz nahi ez duena nozitzen duenari; hala gertatuko balitz zaio ez zen ahalguztidun izango. Beraz, zenbait gauza ezinezko zaizkio ahalguztidun delako, hain zuzen ere. Era berean, zera diogunean, «zerbait nahi dugunean hautamen librez nahi izan behar dugula» egia esaten ari gara eta ez dugu, inola ere, hautamen librea ezartzen askatasuna ezabatzen duen halabeharraren pean. Gureak dira, beraz, nahimenak, eta nahita egiten dugun oro nahimen horiek egiten dute, guk nahi izan ezik egingo ez zatekeena. Besteen borondatez norbere nahiaren kontra nahi gabe nozitzen denean ere nahimenak agintzen du, ez gizon haren nahimenak, bai, ordea, Jaungoikoaren ahalmenak. Zeren nahimena soilik existituko balitz eta nahi duena erdietsi ezingo balu, nahimen ahaltsuago batek eragotziko lioke; hala ere, nahimena ez litzateke nahimena besterik izango eta nahi duenarena, ez besterena, nahia bete ezin izango balu ere. Beraz, gizakiak bere nahiaren kontra sufritzen duena ez zaie ez giza, ez aingeru, ez beste ezein espiritu sorturen nahimenei egotzi behar, hori nahi dutenei horretarako ahalmena ematen dienaren nahimenari baizik.

Ez da, beraz, egia gure nahimena hutsa dela Jaungoikoak aurrez zekielako gure nahia zein izango zen. Hori aurrez jakin zuenak zerbait jakin baitzuen. Gure nahia zein izango zen bazekienak aurrez zerbaiten berri zekien, ez hutsarena; zerbait dago, beraz, gure nahimenaren baitan, Jaungoikoak aurrez zer horren berri izan arren. Hortaz, inola ere ez gaude derrigortuta ez, Jaungoikoaren aurrezagutza onartuz, nahimenaren askatasuna ezabatzeraz, ez eta nahimenaren askatasuna onartuz, Jaungoikoak etorkizuna aurrez ezagutzen duela ukatzeraz makurkeriaz. Bata eta bestea, biak besarkatzen ditugu, biak zintzoki eta egiazki onartzen ditugu; lehenengoa jator sinesteko eta hurrengoa ongi bizitzeko. Jaungoikoaren sineste zuzenik gabe ez dago ongi bizitzerik. Libreago bizi nahian ez dezagula Jaungoikoaren aurrezagutza uka, beraren laguntzaz soilik baikara edota izango gara libre. Ondorioz, legeak, kargu hartzeak, oharpenak, laudorioak eta gaitzespenak ez dira alferrekoak Jaungoikoak aurrez ezagutzen zituelako; eraginkorragoak dira, hain zuzen, hala izanen zirela aurrez jakin zuelako. Otoitzak ere balio handikoak dira eskatzen zionari emango ziola aurrez Jaungoikoak jakinda ere; eta justiziaz ezarri ziren sariak egintza onentzat, zigorrak bekatuentzat. Eta gizakiak ez du bekatu egiten Jaungoikoak aurrez hala egingo zuela bazekielako; areago, bekatua gizakiak berak egin dela zalantzarik ez dago, hain zuzen, hutsik gabe oro dakienak aurrez jakin zuelako ez zela patua, ez zoria, ez beste ezer, gizakia bera baizik bekatu egingo zuena. Eta gizakiak nahi ez badu ez du bekatu egiten, baina nahi ez izana ere aurrez jakin zuen Jaungoikoak.

XI. Kapitulu

Jaungoikoaren Probidentzia unibertsalaren legeek oro arautzen dute

Goreneco eta egiazko Jaungoikoa Hitzarekin eta Espiritu Santuarekin, hirurak bat, Jaungoiko bakarra eta ahalguztiduna da, arima eta gorputz ororen Sortzaile eta Egilea. Berarekin parte-hartzean zoriotsu dira hutsalakeriaz barik egiaz zoriotsu direnak. Berak egin zuen gizakia animalia arrazional, gorputzez eta arimaz osatua. Bekatu egin ondoren ez zuen gizakia zigorrik gabe utzi, ez eta errukirik gabe abandonatu. Harriei bezala eman zien izatea zintzoei eta

gaiztoei, zuhaitzei bezala bizitza ernalgarria, animaliei bezala zentzumenezko bizitza, eta adimenezkoa beraiei bakarrik aingeruekin batera. Beragandik dator muga oro, espezie oro, ordena oro; Beragandik neurria, kopurua, pisua; Beragandik dator izadian den oro, edozein motatako eta balioko; Beragandik formen haziak eta hazien formak, eta hazien eta formen mugimenduak; haragiari ere Berak eman zion sorrera, edertasuna, sasoia, hedakuntzarako emankortasuna, gorputzatalen eraketa, osasuna eta harmonia; adimen gabeko arimari oroime-na, sentipena eta sena eman zion; arrazionalari, berriz, ardura, adimena eta nahimena. Ez zerurik, ez lurrik, ez aingeru ez gizakirik, ez eta animaliatxorik ñimiñoenaren atalik xumeena, ez hegaztiaren hegaltxo-a, ez larreko loretxoa edo zuhaitzaren ezein orri ez zuen utzi atalen arteko harmoniarik eta nolabaiteko naretasunik gabe. Ezin dugu, beraz, pentsatu bere Probidentiaren legeetatik at utzi nahi izango zituenik gizakien erresumak, dominioak eta morrontzak.

X. LIBURUA

III. Kapitulua

Jaungoikoaren egiazko gurtza.

Platonikoek, unibertsoaren sortzailea onartu arren, errorez, aingeru zintzo eta gaiztoei eskainitako jainkozko gurtza

Gauzak horrela, platonikoek, eta hori sentitu duen beste edonork, Jaungoikoa ezagutu eta Jaungoikotzat goretsiko balute eta esker-rak eman, *euren arrazoibide hutsaletan galdu gabe* (Errom. 1, 21) edo herrien erroreen eragile izan barik hauen aurka egitera ausartuko balira, zalantzarik gabe aitortuko lukete jainkoen Jaungoiko bakarra, gurea eta euren, gurtu beharko genukeela, bai espiritu hilezkor eta zorionsuek eta bai guk hilkor eta dohakabeok hilezkor eta zorionsu izatera iristeko.

Berari zor diogu guk zerbitzua, grekoz *λατρείαν* esaten zaiona, bai kanpoko ekintza sakratuetan, bai gure baitan. Denok batera

haren tenplu gara eta gutariko bakoitza ere *banan-banan haren tenpluak gara* (1 Korint. 3. 16-17). Berak onartzen du guztion elkartasunean bezala gutariko bakoitzaren baitan bizi izatea. Eta guztiongan ez da gizabanakoagan baino bikainagoa, ez baita handitasunean handiagotzen, ez eta banatzeagatik murrizten. Bihotza beragana jasotzen dugunean haren aldare bihurtzen da. Haren Seme bakarra apaiz (ararteko) dugula egiten diogu otoitz. Biktima odoltsuak eskaintzen dizkiogu bere egiaren alde *bizia galtzeraino* (Hebert. 12, 4) lehiatzen garenean. Intsentsu atsegin erretzen dugu haren ohoretan beraren aurrean maitasun done eta debotoak sutan jartzen gaituenean. Berak guri emandako opariak eskaintzen dizkiogu eta gure buruak ofrendatuz beragana bihurtzen gara. Haren onuren oroitzapena sagaratzen dugu eta gogoangarri bihurtzen egun berezietako ospakizunetan, denboraren joanean eskergabeko ahanzmenduan eror ez gaitezten. *Apaltasunaren eta gorespenaren oparia eskaintzen diogu* (Salm. 116, 17) bihotzaren aldarean karitate kartsuaren sutan. Ikus daitekeen moduan ikusi ahal izateko eta berari atxikitzeko, bekatuen hobenetatik eta desio txar guztietatik purifikatzen gara eta haren izenean sagaratzen gara. Bera da gure zorionaren iturri, bera gure desiren helmuga. Bera aukeratuz, hobeto esan, berraukeratuz, galdua baikenuen gure zabarkeriagatik, *erlijio* hitzaren jatorria «berraukera» hitzean baitatza¹, beraganantz jotzen dugu maitasunaren eraginez beragan atsedean izan dezagun, helmugara iritsi izanaren zorion betean. Gure ongia, filosofoen eztabaidagai istilutsua den ongia, harekin bat egitea da. Arima adimenduna, berarekin espiritualki besarkatuta, egiazko bertutez gainezka, ernari jartzen da, nolabait esanda. Ongi hau bihotz osoz, arima osoz eta indar guztiaz maitatzea guretzat agindua da. Ongi honetarantz eraman behar gaituzte maite gaituztenek eta guk ere horrantz gidatu behar ditugu gure maiteak. Horrela betetzen dira lege osoa eta profetak mendeen hartzen dituzten bi prezeptuak: *Maita ezazu Jauna, zeure Jaungoikoa, bihotz-bihotzez, gogo osoz eta adimen guztiaz; eta maitatu lagun hurkoa zeure burua bezala* (Mt. 22, 37-40)

Gizakiak bere burua maitatzen ikas zezan helburu bat ipini zitzaion, eta hari egokitu behar zaio zoriontsu izan nahian egiten duen

¹ (Itzul. oharra: Egileak latinezko *religere* eta *religio* hitzen jokoa egiten du hemen)

oro. Bere burua maite duenak zoriontsu izatea besterik ez du nahi. Helburua *Jaungoikoaren ondoan egotea* da (Salm. 73, 28). Norbera maitatzen ikasi duenari lagun hurkoa bere burua bezala maitatzea agintzen zaionean, zer besterik agintzen zaio lagun hurkoa, ahal duen neurrian, Jaungoikoa maitatzera eramatea baino? Hauxe da Jaungoikoaren gurtza, hauxe egiazko erlijioa, hauxe pietate zuzena, hauxe Jaungoikoari soilik zor zaion zerbitzua. Edozein izanda ere botere hilezkorren bertutea eta bikaintasuna, bere burua bezala maite bagaitu, bera zoriontsu egiten duen haren mendean nahi gaitu, zoriontsu izan gaitezen gu ere. Jaungoikoa gurtzen ez badu zorigaiztoko da Jaungoikorik gabe geratzen delako; eta Jaungoikoa gurtzen badu, ez du berak Jaungoikoaren ordezkotzat gurtzarik nahi. Aldiz, onartzen du eta bere maitasunaren indarraz sustatzen du Jaungoikoak esandako hura: *Jauna ez beste Jaungoikoren bati sakrifizioak eskaintzen dizkiona erabat suntsitua izango da.* (Ir. 22, 19)

XI. LIBURUA

I. Kapitulua

Liburuaren bigarren zatia buruz azalpena

Jaungoikoaren Hiria deitzen diogu, Idazti Deuna lekuko, Probidentzia gorenaren arabera, eta ez giza arimen eraginez suertatuta, giza ingenio guztiak bere mendean biltzen dituen hiriari, jentilen liburuen esanetan gainetik, Jaungoikoaren aginte gorenaren bermea duenari. Eskritura Santuak dio: *Bai ospetsua, Jaungoikoaren hiri, Jaunak zutaz dioena* (Sal 86, 3). Eta beste salmo batean: *Handi da Jauna, guztiz goresgarri gure Jaungoikoaren hirian, bere mendi santuan! Muino eder, lur osoaren pozgarri!* Eta aurreraxeago: *Entzun izan duguna geuk ikusi dugu Jaun ahalguztidunaren hirian, geure Jaungoikoaren hirian: sendo ezarri du Jaungoikoak betiko!* (Sal 47, 2. 3. 9) Era berean abesten da beste salmo batean: *Ibai baten adarrek alaitzen dute Jaungoikoaren hiria. Goi-goikoak bere bizilekua saga-*

ratu du, Jaungoikoa erdian duela, ez du koloka egiten (Sal 45, 5.6). Testigantza hauen ildotik, eta zehazteak luzeegi joko ligukeen beste hainbatengatik, jabetzen gara badela Jaungoikoaren Hiri bat eta guk hango hiritar izan nahi dugula, haren Sortzaileak gudan ernarazitako maitasunagatik. Lurreko hiriko hiritarrek lehentasuna eman zieten euren jainkoei Hiri Santuaren Fundatzailearen ondoan, berau jainkoen Jaungoikoa dela ohartu gabe, ez jainko faltsuena, hots, fedegabee-na eta harroena. Hauek, guztiona den argi iraunkorrik gabe eta pobre-ziak jotako botere pean makurtuta, nolabaiteko jaurerri pribatuen jabe izan nahi dute eta morroi engainatuengandik jainkoaren ohoreak eskatzen dituzte. Jaungoiko errukior eta santuen Jaungoikoa da bera²; atseginago baitzaie Jaungoiko baten mendera etortzea euren mende beste asko hartzea baino, eta nahiago dute Jaungoikoa gurtu, eurak Jaungoikotzat inork gurtzea baino. Hiri santu honen arerioei aurreko hamar liburuetan dagoeneko erantzuna eman diet, gure Errege eta Jaunaren laguntzarekin eta gure ahalmenen neurrian. Orain jabetzen naiz zer itxaron daitekeen nigandik, eta neure zorra gogoan dudalarik, gure Errege eta Jaun horren laguntzan uste osoa ipiniz, bai neure balio xumean ere, saiatuko naiz bi hiri hauen jatorriari, garapenari eta helburuei buruzko lana jorratzen. Dagoneneko azaldu dugu, mundu honetan elkarrekin nahas-mahas eta asaldatuta nola dabiltzan. Lehenik eta behin esan behar dut bi hirion jatorria aingeruen artean egindako bereizketan hasten dela.

X. Kapitulu

*Jaungoikoaren Hirutasun soil eta aldaezina, Jaungoiko Aita,
Jaungoiko Semea eta Jaungoiko Espiritu Santua, Jaungoiko bakarra.
Beragan nolakotasuna eta substantzia ez dira bereizten.*

Izaerari soil

deitzen diogu galgarririk deus ez daukalako, hau da, edukitzailea eta edukia bi gauza ezberdin eta banagarri direlako, hala nola, edalontzia eta edaria, gorputza eta kolorea, airea eta argia

² Agustinek «Jaungoikoak» deitzen die, Idazteunei jarraituz, hiri santuko hiritarrei, hauek kontrajarriz Jaungoiko ohoreak exigitzen dituzten beste zenbait sasi jainkori.

edo berotasuna, arima eta jakinduria. Izaki hauetariko ezein ez da bere baitan daukana, edalontzia ez baita edari, ez gorputza kolore, ez airea argitasun edo bero, ez eta arima jakintasun. Hortaz, dauzkaten gauza horiek gabe utz ditzakegu eta bihurtu edo alda daitezke beste usadio edo nolakotasunetara, edalontzia betetzen zuen likidoa isuriz, gizakiak kolore galduz, airea ilunduz edo hotzituz eta arima tentelduz. Eta gorputza ustelezina izan arren, piztuerarako santuei agindu zaien moduan, zinez dauka gorputz horrek ustelezintasunaren nolakotasun galduezina; baina gorputzaren substantzia bere horretan ez da ustelezintasuna bera. Ustelezintasuna oso-osorik dago gorputzaren atal guztietan, eta ez da atal batean handiagoa bestean baino; eta atal bat ez da bestea baino ustelgabeagoa. Halere, gorputza handiagoa da bere osotasunean zati banatan baino, eta atal bat bestea baino hedatuagoa izanagatik ez da, horratik, ustelgabeagoa izango. Beraz, gauza bat da bere osoan gorputza, atal guztietan ez dagoena, eta beste gauza bat da ustelezintasuna, berau osorik baitago gorputz-atal guztietan, zeren gorputz ustelezinaren edozein atal, ezberdina izanda ere, berdina baita ustelgabea. Atzamarra, adibidez, eskua baino txikiagoa izanik, ez da horratik eskua ustelezinagoa izango atzamarra baino. Hortaz, eskua eta atzamarra ezberdinak izan arren, berdina da eskuaren eta atzamarraren ustelezintasuna. Horregatik, ustelezintasuna gorputz ustelezinetik banatzerik ez badago ere, gauza bat da gorputzari izena ematen dion substantzia eta beste gauza bat ustelezina deitza garamatzen gorputzaren nolakotasuna. Beraz, ez da daukana. Bestalde, arima beti jakintsua izan arren, eta hala izango da betiko askatua izan dadinean, arima bera ez den jakituria aldezinarekin duen parte-hartzeagatik izango da jakintsu. Eta airea argitzen duen argiaz inoiz gabetzen ez bada ere, airea gauza bat da eta hura argitzen duen argia beste bat. Eta ez diot hau, arima airea delakoan, gorputzik gabeko izaera irudikatu ezin duten zenbaitek uste bezala. Baina ezberdinak izan arren, badute elkarren antzik, ez baita zentzurik gabea esatea Jaungoikoaren jakituria soilaren gorputzik gabeko argiak argizatzen duela arima gorputzik gabea, airearen gorputza argi korporalak argitzen duen moduan; eta airea argi hau gabe iluntzen den bezala (zeren gorputzezko lekuetan ilunpea deitzen dena argirik gabeko airea besterik ez baita), arima ere lausotu egiten da jakituriaren argirik gabe.

Horrela, soilak deitzen ditugu egiaz eta nagusiki jainkozkoak diren gauzak, berauetan ez baita gauza bat nolakotasuna eta beste bat

substantzia, eta ez dira jainkozkoak, edo jakintsuak, edo zoriontsuak besteekin bertan parte-hartzeagatik. Gainera Eskritura Santuan anitza deritzo Jakituriaren Espirituari, bere baitan gauza asko dauzkalako; bestalde, daukana da eta beragan oro da bat. Bat da jakituria, ez asko, eta gauza ulergarrien altxorak neurrigabekoak eta bukaezinak dira jakituria horren baitan; izakien arrazoi ikusezin eta aldagaitz oro gauza horietan aurkitzen dira, bai eta jakituriaren sorkari diren izaki ikusgarri eta aldakorrenak ere. Jaungoikoak ez du deus egin jakin gabe, eta hau ezin dezakegu egiaz ezein giza egileri buruz baieztatu. Beraz, oro jakinaren gainean egin bazuen, aurrez ezagututako gauzak egin zituen. Hortik datorkigu gogora zerbait miresgarri eta aldi berean egiazko: mundu hau existitu izan ez balitz, ez genukeen guk eza-gutuko; baina Jaungoikoak aurrez ezagutu izan ez balu, ezin existituko zatekeen.

XXV. Kapitula

Filosofiaren banaketa

Gauzak horrela, nire uste apalean, filosofoek horregatik nahi izan zuten jakituriaren diziplina hirutarikoa izan zedin, hobeto esanda, hirutarikoa zela jabetu ziren (ez baitzuten eurek erabaki, aurkitu egin zuten horrela zela). Atal bati fisika deritzote, besteari logika, eta hirugarrenari etika. Sarri agertzen dira latinez hitz hauek autore askoren idatzietan; naturala, arrazionala eta morala deitzen diete. Hauen laburpena VIII. liburuan azaldu genuen. Banaketa hori egiterakoan ez da esan nahi jainkozko Hirutasunean pentsatuz egin zutenik, Platon izan bazen ere, diotenez, banaketa honen lehen aurkitzailea eta pane-girista; Platonen ustetan, itxuraz, jainkoa baita gauza guztien Egilea, adimenaren Emailea eta bizitza zoriontsu eta egokira garamatzan mai-tasunaren Inspiratzailea.

Izaera, egia-aren ikerkuntza eta gure ekintza guztien erreferen-tzia izan behar duen ongiaren helmuga era ezberdinean aztertzen badute ere, egia da filosofo guztiek arreta hiru arazo orokor eta trans-zendental hauetan jartzen dutela. Orobat, puntuotako bakoitzari buruz iritziak asko eta ezberdinak izan arren, inork ere ez digu zalantzan

jarriko badela naturaren kausa bat, zientziaren forma bat eta bizitzaren kodigo bat.

Edozein artistarengan, artelanari ekiten dionean, hiru gauza hartu behar ditugu kontuan: izaera, doktrina eta erabilera. Izaera ingenioak neurtzen du, doktrina zientziak, eta erabilera emaitzak. Badakit, zehatz esanda, gozatzen duenarena soilik dela fruitua³; erabilera, berriz, erabiltzen duenarena; eta, itxuraz, bien artean ezberdintasun hau dago, alegia, gozatu esaten dugula objektuak berez ematen digunean atsegin, beste ezertara erreferentziarik gabe; eta erabili esan ohi dugu objektu baten bidez beste baten bila gabiltzanean. Hortik ondorio gisa dator behin-behineko gauzak gozatu barik erabili egin behar ditugula, betikoak gero gozatzea merezi ahal izateko. Eta ez, gaiztoen modura, dirua gozatu eta Jaungoikoa erabili, ez baitute dirua xahutzen Jaungoikoaren maitasunagatik, bai ordea Jaungoikoa gurtzen diruarengatik. Alabaina, esan ohi denez, atsegin duguna erabiltzen dugu eta atsegin zaigu erabiltzen duguna. Onartuta dago sorokoei emaitzak, fruituak («fructus») deitzea, eta berauek denok erabiltzen ditugu lurtar denboran. Esan nahi honen ildotik baliatu dut erabiltze hitza gizakiongan kontuan izan behar ditugun hiru gauzotan: izaera, doktrina, erabilpena. Hiru osagai hauekin filosofoek, bizitza zoriontsua lortu nahian, hirutariko diziplina asmatu zuten: naturala, naturarentzat; arrazionala doktrinarako; eta morala, erabilera praktikorako. Beraz, gure izaerak geure baitan izan balu jatorria, zalantzarik gabe gu geu izango ginatkeen gure jakituriaren jatorri, eta ez genuke doktrina bidez, hots, maisuak irakatsita, lortu beharrik izango. Eta maitasunak geugan balu sorburua, aski litzateke geugana itzultzea zorionean bizitzeko, gozamenetarako beste inongo ondasunik behar izan gabe. Baina gure izaerak existitzeko Jaungoikoa duelarik Egile, egia sentitzeko Bera behar dugu Doktore, eta zoriontsu izateko ere bai, Berbera baita barneko eztitasunaren Emaila.

³ «*frui*» (gozatu) eta «*fructus*» hitzen arteko jokoa egiten du hemen idazleak.

XXVI. Kapitulu

Hirutasunaren irudia zorion helburura iritsi gabekoen giza izaeran

Zalantzarik gabe, geugan aurkitzen dugu Jaungoikoaren Hirutasunaren irudia, ez Haren berdina, guztiz bestelakoa baizik, eta ez Haren betikotasunkide; eta, labur esanda, ez Haren substantzia bereko, bai, ordea, sorkari guztien artean Jaungoikoagandik gertuen dagoena izaeran. Gainera, birmoldatzez hobegarria da, antzekotasunez ere hurbilekoa izateko. Bagara izan, izate honen jakitun gara eta izatea eta jakitea zaigu atsegin. Eta aipatu ditudan hiru egia hauetan ez gaitu inongo faltsukeriak, ez egiantzeko deusek nahasten. Ez ditugu hautematen errealitate hauek kanpoko gauzak hautematen ditugun bezala, gorputzaren zentzumenekin, koloreak ikusmenaz, soinuak entzumenaz, usainak usaimenaz, zaporeak dastamenaz, leunak eta gogorak haztatuz; gauza sentigarri hauen antz-antzeko irudiak ere baditugu, baina ez dira materialak, eta oroimenean gordetzen ditugu eta hauen eraginez sortzen dira gure baitan desirak; baina inongo fantasiarik eta irudi iruzurtirik gabe guztiz ziur gaude geure izateaz eta izate hori ezagutzen eta maite dugula. Egia hauen inguruan ez naute ikaratzen Akademikoen argudioek zera diotenean: Huts eginda ere, zer? Izan ere, huts egiten badut existitzen naiz. Existitzen ez denak ezin du hutsik egin; hartara, huts egiten badut existitzen naiz. Beraz, huts egitetik izatea ondorioztatzen badut, nolatan huts egin dezaket izateaz, egiaz banaiz huts egitean? Huts egin arren, neu naiz hutsegi-lea eta, beraz, existitzen naizela jakitean ez dut hutsik egiten. Ondorioz, neure burua ezagutzen dudala jakitean ez dut hutsik egiten. Existitzen naizela badakidanez, era berean neure ezagutzaren jakitun naiz. Eta bi gauza hauek maite ditudanean, maitasun hori eransten diet, eta maitasunezko hirugarren osagarria, balio handikoa hau ere, gehitzen zaie aurrez ezagututakoei. Maite ditudan gauzetan hutsik egiten ez badut, maite dudala esatean ez dut hutsik egiten, zeren maitasunaren objektua faltsua izango balitz ere, egia litzateke gauza faltsuak maite ditudala. Bestela egongo al litzateke arrazoirik gauza faltsuak maitatzea niri gaitzesteko edo debekatzeko, horiek maite ditudala faltsua balitz? Gauza horiek egiazkoak eta seguruak izanik, nork jartzen du zalantzan horiek maite izatean maitasuna bera ere egiazkoa eta segurua dela? Hain da egia ezen inortxok ere ez

duela nahi ez izatea edo zoriontsu ez izatea. Eta nolatan zoriontsu izan, deus ez bazara?

XXVII. Kapitulua

Esentzia, jakituria eta maitasuna

Izatea berez da hain atsegingarria, errukarriek ere ez dute hil nahi; zoritxarreko sentitu arren, ez dute mundu honetatik alde egin nahi, bai ordea, euren miseriak uxatu. Har ditzagun errukarri sentitu eta, izan ere, halakoxeak direnak, ez jakintsuen ustetan bakarrik, ergelak baitira eurak, baita zoriontsu sentitzen direnen ustetan ere, hots, pobreak eta eskekoak, zoritxarrekotzat baitauzkate horiek; norbaitek eskainiko balie hilezkortasuna baina betiko miserian, hau da, egoera errukarri horretan beti bizi nahi izan ezik bertan behera hil eta desgertuko liratekeela, zalantzarik gabe izatea aukeratuko lukete eta pozez gainezka, ez izatearen gainetik. Hala frogatzen digu gizaki horien jarrera ezagunak. Zergatik, bestela, beldur diote hiltzeari, eta nahiago dute euren egoera errukarrian bizi, heriotzaz amaitu baino, ez bada naturak gogoz ihes egiten diolako ez izateari? Hortaz, hiltzera doazela jakitean, onura handitzat daukate eta antsiaz desiratzen dute luzexeago miserian bizi ahal izatea, ondoren hilko badira ere. Argi adierazten dute, beraz, zeinen gustura hartzen duten hilezkortasuna, amaierarik gabeko miseria gorrian izanda ere.

Eta zer esan animalia guztiei buruz, baita irrazionalak ere, ez dutelarik gauza hauetaz pentsatzeko gaitasunik? Hasi herensuge itzeleratik eta zizarerik txikerrenera, ez al dute irrikaz desiratzen izatea, eta ahal duten modu guztiez, ez al diote heriotzari ihes egiten? Zer esan arbolei eta mota guztietako zuhaixkei buruz? Ez dute senik [animaliek bezala] hondamenari ihes egiteko nabarmenki mugituz, baina elikadura bereganatzeko sustraiak lurreen barneratzen dituzte; gero indarrez adarretara igorri eta kimu berriak ernamuintzen dituzte, horrela bere izatean irauteko. Ez sentimena ez landare bizitza duten masa materialak, halaber, harrotu egiten dira edo makurtu edo berdindu euren izateari ahal duten moduan eusteko jarrerarik egokienera moldatuz.

Kontuan edukiz gero edonork nahiago duela kexu izan baina sasoi onean, ero eta pozik baino, hortik ondoriotzat atera dezakegu zeinen maite duen gizakiak jakintza eta zeinen gogaikarri zaion engainatua izatea. Dohain miresgarri hori gizakiak bakarrik dauka, ez beste inongo animalia hilkorrek; badute batzuek ikusmena guk baino askoz zorrotzagoa egunargitan begiratzeko, baina ez daukate inongo zer ikusirik gure adimena argitzen duen argiarekin, iritzi zuzenak emateko gai berak egiten baikaitu, eta geureganatzen dugun argiaren neurrian gara geu ere irizpidea emateko gai. Hala ere, animalia irrazionalen sentimenei, ezaguerarik zehazki ez badute ere, nolabaiteko ezaguera antzik ezin zaie ukatu; gainontzeko gauza fisikoei sentigarri deitzen diegu, ez sentitzen dutelako, sentituak direlako baizik. Berauetan, hala nola zuhaitzetan, badago zerbait sentimenen antzekoa, elikatzea eta ugaltzea. Hauek eta gauza fisiko guztiek naturan ezkutaturik dauzkate kausak, baina sentimenei eskaintzen dizkiete mundua ikusgarri edertzen duten beren forma horiek, beraiek ezagutu ezinik, ezagutze-
ra ematen saiatuko balira bezala. Horrelakoak gorputzaren sentimenez antzematen ditugu baina ez ditugu, gorputzaren sentimenez epaitzen. Gizakiok badugu barne sentimen bat, gorputzarena baino askoz sotilagoa; honen bidez bereizten dugu ongia eta gaizkia, espezie adigarria lagun, ongia; eta horren faltan, gaizkia. Sentimen honen egitekoa ez dute betetzen ez begien trebeziak, ez entzumen organoek, ez arnasbi-deek, ez dastamenak, ez inolako ukimen fisikok. Sentimen horri esker, barrutik nago ziur existitzen naizela, zerbait ezagutzen dudala; eta era berean maite ditut ziurtasun horiek eta maite ditudala ziur nago.

XXVIII. Kapitulu

*Jainko*zko Hirutasunaren irudira nola hurbilagotu

Lan honen asmoen neurriak errespetatuz, nahikoa esan dugu jada izateari eta jakiteari buruz eta zenbateraino ditugun maite bata zein bestea, biak, eta, ezberdinak izanik ere, behe mailako sorkarietan aurkitzen ditugun haien antzekotasunak. Ez dugu, baina, hitzik ere esan oraindik haiek maite dituen maitasunaz, ez eta maitasun hau

berau maitatua ote den. Bai, maitatua da, eta maitea izanaren froga hau da: gizakiek euren buruak zenbat eta zintzokiago maite, orduan eta maiteagoa baita maitasuna. Arrazoiz ez zaio zintzoa esaten ongia zer den dakienari, ongia maite duenari baizik. Zergatik ez dugu gure baitan sentitzen maitasuna maite dugula, ongi oro maitatzera garamatzan maitasuna, alegia?

Bada maitasun bat, maite behar ez dena ere maite duena, eta maitasun hau, bere horretan, gorroto du maite behar dena maite duenak. Bi maitasunok batera egon daitezke pertsona berarengan, eta gizakiaren ongia honetan datza, alegia, ongi bizitzera garamatzana gehituz, gaizki bizitzera garamatzana urritu beharra, osasun betera iritsi gaitezen arte eta gure bizitza osoa ongia bihur dadin arte. Abereak izango bagina, haragizko bizitza eta sentimenarekin ados dagoena maiteko genuke. Gure desirentzat aski litzateke, eta ongi balihoakigu ez genuke besterik ezer bilatuko. Halaber, zuhaitzak bagina, ezingo genuke deus maite apeta kontzientez, baina emankorrago eta ugalkorrago egingo gintuzkeen oro desio izango genuke. Eta harriak, ura, haizea, sua edo horrelako zerbait bagina, sentipenik eta bizitzarik gabeak, gure leku eta ordena propiorako joera faltarik ez genuke izango. Pisuen joerak, izan ere, gorputzen amodioak bezala dira, grabitateak beherantz eramaten ditu, arintasunak gorantz, maitasunak gogoa noranahi daroan era berean baitaroa pisuak gorputza.

Gizakiak garelarik, gure Sortzailearen irudira eginak, Berarena baita egiazko betikotasuna eta betiko egia eta egiazko eta betiko kariatatea, Bera baita Hirutasun betikoa, egiazkoa eta maitatua, nahasterik eta zatiketarik gabea; Haren egintzen artean gu baino maila apalagoko izakietan aurkitzen dugu, batzuetan besteetan baino itsatsiago, Haren edertasunaren zenbait zantzu. Izaki hauek ez lirateke izango eta ez leudeke edertasunez jantzita, ez lukete euren ordena gogoko izango eta zainduko, Jaungoiko gorenak, guztiz jakintsu eta ona denak, egin izan ez balitu, hauen bitartetik errepasoa eginez beti ere beraren kutsu nabarmena, handiagoa ala txikiagoa, jaso ahal dezagun. Eta gure baitan Haren irudia ikusten dugularik, Ebanjelioko seme gaztea bezala, gure baitara bihurturik, jaiki eta itzul gaitezen bekatuak urrundu gintuen Harengana. Beragan gure izateak ez du heriotzarik jasan-go, Beragan gure jakintzak ez du hutsegiterik ezagutuko, Beragan gure maitasunak ez du trabarik izango.

Gure oraingo egoeran hiru gauza hauek egiaztat dauzkagun arren, ez inoren testigantzan oinarrituta, euren presentzia gure baitan sentitzen dugulako baizik eta barne begiradaren ziurtasunaz ikusten dugulako; hala eta guztiz, horren iraupena zenbaterainokoa den jakiterik ez dugulako, ez eta inoiz amaituko ote diren edo amaiera nola-koa izango den, zintzo nahiz oker portatu, horregatik bilatzen ditugu beste testiguak, dagoeneko ez badauzkagu. Gure fedea haiengan ipini behar dugu zalantzarik gabe, baina gai hori hobeto landuko dugu geroago.

Esan dugunez, Jaungoikoak hasieran banandu zituen, batetik Jaungoikoaren Hiria, hilkortasunean erromes barik betiko hilezkorra duguna, hau da, Jaungoikoarekin bat eginda dauden aingeru santuek osatua, inoiz desertore izan edota izango ez zirenak, eta bestetik, betiko argia abandonatu eta iluntasun bihurtu ziren aingeruak; liburu honetan, beraz, azalduko dugu, Jaungoikoa lagun, eta ahal dugun neurrian, jadanik esplikatzen hasi garena.

XII. LIBURUA

I. Kapitula

Aingeru onen eta gaiztoen izaera

Zera esan nahi dugu, dagoen ondasun bakarra eta aldaezina Jaungoiko bat, egiazkoa eta zoriontsua dela; eta Berak egindakoak onak direla Beragandik datozelako; hala ere, ondasun aldakorrak dira hutsetik sortuak direlako, ez Beragandik. Zoriontsu izateko, ondasun aldaezinari itsatsi dakizkiokeen horiek ongi gorenak ez izan arren, Jaungoikoa baita eurak baino gorago, halere handiak dira aingeruak. Hain da Jaungoikoa euren ondasuna, non Bera gabe ezinbestez izango bailirateke zori gaitzekoak. Unibertso sortu honetan gainontzeko izakiak ez dira haiek baino hobeagoak, zoritxarrekoak izan ezin direlako, ez baita bidezko esatea gure gorputzeko beste atalak begiak baino hobeagoak direnik itsutu ezin direlako, hain zuzen. Izaki sentikorra,

oinaze eta guzti, sufritu ezin duen harria baino bikainagoa den moduan, era berean izaki arrazionala, errukarria izanda ere, arrazoimenik eta zentzurik gabeen gainetik dago, eta hauek ez dute zoritxarrik nozitzen. Gauzak horrela direlarik, izaki arrazional honentzat akatsa da Jaungoikoari ez atxikitzea, hain goiko mailan sortua izaki, aldakorra izanda ere, ondasun aldaezinari, Jaungoiko gorenari atxikiz bereganatzen baitu zoriona; eta bere barruko hutsunea betetzeko zoriona behar du, ezinbestez, eta zorion gose hori Jaungoikoak bakarrik ase diezaioke. Baina akats orok izatasuna kutsatzen du; beraz, izaeraren kontrakoa da. Izaera kutsatua eta Jaungoikoari atxikia elkarren ezberdinak dira, ez izaeragatik, akatsarengatik baizik. Akats eta guzti, izatasuna handi eta guztiz goresgarri azaltzen da. Norbaiten akatsa arrazoiz gaitzesten dugunean beraren izaera goresten dugu, zalantzarik gabe; akatsaren gaitzespena zuzena da, izan ere, izaera hori bere goresgarritasunean kutsatzen delako. Itsutasuna begien akatsa dela diogunean, begiek ikusmena berezkoa dutela aitortzen dugu, eta gortasuna belarrietako gaitza dela esatean, entzumena belarriek berezkoa dutela baieztatzen dugu; era berean, Jaungoikoari ez atxikitzea aingeruzko sorkarien akatsa dela esatean, argi eta garbi aitortzen dugu Jaungoikoarenganako atxikimendua dagokiola aingeruen izaerari. Inork ere ezin pentsa edo hitzez aditzera eman lezake egokiro Jaungoikoarenganako atxikimenduaren handitasuna eta aintza, Harengandik bizi izateraino, Haren jakituria eduki, Bera atsegin izan eta heriotzarik, errakuntzarik eta kezkarik gabe ondasun horrekin gozatu ahal izateraino. Hortaz, akats orok izaerari kalte egiten dionez, aingeru gaiztoak Jaungoikoagandik urruntzen dituen akatsak argi erakusten digu Jaungoikoak sortu zuela euren gan hain izaera ona, Berarekin ez egotea kaltegarri zaiola.

II. Kapituluia

Jaungoikoaren kontrako esentziarik ez dago, izatearen kontrako bakarra ez izatea delako

Esandakoak esan ditugu inork ere pentsa ez dezan aingeru apostatez mintzo garenean beste jatorriren bateko izatasuna zutela edota Jaungoikoa ez dela euren izaeraren egile. Errakuntza horren heresiatik hainbat arinago eta errazago urrunduko gara, Jaungoikoak

Moises Israelgo semeengana bidaltzean aingeruaren hitzetan esandakoa zehazki ulertzeko gai izan gaitezenean: *Naizena naiz* (Ir. 3,14). Horrela, Jaungoikoa esentzia hutsa delarik, hots, goren mailakoa eta, beraz, aldaezina, Berak ezerezetik sortutakoei eman ahal izan zien izatea; ez, ordea, Bera dagoen maila goreneko izatea. Batzuei izate hori neurri bikainagoan eman zien, besteei apalagoan, eta horrela, esentzien izaerak mailaz maila bereiztuta jarri zituen. *Sapere* (jakin) hitzetik *sapientia* (jakituria) datorren modu berean, *esse* (izan) hitzetik *essentia* (esentzia) eratorri da; asmaketa berria da, latin hizkuntzazko idazle klasikoek erabili ez dutena baina gaur egun arrazabaldia, gure hizkuntzak ere beharrezkoa baitzuen οὐσία¹ deritzona adierazteko hitza. Grekotik zuzenean itzulita osatu da latinezko *essentia*. Hartara, goren mailan den izatasunari, izatea duen oro beronek egina baita, ez den izatasuna soilik kontrajartzen zaio, ez izatea soilik kontrajartzen zaiolako izateari. Horregatik ez dago inolako esentziarik, esentzia gorenaren kontrakorik, hots, esentzia ororen egilea den Jaungoikoaren kontrakorik.

IV. Kapitulu

Izatasun irrazional eta bizigabeak, euren genero eta ordenan hartuta, unibertsoaren harmoniarekin bat datoz

Gainera, abereak, zuhaitzak eta beste izaki aldagarri eta hilkorak edota adimenik, zentzumenik eta bizitzarik gabeak galkorrak izatera daramatzaten akatsak gaitzestea absurdua da, sorkari hauek euren nolakotasuna Sortzailearen eskutik hartu dutelako, etengabeko joan-etorri eta gorabeheren poderioz, aldien (denboren) behe mailako edertasuna gauzatzeko, bere generoan mundu honetako beste atalekin harmonia osotuz. Lurreko izakiak zerutarrekin berdintzea ez zen bidezkoa, eta zerukoak hobeak izanagatik ez zen mundua beste horiek gabe geratuko. Izaki batzuk hil eta beste batzuk haien hutsuneak betetzeko jaio-tzen direnean, behekoak goikoen mende erortzen direnean, garaileak garaituen apaingarriez janzten direnean, orduan konplitzen da gauza iragankorren ordena. Ordena honen edertasuna ez dugu gozatzen, hain zuzen ere, gure izaera hilgarriagatik munduaren ataltxo batean gaude-larik, unibertsoa bere osotasunean sentitzeko gauza ez garelako; guri

gogaikarri egiten zaizkigun atalak, ordea, nahiko egokiro eta itxuraz moldatzen dira unibertso horretan. Hartaz, Sortzailearen Probidentziari so egiteko zenbat eta ezgauzago izan, orduan eta behartuago gaude Probidentzia hori onartzera, halako Egile handi horren eraikuntzari giza harrokeria ausartegiaz erreparorik ipini ez diezaiegun.

Zuhurtziaz aztertzen baditugu izaki lurtarren akatsak, ez borondatezkoak ez eta zigorgarriak ere, euren izaerak nabarmenki gailentzen dira eta izaki hauetarik bat bera ere ez dago Jaungoikoaren sorkari ez denik; ez baitzaigu gogoko akatsak izaeraren berezko atsegina desegitea. Izaki naturalak, halere, gogaikarri egiten zaizkio gizakiari, hauek kalterako bihurtzen direnean ez dituelako bere izatasunean onartzen, erabilgarri zaizkion neurrian baizik; hala gertatu zitzairen egiptoarren harrokeria astindu zuten animalia ugalkorregiei. Ildo horretatik Eguzkia ere zentsuratu dezakete, gaizkile batzuk edota zorrak ordaindu ez zutenak Eguzki galdatan kiskaltzera zigortzen zituztelako epaileek. Bere izatasunaren argitan ikusita, ez gure eroso edo ezerosotasunaren ikuspegitik begiratuta, izaerak aintza ematen dio Egileari. Horrela, betiko suaren izaera guztiz goresgarria da, zalantzarik gabe, noizbait gaizkile kondenatuen zigorra izango bada ere. Ba al dago, izan ere, deus ederragorik suaren gar bizia baino? Eta berotzeko, osatzeko eta sukaldarako erabilgarriagorik deus ez dago, nahiz eta suaren erremina mingarria izan benetan. Bat bera da sua, oker erabilita kaltegarri eta egoki erabilita guztiz onuragarri. Nork aurkituko lituzke suak mundu osoan eragiten dituen onurak adierazteko hitz aproposak? Ez ditugu, beraz, entzun behar suaren argia goستن eta erremina gaitzesten dutenen hitzak, ez baitira mintzo suaren izaerari begira, norbere erosotasunaren arabera baino. Erre gabe ikusi nahi dute sua. Ez dira ohartzen euren atseginerako den su horrek berak beste batzuen begi ahulei kalte egin diezaiekeela eta eurentzat erredura mingarri denak bizitza osasuntsua ekartzen diela zenbait animalari.

VII. Kapitulua

Ez daukagu zertan jardun borondate txarraren kausa arazlearen bila

Borondate txarraren kausa arazlea ez dezala inork ere bila; kausa hori ez baita arazlea, murrizlea baizik (*efficiens* / *deficiens*),

gogo txarra, berez, ez delako eragile, geldiarazle baizik (*effectio / defectio*). Goren graduari izatetik maila apalagora amore ematea gogo txarrari bide ematea da; eragile barik, geldiarazle diren akats horien kausen bila ahalegintzea, alegia, ilunpea ikusi edota isiltasuna entzun nahi izatea bezala da. Eta bi horiek ezagunak zaizkigu baina ez begietatik, ez belarrietatik; ez euren ageriko berezitasunetan, berezitasunik ezean baizik. Inork ere ez dezala nigandik jakiterik espero neuk ez dakidala dakidana, jakin ezinekoa jakin beharra, menturaz, ez jakiten ikasten ez badu. Euren espeziean ez baina espezierik ezean, nolabait esateko, ezagunak ditugunak ezagunak zaizkigu, zelan edo halan, ezezagunak zaizkigularik; eta aldi berean ezezagunak zaizkigu ezagutzen ditugularik. Gorputzezko begiaren zorrotzasunak forma materialak ikuskatzen diharduen bitartean ez du iluntasunik ikusten, ikusteari uzten dion arte. Halaber, isiltasuna sumatu, belarriek soilik sumatzen dute, ez beste zentzumenek, eta ez-entzunean soilik sumatzen da isiltasuna. Era berean adimenak espezie adigarriak ulertzean ikusten ditu; baina haien faltan, beraien ezjakinaz jabetzen da, zeren *nork ezagutu hutsegiteak?* (Sal 18,13).

VIII. Kapitula

*Maitasun zitalak nahimena ongi iraunkorretik ongi aldagarrira
jaistarazten du*

Nik dakidana hau da, alegia, Jaungoikoaren izaera ezin dela inoiz, inon, inola ahuldu; ezerezetik egindakoak, ordea, ahuldu daitezke. Izaki hauek zenbat eta gehiago izan, zenbat eta on gehiago egin (orduan egiten baitute zerbait) kausa arazleak dituzte; aitzitik, ahultzen hasi orduko eta, ondorioz, emaitza txarrak ematen (eta orduan huskeria baino ez dute erdiesten) kausa murrizleak dituzte. Era berean badakit nahi gabe egingo ez litzatekeena egitean datzala gogo txarra, eta horregatik bidezko zigorra ez dagokie halabeharrezko hutsegiteei, hala nahi izandakoei baizik. Ahultzea ez doakie gauza okerrei, oker jokatzeari baizik, hau da, ez izaera gaiztoei, gaizki jokatzeari baizik, ordena naturalaren aurka egiten baita goren mailako izatetik maila apalagoko izateetara. Horrela, diruzalekeria ez da urrearen bizioa, urrea gehiegi maite duen gizakiarena baizik, urrea baino askoz estimu handiagoa

merezi duen justizia alde batera uzten duen gizakiarena alegia. Eta lizunkeria ez da gorputzen edertasunaren eta leuntasunaren bizioa, gorputzezko plazerak neurritz kanpo maite dituen arimarena baizik, edertasun espiruatalagoen eta delizia iraungigaitzen harmoniarantz garamatzan neurritasunari jaramonik egin gabe. Eta handinahikeria ez da giza laudorioaren bizioa, gizakien gorespena lar maite duenarena baizik, norbere kontzientziaren testigantza mespretxatuz. Eta harrokeria ez da boterea ematen duenaren bizioa edo boterearena berarena, inorena baino botere ahaltsuagoa mespretxatuz nork bere boterea neurritz kanpo maite duen arimarena baizik. Horregatik, edozein eratako ongia sobera maite duena, hura lortuz gero ere, ondasunean gaizto eta zoritxarreko bihurtzen da hobeagorik eskuratu ezinean.

XIII. LIBURUA

X. Kapitulua

Hilkorren bizitzari bizitza barik heriotza deitu behar zaio

Gorputz hilkor honetan izateari ekiten diogun istant beretik heriotza eten gabe dator guganantz. Hauxe da aldakortasunaren egin-tza bizitza osoan zehar (bizitza esatea zilegi bada): heriotzaranzko bidea. Nor ez dago heriotzatik gertuago datorren urtean iaz baino, bihar gaur baino, gaur atzo baino, eta beranduxeago orain baino, eta orain bertan lehentxeago baino? Bizitako denbora bizitzari kendutako atximurka baita, eta egunean egunean gero eta denbora gutxiago gertatzen zaigu, guztiz amaitu arte; bizitza honetako denbora, izan ere, heriotzarantz lasterketa besterik ez da. Inork ezin du bidean geratu edo astiroago joan, denak doaz abiadura berdinean, denak progresio berean mugitzen dira. Honenbestez, bizitza laburragoa izan zuenak egun bat bera ere ez zuen igaro bizitza luzeagoa izan zuenak baino azkar-rrago; biak une eta era berdinean abiatu ziren bizitzan baina batak helmuga gertuago zeukan besteak baino, biak abiadura berdinean lasterka egin arren. Bide luzeagoa egitea ez da geldiroago ibiltzea. Beraz,

heriotzaraino bidea denbora luzeagoan egin duena ez da astiroago ibili; tarte luzeagoa ibili du.

Gainera, pertsona hiltzen edo heriotzan egoten hasten bada beragan heriotza bera edo bizitzaren murrizketa eragiten hasten den unetik (zeren murrizketa amaitu orduko heriotzaren ostean egongo baita, ez heriotzan); orduan, zalantzarik gabe, gorputz honetan izaten hasi ginen unetik heriotzan gaude. Zer besterik egiten da egunero, orduoro, uneoro, bizitzaren azken tanta agortu arte, gertatzen ari den heriotza burutu baino? Hiltzearekin hasten da heriotzaren ondorengo garaia, bizitza agortzen ari zela heriotzaren garaia baitzen. Gizakia, beraz, hilurreneko gorputz honen baitan bizi baino gehiago egon dagoenetik ez dago inoiz bizitzan, ezin baita aldi berean bizitzan eta heriotzan egon. Edota bizitzan eta aldi berean heriotzan dagoela esango al dugu, hots, bizitzan bizi delarik osorik agortu arte eta bizitza agortu ahala heltzen ari zaion heriotzan? Izan ere, bizitzan ez badago, zer ari zaio agortzen erabat iraungi arte? Eta heriotzan ez badago, zer da bizitzaren urritzea? Gorputzari bizitza erabat agortzen zaionean heriotzaren ostea dela esan ohi da, hain zuzen ere, bizitza agortzen ari zitzaienean heriotza zelako. Bizitza amaitu ondoren gizakia heriotzan ez baina herio ostean badago, noiz egongo da heriotzan, bizitza agortzen ari zaionean ez bada?

XIV. LIBURUA

XIII. Kapitula

Adanengan gogo txarra egintza okerraren aurretik gertatu zen

Euren barru ezkutuan hasi ziren, halere, gaiztoak izaten ageriko desobedientzian amildu aurretik, ez baitzen egintza txarra burutuko aurrez gogo txarra izan ez balitz. Hartaz, zein izan zitekeen gogo txarraren hasiera harrokeria izan ezik? Eskritura Santuan irakurtzen dugu: «*Bekatu ororen jatorria harrokerian dago*» (Ecl. 10,15). Eta zer besterik da harrokeria goranahi zitalaren irrika baino? Goranahi zitala honetan datza, alegia, gogoak funtsean behar duen oinarria alde

batera utzi eta norbera oinarritzat hartu eta bertan finkatu nahian. Hala suertatzen da nork bere burua gogokoegi duenean. Eta hori gertatzen da bere burua baino maiteago izan behar lukeen ondasun aldaezinetik apartatzen denean. Alde egite hau gogozkoa izaten da, zeren nahimenak ondasun goren eta aldaezinaren maitasunean tinko iraun izan balu, ez zen handik apartatuko bere buruaren atseginerako eta aldentzearen eraginez ilundu eta hotzitzeko, ondasun horrek argitzen baitzuen ikusmena eta maitasunerako suspertzen. Horrela sinetsi zuen lehen emakumeak sugeak egia esan zuela, eta gizonak lehentasuna eman zion emaztearen nahiari Jaungoikoaren ordenaren aurretik eta uste izan zuen agindu hauste arina izango zela bere bizilagunarengandik banatzen ez bazen, ezta bekatu egitean ere. Beraz, egintza okerra, hau da, fruitu debekatua jan zuteneko transgresioa lehendik gaiztoak zirenek egin zuten. Fruitu txar hura zuhaitz txarrak baino ezin baitzezakeen eman. Bestalde, zuhaitz txarra egotea naturaren aurkako gertaera da, zeren, nahimenaren akatsagatik ez balitz, eta hau naturaren kontrakoa da, ez zen horrela gertatuko. Baina akatsak ezerezetik sortutako natura baino ezin du hondatu. Ondorioz, natura izatea Jaungoikoari zor dio, bere Egileari alegia; eta izate horretatik erortzea, berriz, ezerezetik egina izateari. Hondamenean gizakia ez zen erabat ezereztu, baizik eta, bere baitara bildurik, goren graduco izatea duenari itsatsita zegoenean baino askoz eskasago izatera gutxitu zen. Jaungoikoa abandonatuz norbere baitan izatea, edo hobeto esanda, norberari atsegin izatea ez da deus ere ez izatea, deusaren hurrengo izatea baizik. Horregatik dio Eskritura Santuak *norberaren plazera bilatzen dabiltzanak dira harroak* (2 Pe 2, 10). Ona da bihotzak gora egitea; ez, ordea, norberagana bihurtuta edukitzea, harroek bezala, Jaunagana baizik, hau baita obediencia, eta obediente izateko apala izan behar derrigor.

Beraz, harrigarria dirudien arren, bere-berea du apaltasunak bihotzaren goranahia; bihotzak beherantz egitea, berriz, handikeria da. Paradoxa dirudi harrokeriak beherantz eta apaltasunak gora egitea. Baina erlijiozko apaltasunak goikoaren mendeko egiten gaitu eta Jaungoikoa baino gorago deus ere ez. Beraz, Jaungoikoaren mendeko egiten gaituen apaltasunak gora jasotzen gaitu. Aitzitik, harrokeria akatsean dago errotuta, mende izateari uko egiten dio eta izaki gore-nagandik urruntzen da; gutxitu egiten da eta idatzitako hura konpli-

tzen da: *Hondamendira bidali zituzten harroen zebiltzanean* (Sal 72, 18). Ez dio: «harrotu zirenean», harrotu bezain pronto amildu balituzte bezala; «*harroen zebiltzanean*» dio, orduantxe bidali zituztela hondamendira. Esan nahi baita, goratze bera dela lurrera erortzea. Horregatik *Jaungoikoaren Hiri* honetan munduan barna erromes dabilen Jaungoikoaren Hiriari apaltasuna gogotsu gomendatzen zaio eta Kristo Erregerengan aurkitzen du horren eredu bikaina. Bestalde, Eskritura Santuek erakusten digute bertute honen kontrako harrokeria gailendu dela hiri honen arerioarengan batik bat, deabruarengan alegia. Horretan datza bi hirien arteko ezberdintasun handiaren muina: bata erlijioaren gizartea, bestea erlijiorik gabeena, bakoitza bere aingeruekin, batzuengan Jaungoikoaren maitasuna gailentzen delarik, besteengan, berriz, norberaren maitasuna.

Ez zuen deabruak gizakia harrapatuko bekatu hain ageriko eta nabarian, Jaungoikoak debekatutakoa egiten alegia, lehendik bere buruari atsegin ematen hasia ez balitz. Horregatik utzi zuten liluraturata hitz haiek: *Jaungoikoa bera bezalako bihurtuko zarete* (Has 3, 5) Jaungoikoaren antzekoago ziratekeen egiazko eta goren printzipioei leial jarraitu izan baliete, euren buruak harrokeriaz eurentzat printzipiotzat hartu ordez. Izan ere, Jaungoiko sortuak Jaungoiko dira, ez euren egiagatik, egiazko Jaungoikoaren partaide izateagatik baizik. Gehiago nahian gutxiago da gizakia eta bere buruarekiko harrokerian galdu egiten du egiaz berarentzat aski dena. Gizakia bera argia bailitzan, bere buruaz gozatzeri daraman gaitza, eta bide batez, argi bihur dezakeen argitik urruntzen duen aje hori bera ezkutuan gertatu zen lehenik eta ondoren agerian. Egia baita idatzita dagoena: *Hondamendiaren aurrean bihotzak gora egiten du, ohorearen aurrean apaldu egiten da* (Es. Zah 18, 12). Egia da, bestalde, ezkutuko erortzea agerikoaren aurretik gertatzen dela; lehena, ordea, ez da erorketatzat hartzen. Nork hartzen du goranahia erortze gisa bistan egon arren gorenari abandonatzea hutsegitea dela? Nork ez du erorketa ikusten agindua hain nabarmenki eta egiazki hausten denean? Horra zer-gatik debekatu zuen Jaungoikoak horrelako egintza, behin burutuz gero inongo zuzentasun aitzakiapean zuritu ezin zitekeen egintza. Eta honoko hau esatera ere ausartuko naiz, alegia, harroei komeni zaiela inoiz bekatu nabarmen eta agerikoan jaustea, horrela bekatuan euren buruari atsegin emanaren atsekabea senti dezaten.

XXVIII. Kapitulu

Bi hiriak. Jatorria eta izaerak

Bi maitasun izan ziren, beraz, bi hirien sortzaileak: Jaungoikoa mespretxatzerainoko norberaren maitasunak sortu zuen lurreko hiri; zerukoa, berriz, norbera mespretxatzerainoko Jaungoikoaren maitasunak. Lehenengoak bere buruaren gorazarre egiten du, bigarrenak Jaungoikoa goستن du. Hura gizakien aintzaren atzetik dabil; honek, oster, kontzientziaren testigu den Jaungoikoagan aurkitu du aintza gorena. Hura bere ospean harropuzten da; honek bere Jaungoikoari esaten dio: *Zu zara, Jauna, nire ohore; zuk didazu burua jasotzen* (Sal 3,4). Batean aginte irrikaren uztarripean menderaturik aurkitzen dira printzeak eta nazioak; bestean elkar maitasunean eta elkarren zerbitzuan gobernariak aholku ematen dute eta azpikoez men egiten dute. Hark indarra du gogoko bere gizaki boteretsuetan; honek bere Jaungoikoari esaten dio: *Maite zaitut, Jauna, nire indar* (Sal 17,2). Horregatik hiri hartan gizakien arabera bizi diren bertako jakintsuek euren gorputzaren ondasunak bilatzen dituzte, edo euren arimarenak, edo batarenak zein bestearenak; eta Jaungoikoa ezagutzera iritsi direnek ez diote aintzarik, ez eskerrik eman *Berari dagokion bezala; baidzik arrazoibide hutsaletan galdu dira eta beren adimen zentzugabea ilundu egin zaie. Beren buruak zuhurtzat edukiz, hots, harrokeriaz euren jakiturian oilarturik, ergel bihurtu dira, eta Jaungoiko hilezko-rraren aintza utzirik, gizaki hilkor, hegazti, lauoineko abere eta narrastien irudietara jo dute. Era horretako irudiak gurtzera herria eramane baitzuten edo herriari jarraitu, eta Egilearen orde, egindakoa gurtu eta zerbitzatu. Bedeinkatua bera beti!* (Errom.1, 21-23 eta 25). Zeruko hirian, berriz, pietatea da giza jakintza bakarra, gizakia artez egiazko Jaungoikoa gurtzera daramana, gizakiz eta aingeruez osoturiko santuen elkartasunean saria itxaroten, *Jaungoikoa guztietan guztia izan dadin* (1 Korint. 15,28)

XIX. LIBURUA

XIII. Kapituluia

Bake unibertsala eta beronen hutsezintasuna

Hortaz, gorputzaren bakea osagarrien gorpuzkera orekatua da; eta arima irrazionalarena, beronen zaletasunen sosegu orekatsua. Arima arrazionalaren bakea ezagutza eta ekintzaren arteko harmonia orekatua da, eta gorputzaren eta arimaren bakea, bizitza neurritsua eta bizidunaren sasoi ona; gizaki hilkorra eta Jaungoikoaren arteko bakea fedeak betiko legearen pean agindutako obedientzia da, eta gizakien arteko bakea euren adiskidetasun ordenatua. Etxeko bakea, bertan agintzen dutenen eta obeditzen dutenen arteko elkartasun ordenatsua da; hiriko bakea gobernarien eta hiritar gobernatuen arteko elkartasun ordenatua. Hiri zerutarreko bakea Jaungoikoarekin eta Jaungoikoagan elkarrekin gozatzearen batasun txit ordenatu eta txit adiskidetsuan datza; eta gauza guztien bakea ordenamenduaren naretasunean. Ordena, berriz, gauza berdinak eta ezberdinak dagokien lekuan ezartzen dituen antolamendua da. Beraz, errukarriak errukarri izateagatik ez daude bakean, ordenaren baretasun asaldurarik gabea ez dute gozatzen; baina, bestalde, merezimenduz eta justiziaz errukarri direlarik, ezin dira euren zoritxarrean ordenarik gabe egon; ez daude zorionsuekin, haiengandik aparte daude ordenamenduaren legeak hala aginduta. Aztoratuta ez daudenean, ahal duten neurrian gogoz moldatzen dira esku artean dituzten gauzetara. Beraengan, ordenaren nolabaiteko lasaitasuna nabaritzen delarik, badute nolabaiteko bakea. Halere errukarriak dira, zeren, dagokien lekuan oinazerik gabe egon arren, sufritzera behaturik leudekeen lekuan ez daude. Eta are errukarriagoak dira ordena naturala arautzen duen legearekin ados ez daudenean. Sufritzen dutenean alde horretatik lardaskatzen zaie bakea; baina minak suntsitzen ez duen eta batasuna hausten ez den alderditik irauten du bakeak. Nola oinazerik gabe bizitza dagoen, baina ez bizitzarik gabe oinazerik, era berean gerrarik gabe bakea egon daiteke, baina ez gerrarik bake gabe. Eta hala da, ez gerra beragatik, gerraren eragileengatik baizik, naturalezak baitira eta ez ziren izango bakeak elkarrekin irautea emango ez balie.

XIV. Kapitula

Ordena eta zeruko eta munduko le gea

Aldi baterako ondasunen erabiltzea lurreko bakea hiri lurtarrean lortzearekin dator bat, eta Jaungoikoaren Hirian betiko bakea lortzearekin. Horregatik, animalia irrazionalak bagina, gorputz atalen osatze ordenatua eta apeten atsedena besterik ez genuke gura izango: haragiaren lasaitasuna eta plazerak metatzea, hortik kanpo, deus ere ez; gorputzaren bakea arimaren bakearen probetxurako litzateke. Izan ere, arima irrazionalaren bakea ezinezkoa da gorputzaren bakerik gabe, desiren atsedena ezingo baitu erdietsi bakerik gabe. Baina bata zein bestea, gorputza eta arima, elkar bakerako lagun dira, bizitza ordenatuaren eta osasunaren bakerako alegia. Animaliek, oinazearen ihesi dabiltzanean, gorputzaren bakea maite dutela erakusten duten moduan, eta euren beharrianak asetzeko desiren ahotsari jarraitzean, arimarentzat bake bila ari direla adierazten diguten bezala, era berean heriotzaren ihesi dabiltzanean argi eta garbi azaltzen da zeinen maite duten gorputza eta arima bat egiten dituen bakea. Baina, arima arrazionala duelako, gizakiak arima arrazional honen bakearen mende uzten du piztien gogaide egiten duen guztia, adimenaz zerbait kontentatzeko eta zer horren arabera halako moldez portatu non jakintza eta ekintzaren arteko adostasun ordenatua gerta dadin beragan, hori baita lehenago aipatu dugun arima arrazionalaren bakea. Horretara eraman behar du gizakiak nahimena, oinazeak gogait eragin ez diezaion, ez desirak kezkatu, ez eta heriotzak desagerrarazi, horrela iritsiko baita zerbait erabilgarri ezagutzera eta bizitza eta ohiturak ezagutza horri egokitzea.

Baina giza adimenaren ahuleziak gehiago jakin nahian errakuntzaren izurriarekin kutsatzera eraman ez dezan, jainkozko irakaskuntzaren premian dago, beroni zintzoki jarraitzeko eta Jaungoikoaren laguntza behar du horretan libre jokatzeko.

Eta gorputz hilkor hau geure egoitza dugun bitartean Jaunarengatik erbesteratuak gaudenez, sinesmenaren argiak gidatzen gaitu eta ez ikusten dugunak (2. Kor 5. 6,7); horregatik gizaki hilkorra eta Jaungoiko hilezkorren artean dagoen bakearekin badu zerikusirik ezein bakek, gorputzarena zein arimarena izan, edota bata eta

bestearena aldi berean, betiko legepean obedientzia ordenatua erakutsiz. Eta Jaungoiko maisuak bi agindu nagusi erakusten dizkigunez, hots, Jaungoikoaren maitasuna eta lagun hurkoarena, hauetan aurkitzen baitu gizakiak hiru maitagune: Jaungoikoa, norbera eta hurkoa; Jaungoikoa maite duenak bere burua maitatuz hutsik egiten ez duen bezala, ondorioz, bakoitzak eraman behar du lagun hurkoa Jaungoikoa maitatzera, hurkoa norbera bailitzan maitatzea agintzen baitzaigu. Horrela jokatu behar du gizakiak emaztearekin, seme-alabekin, etxekoekin eta ahal duen guztiekin, inoiz bera premian egonez gero hurkoak lagun diezaion nahi duen eran. Horrela izango du bake gizaki guztiekin, elkarren adostasun ordenatuan datzan bakea, hurrenkera honi jarraituz: lehenik, inori kalterik egin ez, eta ondoren, ahal duen guztiei mesede egin. Lehenik eta behin, etxekoan ardura hartu behar du, hauenganako irispide errazagoa eta aholku egokiagoa ematen baitio naturaren antolamenduak eta gizartearenak. Horregatik dio Apostoluak: *Beretarrez eta etxekoez bereziki arduratzen ez den norbait baldin badago, honek bere sinesmenari uko egin dio eta sinesgabea baino okerragoa da* (1. Tim. 5,8). Hemen sortzen da etxeko bakea, hau da, elkarrekin bizi direnen artean agintzen dutenen eta obeditzen dutenen adostasuna. Agindu, zaintzen dutenek agintzen dute, senarrak emazteari, gurasoek seme-alabei, nagusiek zerbitzariei; obeditu, berriz, zainduak obeditzen dute, hala nola, emazteek senarrei, seme-alabek gurasoei, zerbitzariak nagusiei. Baina fedetik bizi den eta oraindik hiri zerutiarretik urruti erromes dabilen zintzoaren etxean agintzen dutenek ere itxuraz mendeandutenei zerbitzu egiten diete. Ez baitute aginte grinaz agintzen, inoren ardura hartzeagatik baizik; ez inor azpiratzeko harrokeriagatik, laguntza eskaintzeagatik baizik.

XVII. Kapitulua

*Zeruko elkartea eta hiri lurtarraren arteko bakearen
edo desakordioaren jatorria*

Baina fedetik bizi ez diren gizakiak bizitza iragankor honetako ondasunetan eta erosotasunean lurreko bakearen bila dabilta. Fedetik bizi direnak, oster, gerora begira daude betiko agindu zaizkigun ondasunen zain, eta lurrean behin-behineko ondasunak erabiltzen

dituzte, bidenabar bezala, hauen atzaparretan erori gabe eta Jaungoikoagana daraman bidetik aldendu gabe; alderantziz, ondasunok gorputz ustelgarriaren pisua larriagotu barik, aiseago jasaten laguntzen diete, *zamak espiritua nekarazten baitu* (Jakind 9, 15). Beraz, bizitza iragankor honetan beharrezkoak diren ondasunak erabiltzen dituzte gizatalde ezberdinek eta hiri bateko zein bestekoek; baina erabiltzearen helburua bakoitzak du berea, inorenaren arras ezberdina. Hortaz, fedetik bizi ez den hiri lurtarrak ere bakea du gogoko baina bizitza iragankor honetan giza nahimenen nolabaiteko ego-kitzean finkatzen du agintarien eta mendekoen arteko adostasuna hiritarrengan. Zeruko hiriak, berriz, edo hobeto esanda, heriora bide honetan erromes dabilen eta fedetik bizi den zatiak ere halabeharrez erabiltzen du bake hori, bake mota horren premian dagoen hilkortasuna igaro dadin arte; eta horregatik, lurreko hirian erromesaldiaren bizitza gatibuak dirauen bitartean, berrerospenaren promesa eta beronen berme gisa dohain espirituala hartu duelarik, hiri lurtarrean bizitza hilkorraren euskarri diren legeak onartzeko zalantzarik ez dauka. Eta batean zein bestean bizitza hilkorra gertatzen delarik, bi hirien arteko harmonia jagon daiteke honi dagozkion gauzetan.

Baina kontua da hiri lurtarrak bereganatu zituela zenbait jakintsu, Jaungoikoaren doktrinak kondenatutakoak, eta mesfidantzaz edo deabruak engainatuta, jainko asko giza arazoeekin adiskidetu behar zirela sinetsi zuten jakintsuok eta jainkoen ardurapean utzi zituzten zenbait izaki; bati gorputza utzi zioten, besteari arima; eta gorputz berean bati burua, besteari garondoa eta gainontzeko ataletan nori berea. Eta era berean ariman, batek adimena jagoten du, besteak doktrina, besteak haserre, besteak irrika; halaber, bizitzeko behar ditugun gauzetan, batek aziendaren ardura hartzen du, besteak gariarena, besteak ardoarena, besteak olioarena, besteak basoena, besteak diruarena, besteak nabigazioarena, besteak guda eta garaipenena, besteak ezkontzena, besteak haurgintza eta ugaltzearena eta besteak gainontzekoena. Zeruko hiriak, bestalde, Jaungoiko bat ezagutzen du, eta berari bakarrik zor zaio gurtza eta grekoz «λατρείαν» deritzon mendekotasuna Jaungoikoari soilik dagokiola uste du pietate zintzoz. Desberdintasun hauengatik hiri zerutiarrek ezin ditu lurrekoaren arau erlijioso berak izan; beraz, ez datoz bat eta iritzi ezberdinekoentzat zama nekagarri bihurtu da, eta hauen haserreak, gorrotoak eta jazar-

pen gaitzesgarriak jasatera beharturik dago zeruko hiria, inoiz euren jende kopuruaren eraginez, eta beti Jaungoikoaren laguntzaz, etsaien asmoak kontrolatzen dituenean izan ezik. Zeruko hiriak erromesaldian nazio guztietako hiritarrei dei egiten die hizkuntza guztiek osotutako elkarte ibiltaria bildu nahian, ohitura, lege eta lurreko bakearen euskarri eta jagole diren erakunde ezberdinen inongo ardurarik gabe; bertan ez du deus hondatzen edo indargabetzen, onartu eta iraunarazi baizik, zeren nazio ezberdinetako diferentziak lurreko bakearen xede bakarrerantz bideratzen baititu, egiazko Jaungoiko bat eta gorena gurtzea erakusten duen erlijioa galarazten ez bada behintzat.

Zeruko hiriak bere ibilaldian lurreko bakea erabiltzen du bai eta giza izaera hilkorren gauzak ere. Ahal duen neurrian, pietatea eta erlijioa salbu, zaindu eta desiratu egiten du giza nahien akordioa eta lurreko bakea zerukoaren zerbitzura jartzen du. Zerukoa da, izan ere, egiazkoa, izaki arrazionalari dagokion bake bakarra, izatez eta deituraz, hots, Jaungoikoa eta aldi berean Jaungoikoaren baitan gozatzeko elkartasun guztiz ordenatua eta harmoniatsua. Helmuga honetara iritsiz gero bizitza ez da hilkorra izango, guztiz eta benetan hilezkorra baizik. Eta gorputza ez da animaliarena izango, bere alferrik galtzea-ekin arima gogaitarazten duena, espirituala baizik, deusen premiarik gabea, nahimenari erabat menderatua. Fedean erromes dabilen bitartean hiri zerutarra bake honen jabe da eta fedetik bizi da zuzenki, bakea dela Jaungoikoa eta lagun hurkoarekiko egintza on guztien helmuga, hiriko bizitza gizarte mailako bizitza baita beti.

XXI. Atala

Errepublikaren erromatarren existentzia. Eszipionen definizioa

Hauxe da, hain zuzen, leku aproposa obra honen bigarren liburuan frogatuko nuela agindutakoa ahalik eta laburren eta argien erakusteko, alegia, «Errepublikaz» Zizeronek idatzitako liburuetan Eszipionek erabiltzen dituen definizioen arabera, errepublika erromatarra ez dela inoiz existitu. Bi hitzetan definitzen du Eszipionek errepublika, herriaren gauza dela esanez. Definizioa zuzena bada, errepublika erromatarra ez zen inoiz existitu, ez baita sekulan izan errepublikaren definizioak dioten herriaren gaia.

Herria, bestalde, honela definitzen du: eskubide onartuetan bat eginik eta denon onurarako bildutako gizarte multzoa. Ondoren azaltzen du zer esan nahi duen eskubide adostuak, eta errepublikak ezin dela justiziarik gabe gobernatu erakusten digu. Ondorioz, egiazko justiziarik ez badago eskubiderik ere ezin egon. Eskubidez egina zuzenki egina da segur aski; zuzenbidearen aurka egina, berriz, ezin da eskubidezko bihurtu. Ez dira eskubidetzat hartu behar, ez eta eskubide deitu, gizakien erakunde injustuak, gizakiek beraiek esaten baitute justizia dela eskubidearen iturburua; eta eskubidearen kontzeptu faltsua da oker pentsatzen duten zenbaitek esan ohi dutena, alegia, ahal-tsuenaren onura dela eskubide⁴.

Beraz, egiazko justiziarik ez dagoenean ezin existi daiteke eskubide onartuen gainean eraikitako giza elkarerik, ez eta herririk ere Eszipionen edo Zizeronen definizioen arabera. Eta herririk existitu ezin bada, herri arazorik ere ez; herri izena merezi ez duen jende multzo baten arazoa baino ez. Horrela, errepublika herriaren arazoa bada eta eskubide aitortuen gainean eraikita ez dagoen herririk existitzen ez bada, ez eta justiziarik gabeko eskubiderik, ondorioz eta zalantzarik gabe, justiziarik ez dagoenean ez dago errepublikarik. Eta justizia nori berea banatzen dion bertutea da. Zein giza justizia da, baina, gizakia egiazko Jaungoikoari kendu eta deabru likitsen mende uzten duena? Hori al da bakoitzari berea banatzea? Edota landa erosi zue-nari lapurtu eta hartan inolako eskubiderik ez duenari ematen diona injustua da, eta sortu gaituen Jaungoikoaren agindupetik bere burua urrundu eta espiritu gaiztoen zerbitzura jartzen dena zintzoa ote da, agian?

Errepublikari buruzko liburu berauetan eztabaida zorrotza eta beroa pizten da injustiziaren aurka, justiziaren alde. Lehenik injustiziaren aldekoak justiziaren aurka jardun ziren, eta esaten zuten errepublikak ezin zuela zutik iraun eta hazi injustizian oinarritzen ez bazen; argudio ezeztazintzat zeukaten gizakiak beste gizaki menderatzaileen zerbitzuan egotea injustua dela. Hiri inperialak, beraz, injustizian jausi gabe ezin zuen probintzietan agindu, errepublika handiko hiriburu gisa.

⁴ Hala dio Trasimako sofistak Platonen Politeiaren lehen liburuan, Sokratesen iritzia-
ren kontra.

Justizia zaleek erantzun zuten bidezkoa dela eta gizaki horien aldekoa mirabe izatea; eta zuzen jokatzuz gero euren onerako dela, gaizkileei oker jokatzeko lizentzia kentzen baitzaie; hezita hobeto egongo direlako hezi gabe basati portatuko zirenak; eta argudio honen euskarri, izadiak berak eskaintzen omen digu adibide bikaina: «Zergatik agintzen dio Jaungoikoak gizakiari, arimak gorputzari, arrazoimenak libidoari eta arimaren beste grina gaiztoei?». Argi erakusten digu adibide honek, morrontza mesede dela askorentzat eta Jaungoikoari zerbitzatzea denontzat dela onuragarri. Jaungoikoaren mendean dagoenean arimak zuzen agintzen dio gorputzari eta ariman bertan Jaungoikoaren mende dagoen arrazoimenak zuzen aginduko dio libidoari eta gainontzeko grina txarrei. Beraz, gizakiak Jaungoikoa zerbitzatzen ez duenean zer nolako justizia dago beragan? Jaungoikoaren zerbitzura izan ezik ezin baitu arimak justiziaz gorputzean agindu, ez eta giza arrazoimenak grina txarretan. Eta gizaki horrengan inolako justiziarik ez badago, halako gizakiez osatutako elkarteak are gutxiago. Ez da, beraz, existitzen gizakien multzoa herri bihurtzen duen eskubide aitorturik, eta horri deitzen zaio errepublika.

Eta zer esan gizakien elkartea batzen duen onurari buruz, herriaren definizioak ezinbestekotzat duen onura, alegia? Baina arretaz begiratzuz gero, erlijio gabeentzat ez dago onurarik, Jaungoikoaren zerbitzura barik deabruaren zerbitzura bizi direnentzat, alegia, are makurragoak berauek, espiritu higuinagarriak izaki, jainkoak bailiran eurei sakrifizioak eskaintzea nahi baitute. Dena den, eskubide aitortuari buruz nahiko esan dugula uste dut, eta definizio honen arabera, justiziarik gabe ez dago herririk; beraz, errepublikarik ere ez. Eta inork esaten badu erromatarrek euren errepublikan espiritu likitsak ez baina jainko zintzo eta santuak zerbitzatu zituztela, berriro errepikatu beharko ote dugu jadanik nahiko eta sobera ere azaldu ditugunak? Aurreko liburuak honaino irakurri dituenak, ergel hutsa ez bada edota erronkazale amorratua, lotsagabea, ezingo du zalantzan jarri erromatarrek deabru likits eta gaiztoen zerbitzura bizi izan zirena. Ez dugu, baina, deus esango nola-koak ziren sakrifizioez gurtzen zituzten jainkoak; egiazko Jaungoikoaren legean idatzita dagoena aipatu baino ez: «*Jauna ez beste jainkoren bati sakrifizioak eskaintzen dizkiona erabat suntsitua izango da*» (Irt 22, 19). Halako mehatxuz agindu hau ezarri zuenak ez zuen inolako sakrifiziorik eskaintzerik nahi, ez jainko onei, ez gaiztoei.

XXV. Kapitula

Egiazko erlijiorik gabe ezinezkoak dira egiazko bertuteak

Arimak gorputzean eta arrazoiak grina txarretan agintzea laudagarri dirudien arren, arima eta arrazoimena Jaungoikoaren mende ez badaude eta berak agindutako gurtza eskaintzen ez badiote, gorputzaren eta grina txarren gaineko aginte hori ez da, inondik ere, zuzena. Egiazko Jaungoikoa onartu ez duena, eta, haren agintepean egon beharrean deabururik likitsen eta ustelduenengana prostituitu den adimena nolatan izango da, bada, gorputzaren eta bizioen jaun eta jabe? Eduki bide dituen bertuteak ere, zerbait lortzeko edo gordetzeko lagungarri aproposak, uzten ez baditu Jaungoikoaren manupean, bizio dira bertute baino areago. Nahiz eta batzuen ustetan, egiazkoak eta ohoragarriak izateko, bertuteek bere buruarekin nahikoa duten, beste inongo helbururat zuzendu gabe, esan behar da orduantxe gertatzen direla puztuak eta harroak, beraz, bertute barik biziotzat hartzekoak. Eta nola gorputzari bizitza ematen diona gorputzezkoa ez den, gorputzaren gaindiko zerbait baizik, era berean ez dator gizakiagandik, gizakiaren gaindiko zerbaitetik baizik, gizakiaren bizitza zoriontsu egiten duena, eta gizakiarena ez ezik, zeruko beste edozein Ahalmen eta Bertuteren.

XX. LIBURUA

II. Kapitula

Gizakiaren gorabeherak eta Jaungoikoaren asmo ezkutatuak

Bitartean gaitzak pazientziaz jasaten ikasten dugu, zintzoek ere pairatzen dituztelako, eta ondasunak ez lar baloratzen, gaiztoek ere eskuratzen dituztelako; horrela, jainkozko justizia agertzen ez den gauzetan ere Jaungoikoaren azalpenak aurkitzen ditugu gure onerako. Guk ez dakigu Jaungoikoaren zein asmo ezkuturen poderioz zintzo hau pobre den, gaizto hura, berriz, aberats; zergatik bizi den pozik

gure ustez bere ohitura galduengatik triste behar lukeena eta alderantziz, bizitza ohoretsuagatik pozik behar lukeena zergatik bizi den triste. Ez dakigu zergatik errugabea auzitegitik zigorrik gabe irten beharrean erruduntzat kondenatzen duten, epailearen injustiziagatik edota testigutza faltsuen eraginez; erruduna, berriz, zigorgabe, garaile irten da auzitegitik, errugabeari irainka; ez dakigu zergatik fedegabea sasoitsu bizi den, jainkozalea, aldiz, gaitzak jota; zergatik lapurretan dabiltzan gazteak osasunez gainezka bizi diren, eta hitzez ere irain egiteko gauza ez diren haurrak eritasun mingarrien mende; ez dakigu zergatik giza laguntzarako prest zegoena herio goiztiarrak eramane duen eta jaiotzerik ere, gure ustez, merezi ez zuen beste hura luze eta neurriz kanpo ere bizi den; krimenak burutu dituen gaizkilea zergatik ohoretan gozesten den eta desohorearen itzalpean estaltzen pertsona akasgabea. Nork bildu eta konta ditzake mota honetako beste hainbat eta hainbat adibide?

Kontraesan hau beti eta aldaketarik gabe gertatuko balitz bizi-tzan, non salmoaren hitzetan *gizakia arnasaldi baten antzeko baita eta haren egunak itzal iheskorren antzeko* (Sal 143, 4), eta gaizkileek soilik lortuko balituzte lurreko ondasun iragankorrak eta zintzoek bakarrik gaitzak jasan, Jaungoikoaren asmo zuzenari edota onginahitsuari egotziko genioke. Era horretan gizakia zoriontsu egiten duten betiko ondasunak eskuratuko ez lituzketenak behin-behineko ondasunez engainatuak izango ziren euren maliziagatik eta Jaungoikoaren miseriakordiatatik kontsolatuak; eta betiko oinazeak jasango ez dituztenak, bestalde, behin-behineko gaitzak penatuko lituzke euren bekatuengatik, arinenak izanda ere, edota bertuteen garapen bidea lantzeko. Orain, ordean, zintzoek gaitzak jasan eta gaiztoek ondasunak eskuratzearaz gain –zuzenbidearen aurkakoa itxuraz– sarritan gaiztoei ere gaitzak etortzen zaizkie eta zintzoei ondasunak; horrela *aztergaitzagoak gertatzen dira Jaungoikoaren erabakiak eta sumaezinagoak beraren bideak* (Erm 11, 33). Guk ez dakigu zein diren Jaungoikoaren asmoak, edota horrela gerta dadin zergatik baimentzen duen, Bera izanik bertute gorena, jakituria gorena eta justizia gorena, gaitzik, ausarkeriarik, injustiziarik gabea; eta halaz ere, osasungarri gertatzen zaigu, ikasten dugulako zintzoen zein gaiztoen ondasun eta gaitzak ez superbaloratzen eta zintzoen ondasun bereziak bilatzen, baina, batez ere, gaiztoei soilik gertatzen zaizkien gaitzetatik ihes egiten. Eta

Jaungoikoaren juiziora hel gaitezenean, juizio eguna edota Jaunaren eguna deritzon unera alegia, Jaungoikoaren justizia aitortuko dugu, orduan epaituko direnetan ez ezik hasieratik ebatzitako epaietan eta egun handira arte epaitzeko daudenak ere. Han agertuko da, orobat, zeinen ebazpen zuzenez lortzen duen Jaungoikoak bere epai zuzen ia guztiak gure zentzumenei eta arrazoiari ezkutatzea, nahiz eta, gai honetan, jainkozaileen fedearentzat ezkutua ez izan ezkutuko horien zuzentasuna.

XXII. LIBURUA

XXIII. Kapitula

Zintzoen zoritxar propioak

Bizitza honetan zintzoek zein gaiztoek berdin sufritzen dituzten gaitzez aparte, zintzoek badituzte beste batzuk propio eta bereziki eurenak, besteak beste, grinen aurka etengabeko borroka eta arriskuz eta tentazioz jositako bizitza. Batzuetan bortitzago, besteetan lasaia-go, baina etenik gabe asaldatzen dira giza grinak espirituaren kontra, eta espiritua giza grinen kontra eta *horrela ez dugu nahi genukeena egiten* (Gal 5, 17) konkupiszentzia gaizto oro suntsituz. Gure aldetik eta Jaungoikoaren laguntzaz kontrolpean behar dugu eduki konkupiszentzia, haren mende jausi barik; eta adi-adi bizi beti, egiaren itxurako iritziak iruzur egin ez diezagun, hitzaldi dotoreak limurtu ez gaitzan, errearen ilunpetan gure espiritua itsutu ez dadin, ona txartzat eta txarra ontzat har ez dezagun; horrela, beldurak ez gaitu egin beharrekotik aldenduko, desirak ez gaitu eramango behar ez duguna egitera, *gure haserreak ez du eguzkia sartu arte iraungo* (Efes 4, 26), etsai-goak ez gaitu bultzatuko gaitzari gaitzaz erantzutera, neurrigabeko tristezia sakonak ez gaitu itoko, ondasunak banatzerakoan ez dugu eskergabe jokatu, zurrumurru maltzurrek ez dute gure kontzientzia zintzoa larrituko; ez dugu juzku gaiztorik egingo ez eta inorenek gugan eraginik izango, *bekatua ez da nagusi izango gure gorputz hilkorrean eta ez gara beraren grinen mendean biziko ezta eskaini ere*

bekatuari geure gorputzak gaitzakeria egiteko tresna bihurtuz (Err 6, 12-13); begia ez dadila grina txarren atzetik joan, ez gaitzala mende-ku desirak gailendu, ikusmena edo gogamena ez daitezela bekatuzko delizietan pausatu; horrela ez ditugu gogo onez entzungo hitz zital eta zantarrak, zilegi ez dena ez dugu egingo gustuko izan arren, ez dugu geure indarren eraginez garaitu nahi izango arriskuz eta nekez betetako gudu honetan edota garaipena geure ahalmenari esker izan dela uste izango, eta ez beste Haren ahalmenagatik, zeinari buruz Apostoluak dioen: *Eman diezazkiogun eskerrak Jaungoikoari, halako garaipena ematen digulako Jesukristo gure Jaunaren bitartez* (1. Korint 15, 57). Eta beste pasarte batean: *guztiotan erraz ateratzen gara garaile, maite izan gaituenari esker* (Errom 8, 37).

Ez dugu, baina, ahaztu behar bizioei aurre egiten gure indarra eta adorea jarri arren eta haiek menderatuz garaile irten arren, gorputz honetan gauden bitartean ez zaigula arrazoirik faltako hitz hauek esateko: *Barkatu gure erruen zorra* (Mat 6, 12).

Gorputz hilezkorrez jantzita, betiko biziko garen erresuma hartan ez dugu borrokarik ez zorrik izango; ez genuen izango inongo zorrik inoiz, gure izaerak sortu zeneko prestutasunari eutsi izan balio. Hori dela eta, azken garaipenak aske egingo gaituen irrikaz, arriskura garamatzan borroka hau bizitzako gaitzetariko bat da, hainbat eta hainbat gaitzen testigantzaz, kondenaren betetzea bezala egiaztatzen dugun bizitza, alegia.

XXX. Kapitulua

*Zeruko Hiria*ren betiko zoriona eta amaigabeko sabbath-a

1. Hura bai zorioneko bizitza, akatsik gabea, ondasun gorderik gabea, guztietan guztia izango den Jaungoikoaren gorespenetan eskainia! Zer besterik egin daiteke, bada, ez nagirik ez lan egiteko premiarik izango ez den lekuan? Hauxe ekartzen dit gogora harako salmoa irakurtzen edota entzuten dudanean: *Zorionekoak zure etxean bizi direnak, etengabe zu goresten!* (Sal 83, 5).

... Bertutearen saria bertute beraren Emailea izango da, bere burua ematea promes egin zuena, ez baitago deus hura baino hobea-

gorik edo handiagorik. Zer besterik esan zuen profetaren ahotik: *Haien Jaungoiko izango naiz eta haiek nire herri* (Lebit 26, 12 // 2. Korin 6, 16-etik hartuta) honoko hau ez bada, alegia: neu izango naiz gizakiek egokiro desira dezaketzen guztia: bizia, osasuna, elikadura, aberastasuna, aintza, ohorea, bakea eta ondasunak oro? Hauxe da, hain zuzen ere, Apostoluaren hitzen esanahi zuzena: *Jaungoikoa guztietan guztia izango da* (1. Korint 15, 28). Bera izango da gure desiren helmuga, amairik gabe ikusia, ase gabe maitatua, neke gabe goretsia. Dohain hau, zirrara hau, egintza hau denon artean banatua izango da betiko bizitza bera bezala.

Luze joko liguke orain aldi hauek zehazki eta banan-banan azaltzeak. Zazpigarrena izango da, halere, gure sabbath-a eta eguna ez da arratsaldean amaituko, Jaunaren egunean, betiko zortzigarren egunean baizik, Kristoren Piztueraz sagaratutako eguna, espirituaren betiko atsedena ez ezik gorputzarena ere irudikatzen duena. Han izango dugu atsedea, han ikusiko dugu, ikusi eta maite, maite eta goretsi. Hona hemen amaieran amairik gabe izango dena. Amaierarik ez duen erresumara iristea baino helmuga hobeagorik ba ote dago guretzat?

Obra luze honekin, Jaungoikoa lagun, zorra ordaindu dudalakoan nago. Laburregi edota agian luzeegi deritzotenek barka bezaidate. Neurrikoa deritzotenek esker ona erakuts diezaiote, ez niri, nirekin Jaungoikoari baizik. Hala bedi.

GUTUNAK

IX. Gutuna

Nebridiori

Arimaren edozein mugimenduk, nire ustez, arrastoa uzten du gorputzean. Arrasto hau nabarmen agertzen da gorputzaren sentimennen aurrean arimaren mugimenduak bortitzak direnean. Ez al da horrela gertatzen, adibidez, tristezian edota bozkarioan? Beraz, zilegi da susmatzea ezen, zerbait pentsatzen dugunean, aipatu arrastoa gure gorputzean geuk aurkitu ezin badugu ere, airetiko espiritu ukiezinak hauteman dezaketela, hauen sentimena gurea baino askoz ere zoliagoa baita eta harekin konparatuta gureak sentimen deitzerik ez du merezi. Arimaren mugimenduek gorputzean uzten duten arrastoak, nolabait deitzeagatik, bertan iraun dezake eta bertan gaitasun edo ohitura modukoa eratu. Gero, eragile arrotz baten borondatez ukituak zirikatuta, gure baitan irudiak eta ametsak sortarazten ditu, eta hau erraztasun misteriotsu batez egiaztatzen da.

Gauza jakina da gure organismo lurtar astun honek abilezia sinestezinak beregana ditzakeela ariketa bidez, musika tresnak jotzeko, akrobaziak egiteko eta era horretako hainbat ikuskizun prestatzeko. Kanpotar gorputz sotil batzuek arrasto horiek utzi ditzakete gure gorputzetan, eta beraien bitartez gu maneiatu, behazunak amorrua eragiten duen bezala, nahiz eta amorruaren ondorio izan lehendik. Guk horrela sentitzen ez badugu ere, pairatu, bai egiten dugula. Ez dugu, halaber, sentitzen nolatan gehiegizko behazunak haserre bortitza eraman gaitzakeen baina eraman egiten gaitu. Eta halaxe da, behazun ugari hori gure amorruak eragindakoa izan arren.

Konparazioa behingoan onartu nahi ez baduzu, hausnar ezazu gogotik. Arimak bere ahalmenaren jardunean edo bere desirak gauzatzeari ohiko trabaren bat aurkitzen badu, haserre agertu ohi da. Izan ere, nire ustetan, ekintza erraza zailtzen duten trabak ezabatzeko desira asaldatua baino ez da haserre. Horra zergatik batzuetan, idazten dihardugunean, haserretzen garen gizakiekin ez ezik idazlumarekin ere, berau zanpatu eta hautsi arte. Arrakeroa dadoekin haserretzen da, pintorea pintzelarekin eta bakoitza bere tresnekin; tresnek zailtasunak sortzen dizkietela konbentziturik daude denak. Medikuek ere haserreak behazuna gehitzen duela esaten dute; behazuna ugaltzean berriro eta aiseago haserretzen gara, ia arrazoirik gabe sarritan. Gisa horretan, arimak bere mugimenduekin gorputzean sortarazten duen horrek berriro eragina izango du arima berarengan.

Paulinari

II. Kapituluak

Zer esango dugu? Nahiko izango ote da esatea ikusi eta sinetsiren artean aldea honetan datzala, alegia, ikusi oraingo gauzak ikusten direla, sinetsi, berriz, gerokoak? Zalantzarik gabe, baina horretarako oraingoak aipatzean, arimaren edo gorputzaren sentimenaren aurrean orain aurkeztu direnei buruz ari gara, aurkezpen horrengatik deitzen baitiegu oraingoak. Era horretan ikusten dut argi hau gorputzaren sentimen bidez, eta nire nahia sumatzen dut arimaren sentimenen aurrean aurkeztu delako eta nire baitan presente dagoelako. Baina demagun norbaitek bere nahia adierazten didala: haren ezpainak eta haren ahotsa bertan ditudan arren, nahi hori ezkutuan dago nire gorputzaren eta nire arimaren sentimenarentzat; horrengatik sinesten dut eta ikusi, ez dut ikusten. Pertsona hori gezurretan ari dela uste badut, errealitatea esan arren ez diot sinesten. Beraz, gure sentimenetatik kanpo daudenak sinesten ditugu, haiei buruz ematen den testigutza egokitzen hartzen dugunean. Ikusi, ordea, gorputzaren edo arimaren sentimenen aurrean

aurkezten direnak ikusten ditugu, eta horregatik deritzegu presenteak. Bost dira gorputzaren sentimenak: ikusi, entzun, usaindu, dastatu eta ukitu. Ikusmena begiei dagokie gehienbat, batzuetan beste sentimenekin ere lotzen dugun arren; adibidez, «begira nolako distira» esaten dugun moduan, «begira nolako hotsa egiten duen, begira nolako usaina duen, begira zeinen gozo, begira zeinen bero dagoen» ere esan ohi dugu. Gure sentimenetatik kanpo daudenak sinesten ditugula esan badut ere, aurrez ikusitakoak eta ikusiak izanaren ziurtasunaz orain gogoan ditugunak ez ditugu hemen sartzen, nahiz eta oroitzerakoan presente ez egon. Horiek ez daude sinesten diren gauzen artean, ikusten direnen artean baizik; horregatik dira ezagunak, ez beste sentimenei eskaintzen diegun fedearen eraginez, gogoan ditugulako baizik, eta dudarik gabe ikusi genituela badakigulako.

III. Kapitulua

Gauza ikusiek eta gauza sinetsiek osatzen dute gure jakintza. Ikusten ditugun edo ikusi ditugun gauzei buruz lekukoak gara. Sinesten ditugunak, beste lekukoek garamatzate sinestera, guk ikusten ez eta inoiz ikusi izana ere gogoratzen ez ditugun gauzen zantzuak ematen dizkigutenean hitzez, izkribuz edo beste edozein agiri motaz; agiriak erreparatzean ikusi ez duguna sinesten dugu. Arrazoiz esan ohi dugu, ikusten edota ikusi ditugunak ez ezik testigutza edo lekuko egokiak sinestarazi dizkigunak ere badakizkigula. Jakintzaz mintzo gaitezke, zerbait ziurtasunez sinesten dugunean; arrazoiz sinesten ditugunak adimenaz ikusten ditugula esan ohi dugu, gure sentimenen aurrean presente ez egon arren. Izan ere jakitea adimenari dagokio, gorputzaren sentimenaz edo arimaz hauteman eta ezagutu duen zerbait atxiki duenean; fedea adimenaz ikusten da benetan, nahiz eta fedeaz sinesten dugun ikusten ez dena. Horregatik dio Pedro apostoluak: *Ikusi gabe ere sinesten duzuen harengan* (1 P. 1, 8). Eta Jaunak berak: *Zoriontsuak ikusi gabe ere sinetsi dutenak* (Jn. 20, 29)

Demagun norbaiti esaten zaiola: «Sinets ezazu Kristo hilen arte-
tik berpiztu dela». Errepara ezazu zer ikusten duen eta zer sinesten,
sinesten duenean eta biak ongi bereizten ditutenean. Ahotsa entzuten

dion norbait ikusten du; ahotsa bera ere, arestian azaldu denez, korporalki ikusten diren gauzen artean sailkatu dugu. Bi gauza daude hemen: testigua eta testigutza, bata begiei eta bestea belarriei doakie. Baina agian, beste zenbait testigutzaren itzalak bermatzen du testigu hau, hala nola: Idazteunaren edo beste zenbait libururen itzalak, eta hauek eraginda fedea eskaini du. Idazteunak irakurtzean gorputzaren begiez ikusten diren objektuak dira, edota belarriez sumatzen ditu entzuten dituenak. Adimenaz ikusten du trazu idatziek edo sentimenek adierazi dioten esanahia. Inolako zalantzarik gabe, baietz, sinesten duela erantzuten duen bere fedea ere ikusten du; fedea egin diezaiokeen mesedeari buruzko gogoeta ikusten du. Erlijioa onartzeko prest dagoen bere nahimena ikusten du. Pizkundearen nolabaiteko irudia ere ikusten du eta bere ariman eratzen du irudi hau, ezin baitu berau gabe ulertu korporalki gertatu zela diotena, sinetsi nahiz sinetsi ez.

IV. Kapitulua

Aitzinsolas hauei esker, dagoeneko ongi ikasiko zenuen zer den ikustea begiez zein adimenaz, eta zertan bereizten diren ikustea eta sinestea. Sinestea adimenaz gauzatzen da eta adimenaz ikusten, gure fedea adimenaren aurrean nabarmen agertzen delako. Baina fedehorrek sinesten ditugunak Kristo berpiztuaren gorputza bezain urruti daude gure begien begiradatik; eta zure fedea eta nire adimenaren begirada elkarrengandik aldentzen diren neurri berean urruntzen dira inoren adimenaren begiradatik; gorputzez ikusten ez dudan arren, baduzula uste dut, zuk zeuk ere ez baituzu gorputzaz ikusten, ez eta nik adimenaz, zuk ikusten duzun eran; baina neurea bai, ikus dezaket, zuk ezin baduzu ere. *Inortxok ez daki, izan ere, gizakiarengan zer gertatzen den, berarengan dagoen giza espirituak baizik* (1Kor. 2, 11). *Jauna etorri eta ilunpetako sekretuak argitu eta bihotzeko pentsamenduak agirian jarriko dituen arte* (1Kor. 4, 5), bakoitzak bereak ez ezik inorenak ikus ditzan. Gure baitan ikusten dugunaz diharduela, Apostoluak dio inork ere ez dakiela bertan zer gertatzen den, norberarengan dagoen giza espirituak baino; ikusi gabe sinesten dugunari buruz fededun asko dagoela badakigu, eta gu geu ere fededun askok ezagutzen gaitu.

Jeronimori

II. Kapitulu

Ezer baino lehen, azaldu nahi dizut nire konbentzimendua, alegia, arima gorpuzgabea ere badela, adimen eskasekoei hau buruan sartzea zaila izango bada ere. Behar ez den eztabaidarik ez dut suspertu nahi, ez eta arrazoiz nozitu ere: errealitatea bistan bada, hitzen inguruan ez dago zertan eztabaidaturik. Gorputz deitzen badiogu substantzia, esentzia edo darabilgun edozein hitz egokiagoz, bere hartan nolabait dagoenari, arima gorputza da. Gorpuzgabea deitu nahi badiogu guztiz aldaezina den eta edonon osorik dagoen naturari soilik, arima gorputza da. Baina gorpuztzat hartzen badugu espaziozko leku luze-zabal-altu batean kokatzen eta mugitzen denari, halako moldez non haren zati handiago batek leku zabalagoa betetzen duen eta zati txikiagoak leku murriztagoa, eta osoa atala baino handiagoa den, orduan arima ez da gorputza. Arimatzen duen gorputz osoan zehar hedatzen da arima, ez ordea lekuzko zabalkundez, bizi arretagatik baidzik; osorik dago gorputzaren partikula guztietan, atal txikiagoetan ez da txikiagoa, ez handiagoetan handiagoa; atal batzuetan arretatsuago dago, beste batzuetan arreta gutxiagoz, baina atal orotan eta banatan oso-osorik dago. Orobat, bere osotasunean sentitzen du gorputzean sentitzen duena, gorputzaren atal batean izan arren; haragi bizitan ukitzen baduzu, nahiz eta puntutxo ñimiño batean izan, puntu hori gorputzaren osotasunean ia nabaritzen ez bada ere, arima oso-osorik ohartuko da ukitze horretaz; sentitzen dena ez da gorputz osora hedatzen, kitzikatu den puntuan soilik sentitzen da.

Nola antzemango dio arima osoak gorputz osoan gauzatzen ez denari, ez bada arima oso-osorik dagoelako ukitu den lekuan, gainontzekoa utzi behar izanik gabe oso-osorik puntu horretan egoteko? Arimaren presentziari esker bizi dira, bestalde, ukituak izan ez diren gainontzeko puntu guztiak. Sentsazioa zenbait ataletan aldi berean gertatu bada, arima osoak nabaritzen du atal horietako bakoitzean. Ezingo luke, beraz, osorik egon aldi berean gorputzaren atal guztietan

eta atal banatan, gorputzak lekuzko espazioetan hedatzen diren modura hedatuko balitz, atal txikiagoez leku murriztagoa betez eta handiagoez zabalagoa. Arimari gorputz deitzen zaio, baina ez da Lurra, airea, ura eta eterra moduko gorputza. Hauek guztiak handiagoak dira toki handiagoa betetzen dutenean, txikiagoak toki txikiagoa betetzen dutenean, eta ezein ez dago osorik ataletariko batean; gorputzaren atalak espazioaren atalekin bat datoz. Gorpuzduna nahiz gorpuzgabea dela esan, arimak bere izaera propioa dauka, mundu itzelaren osagai guztiak baino bikainagoa den substantzia batetik sortua; ezin dugu arima irudikatu haragizko sentimenez sumatzen ditugun irudi gorpuzdunen inongo fantasia bidez; adimenez ulertzen da, bizitzaz sentitzen. Ez diot hau dakizkizun gauzak zuri irakatsi nahian, arimari buruz nire sineste sendoa adierazteko baizik. Problema proposa ditzadanean inork pentsa ez dezan arimari buruz zientziak edo fedeak ez didatela ezer irakasten.

Aurkibidea

HITZAURREA	7
BIBLIOGRAFIA	31
AKADEMIKOEN AURKA	33
<i>Contra Academicos</i>	
BIZITZA ZORIONTSUA	55
<i>De beata vita</i>	
ORDENA	67
<i>De ordine</i>	
BAKARRIZKETAK	83
<i>Soliloquia</i>	
ELIZAREN OHITURAK ETA MANIKEOENAK	93
<i>De moribus Ecclesiae et Manicheorum</i>	
ERABAKIMEN LIBREA	101
<i>De libero arbitrio</i>	
MAISUA	171
<i>De magistro</i>	
ERLIJIO EGIAZKOA	199
<i>De vera religione</i>	

SINESTEAREN ONURA	209
<i>De utilitate credendi</i>	
AITORTZAK	211
<i>Confessiones</i>	
IKUSTEN EZ DIREN GAUZEI BURUZKO FEDEA	267
<i>De fide rerum quae non videntur</i>	
ONGIAREN IZAERA MANIKEOEN AURKA	271
<i>De natura boni contra Manicheos</i>	
KRISTAU DOKTRINA	281
<i>De doctrina christiana</i>	
HASIERA HITZEZ HITZ	287
<i>De Genesi ad litteram</i>	
TRINITATEA	295
<i>De Trinitate</i>	
ENKIRIDION	339
<i>Enchiridion</i>	
JAUNGOIKOAREN HIRIA	347
<i>De Civitate Dei</i>	
GUTUNAK	385